ÅKE LÖGDBERG

Studier över förlagsinteckningsinstitutet

UPPSALA 1947
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI
AKTIEBOLAG

STUDIER ÖVER FÖRLAGSINTECKNINGS-INSTITUTET

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV
VITTLAGFARNA JURIDISKA FAKULTETEN I UPPSALA
FÖR VINNANDE AV JURIS DOKTORSGRAD
TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES
Å LÄROSAL IV ONSDAGEN DEN 28 MAJ 1947
KL. 10 F. M.

AV

ÅKE LÖGDBERG
JURIS LICENTIAT AV VÄRMLANDS NATION

UPPSALA 1947
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI
AKTIEBOLAG

R. UNIV.
BIBLIOTHEEK
LEIDEN

STUDIER ÖVER FÖRLAGSINTECKNINGS-INSTITUTET

Av

ÅKE LÖGDBERG

UPPSALA 1947
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI
AKTIEBOLAG

R. UNIV.
BIBLIOTHEEK
LEIDEN

FÖRORD.

Då jag framlägger denna avhandling, riktar jag i första hand mitt tack till min lärare professor Phillips Hult. Den välvilja och uppmuntran han visat mig har varit av största betydelse för fullföljandet av mitt arbete. Han har i stor utsträckning berett mig tillfälle till diskussion om principiella frågor och har genom vägledande råd och kritisk granskning av manuskript varit mig ett ovärderligt stöd vid avhandlingens utarbetande.

För den handledning jag erhållit av professorerna Åke Holmbäck och Per Olof Ekelöf, i vilkas licentiatseminarier jag haft förmånen att deltaga, står jag i tacksamhetsskuld. Särskilt den ökade klarhet i rättsvetenskapliga metodfrågor, som därigenom vunnits, har varit synnerligen värdefull.

Jag vill även uttrycka min tacksamhet mot professor Ilmari Caselius, Helsingfors, som haft vänligheten att genomläsa manuskriptet till min avhandling. Han gav mig under intresseväckande diskussioner del av sina vittgående erfarenheter om det finska lösöreinteckningsinstitutet.

Till sist vill jag betyga min tacksamhet mot alla andra, som på olika sätt bistått mig, då jag utarbetat denna avhandling.

Uppsala i april 1947.

Åke Lögdberg.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548004_0002

KAP. I.

KORT HISTORIK.

Det svenska förlagsinteckningsinstitutet synes kunna spåras tillbaka till mitten av 1600-talet.[1] Man antager, att inflytande från institutet »versio in rem»[2] gjort sig gällande vid dess uppkomst[3]. Den första tiden synes institutet ha förekommit nästan uteslutande vid bergsmans- och bruksnäringar.[4] Så småningom började institutet användas även vid manufakturerna och fick där genom några förordningar en speciell utformning.[5] Den första mer utförliga regleringen av bergsmans- och bruksförlag ägde rum genom KF 24.2. 1748 om förlag vid bergs- och brukshanteringar, i det följande kal-

[1] Munktell uppgiver, att det första egentliga ledet i förlagsinstitutets utveckling utgöres av en KRes 24.3.1652. Se Munktell, H.: Bergsmans- och bruksförlag intill 1748 års förlagsförordning s. 31.

[2] Enligt detta medförde en senare grundad panträtt företräde framför en tidigare grundad, om de medel, som säkerställts genom den senare grundade panträtten, möjliggjort uppkomsten av den tidigare panträtten eller använts för bevarande, återställande eller förbättrande av dess säkerhet. Se Sjögren, I. W.: Rättshistoriska studier angående ogulden köpeskillings rätt vid föryttring av fast egendom s. 11–12.

[3] Se Munktell a. a. s. 26. Jfr Bergman, C. G.: Köp och lösöreköp s. 159.

[4] Märk här förutom 1652 års Res KRes 18.5.1689, se Munktell a. a. s. 41, KBr 14.1.1696 till landshövdingarna »huru med Förlager förhållas skal», se Kongl. Stadgar ... angående Justitien och Hushållningen wid Bergwerken och Bruken s. 483 ff., KFörkl 8.1.1704, se Kongl. Stadgar ... s. 553 ff., KBr 29.4.1708, se Kongl. Stadgar ... s. 576, KSenBr 18.9.1712, se Kongl. Stadgar ... s. 587–588, samt KF 4.12.1722 ang. kolförlag vid St. Kopparberget, se Modée I s. 341. HB 17: 7 i 1734 års lag synes vid sin tillkomst närmast ha åsyftat bruksförlag. Märk orden »Gifwer någor förlag, at thermed drifwa bergsbruk, eller andra sådana wärk; njute förlagsman förmon til thet, som ther med tilwärkadt är». Spår av förlagsinstitutet kunde emellertid redan tidigt anträffas vid andra näringar, t. ex. hantverk, se Munktell a. a. s. 22.

[5] Se hallordningarna 17.4.1722, se Modée I s. 324 ff., och 21.5.1739, se Modée II s. 1496 ff., samt manufakturprivilegierna 29.5.1739, se Modée II s. 1539 ff.

lad 1748 års förlagsförordning.[6] Denna förordning ägde giltighet fram till ikraftträdandet av FIF.[7] Manufakturförlaget reglerades på nytt genom förnyade hallordningen 2.4.1770.[8] Förlagsbestämmelserna i denna hallordning voro likaledes gällande fram till ikraftträdandet av FIF. Förlag vid Eskilstuna fristad reglerades genom K reglementet för Eskilstuna fristad 2.3.1833.[9] Under en tid funnos även bestämmelser, varigenom vissa nordsjöfiskare bereddes möjlighet att erhålla förlag.[1]

Även om förlagsinstitutet fram till ikraftträdandet av FIF i huvudsak grundade sig på bestämmelserna i 1748 års förlagsförordning samt 1770 års hallordning, hade utvecklingen i praxis lett därhän, att institutet i själva verket ändrat karaktär. Sålunda försvann efter hand i stort sett bruket att lämna förlag in natura, varom talas i nyssnämnda förordningar[2], och förlagsgivarens rättsliga ställning ändrades väsentligt[3]. Det skulle vara en intressant rättshistorisk uppgift att utföra en ingående undersökning av denna utveckling, men en sådan faller utom ramen för vårt arbete, varför endast några kortfattade upplysningar härom skola nämnas längre fram i avhandlingen.

Trots denna utveckling började under 1800-talet mer och mer den uppfattningen göra sig gällande, att förlagsförfattningarna voro föråldrade. Detta var ju också ganska naturligt med tanke på de stora förändringar i det ekonomiska livet i Sverige, som då inträffade genom näringsfrihetens införande, den fortskridande industrialiseringen och kreditväsendets utveckling i samband med penninghushållningens frammarsch på naturahushållningens bekostnad. Ovisshet rådde om sådana frågor som vilka näringsidkare, som kunde erhålla förlag, vilken egendom, som omfattades av förlagsrätten, forum för fastställande av förlagsinteckningar m. m.[4] Av speciellt intresse synas oss vara de ändringar i förlagsgivarens rättsliga ställ-

---

[6] Se Modée IV s. 2634 ff.

[7] Vissa förändringar skedde dock efter hand i densamma. Se FIK:s förslag s. 21.

[8] Se Modée IX s. 332 ff.

[9] Betr. förhållandena vid Eskilstuna fristad se även KK 16.4.1771, se Modée IX s. 716 ff., m. fl. författningar angivna i SFS 1833 nr 8.

[1] Se K Stadga och reglemente för nordsjöfiskerierna samt salterierna i Göteborgs och Bohus län 21.7.1774 III art. § 1, se Modée X s. 363.

[2] Se FIK:s förslag s. 48.

[3] Se s. 231 ff.

[4] Se FIK:s förslag s. 24 ff.

ning med avseende å förlagsegendomen, varom förslag framställdes vid flera tillfällen.

Till 1847–48 års RD avlät KMt en prop. med förslag till förordning angående förlagsinteckning.[5] Anmärkningsvärt är, att enligt detta förslag flyttning av det förlagsintecknade företaget (vid fiske ombyte av fiskarens hemvist) till ort under annat förlagsinteckningsforum ej medförde förmånsrättens upphörande, såvida förnyelse av inteckningen skett vid det nya forum inom viss tid efteråt. Detta förslag ledde emellertid icke till någon lagstiftning.

I sitt år 1850 avgivna förslag till handelsbalk förordade lagberedningen återinförande av en allmän underpant i lösegendom[6], som skulle registreras vid pantgivarens forum domicilii och medföra förmånsrätt med plats i förmånsrättsordningen närmast före de oprioriterade borgenärerna. Flyttade pantgivaren till annan domstols distrikt bortföll därför icke panträtten.[7] Panten skulle kunna utgöra antingen ett kollektiv med växlande innehåll eller individualiserade föremål. Emellertid kunde fordringsägaren vid pantsättning av individualiserad egendom i stort sett uttaga betalning ur panten endast så länge den var i pantgivarens hand eller för hans räkning i annans besittning, varför hans rätt kunde åsidosättas genom försäljning eller handpantsättning till godtroende tredje man. Vid pantsättning av kollektiv med växlande innehåll kunde panthavaren uttaga betalning ur den pantsatta egendomen i den mån den tillhörde pantsättaren, då fordringen skulle betalas. Den rätt denna underpant medförde synes ha skilt sig från vad som i allmänhet anses vara gällande rätt ifråga om förlagsgivares förmånsrätt bl. a. därigenom, att fordringen utan att vara förfallen skulle uttagas ur panten, när denna för annan gäldenärens skuld utmättes.[8]

Detta lagberedningens förslag upptogs i väsentliga delar vid RD 1859–60 av LU. Efter en mindre korrigering i anledning av i RD framställda anmärkningar framlades förslaget ånyo vid samma RD, som antog detsamma. HD avstyrkte bifall till förslaget bl. a. därför

---

[5] Se därom närmare FIK:s förslag s. 26 ff.

[6] Reglerna därom upptogos i 6 kap. Se lagberedningens förslag till handelsbalk och utsökningsbalk m. m. 1850. Möjlighet att upplåta underpanträtt i lösöre genom inteckning avskaffades såsom bekant genom KF 11.11.1730. Se därom exempelvis 1865–66 års LU:s bet. nr 57 s. 5.

[7] Se 6 kap. 16 § i förslaget.

[8] Se 1865–66 års LU:s bet. nr 57 s. 10.

att därigenom skulle införas ett konventionellt hypotek utan sakrätt, vilket vore ett begrepp stridande såväl mot rättsvetenskapens grundsatser som flertalet nyare lagstiftningar. Vidare skulle gäldenärens personalkredit därigenom försvagas, utan att den nya realkrediten vore av synnerlig betydelse. Förslaget blev icke stadfäst av KMt.[9]

Frågan om revision av förlagsförfattningar togs åter upp vid 1865–66 års RD. Till en början framlade LU i väsentliga delar nyssnämnda förslag.[1] Efter återremiss utarbetade LU ett nytt förslag, som skilde sig från förutnämnda i prop. till 1847–48 års RD avgivna förslag huvudsakligen genom att förlagsinstitutet utsträcktes till jordbruksnäringen. Detta förslag antogs med smärre ändringar av RD.

Ej heller detta förslag godkändes emellertid av KMt, huvudsakligen emedan därigenom underpantsinstitutionen ansågs skola återupptagas i svensk rätt.[2]

Även vid RD 1868 framlade LU ett lagförslag erinrande om lagberedningens[3] men med samma plats för underpanten i förmånsrättsordningen som för förlagsgivarens rätt enligt då gällande bestämmelser. Verkan av underpant skulle icke tillintetgöras av senare tillkommet lösöreköp. Detta förslag antogs emellertid ej av RD.

Vid 1875 års RD väcktes en mot. om utsträckning av förlagsinteckning till att omfatta maskinerier av alla slag. Denna utsträckning avstyrktes av LU, enär lagstiftningen därigenom skulle bli väl komplicerad och dessutom en fullständig revision av förlagsinteckningsinstitutet icke syntes länge kunna uppskjutas. Mot. vann ej heller RD:s bifall.

1879 års LU hemställde om vidtagande av en revision av samtliga förlagsförfattningar, vilken hemställan föranledde RD skriv. till KMt och tillsättande av en kommitté genom KBr 10.12.1880. Denna kommitté fick i uppdrag, förutom att utarbeta förslag till en dylik revision, att avgiva yttrande rörande frågan om utsträck-

[9] Se FIK:s förslag s. 28–29. Förslaget var dessutom sammankopplat med ett förslag om lösöreköpsförordningens avskaffande, som ej blev antaget. Se LU:s bet. nr 57 vid 1865–66 års RD s. 8.

[1] Förslaget var dock denna gång icke sammankopplat med förslag om avskaffande av lösöreköpsförordningen.

[2] Se FIK:s förslag s. 31.

[3] Ej heller detta förslag var emellertid sammankopplat med förslag om avskaffande av lösöreköpsförordningen.

ning av förlagsinteckningsrätten jämväl till andra näringar. Kommittén avgav förslag jämte motiv 6.8.1881. I detta förslag ansågs förlagsinteckning böra medföra endast förmånsrätt, ej underpanträtt. Underpanträtt ansågs skada personalkrediten, och dessutom ansågs rättsutvecklingen tendera mot avskaffande av underpanträtten i lösöre.[4]

Förslaget förelades genom prop. 1882 års RD. LU, dit ärendet remitterats, föreslog ett tillägg till förslaget med uppgift att trygga förlagsgivarens ställning vid överlåtelse av förlagsintecknad rörelse genom bl. a. en viss ansvarighet för den nye ägaren.[5]

Huvudsakligen emedan institutet icke föreslagits utsträckt till jordbruket men även på grund av skilda meningar bl. a. om lämpligheten av detta tillägg[6] stannade kamrarna i olika beslut.

Ungefär samma förslag, dock med nyssnämnda skydd för förlagsgivaren begränsat därhän, att överlåtelse av förlagsintecknad rörelse medförde förlagsskuldens omedelbara förfallande till betalning, antogs av 1883 års RD, som upplysts om att utredning skulle verkställas rörande lämpligheten av införande av liknande bestämmelser för tillgodoseende av jordbruksnäringens kreditbehov. Ny förordning om förlagsinteckning utfärdades 13.4.1883 samtidigt med att HB 17: 7 m. fl. lagrum fingo ändrad lydelse.

Förlagsgivarens trygghet vid överlåtelse av förlagsintecknad rörelse ansågs av RD icke tillgodosedd i den nya förordningen, varför 1884 års RD hemställde om utarbetande av nya bestämmelser därvidlag[7], men detta ledde icke till någon lagstiftning. En anhållan av 1905 års RD om utarbetande av förslag till förlagsskuldens förfallande till betalning vid förflyttning av förlagsintecknad rörelse fick ej omedelbart påtagliga resultat till följd.[8]

Emellertid hemställde Stockholms handelskammare i skrivelser 21.2.1911 och 14.10.1924 till KMt om ändringar i förlagsinteckningslagstiftningen även i andra hänseenden.

År 1925 upptog KMt frågan om revision av förlagsinteckningslagstiftningen i dess helhet. Genom en skriv. från chefen för justitiedepartementet den 21.11.1925, i det följande kallad 1925 års

---

[4] Se FIK:s förslag s. 33 ff.

[5] Se närmare om detta tillägg s. 161.

[6] Se prot. AK 1882: 55–56 och prop. 1883: 19 s. 10.

[7] Se s. 163.

[8] Se 1905 års RD skriv. nr 117 och NJA II 1932 s. 267 ff.

remiss, infordrades i anledning av den ifrågasatta revisionen utlåtanden från ett antal myndigheter, (Kom Koll, länsstyrelserna m. fl.) och bereddes Svenska bankföreningen m. fl. korporationer tillfälle att inkomma med yttranden. Med ledning av inkomna remissvar utarbetades ett förslag till lag om ändring i vissa delar av FIF, som ledde till lag 3.6.1932. Genom denna ägde tämligen stora förändringar i förlagsinteckningsinstitutet rum. Därtill återkomma vi längre fram i denna avhandling.

Efter denna lags tillkomst har möjlighet att erhålla förlagsinteckning utsträckts till hotell-, pensionat- och restaurangrörelser av viss omfattning genom lag 18.4.1935 och till apoteksrörelse genom lag 12.3.1938.[9]

[9] Ang. motiven till denna lagstiftning se s. 87 n. 3.

KAP. II.

FÖRLAGSINTECKNINGSINSTITUTETS UPPGIFT OCH NUVARANDE ANVÄNDNING SAMT ETT METODSPÖRSMÅL.

Förlagsinteckningsinstitutets uppgift kan i korthet sägas vara den att bereda möjlighet för vissa näringsidkare att kunna utnyttja till deras företag anknutna tillgångar av lös egendoms natur såsom realsäkerhet för kredit i form av ett kollektiv med växlande sammansättning. Tidigare skulle den fordran, som genom förlagsinteckning säkerställdes, alltid utgöras av förlag till förlagstagarens rörelse. Numera kan även annan fordran säkerställas genom förlagsinteckning. Emellertid har uppställts den fordran för meddelande av förlagsinteckning i en rörelse, att rörelsen ifråga redan drives.[1]

Idkare av rörelser, industrier, apotek, hotell m. fl., i vilkas egendom förlagsinteckning kan upplåtas, utnyttja i stor utsträckning denna möjlighet. Totalbeloppet av den förlagsintecknade gälden i Sverige har beräknats vid 1944 års utgång utgöra 1 700 956 000 kronor.[2] Det är sålunda tydligt, att institutet fyller ett faktiskt förefintligt behov.[3] Emellertid må av förlagsinteckningens stora utbredning som kreditunderlag icke dragas den slutsatsen, att dess värde som säkerhet i allmänhet taxeras särdeles högt. Detta uppskattade säkerhetsvärde torde tvärtom vara relativt lågt i förhållande till värdena å de tillgångar, som graveras av densamma. Detta sammanhänger med svårigheten att med större noggrannhet bedöma förlagsinteckningens värde som kreditunderlag. På grund härav få sparbanker enligt lag

[1] Se 1 och 3 §§ i FIF.

[2] Se Sveriges officiella statistik, rättsväsen, domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet åren 1943 och 1944 s. 78*.

[3] I skrivelserna i anledning av 1925 års remiss anses i allmänhet ett dylikt behov föreligga.

icke bevilja lån mot säkerhet av endast förlagsinteckning.[4] Av privata industriföretag emitterade obligationslån torde aldrig säkerställas med förlagsinteckning som enda realsäkerhet. Ofta, ehuru icke alltid, täckes även i de fall, då förlagsinteckningar ligga som säkerhet för dylika obligationslån, hela lånebeloppet av fastighetsinteckningar, varvid förlagsinteckningarna utgöra supplementär säkerhet.[5]

Även vid vanliga lån av industriföretag i affärsbanker[6] godtages i regel icke förlagsinteckning som enda säkerhet, utan den måste kombineras med annan säkerhet, t. ex. fastighetsinteckning eller borgen av i företaget intresserade personer. Härvid är att märka, att borgen fyller även den uppgiften, att tack vare densamma kan kreditgivaren kontinuerligt övervaka företaget genom dessa personer, som för egen del utöva tillsyn över detsamma.[7] Samtidigt fyller ju förlagsinteckningen den viktiga uppgiften, att tack vare densamma gäldenärens borgensmän icke löpa så stor risk, som eljest kunde varit fallet, varför borgensmän för rörelseidkares lån därigenom ofta torde vara lättare att uppbringa än om gäldenären icke är förlagstagare. Sålunda komplettera förlagsinteckning och borgen varandra.

Fastighetsinteckning och förlagsinteckning komplettera varandra som säkerhet på så sätt, att genom kombination av dessa båda slag av säkerheter svårigheterna i praktiken att skilja mellan fast och lös egendom i ett förlagsinteckningsbart företag och därav uppkommande olägenheter i samband med kreditgivning i många fall kunna undvikas.[8]

Belåningsvärdet av en förlagsinteckning anses som regel icke sträcka sig över 60 % av den intecknade egendomens värde.[9]

I anslutning till vad nu sagts skola vi nämna några ord till belysning av det sätt, varpå vi ämna angripa problemen, och de utgångspunkter utöver de nu nämnda vi därvid använda.

---

[4] Se lag om sparbanker 29.6.1923 § 26.

[5] Se bl. a. uttalande av Svenska handelsbanken, se Stockholms rådhusrätts protokoll i mål mellan förvaltningsaktiebolaget Dala och aktiebolaget Svenska handelsbanken s. 90. Se även Olson, G. och Lasson, L.: Finansieringsteknik s. 180.

[6] Affärsbankerna utgöra i allmänhet de för industriföretagen viktigaste kreditinrättningarna. Se Östlind, A.: Affärsbankerna och räntan s. 29 samt samme förf.: Industrien och affärsbankerna s. 3 och 9.

[7] Se Olson och Lasson a. a. s. 191.

[8] Jfr Olson och Lasson a. a. s. 191.

[9] Se Olson och Lasson a. a. s. 191.

Vi anse förlagstagarens intresse av billig och lättåtkomlig kredit vara vad lagstiftaren avsett att tillgodose med FIF. Denna avsikt synes oss framgå av de nuvarande reglernas tillkomsthistoria och avfattning.[1] Därför synes oss, att man kan använda detta intresse som riktpunkt t. ex. när skilda borgenärers intressen kollidera. Vi anse det sålunda i allmänhet ligga i förlagstagarens intresse att med minsta möjliga offer för sin rörelse kunna prestera en för förlagsgivaren så betryggande säkerhet som möjligt. All kreditgivning åsamkar i regel kreditgivaren kostnader, vilka oftast torde uttagas av kredittagaren. I allmänhet torde därvid uttagas icke blott ersättning för kreditgivarens direkta ränteförluster och besvär utan även ersättning för förlustrisker.[2] På grund därav komma i regel de kreditkostnader, som uttagas, att vid affärsmässig kreditgivning stå i proportion till det av kreditgivaren uppskattade värdet å den erbjudna säkerheten.[3] Detta värde har även stor betydelse för en kreditbehövandes möjligheter att överhuvudtaget erhålla lån liksom att välja långivare. Man må samtidigt lägga märke till, att lagstiftaren tydligen avsett att icke förmedelst förlagsinteckningsreglerna i någon högre grad inskränka förlagstagarens handlingsfrihet. Om institutet skall kunna väl fylla sin uppgift, måste förlagstagaren äga en viss frihet att sälja produkter, byta ut maskiner etc. Det är uppenbart, att detta senare intresse i många fall kolliderar med förlagstagarens intresse av att prestera en så god säkerhet som möjligt för förlagsgivaren.

Måhända anser läsaren vad som på denna sida anförts visserligen vara sant men samtidigt så självklart, att det knappast förtjänar att nämnas. Vi ha emellertid haft ett speciellt syfte därmed. Allmänt bekant är att diskussionen om rättsvetenskapens uppgift de senaste decennierna intensifierats i Sverige i anslutning till professorerna A. Hägerströms, A. V. Lundstedts och K. Olivecronas kritiska arbeten. Utrymmesskäl förbjuda oss att i denna avhandling närmare ingå

---

[1] Jfr finska lagberedningens förslag till lag om förlagsinteckning jämte motiv 1901 s. 50.

[2] Jfr Sillén, O.: Studier i svensk företagsekonomi s. 211.

[3] Jfr Olson och Lasson a. a. s. 191. Märk vidare förhållandena vid lån mot inteckning i fast egendom. Se Cramér, C.-R. och Fredricsson, K. Å.: Svensk fastighetskredit s. 48.

Märk att s. k. personlig kredit ingalunda behöver ställa sig särdeles billig. Se s. 199–200.

på denna debatt. Vi nöja oss med att säga några ord i anledning av synpunkter, som professor Rodhe framfört ang. rättsvetenskaplig metod.[4] Ha vi fattat Rodhes metod rätt, så innebär densamma, att rättsvetenskapsmannens arbete består framför allt i ådagaläggande av faktiskt existerande företeelser och inträffade händelser samt påvisande av orsakssammanhang. Däremot anser han värderingar i stort sett icke ha någon plats i ett rättsvetenskapligt arbete. Dylika värderingar kunna skada rättsvetenskapsmannens auktoritet i rent vetenskapliga frågor.[5] Tydligen göres emellertid ett undantag för vissa värderingar, som omfattas av praktiskt taget alla medborgare.[6]

Gentemot Rodhes uppfattning vilja vi anföra följande. Det synes oss som om man åtminstone de lege lata i stor utsträckning kan använda värderingar, vilka få anses ligga bakom gällande rättsregler, ehuru dessa värderingar ingalunda behöva omfattas av praktiskt taget alla medborgare. Ja, även vid synpunkter de lege ferenda synas oss sådana värderingar vara av stor betydelse, när nämligen regelsystemet i stort sett förutsättes oförändrat.

Även vissa andra värderingar synas oss emellertid fylla en plats i ett rättsvetenskapligt arbete. Vi syfta härvid på värderingar intagna av framställningstekniska skäl. Speciellt vid en behandling de lege ferenda men ofta även vid en framställning de lege lata torde ett blott och bart ådagaläggande av fakta samt utredande av orsakssammanhang i anslutning till ett eller flera regelalternativ göra framställningen icke blott mindre livfull än eljest utan stundom även syftet med undersökningen dunkelt, såvida icke utredningarna om orsakssammanhangen göras synnerligen omständliga.[7] Särskilt vid en framställning de lege ferenda synas sålunda preciserade värderingar kunna hjälpa läsaren att snabbt inse, varför en förf. bemödar sig om att utreda vissa kausalsammanhang.

Den egentliga motiveringen för Rodhes uppfattning om värderingarnas uteslutande från rättsvetenskaplig verksamhet, nämligen

---

[4] Se Rodhe, K.: Gränsbestämning och äganderättstvist s. 3 ff.

[5] Se Rodhe a. a. s. 6.

[6] Se Rodhe a. a. s. 5 och 6. Märk orden »i regel» på s. 6. Myrdal anser, att dylika värderingar i stor utsträckning kunna användas vid bedömning av spörsmål de lege ferenda. Se Myrdal, G.: Vetenskap och politik i nationalekonomien s. 277.

[7] Se härom Lundstedt, A. V.: Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten IV: 2, band 1 s. 556, där denna tanke närmare utvecklas. Jfr Olivecrona, K.: Om lagen och staten s. 58.

deras förminskande av vetenskapsmannens auktoritet, synes oss ej vara tillfyllest. Ty skall vetenskapsmannens auktoritet i så fall kunna upprätthållas, måste han avhålla sig även från att i anslutning till sitt ämne göra offentliga uttalanden, vilka innebära värderingar.[8] Vi kunna taga ett exempel. En professor i ett samhällsvetenskapligt ämne skriver en bok, vari han samordnar vissa fakta och utredningar om orsakssammanhang med vissa bestämt uttalade värderingar. Vi kunna vidare tänka oss det fallet, att samme vetenskapsman skriver samma bok på samma sätt, men med den skillnaden, att värderingarna utelämnas. Han skriver emellertid i det senare fallet även en annan bok i propagandasyfte, vari han sammanställer förevarande fakta och orsakssammanhang och nyssnämnda värderingar. Läser i det senare fallet läsaren båda böckerna torde förf:s vetenskapliga auktoritet skadas lika mycket eller snarare lika litet i det senare som i det förra fallet.

Vi ha emellertid icke uppehållit oss vid Rodhes metod blott för att kritisera densamma utan även för att vi anse den vara lärorik i framför allt två hänseenden. Det ena är, att en för rättsvetenskapsmannen speciellt betydelsefull uppgift är att söka utreda faktiska eller antagliga verkningar av de gällande eller ifrågasatta rättsregler han behandlar. D. v. s. utreda orsakssammanhang, som faktiskt förefunnits eller föreligga eller ock kunna tänkas uppkomma.[1] Det andra är, att det för en rättsvetenskapsman är av stor vikt att i sina arbeten tydligt markera, när han gör värderingar, så att icke dessa värderingar så att säga insmusslas i anslutning till exempelvis en utredning om vissa orsakssammanhang.[2]

Om vi återvända till de värderingar vi nyss nämnt[3] så är det möjligt att exempelvis Myrdal skulle anse enighet råda om desamma[4]. Vi anse emellertid så icke vara fallet. Vid kollision t. ex. emellan prioriterade och oprioriterade borgenärers intressen synas sådana

[8] Man må härvid lägga märke till att det säkerligen ofta kan inträffa, att vetenskapsmannen ifråga är den ende, som verkligen ordentligt sätter sig in i frågor, som han behandlat.

[1] Jfr Myrdal a. a. s. 14, 270–271 och 284.

[2] Jfr vad Holmbäck, Å. anför i ett sakkunnigutlåtande avgivet hösten 1944 ang. sökande till professuren i civilrätt med internationell privaträtt vid Lunds universitet. Se SvJT 1945 s. 214. Se även Myrdal a. a. s. 285 och Olivecrona: Om lagen s. 59–60.

[3] Se s. 13.

[4] Se Myrdal a. a. s. 276–277.

värderingar som att bankernas inflytande måste begränsas för att ej vara skadligt o. dyl. ofta tillmätas större betydelse än exempelvis förlagstagarens utsikter till billigare kredit. Men även om enighet skulle anses råda om de riktlinjer vi sålunda ställt upp, anse vi oss på nyss anförda grunder ingalunda förhindrade att i vår framställning använda även andra värderingar.

KAP. III.

DE RÄTTSINSTITUT, SOM I VISSA FRÄMMANDE STATER FYLLA DEN UPPGIFT, SOM I SVERIGE TILLGODOSES GENOM FÖRLAGSINTECKNINGSINSTITUTET.

A. *Finland.*

Enär den finska rätten på hithörande område har sin rot i det svenska förlagsinteckningsinstitutet, synes den i detta sammanhang erbjuda ett speciellt intresse, detta i synnerhet som den även i våra dagar är mycket lik den svenska. På grund av den ringa utsträckning i vilken Finlands juridiska litteratur finnes tillgänglig på svenska och enär vi icke behärska finska språket är det möjligt, att vi förbisett enstaka fakta av vikt för vår framställning.[1]

Till en början skola vi nämna ett par ord om utvecklingen fram till gällande rätt.

Fram till tiden för skilsmässan från Sverige gällde som bekant samma rätt i Sverige och Finland. Efter denna tid ägde i Finland ingen mer betydande lagstiftning rum på förlagsrättens område före tillkomsten 1923 av nu gällande lag om lösöreinteckning.[2] 1748 års förlagsförordning och 1770 års hallordning gällde sålunda intill ikraftträdandet av 1923 års lag.[3] Därmed är givetvis icke sagt, att

[1] Förutom svenskspråkig text ha vi blott anlitat i svensk översättning för oss tillgängligt material, nämligen dels de i litteraturförteckningen omförmälda på finska språket avfattade arbetena av I. Caselius, vilkas sidnr icke äro för oss tillgängliga, dels ock ett antal på samma språk skrivna referat av rättsfall.

[2] Se Caselius, I.: Om lösöreinteckning (förlagsinteckning) enligt svensk och finsk rätt s. 344 och samme förf.: Teoslainakiinnityksestä samt finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 24 och 26. Däremot kommo ett antal för vårt ämne mindre betydande lagändringar till stånd, så t. ex. att bergstingsrätterna och hallrätterna indrogos, se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 24 och 26.

[3] Se lag 17.2.1923 om lösöreinteckning § 29 och finska lagberedningens reviderade förslag till lag om inteckning i lös egendom av visst slag 1919 s. 22.

förlagsrätten i realiteten hela denna tid stod kvar i stort sett på 1700-talets ståndpunkt. Tvärtom blevo bestämmelserna i nyssnämnda förordningar så småningom i hög grad föråldrade genom utvecklingen i praxis, något som ju även var att vänta med hänsyn till de helt ändrade förhållandena på näringslivets och enkannerligen industriens område.[4]

Liksom i Sverige kom tack vare de ålderdomliga författningarna osäkerhet att råda ifråga om förlagsinteckningsinstitutets innebörd och utsträckning.[5] Trots detta anlitades institutet i stor utsträckning av landets industriidkare.[6]

Förslag om ändrad lagstiftning rörande förlagsinteckning framställdes under senare hälften av 1800-talet.[7] Så småningom fick lagberedningen i uppdrag att utarbeta ett förslag till lantdagsproposition i ämnet.[8] I motiven till det av lagberedningen utarbetade förslaget diskuterades bl. a. önskvärdheten och nyttan i allmänhet av institutet. Sålunda hade mot den ifrågasatta lagstiftningen i huvudsak framhållits, att det icke vore någon svårighet för industriidkaren att även utan hjälp av förlagsinteckning skaffa sig erforderlig kredit, varför blott förlagsgivaren finge nytta av institutet, medan förlagstagarens personliga kredit väsentligt skulle minskas, liksom uppkomsten av kapitalsvaga industriella verk skulle underlättas.[9]

---

[4] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 31 och finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 22. Sålunda började efterhand industriella inrättningar jämte därtill hörande inventarier, råämnen och tillverkningar att ställas såsom säkerhet för vanliga förskrivningar, vilket godkändes i praxis. Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 27–28 samt finska lagberedningens a. reviderade förslag s. 22.

[5] Sålunda var det ovisst, vilka näringar som kunde begagna sig av institutet. Egentligt hantverk ansågs ej tillhöra dessa näringar, men var gränsen gick mellan hantverk och industri var oklart. Vidare härskade ovisshet om de slag av egendom, vari den med förlagsinteckningen förenade förmånsrätten kunde göras gällande. Det ansågs svårt att avgöra, vad som skulle förstås med ordet »effekter» i 1770 års hallordning, d. v. s. huruvida därunder innefattades inventarier, byggnader av lösörenatur etc. Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 28–29. Osäkerhet rådde även om verkan av rörelsens flyttning, forum för inteckning i lösegendom tillhörig fabrik på landet m. m. Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 29–30.

[6] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 31–34.

[7] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 19.

[8] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 20.

[9] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 34–35.

Lagberedningen ansåg emellertid övervägande skäl tala för ett ändamålsenligt ordnat förlagsinteckningsinstitut. Därigenom kunde personlig kredit i ej ringa utsträckning ersättas med realkredit, varigenom näringsidkaren skulle beredas möjlighet att få lägre ränta å sin kredit, borgens- och växelsystemen med deras många olägenheter inskränkas samt krediten förväntas stå i riktigare förhållande till låntagarens verkliga vederhäftighet.[1] Att verkligt behov av institutet förefanns ansågs även framgå av den omständigheten, att trots lagstiftningens bristfälliga skick förlagsinteckning mer och mer anlitades.[2]

Vidare dryftades i motiven även frågan om vilka rättsverkningar inteckningen ifråga borde medföra. Det ansågs, att enbart en förmånsrätt härvidlag skulle medföra en alltför ringa säkerhet för förlagsgivaren och detta i synnerhet som enligt finsk rätt köp av lösören till förfång för förmånsrättshavaren kunde ske utan vare sig tradition eller överhuvud någon publicitet.[3] Å andra sidan ansågs vanlig underpant[4] olämplig, enär då icke kunde undgås osäkerhet och rubbning i omsättningsförhållandena[5]. Lagberedningen förordade en underpant giltig endast så länge förlagsegendomen befinner sig på den ifrågavarande inrättningens område och sålunda icke frigjorts från det för envar skönjbara yttre sammanhang, som förefinnes mellan ett industriellt verk och dess tillbehör samt råämnen och tillverkningar, alltså en territoriellt begränsad underpanträtt.[6]

Vidare diskuterades i dessa motiv spörsmålet om vilka näringar, som skulle äga begagna institutet. Att bergshantering och den större industrien skulle hänföras till dessa ansågs givet.[7] Egentligt hantverk ansågs kunna erbjuda alltför obetydlig realsäkerhet i redskap etc. i förhållande till den omgång och de kostnader institutet medförde för att det skulle vara någon mening att låta denna näring begagna sig av institutet. Särskild i lag fixerad gräns mellan fabrik

[1] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 35.

[2] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 36.

[3] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 40. I finsk rätt finnes fortfarande icke någon motsvarighet till den svenska lösöreköpsförordningen.

[4] D. v. s. med »makt för förlagsgifvaren att, i hvems hand och hvarest panten än befunne sig, framför och utan afseende å andra njuta betalning för sin förfallna fordran genom det panträtt underkastade godsets försäljning».

[5] Se finska lagberedningens a. förslag s. 41.

[6] Se finska lagberedningens a. förslag s. 42.

[7] Se finska lagberedningens a. förslag s. 45.

och hantverk ansågs emellertid icke kunna införas, utan denna gräns ansågs böra prövas och fastställas i varje särskilt fall. Jordbruket ansågs ej heller böra kunna anlita institutet.[8] Skälen härtill skola vi emellertid ej närmare gå in på.

Även frågan om de slag av egendom, vari förevarande underpanträtt skulle gälla, blev föremål för behandling i motiven. Blott lösegendom ansågs här kunna komma ifråga, enär fastighet ju kunde särskilt intecknas.[9] All industriell lösegendom, som kunde ha ett mer betydande värde som realsäkerhet, ansågs böra omfattas av inteckningen.[1] Förskott i penningar eller varor lämnade för rörelsen ansågos ej böra ifrågakomma liksom ej heller den genom inmutning vunna rätten att bearbeta gruva, denna rätt bl. a. därför att delaktighetsbevis i gruva kunde användas som hypotekshandlingar.[2] Industriell byggnad å annans grund ansågs på grund av orörlighet och ofta ganska högt värde utgöra ett lämpligt föremål för underpanträtten ifråga. Det däremot anförda skälet, att säkerheten däri skulle försvinna, om byggnad och grund komme i samme ägares hand, bemötte lagberedningen därmed, att dylikt försvinnande ingalunda behövde ske. En före byggnadens och grundens förening i samme ägares hand fastställd förlagsinteckning föreslogs i stället gälla i byggnaden före fastighetsinteckning.[3]

Även andra frågor diskuterades i dessa motiv men skola icke här tagas upp till behandling.[4] Någon prop. avgavs dock icke i anledning av detta förslag.[5] 1919 avgav lagberedningen emellertid ett reviderat förslag, vilket väsentligen byggde på 1901 års förslag.[6] Utförligt motiverades, varför enligt beredningens uppfattning underpanträtten borde tillåtas till säkerhet för vilket lån som helst.[7] Vidare diskuterades frågan om institutets utsträckning till handeln. Dylik utsträckning tillstyrktes icke, framför allt emedan medel ansågos redan finnas för tillfredsställande av köpmannens kreditbehov,

---

[8] Se finska lagberedningens a. förslag s. 46.
[9] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 49.
[1] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 50.
[2] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 51.
[3] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 51–52.
[4] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 53 ff.
[5] Se finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 21.
[6] Se finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919.
[7] Se finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 28–29.

och det dessutom ansågs, att köpmannen för sin verksamhet behöver relativt ringa kapital, liksom att hans kreditbehov är av kort varaktighet.[8] Sjöfartens intresse av säkerhet för kredit ansågs redan tillgodosett genom speciallagstiftning, och såvitt gällde fiskerinäringen ansågs territorialprincipen ej möjlig att tillämpa.[9] Det ansågs däremot lämpligt att låta hantverkarna begagna sig av institutet, bl. a. emedan värdefull egendom att utnyttjas som förlagsegendom här i stor utsträckning finnes. Mindre hantverksrörelser bedrivna huvudsakligen eller uteslutande till självförsörjning ansågos dock icke kunna erbjuda tillräcklig säkerhet.[1] Även jordbrukare ansågos böra kunna använda institutet.[2]

1919 års reviderade förslag antogs med vissa ändringar, och 17.2. 1923 utfärdades nu gällande lag om lösöreinteckning, vilken trädde i kraft 1.3.1923.

1923 års lag bygger på den i ovannämnda lagförslag hävdade principen om territoriellt begränsad underpanträtt för lösöreinteckningshavaren. Vad innebär nu denna form av underpanträtt?

Först må nämnas, att huvudregeln är, att underpanträtt endast kan göras gällande i egendom befintlig å ett visst vid inteckningens beviljande angivet område.[3] Om dylik egendom, utan att flyttning av själva den intecknade inrättningen eller upplaget sker, bortföres från området i samband med överlåtelse till person i god tro, upphör panträtten i denna egendom. Äger dylikt bortförande rum utan samband med överlåtelse till person i god tro, fortfar panträtten att gälla i egendomen dels om det av omständigheterna framgår, att den är avsedd att återföras till området, dels ock om bortförandet kränker inteckningshavarens rätt, men eljest upphör panträtten i vad som bortförts.[4] Om tredje man efter lösöreinteckningens fast-

[8] Se finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 31.

[9] Se finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 30–31.

[1] Se finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 31 ff.

[2] Se finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 39.

[3] Se lagen om lösöreinteckning § 4.

[4] Se lagen om lösöreinteckning § 4. Som dylik kränkning anses icke exempelvis bortförande av egendom, som påkallas av inrättningens regelbundna varuomsättning eller nödig förnyelse av dess egendom, eller bortförande, då återstoden av den underpantsatta egendomen uppenbart förslår till inteckningshavarens förnöjande eller gäldenären ställer full säkerhet för det som skall bortföras. Caselius anser därför, att det är en allmän princip, att från området fritt kunna bortföras intecknade föremål. Se Caselius, I.: Irtaimistokiinnityksestä.

ställande förvärvat ett av inteckningen omfattat föremål, torde inteckningen gälla i detsamma, så länge föremålet befinner sig inom inteckningsområdet, såvida icke det överförts i köparens besittning.[5] Handpant i ett lösöreintecknat föremål genom tradition utan transport från inteckningsområdet torde också kunna upplåtas. Caselius uppger även, att tredje mans äganderätt till föremål inom inteckningsområdet, vilken äganderätt är äldre än lösöreinteckningen, även om tredje mannen ej har besittning icke beröres av lösöreinteckningen. Inteckningshavare äger, där hans rätt det fordrar, anlita utsöknings- eller polismyndighet för att förhindra bortförande av pantsatt egendom och därav kvarhålla vad till hans säkerställande högst kan erfordras, varvid gäldenären får betala kostnaderna.[6] Om dylik egendom med kränkning av lösöreinteckningshavarens rätt bortförts från området, äger denne inom 30 dagar efter därom vunnen kännedom hos överexekutor anhålla om egendomens återförande eller därom vid domstol väcka talan vid äventyr att panträtten i den bortförda egendomen eljest upphör.[7] Om genom flyttning den pantsatta egendomen gått ned under en viss gräns torde även den säkerställda fordran förfalla till betalning.[8]

Flyttning av lösöreintecknad inrättning respektive lager medför ej inteckningens upphörande, därest anmälan om flyttningen skett till vederbörande myndighet inom viss tid dessförinnan ävensom inteckningshavaren underrättats därom och vissa andra formaliteter iakttagits. Även om flyttningen sker till en ort utanför domkretsen, blir inteckningen fortfarande gällande, och särskilda bestämmelser finnas, som härvidlag trygga publiciteten.[9]

Om ägaren av den intecknade egendomen avsiktligen med kränkning av inteckningshavarens rätt bortfört förpantad egendom eller

---

[5] Se Caselius, I.: Irtaimistokiinnityksestä.

[6] Se lagen om lösöreinteckning § 25.

[7] Se lagen om lösöreinteckning § 5. I praxis kräves även, att denna tid icke försummas, om lösöreinteckningen skall fortbestå i den bortförda egendomen. Se Redogörelser och meddelanden angående av Högsta Domstolen träffade avgöranden år 1932, meddelande nr 430.

[8] Se lagen om lösöreinteckning § 13 mom. 2.

[9] Se lagen om lösöreinteckning §§ 10 och 21. Vad nu sagts torde dock icke gälla om lösöreintecknade lantbruksföretag, varom ej talas i 10 och 21 §§. Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä och samme förf.: Lagen om lösöreinteckning i praktiken s. 422.

till inteckningshavarens förfång av densamma använt mer än han behövt eller på annat sätt förskingrat densamma kan han straffas med fängelse.[1]

Den med lösöreinteckning förenade panträtten kan göras gällande i egendomen ej blott vid konkurs utan även vid utmätning också i sådana fall, då den intecknade fordran icke därjämte är utmätt, såvida återstoden av egendomen icke uppenbarligen förslår till inteckningshavarens förnöjande.[2] Utmätningsmannen får alltså här träffa ett avgörande, som icke alltid torde vara så lätt.[3] Däremot kunde förlagsinteckning förmånsrätt enligt finsk rätt vid utmätning för annans fordran blott göras gällande i de fall, då den intecknade fordran därjämte var utmätt.[4]

Lösöreinteckning medför förmånsrätt jämlikt 8 § i förordningen 9.11.1868 om borgenärers rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd. Bestämmelserna om vilka borgenärer, som äga företräde framför lösöreinteckningshavare, äro tämligen likartade med de svenska bestämmelserna om vilka borgenärer, som äga företräde framför förlagsinteckningshavare, men betydande avvikelser finnas dock.[5] Ovisshet rådde länge om frågan, huruvida § 80 i konkursstadgan 9.11.1868 var tillämplig ifråga om lösöreinteckning.[6] Caselius framhåller sålunda på ett ställe, att detta lagrum har ansetts gälla endast intecknad fastighet

[1] Se finska strafflagen 38 kap. 5 §.

[2] Se lagen om lösöreinteckning § 12 samt finska utsökningslagen 4 kap. 12 § och 6 kap. 3 och 5 §§. Jfr Caselius: Om lösöreinteckning s. 351.

[3] Enligt Caselius intager utmätningsmannen här vanligen en försiktig ståndpunkt och säljer hela egendomen för att lösöreinteckningshavaren skall få sitt, varför utsökning av en mindre fordran kan leda till försäljning av betydande tillgångar. Se Caselius: Lagen om s. 420. Caselius har även ansett, att utmätningsmannen här fått för stor makt. Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä.

[4] Se Caselius: Om lösöreinteckning s. 351. Det fanns nämligen tidigare en bestämmelse i 20 § 2 mom. i 1868 års förmånsrättsförordning, att förlagsinteckningen icke beaktades vid en av tredje man inledd exekution, om egendomen ej var utmätt även för förlagsinteckningsfordran. Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä och samme förf.: Om lösöreinteckning s. 351 n. 2.

[5] Sålunda äga exempelvis enligt finsk rätt skattefordringar i stor utsträckning företräde framför lösöreinteckningshavarens fordran. Se nämnda förordning § 7.

[6] Denna paragraf har följande lydelse: »Arvode, som för fast eller annan viss egendom sig belöper, så ock kostnader för dess vård och försäljning, skola af egendomens afgäld och köpeskilling utgå, dock utan förnärmande af dem, som i egendomen hafva panträtt; och njute sedan borgenärerne betalning hvar i sin ordning.»

och handfången pant.[7] Senare har emellertid Finlands högsta domstol avkunnat en dom 24.10.1932, enligt vilken kostnader och arvoden för vård och försäljning av lösöreintecknad egendom jämligt 80 § i konkursstadgan icke finge betalas av köpeskillingen för egendomen i det fall, att därigenom förnärmas deras rätt, vilka i egendomen ha panträtt.[8] Efter utgången av detta rättsfall torde skillnaden mellan lösöreintecknings värde i konkurs och vid utmätning ej kunna anses så betydande som då den åsikten fanns, att 80 § konkursstadgan icke ägde tillämpning på lösöreinteckning. Lösöreinteckningshavaren torde därför ej längre kunna anses ha ett så markant intresse av att utkräva sin fordran utom konkurs som Caselius uppgiver.[9]

Möjlighet finnes för lösöreinteckningshavaren att med hjälp av överexekutor få sin förfallna fordran fastställd till betalning direkt ur den intecknade egendomen på sätt om lagsökningsärenden är stadgat utan att behöva kräva gäldenären personligen.[1] Detta gäller emellertid enligt Caselius icke under pågående konkurs.[2]

Ombyte av ägare till själva den intecknade inrättningen torde icke medföra panträttens upphörande.[3]

Till lösöreinteckningshavarens skydd ha liksom till förlagsinteckningshavarens skydd i svensk rätt bestämmelser om intecknad fordrans förfallande till betalning i förtid införts. Se 13 § i lösöreinteckningslagen. Dylikt förfallande sker endast på långivarens önskan, då någon av ett antal uppräknade tilldragelser inträffat.[4]

Av speciellt intresse är att fordran likväl icke anses förfallen, om

---

[7] Se Caselius: Lagen om s. 418 n. 2.

[8] Se Redogörelser och meddelanden angående av Högsta Domstolen träffade avgöranden år 1932, redogörelse nr 117. Däremot har lösöreintecknad egendom ansetts kunna användas till konkursgäldenärs uppehälle, se Redogörelser och meddelanden angående av Högsta Domstolen träffade avgöranden år 1935, redogörelse nr 23.

[9] Se Caselius: Lagen om s. 418–419. Givetvis är det i allmänhet fördelaktigare för en borgenär att utsöka sin fordran utom konkurs.

[1] Se lagen om lösöreinteckning § 14.

[2] Se Caselius: Lagen om s. 429.

[3] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä och samme förf.: Lagen om s. 421–422. Jfr motiven till prop. nr 13 vid 1922 års finska riksdag s. 2.

[4] Dessa tilldragelser äro följande:

1. att den intecknade inrättningen eller lantbruksföretaget nedlägges eller till annan överlåtes eller utarrenderas.

2. att intecknad egendom till så stor del minskats, att återstoden befaras an-

inteckningshavaren icke inom 90 dagar efter det han fått kunskap om någon av dessa tilldragelser utsöker sin fordran hos gäldenären.[5]

Caselius har hävdat, att den rätt lösöreinteckning medför icke kan betraktas såsom panträtt enligt finsk positiv rätt. Skäl härtill äro sådana omständigheter som att specialitets- och publicitetsprinciperna icke äro helt tillgodosedda, att genom lösöreinteckning säkerställd fordran måste bevakas i konkurs och icke beaktas ex officio vid utmätning etc.[6] Chydenius har i en recension kritiserat denna uppfattning och ansett, att här föreligger en panträtt, som vid utmätning och konkurs bör såsom en sådan behandlas.[7] Härvidlag bör observeras, att både i lag och praxis den rätt lösöreinteckning medför benämnes panträtt.[8] Det synes icke vara någon anledning att frångå denna terminologi, blott man gör klart för sig, att denna panträtt i vissa avseenden innebär andra rättsverkningar än exempelvis hand-

---

tingen icke förslå till långivarens förnöjande eller icke uppgå till det belopp eller värde, som kan vara överenskommet.

3. att inteckningshavarens säkerhet märkligt minskas på grund av pantsatt egendoms vanvårdande eller fördärvande.

4. att de av gäldenären lånade medlen icke använts till ändamål, varom kan hava överenskommits.

5. att om flyttning av inrättning eller lager icke gjorts sådan anmälan, som föreskrives i 21 §.

Dessa förfalloanledningar torde kunna utökas eller minskas genom avtal. Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä och samme förf.: Om lösöreinteckning s. 350. Intages ett dylikt avtal i protokollet binder det enligt Caselius även tredje man, t. ex. ny ägare till en intecknad rörelse. Om lösöreinteckningshavaren visar klar och ostridig fordran, äger han hos rätten söka, att gäldenärs egendom skall avträdas till konkurs, om gäldenären ej inom 8 dagar efter skedd uppmaning förnöjt honom för gäld, som förfallit till betalning enligt 2, 3 och 5 punkterna ovan. Se konkursstadgan § 6 e.

[5] Denna sista bestämmelse tillkom på förslag av lagutskottet i dess bet. nr 2 med anledning av regeringens prop. ang. lag om inteckning i lös egendom. Se 1922 års finska riksdag, prop. nr 13. Vid frånvaro av en dylik bestämmelse skulle ju inteckningshavaren, blott en i 13 § omförmäld tilldragelse en gång inträffat, närhelst han önskade, kanske flera år efteråt, kunna kräva betalning för sin fordran.

[6] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä och samme förf.: Om lösöreinteckning s. 349 ff., spec. s. 352, samt samme förf.: Lagen om s. 417 och 420. Betr. specialitetsprincipen vid pant se s. 178.

[7] Se Chydenius, W.: Ilmari Caselius, Teoslainakiinnityksestä, Defensor Legis 1923–4 ... uppsatser s. 297.

[8] Se betr. praxis exempelvis Redogörelser och meddelanden angående av Högsta Domstolen träffade avgöranden år 1932, redogörelse nr 117.

panträtt. Chydenii kritik synes emellertid utvisa, att i verkligheten en benägenhet finnes att av själva ordet panträtt draga vittgående slutsatser ang. gällande rätt betr. lösöreinteckning. Caselii kritik av terminologien har sålunda fyllt en mission på det sättet, att han påvisat vissa icke direkt av lagen om lösöreinteckning framgående skilda rättsverkningar mellan lösöreinteckning å ena sidan och handpant å andra sidan.

Näringslivet kan i större utsträckning begagna sig av det finska lösöreinteckningsinstitutet än av det svenska förlagsinteckningsinstitutet. Sålunda kunna icke blott bergsbruks- och industriidkare utan även t. ex. utövare av jordbruk, boskapsskötsel, trädgårdsodling och vissa hantverk lösöreinteckna sina rörelser. Vad speciellt hantverkare angår, så kunna blott hantverk bedrivna med stöd av särskild anmälan eller tillstånd använda institutet. Denna gräns ansågs vid lagens tillkomst av regeringen lämplig.[9]

Vissa näringar äro dock uteslutna från möjligheten att begagna lösöreinteckning, t. ex. handel, fiske och skeppsfart.[1]

Om vi så övergå till att behandla frågan i vilken egendom lösöreinteckning medför panträtt, så är till en början att notera, att i lösöreinteckningslagen skiljes mellan 1. industriell och därmed jämförlig lösegendom å ena sidan samt 2. lantbrukslösegendom å andra sidan. Till grupp 1. hänföras byggnader, maskiner, ledningar, inventarier, redskap och annat, som hör till driften av inrättningen, samt vidare de för inrättningen avsedda råämnen och materialier och dess hel- och halvfärdiga tillverkningar. Till grupp 2. räknas byggnader,

---

[9] Se motiven till regeringens prop. nr 13 vid finska riksdagen 1922 s. 1. Märk att enligt lagen 27.9.1919 ang. rätt att idka näring §§ 6–7 måste hantverkare, om han ämnar bedriva sin näring med tillhjälp av andra än make eller maka och omyndiga efterkommande i rätt nedstigande led, därom göra särskild anmälan. Sålunda påminner gränsen mellan lösöreinteckningsberättigade och icke lösöreinteckningsberättigade hantverk om den i finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 föreslagna, ehuru den icke är så snävt dragen.

Caselius har kritiserat bestämmelsen om att hantverkare äga begagna sig av lösöreinteckning såsom ändamålslös och knappast observerad i praxis. Se Caselius: Om lösöreinteckning s. 345.

[1] Enligt praxis utgör biograf ej sådan inrättning vars lösegendom kan vara föremål för lösöreinteckning. Se Redogörelser och meddelanden angående av Högsta Domstolen träffade avgöranden år 1932, redogörelse nr 31. Ej heller färghandel har ansetts kunna lösöreintecknas. Se Redogörelser och meddelanden angående Högsta Domstolens avgöranden år 1942, redogörelse nr 18.

husdjur, maskiner, ledningar, inventarier, redskap och annat sådant, som erfordras för bedrivande av lantbruk, ävensom lantbruksprodukter och förnödenheter. Således mycket mer än som i Sverige omfattas av jordbruksinventarieinteckning.

Undantag göras vid båda dessa grupper för viss egendom, som kan utgöra föremål för fastighetsinteckning.[2]

Av speciellt intresse är emellertid, att byggnad kan omfattas av lösöreinteckningshavarens rätt. De byggnader det här är fråga om äro emellertid enligt Caselius blott tillfälliga byggnader å gäldenärens grund, som äro avsedda att bortskaffas, samt sådana byggnader å annans grund som icke kunna intecknas enligt 2 § förordningen om inteckning i fast egendom 9.11.1868.[3] Därest mark och däråuppförd lösöreintecknad byggnad kommit i samme ägares hand, fortfar lösöreinteckningen att gälla i byggnaden och medför företräde till betalning därur framför tidigare i marken fastställda fastighetsinteckningar.[4]

Lösöreinteckning kan begränsas till visst slag av lösegendom med uteslutande av övrig lösöreinteckningsbar egendom, t. ex. till hästar eller nötboskap med uteslutande av övriga husdjur.[5] Däremot torde begränsning av inteckningens objekt till individuellt bestämd egendom icke vara möjlig.[6]

Ej heller kan lösöreinteckning, då inrättning eller lantbruksföretag äges av flera gemensamt, fastställas i någons andel av därtill hörande lösören.[7]

---

[2] I prop. 1922 sökte man draga en gräns mellan fast egendom och lösöre, vilken gränsdragning kritiserades av lagutskottet i dess bet. nr 2. Dylik gränsdragning borde enligt utskottets mening icke ske i speciallagstiftningen ang. lösöreinteckning. Se finska riksdagen 1922, prop. nr 13, lagutskottets bet. nr 2 s. 1—2.

[3] Se lagen om lösöreinteckning §§ 2–3 och Caselius: Lagen om s. 426. De byggnader å annans grund, som kunna intecknas enligt 2 § i finska fastighetsinteckningsförordningen, äro sådana hörande till en å annans grund bestående anläggning, som »med grundegarens bifall tillkommit och jemte besittningsrätten till sjelfva grunden kan, utan hans hörande, till tredje man öfverlåtas».

[4] Se lagen om lösöreinteckning § 3. Jfr ovan s. 20.

[5] Se Redogörelser och meddelanden angående av Högsta Domstolen träffade avgöranden år 1932, redogörelse nr 28. Se även Caselius: Irtaimistokiinnityksestä och samme förf.: Om lösöreinteckning s. 348–349.

[6] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä samt samme förf.: Om lösöreinteckning s. 348–349.

[7] Se 8 § i lagen om lösöreinteckning.

Till inventarierna hänföras enligt Caselius i praxis icke kontorsinventarier.[8] Gruvor omfattas icke av lösöreinteckning.[9]

Frånsett byggnader i förut angivet fall omfattas icke fast egendom av lösöreinteckning. Gränsen mellan fast och lös egendom synes emellertid i finsk rätt vara ännu mer obestämd än i svensk rätt[1], men det är, då ett företag har både fast och lös egendom, möjligt för dess ägare att bereda säkerhet både genom fastighetsinteckning i den fasta egendomen och lösöreinteckning i den lösa egendomen, varigenom tvister om vilken egendom som omfattas av den ena eller andra inteckningen, ofta kunna undvikas[2]. Om fastighetsinteckningen och lösöreinteckningen äro på skilda händer kan emellertid dylik tvist lätt uppkomma, varvid i praktiken konkursförvaltningarna synas ha en stor benägenhet att anse en så liten del som möjligt av den omtvistade egendomen höra till fastigheten.[3]

Lösöreinteckningshavaren är enligt lag säkerställd mot skada å försäkrad egendom, vare sig den är brandförsäkrad eller på annat sätt försäkrad.[4] Lagtexten utvisar, att försäkringsbelopp kan utbetalas till lösöreinteckningshavaren även utan samband med konkurs, och detta framgår ännu tydligare av förevarande stadgandes tillkomsthistoria.[5]

---

[8] Se Caselius: Lagen om s. 418 n. 1.

[9] Se Caselius: Om lösöreinteckning s. 347. Jfr ovan s. 20.

[1] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä. Märk att någon lag motsvarande den svenska lagen 24.5.1895 ang. vad till fast egendom är att hänföra icke finnes i Finland. Praxis är enligt Caselius vacklande. Vissa bestämmelser om gränsen mellan fastighet och lösöre lära dock finnas i finsk lag. Se Chydenius a. a. s. 302. Dessa synas dock icke vara noggranna. Se prop. nr 13 till finska riksdagen 1922, lagutskottets bet. nr 2 s. 2.

[2] Se Caselius: Lagen om s. 426.

[3] Se Caselius: Lagen om s. 426–427.

[4] 11 § lösöreinteckningslagen har följande lydelse: »Är pantsatt egendom försäkrad, njute vid inträffad skada inteckningshavaren i ersättning, som skall utfalla på grund av försäkringen, lika rätt som han eljest skulle haft i egendomen; dock vare ägare, där godset icke är utmätt eller under skingringsförbud, berättigad att själv uppbära beloppet, om han ställer säkerhet för att detsamma användes till återställande eller iståndsättande av den förstörda eller skadade egendomen.»

[5] I 1901 års a. förslag och 1919 års a. reviderade förslag av finska lagberedningen funnos stadganden motsvarande nuvarande 11 § i lösöreinteckningslagen. I dessa voro emellertid efter orden »icke är utmätt eller» insatta orden »under konkurs». Orden »under konkurs» uteslötos emellertid på förslag av lagutskottet. Utskottets motivering härför var, att i konkurs försatt gäldenär företrädes av konkursboet, och att det ansågs, att boet icke kunde förvägras samma förmån, som eljest till-

Bestämmelser om säkerhet för lösöreinteckningshavare i utfallande skadestånd eller utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom finnas däremot icke i lagen om lösöreinteckning. Enligt Caselius måste emellertid 11 § i lösöreinteckningslagen tolkas extensivt.[6]

Lösöreinteckning fastställes för visst belopp i penningar eller varor.[7] Enligt Caselius räcker det emellertid med ett visst maximibelopp för att pantfordran skall anses vara preciserad.[8]

Tidigare sökt lösöreinteckning medför prioritet framför senare sökt sådan, medan inteckningar sökta samma dag medföra lika rätt.[9] Överenskommelse kan dock träffas mellan kontrahenterna om en annan prioritetsordning. Förlagsinteckning medför bättre prioritet än lösöreinteckning.[1] Frågan om ägarehypotek vid lösöreinteckning beröres på annan plats i denna avhandling.[2]

Lös egendom å flera inrättningar eller lantbruksföretag får icke intecknas för samma gäld, om ej samtidigt bestämmes, för hur stor del lösöret å varje inrättning eller företag häftar.[3]

---

kommer gäldenär. Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 4, finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 6 och 1922 års finska riksdag, prop. nr 13, lagutskottets bet. nr 2 s. 3.

[6] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä.

[7] Se lagen om lösöreinteckning § 17.

[8] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä. Särskild bestämmelse om att visst maximibelopp skulle vara tillräckligt, då fordringen grundade sig på löpande kredit, föreslogs införd i finska lagberedningens a. förslag 1901 och dess a. reviderade förslag 1919 samt i regeringens prop. i anledning därav. I enlighet med förslag i lagutskottets bet. nr 2 i anledning av nämnda prop. uteslöts denna specialbestämmelse som obehövlig. Se prop. nr 13 till finska riksdagen 1922. Enligt Caselius kan även fordringen bestämmas på följande sätt: 10 000 fmk, men dock icke mindre än 100 hl råg äro värda.

[9] Se förordningen 9.11.1868 om borgenärers rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd § 8. Märk dock särbestämmelsen i § 15.

[1] Se Caselius: Om lösöreinteckning s. 358.

[2] Se kap. VIII.

[3] Se § 9 i lagen om lösöreinteckning. Denna bestämmelse anser Caselius utvisa, att gemensam lösöreinteckning i princip är förbjuden. Varje intecknad lösöregrupp kan nämligen enligt Caselius icke häfta för fordringen, och då blir det här fråga om flera olika inteckningar, för vilka gälla vissa gemensamma formaliteter. En enda ursprunglig fordran har nämligen uppdelats i två eller flera mellan lika många lösöregrupper. Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä. Jfr samme förf.: Om lösöreinteckning s. 352.

Enligt Caselius kan vederbörande inrättningsägare vid utfärdandet av skuldebrevet insätta den klausulen, att det personliga ansvaret helt bortfaller.[4]

Lösöreinteckning fastställes av underrätten i den ort, där den inrättning etc., som det är fråga om, är belägen.[5] Det svenska systemet har ansetts för omständligt utan att medföra motsvarande fördelar.[6]

Det har ansetts, att man i lösöreinteckningsgäldenärens konkurs kunnat pröva, huruvida lösöreinteckningen rätteligen bort fastställas.[7]

Lösöreinteckning måste förnyas vart tionde år för att behålla sin giltighet.[8]

B. *Norge.*

Det syfte, för vars vinnande det svenska förlagsinteckningsinstitutet finnes, söker norsk rätt tillgodose genom regler, vilka kunna sägas utgöra en mellanståndpunkt mellan svensk och dansk rätt på detta område. Liksom i svensk rätt finnes väl handpanträtt men icke någon allmän rätt till konventionell underpant i lös egendom.[9] I vissa särfall är dylik underpanträtt emellertid medgiven.[1]

Det svenska förlagsinteckningsinstitutet motsvaras närmast dels av reglerna om »forlagspant», dels ock av bestämmelser, enligt

---

[4] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä. Jfr lagen om lösöreinteckning § 14. Jfr ock samme förf.: Lagen om s. 421.

[5] Se § 16 i lagen om lösöreinteckning.

[6] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 62. Publicitetssynpunkten får dock anses bättre tillgodosedd genom det svenska systemet. Jfr Caselius: Om lösöreinteckning s. 353.

[7] Se DL 1927, rättsfall nr 47.

[8] Se 15 § i lagen om lösöreinteckning. Detta sammanhänger troligen med att särskild bok över lösöreinteckningar ej finnes utan endast protokoll.

Enligt vad som uppgivits för oss från sakkunnigt finskt håll spelade lösöreinteckning tidigare en stor roll som säkerhet, speciellt under 1930-talets första år. Från samma källa ha vi inhämtat, att lösöreinteckningens betydelse f. n. är mycket mindre, vilket anses stå i samband med den i Finland pågående starka inflationen, som åstadkommit, att inteckningar i allmänhet icke längre äga något större värde som säkerhet.

[9] Se Arnholm, C. J.: Panteretten s. 118.

[1] Se Arnholm a. a. s. 25–26 och 118.

vilka fastighetsinteckning kan gälla i vissa slag av egendom, som enligt svensk rätt äro förlagsinteckningsbara.

Vi skola till en början kasta ett öga på reglerna om »forlagspant». Redan tidigt kunde bergverken begagna sig av detta institut. De före 1940 års lagstiftning gällande reglerna därom i »bergverksloven» av 1842 föregingos sålunda av äldre bestämmelser.[2] Genom »panteloven» 1857 utsträcktes institutet till fabriker och andra industriella rörelser.[3] Arnholm uppgiver, att »forlagspant» mer och mer försvann från det praktiska rättslivet, vilket han anser berodde på invecklade och oklara regler.[4]

4.7.1940 fastställde administrasjonsrådet nya »Bestemmelser om forlagspant og om pantsetting av fabrikkinventar som tilbehør»[5], vilkas avd. I gällde »forlagspant». Dessa bestämmelser stå den nu gällande svenska lagstiftningen om förlagsinteckning närmare än de tidigare gällande reglerna.

De näringsidkare, som kunna begagna sig av »forlagspant», äro sådana som driva bergverk, fabriker och andra industriella rörelser. Som industriell anses envar industri- eller hantverksrörelse, vari vid upprättandet av kontraktet användes drivkraft om minst 5 effektiva hästkrafter eller ock äro anställda minst 10 arbetare. Även valfångströrelse med tillhörande flytande kokerier och andra fartyg hör dit, när den är av nu nämnd omfattning.[6]

»Forlagspant» gäller, om icke annat är avtalat, i vissa slag av lösöre, nämligen råvaror, varor under bearbetning och färdiga alster.[7] Specialitetsprincipen såvitt gäller pantobjektet tillgodoses endast genom fordran att de i detsamma ingående föremålen skola vara av nu nämnt slag samt att rörelsen vid den aktuella tidpunkten »eier» desamma. Andra än dessa värden kunna icke omfattas av »forlagspant». »Forlagspant»-havare kan sålunda icke tillerkännas

---

[2] Se Augdahl, P.: Forlagspant s. 663. Jfr Arnholm a. a. s. 315.

[3] Se Arnholm a. a. s. 315.

[4] Se Arnholm a. a. s. 315–316. Särskilt rådde oklarhet ang. spörsmålet, huruvida panträtten blott kunde göras gällande i de produkter, som faktiskt framställts med hjälp av förlaget, samt vidare betr. frågan, hur bestämmelserna om uppgörelse mellan förläggaren och förlagstagaren skulle tolkas. Se Augdahl a. a. s. 660 ff. samt Knutsen, S.: Forlagspant s. 209–211. Jfr Hagerup, F.: Den norske panteret, fjerde delvis omarbeidede udgave s. 110.

[5] Se Bestemmelser av administrasjonsrådet 1940 s. 184 ff.

[6] Se Bestemmelser om forlagspant . . . I § 1.

[7] Se Bestemmelser om forlagspant . . . I § 3.

någon säkerhet i t. ex. maskiner och redskap eller utestående köpeskilling för försåld pantsatt egendom.[8]

Som namnet utvisar anses »forlagspant» medföra panträtt. För att denna panträtt skall anses ha uppkommit måste en skriftlig handling upprättas och tinglysas i den »rettskrets», där pantsättarens näring är inregistrerad.[9] »Forlagspant» medför för panthavaren rätt till täckning ur de pantsatta föremålen enligt de regler, som gälla ifråga om handpant.[1]

Pantsättaren har i allmänhet rätt att överlåta individuella pantsatta föremål, varvid panträtten normalt upphör att besvära vad som överlåtits. Om föremålen överlåtas i samband med hela rörelsen upphör dock ej panträtten.[2]

Emellertid är överlåtelse av föremålen utan att detta sker i samband med överlåtelse av rörelsen icke tillåten efter det panthavaren vidtagit åtgärder för att realisera panten och ej heller, om panthavarens utsikt till täckning försvinner eller otillbörligt förringas genom att han icke har dessa föremål att tillgå. Även då är emellertid en godtroende köpare skyddad.[3] Däremot finnas inga motsvarande regler såvitt gäller handpantsättning av »forlagspant»-satt egendom.[4]

Huvudregeln ifråga om förmånsrättsordningen mellan flera »forlagspant»-havare är den, att prioriteten rättar sig efter dagen för inregistrering av »forlags»-kontraktet i »tinglysings»-dagboken sålunda, att tidigare i dagboken infört kontrakt medför företräde framför senare infört och att samma dag införda kontrakt medföra samma prioritet.[5]

---

[8] Se Arnholm a. a. s. 317. Betr. specialitetsprincipen vid pant se s. 178.

[9] Se Bestemmelser om forlagspant ... I § 2.

[1] Se Bestemmelser om forlagspant ... I § 5. Tidigare antog man, att »forlagspant» medförde en på särskilt sätt privilegierad ställning framför de flesta andra panträttigheter. Se Arnholm a. a. s. 317 n. 6 och Hagerup a. a. s. 382.

[2] Se Bestemmelser om forlagspant ... I § 4.

[3] Se Bestemmelser om forlagspant ... I § 4. Kravet på god tro anser Arnholm uppfyllt, om köparen känner till panträtten men dock har rimlig grund till att tro överlåtelsen vara berättigad. Se Arnholm a. a. s. 317 n. 5. Märk att »forlagspant»-havaren sålunda här icke har möjligheter motsvarande dem, som i norsk rätt tillkomma ägare genom i jämförelse med svensk rätt vittgående bestämmelser om vindikation. Se Gjelsvik, N.: Norsk tingsrett, tredje utgave ved Erik Solem s. 312 ff. samt Brandt, F.: Tingsretten, fremstillet efter den norske lovgivning s. 511 ff.

[4] Jfr Arnholm a. a. s. 317.

[5] Se Lov om tinglysing 7.6.1935 §§ 20 och 34. Jfr Arnholm a. a. s. 204–205

Specialitetsprincipen såvitt angår det belopp, för vilket pant ställes, tillgodoses endast såtillvida, att maximibelopp måste angivas.[6]

Har ett kontrakt rörande »forlagspant» blivit »tinglyst» kan det icke angripas av den orsak, att verksamheten icke är av den art och det omfång, som ovan angivits.[7]

Det behöver icke vara något samband mellan det lån, som panten skall säkerställa, och den egendom, vari »forlagspantet» gäller.[8]

Nu nämnda regler om »forlagspant» äro föga utförliga och delvis även oklara, om de skola tillämpas å praktiska fall. När skall t. ex. panthavarens utsikt till att få täckning ur panten anses otillbörligt förringad? Var går gränsen?

Anmärkningsvärt är också, att »forlagspant» omfattar varken i rörelsen använda maskiner och redskap eller utestående köpeskilling för försåld »forlagspant»-satt egendom. Emellertid kan dylik lös egendom på annat sätt av näringsidkare användas som kreditunderlag.

Enligt Lov 8.6.1895 inneholdende forandringer i lovgivningen om pant kan nämligen fastighetsinteckning omfatta även viss eljest såsom lös betraktad egendom i egenskap av tillbehör.[9] Särskilt avtal måste emellertid träffas därom. Vidare kunna endast idkare av vissa näringar, nämligen bergverk, fabriker och andra industriella anläggningar, järnvägs-, spårvägs-, telegraf- och telefonanläggningar, som äro öppna för allmänheten, samt hotellrörelser, begagna sig av denna möjlighet.[1] Som industriell anses varje anläggning, som faller under lagstiftningen om arbetarskydd i industriella företag enligt Lov 19.6. 1936 om arbeidervern. Dylika anläggningar måste antingen sysselsätta arbetare[2] eller använda mekanisk drivkraft om mer än en

---

och 216. För utförligare upplysningar se exempelvis Østrem, S. och Heggelund, T.: Tinglysing s. 140 ff. och s. 183–184.

[6] Se Bestemmelser om forlagspant ... I § 2. Betr. specialitetsprincipen vid pant se s. 178.

[7] Se Bestemmelser om forlagspant ... I § 6.

[8] Se Arnholm a. a. s. 317.

[9] Någon lag om vad till fast egendom är att hänföra finnes ej i Norge. Det är därför ofta vanskligt att bestämma vad som är fast och vad som är lös egendom. Se Gjelsvik a. a. s. 18 ff. samt Arnholm a. a. s. 127.

[1] Se §§ 1–2.

[2] Med arbetare avses här envar, som utanför sitt hem utför arbete i annan mans tjänst.

hästkraft[3]. Sjöfart, fångst och fiske, bearbetning av fångst ombord å fartyg, luftfart, trädgårdsskötsel, boskapsskötsel, jordbruk med vissa binäringar samt den offentliga förvaltningen räknas ej hit. Tidigare måste denna pantsättning av lös egendom vid bergverk, fabriker o. a. industriella anläggningar ske i samband med pantsättning av rörelsens egen mark, varför en rörelse på arrenderad mark ej kunde begagna denna pantform.[4] Genom bestämmelse av administrasjonsrådet 4.7.1940 har förevarande pantsättningsmöjlighet emellertid utsträckts sålunda, att dylik lösegendom kan pantsättas som tillbehör även till »tinglyst bruksrett» till mark och byggnader.[5] Arrende- respektive hyresrätten måste själv kunna pantsättas men behöver icke ha något ekonomiskt värde.[6]

För att hotell skall få begagna sig av denna möjlighet måste det drivas med minst 10 gästrum förutom matsalar, salonger o. dyl.[7] Till lös egendom av beskaffenhet att kunna pantsättas som tillbehör till mark och byggnader eller »tinglyst bruksrett» vid nu nämnda rörelser, med undantag av hotellrörelser, räknas till driften hörande lösa maskiner, inrättningar och redskap samt andra inventarier, som höra till anläggningen, däribland sådana använda för transport av material och produkter.[8] Enligt Arnholm är det icke nödvändigt, att lösörena ifråga användas i rörelsen, utan det räcker, att de äro bestämda för rörelsen och finnas där.[9]

Hotellidkare kan som tillbehör till fast egendom pantsätta dels inventarier, som brukas till hotelldriften å egendomen, däribland transportmedel, dels ock inventarier till matsal, restaurang, kafé o. dyl., som hotellägaren driver på samma egendom. Äro dylika inventarier av hotellägaren köpta på avbetalning under ägareförbe-

---

[3] Sålunda kunna mindre industriföretag än de minsta, som i Sverige äga använda förlagsinteckning, begagna sig av denna pantsättningsmöjlighet.

[4] Se Arnholm a. a. s. 128.

[5] Se Bestemmelser om forlagspant . . . II.

[6] Se Arnholm a. a. s. 128 n. 25.

[7] Se Lov 8.6.1895 § 1.

[8] Till nu nämnda inventarier hänföras bl. a. fat, vagnar, hästar, lastpråmar och kontorsinventarier. Se Lov 8.6.1895 § 2. Det må framhållas, att sådant tillbehör, som normalt följer den fasta egendomen i handel och vandel, omfattas av i fastigheten gällande panträtt alldeles frånsett bestämmelserna i 1895 års lag. Se Arnholm a. a. s. 70 och 127.

[9] Se Arnholm a. a. s. 128–129.

håll för säljaren, omfattar pantsättningen den rätt, som pantsättaren vid varje tidpunkt har till desamma.[1]

De lösa föremål, som på detta sätt av en rörelseidkare kunna pantsättas såsom tillbehör, behöva icke uppräknas i pantbrevet. Om emellertid dylik uppräkning skett, skola nyanskaffade föremål av samma slag häfta i de tidigares ställe. Om antalet föremål därvid utökas utöver de i pantbrevet angivna, har panthavaren rätt att utvälja de föremål, som vid tvångsförsäljning skola åtfölja anläggningen som tillbehör.[2] Vare sig dylik uppräkning skett eller icke skola föremålen vid tvångsförsäljning säljas tillsammans med den anläggning, egendom eller »tinglyste bruksrett», till vilken de äro tillbehör.[3]

Om pantsatta föremål avhändas och bortföras från anläggningen, bortfaller panträtten, därest förvärvaren icke vet om, att ägaren i förhållande till panthavaren icke är berättigad att förfoga över föremålen.[4]

Det förefaller vara oklart i vad mån underpantsatta lösören kunna undandragas panthavarens säkerhet genom att de till pantsättaren sålts under ägareförbehåll.[5]

Till säkerhet för lån av Den norske industribank kunna enligt en lag 10.7.1936 en vidare krets av föremål, nämligen »råstoffer, driftsmidler og produkter», underpantsättas, varvid i stort sett reglerna i förutnämnda lag 8.6.1895 äga tillämpning. Möjlighet för jordbrukare att lämna underpant i lösöre som säkerhet för vissa lån finnes även.[6] Vi skola emellertid icke närmare gå in på jordbruksnäringens möjligheter härvidlag.

Något som synes oss vara av intresse att notera är den omständigheten, att utestående muntliga fordringar för försåld egendom, s. k. kontofordringar, icke genom ovan nämnda bestämmelser av näringsidkare kunna utnyttjas som kreditunderlag. Dylika fordringar kunna enligt norsk rätt överhuvud icke genom avtal pantsättas med

[1] Se Lov 8.6.1895 § 1.

[2] Se Lov 8.6.1895 § 3.

[3] Se Lov 8.6.1895 § 5 och Bestemmelser om forlagspant ... II. Enligt Arnholm skola de även ingå i tvångsförvaltning tillsammans med den fasta egendomen. Se Arnholm a. a. s. 286.

[4] Se Lov 8.6.1895 § 4. Handpantsättning av dylika föremål synes däremot ej föranleda fastighetspanträttens försvinnande däri. Se Arnholm a. a. s. 129 n. 28.

[5] Se Arnholm a. a. s. 446.

[6] Se Arnholm a. a. s. 129.

verkan gentemot tredje man.[7] Detta förbud har man kringgått genom att i stället för pantsättning anlita överlåtelse av dessa fordringar i säkerhetssyfte, s. k. »sikringscession».[8] Visserligen fordrar praxis, att det skall föreligga en »sann eiendomsoverdragelse», men vad detta är synes icke gå att bestämma, och överhuvud äro reglerna om »sikringscession» oklara.[9] Emellertid torde för att »sikringscession» skall anses giltig icke ordet pant få begagnas och vidare torde denuntiation till gäldenären skola ombestyras av cessionarien.[1] Denna fordran å denuntiation åstadkommer enligt Arnholm dels en viss publicitet dels ock att det blir mindre frestande att begagna sig av »sikringscession», enär en köpman av hänsyn till sin kredit icke gärna vill underrätta sina kunder om att han varit tvungen att låna pengar på sina utestående fordringar. Arnholm påpekar emellertid, att man skulle uppnå samma resultat genom att tillåta pantsättning med fordran å denuntiation.[2]

C. *Danmark.*

Dansk rätt äger icke någon direkt motsvarighet till förlagsinteckningsinstitutet. Den uppgift, som detta institut fyller i Sverige, tillgodoses i Danmark åtminstone delvis på annat sätt. Sålunda finnes en allmän konventionell underpanträtt i lösöre. Vidare kan underpant i fast egendom enligt dansk rätt omfatta mycken egendom, som icke kan omfattas av fastighetsinteckning jämlikt svensk rätt.

Till en början skola vi nämna några ord om den allmänna konventionella underpanträtten i lösöre. Bestämmelser härom finnas framför allt i Lov 31.3.1926 om Tinglysning. Med att denna underpanträtt är allmän avse vi, att rätten att upplåta densamma icke är begränsad till vissa näringsidkare utan öppen för envar fysisk person, förening, konsortium, bolag, stiftelse eller liknande juridisk person.[3]

Som framgår av vad ovan sagts är det egentligen lösöre, som kan

[7] Se Arnholm a. a. s. 340.

[8] Se Arnholm a. a. s. 341 ff.

[9] Se Arnholm a. a. s. 342 ff.

[1] Se Arnholm a. a. s. 343.

[2] Se Arnholm a. a. s. 344.

[3] Se Tinglysningsloven § 43. Icke blott en vanlig ägare utan även avbetalningsköpare, som ännu ej betalat tillfullo, samt nyttjanderättshavare (med överlåtbar nyttjanderätt) kunna underpantsätta lösören. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1884. Jfr s. 37 n. 4.

underpantsättas på detta sätt.[4] Sålunda kunna exempelvis icke fordringar här komma ifråga.[5] I allmänhet fordras för att dylik underpantsättning skall kunna ske individualisering av vad som pantsättes.[6] Specialitetsprincipen såvitt gäller objektet[7] tillgodoses på sätt, som påminner om förhållandena vid handpantsättning. Emellertid finnas dock vissa undantagsfall, då saksammanfattningar, i vilka de särskilda individuella föremålen kunna växla, kunna utgöra objekt för nu nämnda form av underpantsättning.[8]

Även frånsett dessa speciella undantagsfall synes en närmare individualisering kunna underlåtas såvitt gäller allmännare förekommande bruksföremål, där svårigheter möta, när det gäller att åstadkomma en avgörande individualisering.[9]

[4] Underpanträtt kan emellertid gälla i en av köpesummans betalning betingad rätt att bliva ägare till ett bestämt lösöreföremål och — efter köpesummans betalning — i detta föremål. Se U 1929 s. 1137 Ø. Det var här fråga om pantsättning av en på avbetalning köpt automobil. Även försäkringssumman för bilen var pantsatt såvitt gällde tiden efter köpesummans betalning.

[5] Se Tinglysningsloven § 47. Däremot har underpanträtten ansetts kunna gälla i rättigheter enligt ett icke tinglyst hyreskontrakt, överlåtbart till idkare av samma näring, som nyttjanderättshavaren själv bedrev, vilket icke gick att uppsäga under viss tid, se U 1934 s. 518 H, och i rättigheter enligt ett danskt patent, se U 1935 s. 799 Ø. Sålunda kunna på detta sätt goodwillvärden utnyttjas i kreditsyfte, se särskilt U 1934 s. 518 H. Bestämmelsen om att fordringar icke kunna underpantsättas på detta sätt infördes genom lag 1938. Tidigare kunde både skriftliga och muntliga fordringar underpantsättas enligt Tinglysningsloven § 47. Se Samling af Danmarks love 1938 utgifet af M. Karnov med kommentarer under redaktion av professor, Dr Jur. Stephan Hurwitz s. 1597 n. 128. Jfr U 1934 s. 389 Ø.

[6] Se Lov 25.3.1872 om Konkurs m. m. §§ 151–152. § 151 har följande lydelse: »Villiesbestemt Pant i Alt, hvad Pantsetteren eier eller eiendes vorder, kan for Fremtiden ikke retsgyldig stiftes.» § 152 första stycket lyder som följer: »Ei heller kan villiesbestemt Underpant i Løsøre for Fremtiden gives i Samlinger af ensartede eller til et fælles Brug bestemte Ting, der betegnes ved almindelige Benævnelser.»

Betr. individualiseringskravet i ett särskilt fall se U 1943 s. 166 Ø.

[7] Betr. specialitetsprincipen vid pant se s. 178.

[8] Sålunda kan vid arrende av jordbruk och mejerier arrendatorn giva underpant i sina till driften hörande ägodelar och i produkterna till säkerhet för de krav, som arrendegivaren i anledning av arrendet har eller får på honom. Se Konkursloven § 152 andra st. Likaså kan underpant upplåtas i inventarier och varor hörande till apotek samt i brandförsäkringsummorna för dessa ägodelar till säkerhet för lån från den s. k. Apotekerfonden. Se Lov 31.3.1932 om Apotekervæsenet § 42 st. 3. Även vissa andra undantagsfall finnas. Se Samling af ... s. 1597 n. 125.

[9] Se U 1936 s. 450 Ø. Jfr Samling af ... s. 1597 n. 125 och U 1945 s. 992 Ø. Däremot har tillräcklig individualisering icke ansetts föreligga, då en lantbrukare

Ifråga om underpanthavarens rätt till surrogat för pantsatt egendom torde samma regler gälla som vid tillbehör omfattade av underpant i fast egendom.[1]

Vid underpantsättning av lösöre förefinnas i allmänhet stora svårigheter att tillgodose de starka krav på publicitet, som måste uppställas av hänsyn till tredje man. Vi skola nu se, hur dessa krav tillgodoses vid förevarande underpant.

För upplåtelse av underpant måste upprättas en skriftlig handling (Pantebrev)[2], som skall anmälas till »Tinglysning» senast 7 dagar efter dess upprättande[3]. »Tinglysning» skall ske vid pantsättarens personliga »Værneting»[3], vilket i allmänhet utgöres av den domstol, i vars distrikt gäldenären har sin boningsort[4]. Om gäldenären icke har »Værneting» i Danmark, sker »Tinglysning» vid Köpenhamns »Byret».[4a] Inregistrering sker i en dagbok och därefter i en särskild personbok.[5] Genom »Tinglysning» erhåller pantbrevet giltighet gentemot dels avtal, som i god tro ingås med ägaren av de pantsatta föremålen, dels ock de oprioriterade borgenärerna.[5a] Pantbrevet måste angå en bestämd i vederbörande »Retskreds» bosatt person, förening, konsortium, bolag, stiftelse eller liknande juridisk person, och överst på första sidan skall angivas anmälarens namn och boningsort.[6]

Vissa formaliteter skola iakttagas för att bereda möjlighet till kontroll av äktheten av pantsättarens underskrift.[7] Registreringen i personboken sker efter personbokens bokstäver.[8]

---

till säkerhet för ett »skadesløsbrev» velat underpantsätta 7 grisar, som icke individualiserats mer än genom angivande av ålder och tillhörighet till lantbrukarens kreatursbesättning på viss egendom. Se U 1936 s. 973 V. Jfr U 1944 s. 158 V och U 1944 s. 399 Ø.

[1] Se s. 43.

[2] Se Tinglysningsloven §§ 43 och 47. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1882.

[3] Se Tinglysningsloven § 47.

[4] Se Lov 11.4.1916 om Rettens Pleje §§ 235–238. »Værneting» utgör sålunda närmast ett forum domicilii. Märk att för juridiska personer gälla särskilda bestämmelser, se Retsplejeloven § 238.

[4a] Se Tinglysningsloven § 47.

[5] Se Tinglysningsloven § 43.

[5a] Se Tinglysningsloven § 47.

[6] Se Tinglysningsloven § 43.

[7] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1882.

[8] Se Tinglysningsloven § 44.

Om pantens ägare flyttar till en annan »Retskreds», skall inom 14 dagar efter flyttningen förnyad »Tinglysning» ske i denna.[9]

Skilda meningar ha yppats betr. frågan, vad som här skall förstås med pantens ägare. Magnussen gör gällande, att härmed endast kan förstås den ursprunglige pantsättaren.[1] Vinding Kruse däremot anser, att även ny pantägares flyttning måste tinglysas.[2] Denna skillnad i uppfattning hänger samman med skilda åsikter om möjligheterna till och verkningarna av överlåtelse av underpantsatt lösöre. (Se nedan.) Det må framhållas, att både Vinding Kruse och Magnussen anse det önskvärt, att bestämmelsen om lysning vid flyttning göres överflödig genom införande av ett centralt lösörepantregister.[3]

Om »Tinglysning» icke sker inom nu nämnda frister, är pantbrevet ogiltigt i förhållande till tredje man.[3a] Pantbrev, varigenom upplåtits panträtt i bestämda lösöreföremål, måste för att bibehålla sin pantgiltighet förnyas inom tio år efter »Tinglysning»[4], vilken förnyelse sker genom anmälan av förnyad »Tinglysning» före utgången av denna frist[4a].

Också betr. frågan om »Tinglysning» vid ägareskifte till underpantsatt gods skola några ord nämnas. I regeringsförslaget till § 47 i den nya Tinglysningsloven uppställdes krav på ny lysning även vid ägareskifte. Detta krav infördes emellertid icke i paragrafen, vilket framför allt berodde på att ett dylikt krav ansågs ohållbart under nutidens förhållanden.[5] Vinding Kruse hävdar, att enligt dansk rätt pantsättaren överhuvud icke får sälja underpantsatta lösören utan underpanthavarens samtycke.[6] Säljer pantsättaren panten utan sådant samtycke, begår han enligt Vinding Kruse en straffbar handling, som faller in under Straffeloven § 283.[7] Enligt Vinding Kruse in-

[9] Se Tinglysningsloven § 47.

[1] Se Magnussen, O. K.: Nogle Panteretsproblemer s. 45 ff.

[2] Se Vinding Kruse: Til Panterettens Problemer s. 59 ff.

[3] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1949 och Magnussen a. a. s. 43.

[3a] Se Tinglysningsloven § 47.

[4] Se U 1938 s. 567 V. Märk att när underpanträtt i lösöre undantagsvis kan upplåtas utan individualisering ifrågavarande föreskrift om förnyelse ej torde gälla. Se Samling af ... s. 1597 n. 127.

[4a] Se Tinglysningsloven § 47.

[5] Se Magnussen a. a. s. 41 och 45.

[6] Se Vinding Kruse: Til Panterettens s. 60.

[7] Se Vinding Kruse: Til Panterettens s. 60. I Straffeloven 15.4.1930 § 283 heter det bl. a.: »For Skyldnersvig straffes den, som for derigennem at skaffe sig eller andre uberettiget Vinding 1) afhænder, pantsætter eller paa anden Maade raader

hämtas därför normalt panthavarens samtycke före försäljningen.[7a] Vinding Kruse anser emellertid, att det icke är lyckligt, att »Tinglysning» på grund av ägareskifte, vilken lysning ju skall tjäna till upplysning för tredje man, beror på vad panthavaren finner för gott.[8]

Enligt Magnussen är den, som har köpt underpantsatt lösöre, separatist ifråga om den del av värdet, som icke motsvarar den genom underpanten säkerställda fordringens belopp.[9]

Om underpantsatt lösöre handpantsättes, är denna handpantsättning enligt Vinding Kruse rättsstridig och ogiltig som handpantsättning. Den person, till vilken underpantsatt lösöre traderats såsom handpant, erhåller sålunda endast en sekundär underpanträtt i godset, vare sig han innan panthavarens konkurs återlämnar godset eller ej.[1] Magnussen gör emellertid gällande, att dylik handpantsättning av underpantsatt lösöre är giltig som handpantsättning såtillvida, att om godset blir sålt som pant handpanthavaren äger i egenskap av separatist att utfå vad som blir över av försäljningssumman, sedan man dragit ifrån det belopp, varför underpanten häftar.[2]

Även genom utmätning av underpantsatt lösöre åstadkommes enligt Vinding Kruse blott en sekundär underpanträtt i godset.[3] Enligt Magnussen äger emellertid även utmätningsborgenären separationsrätt till den del av försäljningssumman för godset, som icke går till täckning av den genom panträtten säkerställda fordringen.[4]

---

over ham tilhørende Gods, hvorover Trediemand har erhvervet en Rettighed, med hvilken Handlingen er uforenelig.» Enligt 285 § samma lag kan nyssnämnda slag av förbrytelse straffas med upp till 2 års fängelse och vid återfall med upp till 3 års fängelse.

Denna Vinding Kruses uppfattning torde vinna stöd av en dom av Vestre Landsret, se Samling af . . . s. 1079 n. 487.

[7a] Se Vinding Kruse: Til Panterettens s. 60.

[8] Se Vinding Kruse: Til Panterettens s. 60. Jfr Magnussen a. a. s. 40 ff. Just detta bristande skydd för tredje man anser Magnussen ha medfört, att underpant i lösöre förbjudits i flera rättssystem.

[9] Se Magnussen a. a. s. 50.

[1] Se Vinding Kruse: Til Panterettens s. 61.

[2] Se Magnussen a. a. s. 49–50. Betr. Vinding Kruses motsatta uppfattning härvidlag se även Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1885.

[3] Se Vinding Kruse: Til Panterettens s. 61.

[4] Se Magnussen a. a. s. 51. Lägg märke till att i dansk liksom i norsk rätt utmätning anses åstadkomma ett slags panträtt, som dock icke skall »tinglysas» enligt dansk rätt. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1887.

Medan handpant enligt dansk rätt medför skydd mot pantsättarens privilegierade borgenärer och separationsrätt i konkurs[5], måste underpanthavaren vika för pantsättarens jämlikt 33 § Konkursloven privilegierade borgenärer[6]. Å andra sidan äga såväl vid utmätning som konkurs blott de privilegierade borgenärerna företräde framför underpanthavaren.[7]

Mellan skilda underpanthavare i samma egendom äger den tidigare »tinglyste» företräde framför den senare »tinglyste».[8]

1930 tillsattes emellertid en kommission, som fick i uppdrag att överväga spörsmålen om revision av gällande regler om konkurs och ackord m. m.[9] 1941 avgav kommissionen ett betänkande innehållande förslag till »Lov om Gældsordning».[1] I detta förslag har antalet konkursprivilegier i allmänhet betydligt inskränkts men i ett avseende utvidgats.[2] Vidare har giltigheten av ägareförbehåll gentemot konkursboet begränsats.[3]

Underpanthavare i lösöre är såtillvida sämre ställd än underpanthavare i fast egendom och handpanthavare, att han icke har motsvarande möjligheter att utan större omgång erhålla täckning för sin fordran ur panten.[4]

Efter denna redogörelse för den allmänna konventionella underpanträtten i lösöre enligt dansk rätt skola vi nu undersöka, vilken egendom, utom mark samt väggar, tak och golv etc. i byggnader, som enligt dansk rätt kan omfattas av underpant i fast egendom.

Härvidlag gälla särskilda bestämmelser för s. k. förvärvsegendomar. Vid pant i fast egendom, som är inrättad för en särskild för-

[5] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1877. Jfr Magnussen a. a. s. 49–50.

[6] Se Konkursloven §§ 33, 34 och 39. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1948.

[7] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1885.

[8] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1886.

[9] Se SvJT 1941 s. 863.

[1] Se Munch-Petersen, E.: Den danske Konkurslovskommissions Betænkning s. 62.

[2] Se Udkast til Lov om Gældsordning udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 8. August 1930 nedsatte Kommission s. 56 ff. och 226 ff. samt Munch-Petersen a. anmälan s. 66. Enligt förslaget utgöras de privilegierade fordringarna av krav på lön och vederlag, krav på pensionsbidrag samt personliga skatter m. m. Löneprivilegiet är begränsat både till tid och belopp men å andra sidan utvidgat till att gälla »Løn og Vederlag, i hvilken som helst Form». F. n. är det blott vissa tjänstemän, fabriksarbetare, daglönare o. a. uppräknade lön- och vederlagstagare, som äga privilegium för lön respektive vederlag enligt 33 § Konkursloven.

[3] Se Munch-Petersen a. anmälan s. 66 ff.

[4] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1887.

värvsverksamhet[5], omfattar panträtten, förutom själva marken och byggnaderna, vissa tillbehör[6]; av vilket slag skall strax nämnas. Tidigare ägde dylik underpanträtt i tillbehör rum blott vid lantegendomar och fabriker, men behov av motsvarande möjlighet till underpantsättning även vid andra verksamhetsgrenar gjorde sig gällande, och dessutom visade det sig svårt för domstolarna att avgöra, hur gränsdragningen mellan fabriks- och hantverksegendomar skulle ske.[7] Nu finnes alltså vid alla förvärvsegendomar en dylik möjlighet att utnyttja vissa speciella förvärvstillbehör i kreditsyfte, däribland också vid sådana inrättade för rörelser, vilkas lösa egendom ej enligt svensk rätt kan förlagsintecknas, t. ex. hantverks- och handelsrörelser.[8]

Vinding Kruse hävdar, att underpantsättning av tillbehör till fast egendom visserligen i första hand avser tillfällen, då ifrågavarande tillbehör fanns och egendomen var inrättad för särskilt förvärvsändamål vid tidpunkten för pantbrevets upprättande, men att tilllika avses fall, då egendomen först efter upprättandet av pantbrevet inrättats som förvärvsegendom.[9]

De tillbehör, som här avses, äro driftsinventarier och driftsmateriel, däribland maskiner och tekniska anläggningar[1], som sålunda

---

[5] Enligt Vinding Kruse behöver icke hela egendomen vara inrättad för den särskilda förvärvsverksamheten, utan det räcker, att en del av egendomen är inrättad på detta sätt, blott hela egendomen tillhör verksamhetens utövare. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1755.

[6] Det har hävdats, att denna panträtt i tillbehör är oändligt mycket viktigare för realkrediten än den allmänna lösörepanten. Se Rimestad, C.: Tilbehørspant og »Kontraktsgæld». Nogle Bemærkninger om Kollisionen mellem Pant i Tilbehør til en Landejendom og »Kontraktsgæld» s. 226.

[7] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1730.

[8] Se Samling af ... s. 1592 n. 91. Även hotell, apotek m. fl. rörelser räknas givetvis hit. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1730. T. o. m. en lantbruksskola har hänförts hit. Se U 1933 s. 1118 Ø.

[9] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1755.

[1] I praxis tolkas här orden »Driftsinventar og Driftsmateriel» ganska vidsträckt. Sålunda har såsom dylikt tillbehör betraktats kassaskåp och kassaapparat i en affär, se U 1933 s. 723 H; automobil, egentligen en personvagn, använd som varuvagn för en tvättinrättning, se U 1935 s. 207 Ø; lastbilar och hästar vid egendom med »Vognmandsforrettning», se U 1933 s. 953 V; bord, butiksdisk, fat, formar, kakburkar m. m. vid en egendom med bagerirörelse, se U 1935 s. 627 Ø, samt lösöre, som utgjorde tillbehör till restaurationsverksamhet, se U 1934 s. 352 V; men däremot normalt icke vagnar avsedda för persontransport, se U 1932 s. 146 V. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1741. Se även U 1942 s. 999 Ø.

omfattas av panträtten[2]. Varken råvaror, såsom obearbetat läder i en skofabrik, bomull i en klädesfabrik, kol eller olja till drift av maskiner, eller produkter, såsom färdiga skor och klädesvaror, torde omfattas av underpanträtt såsom tillbehör enligt Tinglysningsloven § 37. Likaså torde vid hotell blott inventarier, såsom bohag o. dyl., men ej matvaror, vin etc. höra till den egendom, som omfattas av underpanträtten.[3] Vid lantegendomar[4] omfattar panträtten dock ytterligare grupper av tillgångar, såsom gödningsämnen, vissa produkter m. m.[4a]

Är tillbehör av nu nämnt slag försäkrat, omfattar panträtten försäkringssumman.[5]

Av intresse är, att enligt Vinding Kruse panthavaren icke blott har säkerhet i försäkringsbelopp utan även i andra surrogatvärden för pantsatt egendom, nämligen skadestånd från tredje man och expropriationsbelopp.[6] Däremot synes icke underpanträtten omfatta utestående köpeskilling för försåld underpantsatt egendom. Jfr här förhållandet vid underpant i lösöre.

Nu nämnda regler om tillbehör äro deklaratoriska och kunna genom avtal sättas ur kraft.[7]

Pantsättaren äger frihet att sälja, byta eller på annat sätt förfoga över de av underpanträtten jämlikt 37 § Tinglysningsloven omfattade tillbehören under förutsättning att förfogandet sker inom ramen för rörelsens regelmässiga drift.[8] Men han torde icke genom

[2] Se Tinglysningsloven § 37. Se särskilt betr. den svårlösta frågan vilka produkter, som omfattas av underpanträtten, Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1731 ff. Vid alla fasta egendomar, således även bostadsfastigheter, omfattar underpanträtten dessutom därtill hörande sedvanliga tillbehör enligt allmän uppfattning, såsom ljusledningar etc. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1730–1731. Jfr Tinglysningsloven § 38.

[3] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1741.

[4] Till lantegendomar torde icke hänföras egendomar, varå drivas sådana rörelser som handelsträdgårdar, plantskolor, hönserier, biavel, fiskutkläckningsanstalter etc. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1741. [4a] Se n. 2.

[5] Se Tinglysningsloven § 37. Underpanthavarens krav på försäkringssumman är enligt Vinding Kruse helt självständigt och oavhängigt av ägarens krav. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1624–1626 och 1713.

[6] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1623–1624. Även här är enligt Vinding Kruse underpanthavarens rätt en självständig rätt.

[7] Se Tinglysningsloven § 37.

[8] Se Tinglysningsloven § 37 och Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1746. Jfr här engelsk rätt betr. »floating charge». Se s. 50.

dylikt förfogande få åstadkomma, att dessa tillbehör märkligt förminskas eller vanvårdas, vid äventyr av dels att underpanthavarens kapital anses förfallet till betalning dels ock skadeståndsskyldighet för pantsättaren.[9] Pantsättaren torde t. o. m. riskera straffansvar för dylikt förfogande, om bedrägligt uppsåt gentemot panthavaren anses föreligga.[1] Om tredje man, till vilken pantsättaren överlåter dylika tillbehör med kränkande av panthavarens intresse, är i ond tro, äger enligt Vinding Kruse panthavaren vindicera de överlåtna föremålen från honom.[2]

I de fall, då egendomen först efter pantbrevets upprättande inrättats som förvärvsegendom, anser Vinding Kruse, att gäldenären dock i allmänhet äger full frihet att återförsätta egendomen i det tillstånd, som rådde vid den tidpunkt, då pantbrevet upprättades.[3]

I Tinglysningsloven § 38 omtalas det minimum av tillbehör och material, som icke någon tredje man på grund av någon särskild rättighet kan borttaga från en fast egendom, och vari underpanthavaren sålunda har en särskilt god säkerhet.[4] § 38 angår enligt Vinding Kruse blott byggnader och tillbehör till byggnader samt tillbehör till den fasta egendomen som sådan, men däremot icke delar av marken och därtill hörande växter.[5] Tillbehör och material, som här avses, äro maskiner, ångpannor, kaminer, kakelugnar o. dyl., som insatts i en helt eller delvis uppförd byggnad på ägarens bekostnad till bruk för egendomen eller en där driven förvärvsverksamhet liksom också själva byggnadsmaterialet, väggar, tak, trappor, fönster etc.[6] De värmeanläggningar, maskiner etc. det här är fråga om torde icke som i tidigare praxis[7] behöva vara särskilt fast infogade i byggnaden genom inmurning eller dylikt och svåra att borttaga utan skada å byggnaden för att åtnjuta ifrågavarande skydd gentemot

[9] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1746–1747. Skadeståndsskyldigheten har betydelse i de fall, då pantsättaren icke är personligen ansvarig för genom underpanten säkerställd fordran.

[1] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1747.

[2] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1748. Jfr U 1938 s. 405 Ø.

[3] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1755.

[4] Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1756. Vinding Kruses kommentar till Tinglysningsloven § 38 är av speciellt intresse, därför att han själv utformat det förslag, varpå paragrafen i huvudsak bygger. Se Magnussen a. a. s. 20.

[5] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1776.

[6] Se Tinglysningsloven § 38. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1765 ff.

[7] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1759 ff.

tredje man[8]. Däremot torde såvitt gäller egendomar, varå drives en särskild förvärvsverksamhet[9], förevarande maskiner och liknande tillbehör icke blott skola utgöra nödvändiga led i den på egendomen drivna förvärvsverksamheten utan tillika utgöra tillbehör till byggnaden på samma sätt som vatten- och elektricitetsledningar äro nödvändiga led i bostads- och andra fastigheter[1]. Alla lättrörliga (ambulerande) arbetsredskap och maskiner torde sålunda falla utanför § 38 (t. ex. jordbruksmaskiner)[2] liksom även andra redskap och maskiner, som fylla en i förhållande till byggnaden självständig ekonomisk uppgift[3]. Vinding Kruse anför som vägledande synpunkt ifråga om gränsdragningen den omständigheten, huruvida ifrågavarande tillbehör sätta sin prägel på byggnaden som förvärvsbyggnad i dess helhet eller i väsentliga delar. Därmed menar han den omständigheten, huruvida en byggnad och exempelvis en däri insatt maskin kunna föra en från varandra skild tillvaro och om sålunda, därest maskinen bleve avlägsnad, byggnaden i sin helhet skulle bevara sin karaktär eller därigenom bleve ofullständig som förvärvsbyggnad.[4] Även om maskinen ifråga icke isolerad sätter sin prägel på byggnaden, faller den dock in under § 38, om den utgör ett led i den maskinanläggning, som är byggnadens förvärvstillbehör. Man får rätta sig efter den allmänna ekonomiska uppfattningen i samhället och den allmänna tekniska uppfattningen på ifrågavarande område, när det gäller att avgöra, vad som skall anses som tillbehör enligt § 38.[5] Om en maskin eller teknisk anläggning är

[8] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1766 och 1774. Den omständigheten, att borttagandet av tillbehör kan ske utan skada å byggnaden, torde dock understundom kunna tjäna till vägledning, när det gäller att bestämma, om en maskin enligt allmän uppfattning är tillbehör enligt 38 § eller ej. Se utom Vinding Kruse även U 1935 s. 1001 Ø jfrt med U 1936 s. 138 V. Reminiscenser av en tidigare åskådning torde för övrigt understundom framskymta i praxis även efter tillkomsten av 38 §. Se Ipsen, S.: Retspraksis Stilling til Spørgsmaalet »Ejendomsforbehold ctr Tinglysningslovens § 38» s. 297–298.

[9] Både bostadsfastigheter och s. k. förvärvsegendomar avses i Tinglysningsloven § 38. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1767–1768.

[1] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1767 ff., Ipsen a. a. s. 297 ff. och där a. rättsfall samt Samling af . . . s. 1593 n. 96 och där a. rättsfall.

[2] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1768–1769, Ipsen a. a. s. 297 ff. och där a. rättsfall samt Samling af . . . s. 1593 n. 97 och där a. rättsfall.

[3] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1769–1770.

[4] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1770–1771.

[5] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1772.

anbragt i en förhållandevis ringa del av en byggnad, som nästan helt användes till annat ändamål än den förvärvsverksamhet, vari maskinen respektive anläggningen ingår, anser Vinding Kruse dessa tillbehör falla utanför 38 §.[6] I byggnader, som helt äro inrättade för och präglade av en särskild förvärvsverksamhet, såsom teatrar och biografer, äro enligt Vinding Kruse alla inventarier, både lösa och fasta, jämlikt 38 § skyddade mot ägareförbehåll.[7]

Tillbehör måste vara varaktigt anbragta för att falla in under 38 §. På en maskin, som uppställts på prov, är 38 § sålunda icke tillämplig, men enligt en i rättslitteraturen uttalad uppfattning väl på en maskin, som är varaktigt anbragt men ännu icke tagen i bruk.[8]

Att märka är, att om tillbehör av förevarande slag förvärvats av pantsättaren genom en förbrytelse, exempelvis en stöld, innan det installerats, torde den ursprunglige ägaren genom vindikation kunna återvinna detsamma oavsett 38 §.[9]

Det torde framgå av vad nu anförts, att § 38 väsentligen är av betydelse, när det gäller att reglera förhållandet mellan underpanthavare å ena sidan och leverantörer skyddade genom ägareförbehåll å andra sidan.[1]

Utestående muntliga fordringar å ogulden köpeskilling för sålda underpantsatta tillbehör synas, som tidigare framhållits, i likhet med vad förhållandet är vid allmän konventionell underpanträtt i lösöre icke omfattas av underpanträtten. Dylika fordringar anses däremot kunna för sig pantsättas eller säkerhetsöverlåtas, varvid denuntiation

---

[6] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1773. De flesta butiksinstallationer i stora bostadshus i städerna falla enligt denna uppfattning utanför 38 §. Ofta falla dessa installationer för övrigt enligt Vinding Kruse utanför 38 § redan därför, att de äro insatta på hyresgästens och icke på ägarens bekostnad. Lägg märke till att egendomen dock delvis torde kunna användas till annat ändamål än den förvärvsverksamhet, vari maskinen eller anläggningen ingår, utan att maskinen respektive anläggningen faller utanför 38 §. Se U 1934 s. 572 V.

[7] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1773. Givetvis kan även exempelvis en biografteater upptaga blott en del av en egendom. Se t. ex. U 1934 s. 572 V.

[8] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1773 och Ipsen a. a. s. 300. Ipsen lägger tonvikten på, att byggnaden ju enligt 38 § blott *delvis* behöver vara uppförd, varför det räcker med att maskinen etc. är inlagd i byggnaden. Den behöver sålunda icke ens vara installerad och absolut färdig att tagas i bruk. Jfr dock den avvikande uppfattning, som kommer till synes i rättsfallet U 1931 s. 756 V.

[9] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1775.

[1] Se även prejudikatsamlingarna i Samling af... s. 1593 n. 96 och 97 och Ipsen a. a.

av överlåtaren eller förvärvaren till gäldenärerna är erforderlig[2], detta desto hellre som t. o. m. vid omsättningsöverlåtelse dylik denuntiation är behövlig[3]. Likaså fordras sådan denuntiation för giltighet av överlåtelse eller pantsättning av avbetalningskontrakt.[4]

Vid säkerhetsöverlåtelse av lösören torde reglerna för pantsättning av lösöre skola iakttagas.[5]

D. *England.*

I engelsk rätt finnes icke någon direkt motsvarighet till det svenska förlagsinteckningsinstitutet. Emellertid finnas ändock möjligheter för näringsidkare att utan tradition utnyttja vad som enligt svensk rätt skulle varit lös egendom som realsäkerhet för kredit.

Sålunda finnes en allmän underpanträtt i lösöre (chattel mortgage). En sådan kan upplåtas utan skriftlig handling eller genom en säkerhetsköpehandling (bill of sale given by way of security, security bill).[6] Dylika skriftliga säkerhetsköp reglerades i de första »Bills of Sale Acts» (BSA) lika med vanliga omsättningsköp utan tradition.[7] Genom BSA 18.8.1882 infördes emellertid särskilda bestämmelser för säkerhetsköp. En »security bill», vars minimibelopp måste utgöra 30 £, måste för att bli giltig upprättas och registreras på sätt i denna »Act» föreskrives.[8] Av intresse är, att registreringen sker hos *en* myndighet gemensam för hela England.[9] Specialitetsprin-

---

[2] Se Lov 13.4.1938 om Gældsbreve § 31, vilken paragraf anses tillämplig även betr. muntliga fordringar. Se Samling af . . . s. 1427 n. 113. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1934–1936 och Ross, A.: Ejendomsret og Ejendomsovergang s. 231. Vinding Kruse anser transport av samtliga utestående fordringar i klump ogiltig som stridande mot § 152 i Konkursloven. Jfr ovan s. 37 n. 6.

[3] Se Gældsbrevsloven § 31. Jfr Ross a. a. s. 231 ff. och Ussing, H.: Nordisk Gældsbrevslovgivning s. 158. Dock kräves ej denuntiation vid omsättningsöverlåtelse av samtliga utestående fordringar tillsammans med den handelsverksamhet eller bokföringsmässiga verksamhet av annan art, där de ingå.

[4] Se Samling af . . . s. 1428 n. 118. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1935.

[5] Se U 1941 s. 265 H.

[6] Se Williams, J.: Principles of the law of personal property, 18 ed. s. 98–99 och Bergman a. a. s. 74.

[7] Se Bergman a. a. s. 74.

[8] Se Williams a. a. s. 99. Därest dessa föreskrifter icke iakttagas, blir en »security bill» ogiltig t. o. m. mellan parterna. Jfr Goodeve's modern law of personal property, 8 ed., by Potter, s. 176.

[9] Se Goodeve a. a. s. 174.

cipen tillgodoses genom att i formulär det säkerställda beloppet liksom det pantsatta godset angives, varvid pantföremålen skola vara specificerade.[1] Surrogation är medgiven såvitt gäller inventarier inklusive verktyg och maskiner.[2] Borgenärens möjligheter att tillgripa panten äro noggrant reglerade.[3] Datum för inregistreringen är avgörande för rangordningen mellan flera inregistrerade »bills of sale».[4]

Det institut, som synes oss mest påminna om förlagsinteckningsinstitutet, är »floating charge», medelst vilket ett helt företag kan utnyttjas som kreditsäkerhet och varigenom sålunda även företagets goodwill på ett tämligen smidigt sätt kan användas i kreditsyfte.[5] Det har utbildats i den engelska billighetsrätten (equity), och kort före sekelskiftet berördes detsamma av lagstiftarna. Det inflöt därefter i bolagslagar, däribland den senaste av 1929.[6]

»Floating charge» har vunnit stor utbredning i England och på Irland, men däremot icke i Skottland.[7]

»Floating charge» kan användas som säkerhet av den, som driver ett företag (undertaking). Vad är då ett företag? Det är svårt att för engelsk rätts del besvara denna fråga, då något fast företagsbegrepp här ej synes ha utbildats.[8] Kan det vara fråga om ett av en enskild person drivet företag eller måste företagaren vara ett bolag (company)? Man kan konstatera, att bolag enligt lag kunna begagna sig av »floating charge»[9], att institutet faktiskt icke synes användas av andra företagare[1] samt att flera författare, när de behandla detsamma, icke nämna, att det kan användas av andra än bolag[2]. Emellertid kan man därför icke utan vidare säga, att icke

[1] Se Goodeve a. a. s. 176. Betr. specialitetsprincipen vid pant se s. 178.

[2] Se Bergman a. a. s. 81 och Goodeve a. a. s. 177.

[3] Se Goodeve a. a. s. 180–181.

[4] Se Goodeve a. a. s. 182–183.

[5] Märk emellertid att enligt engelsk rätt goodwill kan självständigt pantsättas. Se Stief, A.: Die Verpfändbarkeit des Unternehmens im deutschen, französischen und englischen Recht s. 72 n. 314.

[6] Se Stief a. a. s. 67 ff.

[7] Se Stief a. a. s. 69.

[8] Se Oppikofer, H.: Das kaufmännische Unternehmen s. 25. Jfr härvidlag fransk rätt, se s. 62.

[9] Se Stief a. a. s. 86.

[1] Se Stief a. a. s. 83–84.

[2] Se Palmer–Topham: Company precedents, del III, 12 ed. s. 67 ff., Topham, A. F.: Principles of company law s. 157 ff., Goodeve a. a. s. 476 ff., Williams a. a.

också andra än av bolag ägda företag skulle kunna på detta sätt belastas, ehuru denna säkerhetsform är väl lämpad just för bolag, enär de för dem gällande tvingande publicitetsföreskrifterna erbjuda borgenären betydande möjligheter till kontroll av sin säkerhet.[3] Vi räkna emellertid i fortsättningen med att företagaren utgör ett bolag.

»Floating charge» kan belasta ett företags samtliga materiella och immateriella tillgångar, nuvarande och framtida inklusive förväntningsrätter (expectances)[4] och det ännu icke inbetalade aktiekapitalet[5]. Beståndsdelarna i företaget kunna växla. Hela företaget behöver dock icke omfattas av belastningen. En eller flera grupper (classes) av företagets tillgångar, t. ex. de utestående fordringarna, liksom även filialanläggningar kunna särskilt belastas.[6] En oundgänglig förutsättning är dock även här möjligheten att omvandla det belastade kollektivets sammansättning. Pantsättning av en sam-

s. 376 ff., Lindley: A treatise on the law of companies, I s. 317 ff. och Palmer's company law, 17 ed., by Topham, s. 286 samt 302 ff.

[3] Jfr Stief a. a. s. 83–84 och Curti, A.: Die englische Aktien-Gesellschaft nach neuem Recht. Märk att med ett bolag (company) icke menas endast aktiebolag utan även andra närstående former av bolag, vilkas kapital icke är uppdelat på aktier. Se Curti: Die englische s. 101.

[4] Med en »expectance» förstås exempelvis en arvinges rätt till en ännu levande arvlåtares förmodade kvarlåtenskap.

[5] Se Stief a. a. s. 67. I verkligheten belastas också de mest olikartade slag av tillgångar med »floating charge». I rättsfallet In re Panama, New Zealand, and Australian Royal Mail Co., Ch. 5 (1870) s. 318, utgjordes »floating charge»-gäldenärens tillgångar huvudsakligen av fartyg. I rättsfallet In re Colonial Trusts Corporation, Ex parte Bradshaw, Ch.D. 15 (1880) s. 465, omfattade »the floating charge» bl. a. fast egendom. Vidare belastade »the floating charge» i rättsfallet Driver v. Broad, Q.B. (1893) 1 s. 744, »land» och byggnader. I rättsfallet In re Yorkshire Woolcombers association, Ltd, Ch. (1903) 2 s. 284 voro ett företags bokfordringar omfattade av »the floating charge», likaså i rättsfallet Edwards v. Standard Rolling Stock Syndicate, Ch. (1893) 1 s. 574. I rättsfallet Evans v. Rival Granite Quarries, Ltd, K.B. 1910 2 s. 979, nämndes särskilt, att den av bolaget upplåtna belastningen omfattade även »the goodwill of its business». Ifråga om det icke infordrade (aktie)kapitalet se rättsfallen Howard v. Patent Ivory Manufacturing Co., Ch.D. 38 (1888) s. 156, Jackson v. Rainford Coal Co., Ch. (1896) 2 s. 340 och In re Mayfair Property Co., Ch. (1898) 2 s. 28. Jfr Stief a. a. s. 72 ff. Betr. tillgångar i främmande land se rättsfallet In re Florence Land and Public Works Co. Ex parte Moor. Ch.D. 10 (1878) s. 530, speciellt s. 543 och 547 samt British South Africa Co. v. De Beers Consolidated Mines, Ltd, Ch. (1910) 2 s. 502. Jfr Stief a. a. s. 71 n. 307.

[6] Se exempelvis det i n. 2 nämnda rättsfallet In re Yorkshire etc. samt Stief a. a. s. 71.

manfattning av tillgångar, vars sammansättning förblir oförändrad, är underkastad för specialpanträtter gällande regler.[7]

Karakteristiskt för »floating charge» är, att trots densamma företaget bedrives nästan som om belastningen ej funnes till. Rörelseidkaren kan ändra tillgångarnas sammansättning genom köp och försäljningar ävensom använda enstaka av dessa tillgångar som speciella säkerheter (specific charges) med bättre förmånsrätt än den »floating charge» medför samt vidare upplåta nyttjanderätter och använda inkomsten efter fritt val, allt såvida rättshandlingarna ifråga hålla sig inom ramen för rörelsens vanliga verksamhet (the ordinary course of business).[8] Det är icke så lätt att fixera innebörden av uttrycket »in the ordinary course of business».[9] Avgörande om en rättshandling faller inom »the ordinary course of business» kan blott träffas från fall till fall även därför, att de i de säkerställda skuldförbindelserna angivna villkoren liksom stiftelseurkundens uppgift om företagets ändamål äro av betydelse.[1] En transaktion, som innebär fraus, anses ej ha skett »in the ordinary course of business».[2]

Intressant är, att därest enligt bolagets ändamål efter stiftelseurkunden en försäljning av hela företaget eller en del av detsamma mot aktier i köparebolag kan ske, en sådan försäljning synes falla

---

[7] Se Stief a. a. s. 72.

[8] Se Stief a. a. s. 78–79. Se även Lindley a. a. s. 320.

[9] Inom »the ordinary course of business» synas i regel falla »sales», »leases», »mortgages», »charges», »payment of debts», »discharge of lialibities» och andra transaktioner med syfte att vidmakthålla företagets verksamhet. Se Palmer–Topham a. a. s. 71. Jfr Stief a. a. s. 81.

[1] Se Stief a. a. s. 80–81. Jfr Curti: Die englische s. 102. Märk att en av ett »company» företagen rättshandling måste hålla sig inom ramen för bolagets ändamål för att icke såsom »ultra vires» bli ogiltig. Se Stief a. a. s. 84 och rättsfallet Pacific Coast Coal Mines, Ltd and Others and Arbuthnot and Others, APP. (1917) s. 607. Aktieägarnas godkännande gjorde icke åtgärd, som enligt bolagsordningen var »ultra vires», giltig. Om innebörden av »ultra vires» se Lindley a. a. pass. och Palmer a. a. pass. Se även den utförliga redogörelsen för »ultra vires»-begreppet enligt amerikansk och även i någon mån engelsk rätt i Thompson, S. D. och Thompson, J. W.: Commentaries on the law of corporations, Vol. 4, 3 ed., § 2825 ff. Märk att »the Company Law Amendment Committee» 1945 har förordat frångående av »ultra vires»-doktrinen betr. »companies registered under the Companies Acts». Se Horrwitz, W.: Company law reform and the ultra vires doctrine s. 66.

[2] Se Palmer–Topham a. a. s. 73.

inom ramen för »the ordinary course of business».[3] Ett bolag anses nämligen icke genom förvandlingen till ett »holding company» upphöra att vara ett levande företag.[4]

Emellertid är »floating charge»-borgenären skyddad gentemot vissa handlingar från gäldenärens och andra borgenärers sida. Sålunda är han redan i det fall, att objektet för »the floating charge» blott äventyras eller hotas, berättigad att utsöka sin fordran ur den belastade egendomen, ehuru hans fordran icke är till betalning förfallen och ej heller räntebetalningar icke fullgjorts i tid.[5]

Ett »company» upplöses aldrig genom konkurs utan genom ett likvidationsförfarande, som benämnes »winding up».[6] Inledningen av denna »winding up» och utseendet av en förvaltare (receiver) markerar den tidpunkt, då »floating charge» blir, som det heter, kristalliserad (crystallized), d. v. s. omvandlas från en svävande belastning till en fixerad sådan (fixed charge).[7]

Mellan skilda genom »floating charge» säkerställda borgenärer

[3] Se Palmer–Topham a. a. s. 72 samt rättsfallen In re Borax Co., Ch. (1901) 1 s. 326, samt In re H. H. Vivian & Co., Ltd, Ch. (1900) 2 s. 654. Värdet av »floating charge» efter en dylik företagsförsäljning kan bli skäligen ringa. Ty det köpande företaget kan redan ha emitterat obligationer (debentures) eller kan komma att senare utfärda sådana med en belastning å bolagets tillgångar såsom säkerhet, varvid innehavarna av dessa »debentures» erhålla prioritet framför företagets aktieägare och till följd därav även framför innehavarna av det säljande företagets »debentures», vilkas säkerhet ju består i deras »floating charge» å det köpande företagets aktier. Jfr Lindley a. a. s. 319–320.

[4] Se Stief a. a. s. 83.

[5] Se Stief a. a. s. 108. Såsom exempel på äventyrande (jeopardy), varom här talas, kan nämnas det fall, att en annan borgenär, som erhållit dom på sin fordran (judgment creditor), erhåller utmätning (execution levied) i det av »floating charge» belastade företagets egendom, och att rättsliga åtgärder från andra borgenärer äro överhängande. Se Edwards v. Standard Rolling Stock Syndicate samt Stief a. a. s. 108–109. Det må emellertid observeras, att när ett bolag icke pressas eller hotas av andra borgenärer, och det icke är någon fara för att dess tillgångar tillgripas av sådana, så utgör det förhållandet, att säkerheten för innehavarna av de genom »floating charge» säkerställda skuldförbindelserna är otillräcklig, icke i och för sig en tillräcklig anledning att utse en förvaltare (receiver) på grund av »jeopardy» av säkerheten. Se rättsfallet In re New York Taxicab Co., Ltd, Ch. (1913) 1 s. 1. Däremot utgör beslut av bolagsstämma att på grund av minskande avkastningsförmåga betala dividender ur bolagets reserver symptom på dylik »jeopardy». Se Stief a. a. s. 108–109.

[6] Se Curti: Die englische s. 8.

[7] Se Stief a. a. s. 108. I fråga om de skilda former för likvidation av »companies», som finnas, se Curti: Die englische s. 171 ff. Att märka är, att före-

gäller satsen »qui prior est tempore potior est jure», därest ej annat bestämts i skuldebreven.[8] När en serie av »debentures» säkerställda genom »floating charge» utgives, brukar det finnas en klausul om att »debentures» i samma serie skola äga lika förmånsrätt (rank pari passu).[9]

Principiellt åtnjuta borgenärer med specialgravationer (specific charges)[1], bättre förmånsrätt än »floating charge»-borgenären, såvida icke annorlunda överenskommits, och detta även om de upplåtits senare än »the floating charge»[2]. En person, som sålt ett föremål till »floating charge»-gäldenären under ägareförbehåll, åtnjuter bättre rätt till den försålda saken än »floating charge»-borgenären, åtminstone om »the floating charge» upplåtits senare och troligen även i annat fall.[3] Även en leverantör av varor till »floating charge»-gäldenären, vilkens betalning säkerställts genom »mortgage», äger företräde framför »floating charge»-borgenären.[4] Likaså äger en borgenär, vars fordran säkerställts genom säkerhetsöverlåtelse av egendom, företräde i denna egendom framför »floating charge»-borgenären.[5]

Denna företrädesrätt för innehavaren av en specialgravation, vilken prioritet ej röner inverkan av innehavarens kännedom om existensen av en »floating charge»[6], brukar uteslutas genom ett i de genom »floating charge» säkerställda skuldförbindelsernas text intaget förbehåll, att bolaget icke äger frihet att upplåta gravation å någon del av sin egendom med företräde framför dessa skuldförbindelser[7]. Därest innehavaren av den speciella gravationen har faktisk kännedom (actual notice) eller (obestridligen) presumerad

taget ej behöver avvecklas utan kan försäljas som en helhet eller drivas vidare. Se Stief a. a. s. 109–110.

[8] Se därom närmare Lindley a. a. s. 326 och Stief a. a. s. 97–98.

[9] Se Stief a. a. s. 97.

[1] D. v. s. gravationer å särskild i företaget ingående egendom, såsom handpanträtter etc.

[2] Se Topham a. a. s. 158 och Stief a. a. s. 98. Även s. k. »equitable charges» erhålla bättre förmånsrätt än »floating charge». Se även Palmer–Topham a. a. s. 74 och Stief a. a. s. 100.

[3] Se Topham a. a. s. 160 n. (o), Stief a. a. s. 98 och rättsfallet In re Morrison, Jones & Taylor, Ltd, Ch. (1914) 1 s. 50 ff.

[4] Se rättsfallet Wilson v. Kelland. Ch. (1910) 2 s. 306. Jfr Stief a. a. s. 98.

[5] Se Stief a. a. s. 98.

[6] Se Stief a. a. s. 99–100.

[7] »... that the company is not to be at liberty to create any mortgage or

kännedom (constructive notice)[8] om ett dylikt förbehåll, är principen den, att denne innehavare får stå tillbaka för »floating charge»-borgenären, medan han eljest äger företräde framför denne[9].

Vid ett bolags likvidation äga förutom redan omtalade även ett antal andra förmånsberättigade fordringar företräde framför den genom »floating charge» säkerställda fordran. Dylika fordringar äro vissa utestående skatter, kyrkoavgifter, löner, sociala bidrag etc.[1]

»Floating charge» är en registerpanträtt.

Vi skola här icke närmare gå in på de formella krav, varigenom bl. a. publicitetsprincipen tillgodoses, utan vi hänvisa härvidlag till Stiefs framställning.[2] Av speciellt intresse är emellertid att notera, att för hela England och Wales finnes en gemensam registreringsmyndighet i London och för Irland en i Dublin.[3]

Som tidigare framhållits synes institutet blott användas av bolag. Dessa använda ofta »floating charge» för att säkerställa en eller flera serier av »debentures», d. v. s. som säkerhet för obligationslån.[4] »Floating charge» blir föremål för en något avvikande behandling, när gravationer, i stället för att upplåtas direkt till förmån för särskilda borgenärer, upplåtas till förmån för en eller flera sysslomän (trustees), som tillvarataga borgenärernas rätt gentemot gäldenären. Denna form användes särskilt, när en »debenturestock»[5] skall säkerställas eller ock till säkerhet för ett lån skall läggas dels ett fastighetshypotek dels ock en »floating charge» å övriga tillgångar[6].

»Floating charge» har i England på sina håll ansetts vara orättvis gentemot de oprioriterade borgenärerna.[7] Bl. a. synes ha ansetts, att

---

charge on any of its property and assets in priority to the said debentures . . .» Se Stief a. a. s. 102.

[8] D. v. s. domstolen tillåter ingen motbevisning om att kännedom icke förefinnes. Rörande frågan när dylik »constructive notice» anses förefinnas se Stief a. a. s. 102.

[9] Se Stief a. a. s. 102. Se vidare om »constructive notice» Stief a. a. s. 102 ff.

[1] Se Curti: Die englische s. 203.

[2] Se Stief a. a. s. 89 ff.

[3] I skotsk rätt synes »floating charge» icke förekomma. Se ovan s. 48.

[4] Se Stief a. a. s. 96 ff.

[5] Vid en »debenturestock» betraktas lånet som en enhet, i vilken den enskilde borgenären (the stockholder) har en kvotdel. Se Curti: Die englische s. 43.

[6] Se Stief a. a. s. 92. Se vidare om »trust»-institutet Stief a. a. s. 93 ff. samt Curti, A.: Englands Privat- und Handelsrecht s. 135 ff.

[7] Se Curti: Die englische s. 42. Se vidare ang. kritik mot »floating charge»-institutet Stief a. a. s. 121 ff.

oprioriterade fordringar, som tillkommit före upplåtandet av »floating charge», borde äga företräde framför »floating charge»-borgenärens fordran.[8] Invändning har även gjorts mot att framtida tillgångar omfattas av »floating charge».[9] Praxis har emellertid icke rättat sig efter denna kritik.[1]

E. *Tyskland.*

Tysk rätt kan icke uppvisa någon direkt motsvarighet till det svenska förlagsinteckningsinstitutet. Ej heller finnes allmän konventionell underpanträtt i lösöre, utan tradition kräves för panträtt i dylik egendom.[2] Förlagsinteckningsinstitutets uppgift fylles emellertid (åtminstone till en viss grad) dels genom en vidsträckt möjlighet till säkerhetsöverlåtelse av lösöre och cession av fordran utan denuntiation, dels genom ägareförbehåll, dels ock genom att fastighetsinteckning kan gälla i vissa grupper av egendom, som enligt svensk rätt skulle kunna omfattas av förlagsinteckning.

Genom säkerhetsöverlåtelse (Sicherungsübereignung) kan en kreditsökande, vare sig han är näringsidkare eller icke, som kreditunderlag uttnyttja även sådana lösören, vilka han behöver använda exempelvis i sin rörelse och därför icke vill tradera. Dylika säkerhetsöverlåtelser ha godkänts av praxis och nått stor utbredning[3] men icke varit föremål för lagstiftning[4]. Av speciellt intresse är, att dessa säkerhetsöverlåtelser kunna avse också icke individualiserade föremål.[5] Även egendom, som är avsedd att helt eller delvis förbrukas eller vidare försäljas, är sålunda ofta föremål för säkerhetsöverlåtelse,

[8] Se Stief a. a. s. 123.

[9] Se Curti: Die englische s. 42–43.

[1] Se Stief a. a. s. 124.

Märk att under 1945 den s. k. Cohen-kommittén (the Company Law Amendment Committee) framlagt ett bet. rörande ny bolagslagstiftning. Detta kan komma att få betydelse även för »floating charge»-institutet. Se ang. kommitténs ställningstagande till »ultra vires»-doktrinen ovan s. 50 n. 1.

[2] Se BGB § 1205.

[3] Se Lehmann, H.: Reform der Kreditsicherung an Fahrnis und Forderungen s. 1. Denna bok har skrivits i anslutning till förhandlingarna i utskottet för »Personen-, Vereins- und Schuldrecht» hos »Akademie für Deutsches Recht». Se även Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1880–81.

[4] Se Lehmann a. a. s. 2.

[5] Se Sjögren, W.: Fiduciariska lösöreköp s. 289, Benckert, K.: Pantsättning eller överlåtelse till säkerhet för fordran s. 25 samt Lehmann a. a. s. 2.

varvid det anses, att överlåtaren är skyldig att sätta annat gods i stället för det, som förbrukats eller avyttrats.[6] T. o. m. sådana ersättningsvärden som utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försålda varor ur ett varulager kunna överlåtas redan innan de uppkommit.[7]

De borgenärer, som framför allt begagna sig av den säkerhet en gäldenär kan prestera genom säkerhetsöverlåtelse, äro penningkreditgivare.[7a]

Ehuru säkerhetsöverlåtelser i princip godkännas i praxis har högsta domstolen (Reichsgericht) så småningom börjat intaga en mer avvisande hållning än tidigare såvitt gäller vissa säkerhetsöverlåtelser, vilka anses olämpliga såsom innebärande ocker, hot mot övriga borgenärer m. m.[8]

Fordringar kunna säkerhetsöverlåtas utan denuntiation till gäldenärerna (stille Zession). För pantsättning av en fordran, för vars överlåtelse avtal är tillräckligt, är enligt § 1280 BGB denuntiation erforderlig, varför förevarande cessionsform är av stor betydelse för exempelvis en näringsidkare, som önskar begagna utestående kontofordringar i kreditsyfte. Ty dylik denuntiation till samtliga kreditköpare torde oftast icke blott ställa sig besvärlig utan även kunna inverka menligt på näringsidkarens fortsatta kredit och försäljningsmöjligheter. Dessutom blir borgenärens ställning starkare vid »stille Zession» än vid pantsättning med denuntiation.[9]

Nämnas må även, att ägareförbehåll såsom säkerhet för av leverantörer lämnad kredit nått en ofantlig utbredning i Tyskland och detta även vid maskinleveranser till exempelvis fabriker.[1] Liksom i Sverige kunna ägareförbehållen givetvis till en viss grad ersätta förlagsinteckningsinstitutet.[2]

---

[6] Se Benckert: Pantsättning s. 25.

[7] Se Lehmann a. a. s. 2.

[7a] Se Lehmann a. a. s. 6.

[8] Se Lehmann a. a. s. 3.

[9] Se Lehmann a. a. s. 9 och 30–31.

[1] Se Schmidt, F.: Om ägareförbehåll och avbetalningsköp s. 12 och 65, Lehmann a. a. s. 6–7, Appelmann, J.: Die Rechtssprechung zur Frage der wesentlichen Bestandteile samt Ross a. a. s. 252.

[2] Jfr kap. XII. Genom särskilda klausuler (koppling, förlängt ägareförbehåll m. fl.) ha varukreditgivarna sökt utbygga ägareförbehållet till en alltmer betryggande säkerhet. Se Lehmann a. a. s. 6–7. Jfr Schmidt: Om ägareförbehåll s. 126–127 och 155.

Föremål för det tyska fastighetshypoteket är i första hand själva marken med sina väsentliga beståndsdelar.[3] Till de väsentliga beståndsdelarna hänföras jämlikt BGB §§ 94–95 med marken ej blott för ett övergående ändamål fast förenade föremål, speciellt byggnader med infogade föremål, samt alster, som sammanhänga med marken.

Vidare omfattar det tyska fastighetshypoteket även viss rörlig egendom, nämligen dels från markområdet ifråga skilda alster och andra beståndsdelar, såvida de icke i och med skiljandet kommit i annans ägo än områdets ägares eller besittningshavares, dels tillbehör till markområdet med undantag för de tillbehör, som icke kommit i markägarens ägo, dels ock försäkringsbelopp, fordringar å arrende och hyra m. m.[4] Därest från området skilda alster, andra beståndsdelar eller tillbehör avyttras och avlägsnas, innan exekution börjar, eller de, innan exekution inledes, enbart avlägsnas inom ramen för sedvanlig hushållning, utan att det sker blott för ett övergående ändamål, upphör hypoteket att gälla däri.[5] Tillbehör omfattas icke av hypoteket, därest deras tillbehörsegenskap utan avyttring upphäves före beslagtagandet.[6]

De väsentliga beståndsdelarna hos en fastighet kunna icke utgöra föremål för särskilda rättigheter.[7] Av speciellt intresse är, att ägareförbehåll sålunda icke kan gälla i dylika beståndsdelar. Det är icke så lätt att avgöra, i vilken utsträckning sådant som enligt svensk rätt vore förlagsegendom kan utgöra väsentliga beståndsdelar. Rättspraxis har härvidlag icke följt en enhetlig linje. En tid föreföll sålunda tendensen att vara den, att nästan alla i en fabriksbyggnad befintliga eller med densamma på något sätt förenade maskiner utgjorde väsentliga beståndsdelar.[8] På senare tid har praxis emellertid, troligen under inflytande av maskinindustriens snabbt ökande försäljning av maskiner under ägareförbehåll, svängt och i stor utsträckning ansett maskiner falla utanför begreppet väsentliga beståndsdelar.[9] Sådant som enligt svensk rätt vore förlagsegendom

[3] Jfr Wieacker, F.: Bodenrecht s. 202–203.

[4] Se BGB §§ 1120 ff., 1123 och 1126–1127. Jfr Wieacker a. a. s. 203–204.

[5] Se BGB §§ 1121–1122. Jfr Wieacker a. a. s. 203 och Heck, Ph.: Grundriss des Sachenrechts s. 370.

[6] Se BGB § 1122.

[7] Se BGB §§ 93–95. Jfr § 946.

[8] Se Appelmann a. a. s. 28–29.

[9] Se Appelmann a. a. s. 17 ff., s. 29 ff., s. 50, s. 69 m. fl. ställen.

synes därför icke, åtminstone i någon större utsträckning, kunna utgöra väsentliga beståndsdelar jämlikt tysk rätt.

Däremot kunna t. ex. i en byggnad, som varaktigt är inrättad för en viss näringsverksamhet, såsom en fabriks-, hantverks-, affärs-, apoteks- eller värdshusrörelse, för driften avsedda maskiner, övriga redskap och verktyg utgöra tillbehör och i denna egenskap omfattas av hypotek (se ovan). Vid jordbruk anses redskap, kreatur och vissa alster utgöra tillbehör.[1] Vidare kunna exempelvis bränsleförråd vid en fabrik vara tillbehör.[2]

Av vad nu anförts framgår, att, trots avsaknad av såväl allmän konventionell underpanträtt i lös egendom som direkt motsvarighet till förlagsinteckningsinstitutet, tysk rätt erbjuder möjligheter till utnyttjande i kreditsyfte utan tradition av mycken egendom, som enligt svensk rätt utgör förlagsegendom. Emellertid ha både »Sicherungsübereignung», »stille Zession» och »Eigentumsvorbehalt» i den utformning, som dessa institut i tysk rätt erhållit, utsatts för kraftig kritik.

Vad först »Sicherungsübereignung» beträffar har missnöje med denna säkerhetsform sedan länge varit förhanden på många håll.[3] Reichsgerichts tidigare nämnda efter hand ändrade inställning till denna säkerhetsform[4] torde äga samband därmed.

Lehmann har sammanställt vissa huvudsakliga missförhållanden, som enligt hans uppfattning vidlåda dessa säkerhetsöverlåtelser.[5] Han framhäver sålunda transaktionernas hemliga karaktär, som utgör en fara både för genom överlåtelserna skyddade borgenärer och överlåtarens övriga borgenärer. Vidare framhåller han den utöver transaktionens affärsmässiga ändamål gående inadekvata rättsformen, som ger borgenären mer än han behöver, nämligen äganderätt i stället för panträtt. Slutligen påpekar han även, att, emedan rättsformen ifråga icke är i lag erkänd, säkerhetstagaren får en oklar rättsställning, vilket minskar säkerhetens värde.

---

[1] Se BGB § 98 och Das Bürgerliche Gesetzbuch erläutert von Dr. Bessau, Dr. Hallamik, Dr. Lobe, Michaelis, Dr. Oegg, Sayn, Schliewen und Seyffarth, Band I s. 121.

[2] Se Das Bürgerliche s. 121.

[3] Se exempelvis Butz, R.: Die Verpfändung von Handelsgeschäften nach dem französischen Recht s. 2 ff.

[4] Se ovan s. 55.

[5] Se Lehmann a. a. s. 2.

Även »stille Zession» anser Lehmann vara olyckligt utformad på grund av dess hemlighet och därigenom, att borgenären erhåller mer än han behöver, en äganderätt i stället för en för säkerhetsändamål avpassad panträtt.[6]

Lehmann har även kritiserat den utformning ägareförbehåll fått i Tyskland. Han framhåller sålunda, att därigenom besittningen mer och mer förlorar sin betydelse som legitimationsmedel.[7] Vidare påpekar han de svårigheter, som kunna framträda vid bearbetning av råmaterial sålda av skilda leverantörer under ägareförbehåll, enär det är svårt att avgöra i vilken utsträckning i deras ställe trädande alster och utestående fordringar skola tillerkännas den ene eller andre leverantören.[8] I övrigt anser han missförhållandena vara liknande dem vid säkerhetsöverlåtelse.[9]

Lehmann har emellertid ej nöjt sig med kritik utan även övervägt olika möjligheter till förevarande instituts ersättande med andra regler.[1]

»Sicherungsübereignung» föreslås ersatt med en genom skriftlig handling upplåten konventionell underpanträtt i lösöre, vilken underpanträtt kan gälla antingen i individualiserat gods eller (hos näringsidkare) i kollektiv med icke individualiserade beståndsdelar. Genom avtal kan underpanträtten utsträckas till ersättningsföremål eller ersättningsvärden för förstörda eller skadade föremål, utestående fordringar å ogulden köpeskilling för pantsatt egendom, genom bearbetning av pantsatta varor uppkomna nya föremål samt (vid kollektiv med växlande innehåll) nya föremål införlivade i kollektivet. Om en näringsidkare vill upplåta underpanträtt i kollektiv såsom varulager eller inventariebestånd måste densamma registreras hos offentlig myndighet.[2]

Speciella regler för pantsättning utan denuntiation av fordringar, som äro knutna till en näring, ha även föreslagits. De äro till stor del likartade med de regler, som föreslagits ifråga om konventionell underpanträtt i lösöre. Ägareförbehåll i lösöre föreslås bibehållet. Genom skriftligt avtal kan ägareförbehållet utsträckas till ersätt-

---

[6] Se Lehmann a. a. s. 9.
[7] Se Lehmann a. a. s. 7.
[8] Se Lehmann a. a. s. 7–8.
[9] Se Lehmann a. a. s. 6 och 10.
[1] Se Lehmann a. a. s. 70 ff.
[2] En enda gemensam registreringsmyndighet för hela riket har icke föreslagits.

ningsvärden, däribland utestående fordringar å ogulden köpeskilling och genom bearbetning uppkomna nya föremål. Klausuler om att ägareförbehåll till levererade varor eller surrogat därför skola gälla tills samtliga fordringar, som härröra från leverantörens affärsförbindelser med köparen, äro likviderade äro ogiltiga liksom avtal om att köparen skall påbörda sin avnämare ägareförbehåll till förmån för den ursprunglige leverantören. Likaså äro avtal om att ägareförbehåll skola gälla till förmån även för andra borgenärer ogiltiga. Vidare har ifråga om säljarens ställning vid exekution pantborgenärens ställning utgjort mönster. Näringsidkare måste i en särskild bok notera vilka delar av deras driftsförmögenhet, som äro underkastade säljares ägareförbehåll.

F. *Frankrike.*

I likhet med vad som är fallet i flertalet av de i denna avhandling behandlade ländernas rättsordningar finnes icke heller i fransk rätt någon allmän konventionell underpant i lösöre.[3] Någon direkt motsvarighet till förlagsinteckningsinstitutet finnes ej heller. Det svenska förlagsinteckningsinstitutets syfte tillgodoses emellertid delvis genom andra typer av institut. Vi åsyfta härmed dels reglerna om »nantissement des fonds de commerce», d. v. s. om förpantning av affärsföretag, dels ock reglerna om att viss lös egendom kan anses som fast på grund av sitt ändamål och omfattas av fastighetshypotek.

Vi skola till en början behandla institutet »nantissement des fonds de commerce».

Institutets uppgift torde i korthet kunna sägas vara att möjliggöra för idkare av ett affärsföretag att använda företaget som en helhet (frånsett vissa bestämda grupper av tillgångar) såsom säkerhet för kredit, utan att besittningen till företaget behöver överlåtas.

Denna möjlighet att pantsätta affärsföretag har icke funnits sedan längre tid tillbaka utan synes ha uppkommit eller i vart fall blivit

---

[3] Se Code civil art. 2119, som har följande lydelse: »Les meubles n'ont pas de suite par hypothèque.» Se även Code civil art. 2076, som lyder sålunda: »Dans tous les cas, le privilége ne subsiste sur le gage qu'autant que ce gage a été mis et est resté en la possession du créancier, ou d'un tiers convenu entre les parties.» Jfr Butz a. a. s. 11. Betr. den historiska utveckling, som ledde fram till denna regel, se Clissey, G.: De l'hypothèque sur les meubles s. 66 ff.

allmänt känd först under senare hälften av 1800-talet. Överhuvud började underpant efterhand medgivas i vissa slag av lös egendom, såsom fartyg och jordbruksskördar m. m.[4] Det behov för näringsidkare att använda sin lösa egendom i kreditsyfte, som vid denna tid gjorde sig kraftigt gällande i Frankrike, ägde sin motsvarighet även i andra stater i Västerlandet.[5] En mängd samverkande faktorer torde ha föranlett detta behov. Vi kunna nämna sådana företeelser som industrialismens och den ekonomiska liberalismens genombrott. Därmed följde dels övergång i väldig skala från naturahushållning till penninghushållning kombinerad med relativt ohämmad enskild företagsamhet, dels ock mekanisering av arbetet, varigenom stora kapitalbehov uppkommo och samtidigt den lösa egendomen blev mer värdefull jämförd med den fasta än tidigare.[6] I praktiken började så småningom pantsättning av affärsföretag i sin helhet utan tradition ske.[7] Pantsättningar av detta slag kommo att godkännas av de allmänna domstolarna men underkännas av de av affärsmän sammansatta handelsdomstolarna.[8] För att göra slut på den genom denna icke enhetliga domstolspraxis uppkomna osäkerheten fogades genom lag 1.3.1898 ytterligare ett stycke till art. 2075 i Code civil. Därigenom tilläts pantsättning av handelsföretag, men för pantsättningens gil-

[4] Betr. tillkomsten av och innehållet i reglerna om underpant i fartyg och jordbrukslösöre se Clissey a. a. s. 116 ff.

[5] Framgår bl. a. av FIF:s tillkomsthistoria. Se kap. I. Se även finsk och engelsk rätt, se s. 18 ff. och s. 48.

[6] En bidragande faktor torde dessutom avskaffandet av bysättningstvånget ha utgjort, enär därigenom borgenärens påtryckningsmedel mot gäldenären väsentligt förminskades. I Frankrike avskaffades bysättningen först genom lag 22.7.1867. Se Marx, A.: Die französische Handelsgesetzgebung s. 2. Jfr Bergman a. a. s. 119.

I Frankrike synas även krigs- och revolutionshändelserna 1870–71 ha utgjort en viktig faktor. Se Code de commerce et lois du commerce terrestre et maritime annotés par E. Demontès et A. Jauffret, T. I s. 208.

[7] Det första fall av dylik pantsättning, som blev föremål för domstolsbehandling, synes ha varit pantsättningen av ett bageri år 1851. Se Butz a. a. s. 12. (Av Butz som stöd för denna uppgift åberopad litteratur har ej varit för oss tillgänglig.)

[8] Se Blondel, J.: Le nantissement des fonds de commerce s. 32 ff. och 44 ff. samt Butz a. a. s. 12 ff. Handelsdomstolarnas uppfattning kom att få betydelse egentligen blott i mål, där det omstridda värdet utgjorde högst 1 500 francs, enär i huvudsak endast domar i sådana mål icke kunde överklagas, och överrätterna konsekvent upphävde handelsdomstolarnas utslag. Betr. betydelsen för domstolarnas ställningstagande av frågan, huruvida handelsföretaget betraktades såsom »universalité de fait» eller »universalité juridique» se Butz a. a. s. 12.

tighet gentemot tredje man måste iakttagas, att pantsättningen infördes i ett offentligt register fört hos handelsdomstolen i det distrikt, där handelsföretaget drevs.[9]

Denna nya bestämmelse var emellertid alltför kortfattad för att kunna medföra någon verklig klarhet rörande pantsättningen av handelsföretag.[1] Stort missnöje med 1898 års lag förmärktes snart hos representativa organ för affärslivet, icke minst handelskamrarna.[2] Flera förslag till nya bestämmelser sågo dagens ljus. Ett lagförslag av senator Cordelet blev med vissa ändringar och kompletteringar antaget, och den 17.3.1909 tillkom en ny lag om försäljning och pantsättning av handelsföretag.[3]

Enligt ordalydelsen i denna lag kunna blott »fonds de commerce», d. v. s. handelsföretag, begagna sig av densamma. Någon definition å vad som förstås med »fonds de commerce» finnes emellertid icke i lag.[4] Därmed synes dock icke förstås blott sådana företag, som uteslutande eller huvudsakligen syssla med handel och icke samtidigt framställa produkter som ett viktigt led i verksamheten. Sålunda torde såväl hantverkare som industriföretagare kunna använda institutet.[5] Däremot synes det icke vara klart, att s. k. fria yrkesutövare, såsom tandläkare, arkitekter etc. kunna begagna sig av dessa regler för att skaffa sig kredit[6], ehuru eljest uttrycket »fonds de

---

[9] Se Blondel a. a. s. 55.

[1] Sålunda ansågo de flesta handelsdomstolarna bestämmelsen blott innebära krav å uppfyllandet av ytterligare en formalitet för giltigheten av pantsättningen ifråga, medan de allmänna domstolarna i allmänhet ansågo inregistrering utan tradition tillräcklig. Likaså uppkom oenighet om vilka tillgångar, som omfattades av panträtten ifråga. Handelsdomstolarna ansågo varulagret ej omfattas av panträtten, medan »les Cours d'appel» och »la Cour de cassation» intogo en motsatt ståndpunkt. Se Butz a. a. s. 17 ff.

[2] Se Butz a. a. s. 20 ff. och Peyrière, G.: Du nantissement des fonds de commerce s. 60 ff.

[3] Se Butz a. a. s. 22–23.

[4] Se Code de commerce et ... s. 139.

[5] Se Fialon, L.: Du nantissement de fonds de commerce s. 51–52 och Batard, M.: Du nantissement des fonds de commerce s. 99. Jfr de Cornulier-Lucinière, R.: Le nantissement du fonds de commerce s. 320–321, Blondel a. a. s. 234–235, Code de commerce et ... s. 142, Escarra, J. et E. et Rault, J.: Principes de droit commercial, T. I s. 427, Butz a. a. s. 34 samt Stief a. a. s. 33. Märk dock Code de commerce et ... s. 211 jfrd med s. 147.

[6] Visserligen förekomma tandläkare i den av Cordelet i motiveringen till hans lagförslag upptagna statistiska tabellen av år 1904 från handelsdomstolen de la

commerce» åtminstone under de första åren efter lagens ikraftträdande synes ha tolkats extensivt[7]. Företaget måste ha färdigbildats, varför framtida företag eller företag under bildande ej kunna pantsättas.[8]

Numera hyses i den franska rättslitteraturen allmänt den uppfattningen, att ifrågavarande »fonds de commerce» utgöra lös immateriell egendom.[9] Man anser nämligen, att s. k. immateriella element, speciellt kundkretsen (»la clientèle» och »l'achalandage»)[1] utgöra en nödvändig beståndsdel, ett sammanhållande ferment, i varje »fonds de commerce», medan de materiella elementen kunna saknas, men ändock ett företag vara förhanden[2]. Att närmare redogöra för striden mellan skilda meningsriktningar om den »juridiska naturen» hos »fonds de commerce» synes oss överflödigt.

Föremålet för pantsättning utgöres av själva företaget, »fonds de commerce», fattat som en enhet. Emellertid omfattas icke alla i ett pantsatt företag ingående element av »le nantissement». Uteslutna äro sålunda:

1. Varulagret. Orsakerna till uteslutandet av varulagret ha varit flera. Den viktigaste torde ha varit den, att varulagret ansetts vara

---

Seine. Se Butz a. a. s. 34–36. I handelsdomstolspraxis ha emellertid tandläkare ansetts icke kunna begagna sig av institutet. Se Code de commerce et ... s. 211.

Märk att i nyssnämnda tabell även nämnas apotek, hotell och restauranger. Hotellidkare äga numera enligt fransk rätt tillgång till en särskild form av lösöreunderpant (warrant hôtelier) enligt en lag 8.8.1913, ändrad genom lag 17.3.1915.

[7] Se Butz a. a. s. 34.

[8] Se Cass.-req. 30 janv. 1934 (S. 1935.1.12) samt Code de commerce et ... s. 212, Fialon a. a. s. 52–53 och Stief a. a. s. 24. Betr. frågan vilka personer, som kunna förpanta affärsföretag, se Stief a. a. s. 37 n. 142.

[9] Se Clissey a. a. s. 212, Stief a. a. s. 23 samt Butz a. a. s. 10 och där a. litteratur.

[1] Medan vissa författare anse orden »la clientèle» och »l'achalandage» nästan synonyma, se exempelvis Batard a. a. s. 27–28 och uppgift i Escarra et Rault a. a. s. 435, söka andra uppehålla en bestämd skillnad dem emellan. Vautrin definierar sålunda orden på följande sätt: »l'achalandage est l'élément essentiel du fonds de commerce, c'est son aptitude à recevoir des clients ... La clientèle est la conséquence et le but de l'achalandage; ce sont les acheteurs ou les pratiques, en général, qui viennent s'adresser au fonds pour leurs besoins.» Se Vautrin, H.: Le crédit et les nantissements sur fonds de commerce s. 7–8. Jfr Blondel a. a. s. 8 och Escarra et Rault a. a. s. 434 ff.

[2] Se bl. a. Batard a. a. s. 28, Blondel a. a. s. 38, Mouchet, J.: De la nature juridique du fonds de commerce et de son nantissement s. 150, Escarra et Rault a. a. s. 478 ff., Code de commerce et ... s. 144–145 samt Stief a. a. s. 25–26.

underkastat för hastiga ändringar för att kunna utgöra ett brukbart pantobjekt, d. v. s. såvida företagaren skall kunna driva sin näring vidare och alltså fritt försälja varorna, när det passar honom bäst.[3] En annan är den, att leverantörerna till företaget i allmänhet ha utsikt att erhålla täckning för sina fordringar just ur varulagret, om företaget måste inställa sina betalningar. Praktiska skäl ansågos hindra leverantörerna att före varje leverans undersöka i registret, huruvida någon dylik »nantissement» skett. På grund därav ansågs en benägenhet finnas, att, om panträtten omfattar varulagret, endast leverera mot kontant betalning, vilket naturligtvis skulle vara en stor nackdel för företaget.[4]

Det föreligger emellertid en viss svårighet, när det gäller att avgöra vilka i företaget ingående materiella tillgångar, som äro »marchandises». Råvaror och halvfabrikat, som skola förädlas i företaget, anses i rättslitteraturen utgöra »marchandises» och sålunda ej omfattas av panträtten, medan däremot exempelvis bränsle till maskinerna (olja, kol etc.) anses utgöra »matériel» och därför besväras av panträtten.[5]

2. Företagets utestående fordringar.

Ett av skälen till uteslutandet av denna grupp tillgångar[6] var det, att företagaren alltid kunde använda dylika fordringar som kreditobjekt genom vanlig pantsättning (därvid erfordras emellertid denuntiation till fordringens gäldenär och iakttagande av vissa andra formaliteter) jämlikt art. 2075 i Code civil och art. 91 i Code de commerce[7].

---

[3] Se Mouchet a. a. s. 105–106 och Butz a. a. s. 72.

[4] Se Mouchet a. a. s. 112–113, Fialon a. a. s. 58 och Stief a. a. s. 32.

[5] Se Blondel a. a. s. 235, Code de commerce et ... s. 142 och Stief a. a. s. 33. Enligt denna uppfattning tillhör exempelvis bomullen i ett bomullsspinneri alltid »les marchandises», t. o. m. när den befinner sig på vävstolen. Ang. skilda uppfattningar betr. frågan, huruvida föremålets bestämmelse eller faktiska användning här är avgörande se de Cornulier-Lucinière a. a. s. 321. Sistnämnde förf. betecknar »les marchandises» som föremål, vilka en köpman köper eller fabricerar i ändamål att (återför)sälja dem och att förtjäna på det belopp, varmed försäljningspriset överskjuter inköps- respektive tillverkningspriset, se a. a. s. 320.

[6] De ansågos i rättslitteratur och praxis uteslutna redan före tillkomsten av 1909 års lag, se Clissey a. a. s. 217, de Cornulier-Lucinière a. a. s. 325, Mouchet a. a. s. 113–114 och Stief a. a. s. 34.

[7] Se Clissey a. a. s. 217, de Cornulier-Lucinière a. a. s. 325 och Mouchet a. a. s. 114. För uteslutandet av fordringarna har även anförts den besynnerliga motiveringen, att därest panträtten ansågs omfatta dessa den även måste utsträckas till

Utestående fordran uppkommen på grund av försäljning av ett väsentligt (konstitutivt) element i företaget torde dock omfattas av panträtten.[8]

3. Ett antal andra tillgångar.[9]

Om man bortser från dessa uteslutna beståndsdelar finnes en ganska stor frihet för parterna att välja ut de beståndsdelar, som de i det särskilda fallet önska genom avtal bestämma, att hypoteket skall omfatta. Därest i avtalet ej nämnts, hur långt »le nantissement» i detta hänseende skall sträcka sig, anses den enligt lagen 1909 omfatta de tillgångar, som obligatoriskt äro underkastade dylik panträtt. Dessa tillgångar, »éléments ordinaires du fonds», äro av 4 slag, samtliga av »immateriell» natur: Firma (nom commercial), affärsskylt (enseigne), rätten enligt hyresavtal och kundkrets (achalandage, clientèle).[1] Om avtalet medtager andra beståndsdelar av företaget såsom objekt men icke dessa obligatoriska, så omfattar hypoteket ändock utan vidare de obligatoriska beståndsdelarna.[2] I avtalet kan

att omfatta skulderna som korrelat. Se Mouchet a. a. s. 115, Fialon a. a. s. 59, Vautrin a. a. s. 20 och Stief a. a. s. 33. Ytterligare ett skäl, som anförts för fordringarnas uteslutande, är det, att i dem ses motvärdet för de sålda, men ännu icke betalda varor, som ju icke omfattas av panträtten. Se Stief a. a. s. 34 och Vautrin a. a. s. 19–20. Härtill må anmärkas, att de faktiska verkningarna av varulagrets uteslutande å ena sidan och uteslutandet av de utestående fordringarna å andra sidan icke torde vara identiska. Sålunda torde det i allmänhet för en köpman vara betydligt lättare att undandraga sina pantborgenärer en betydande del av deras säkerhet genom försäljning av större delar av varulagret än genom pantsättning av en större del av företagets utestående fordringar, ty hans kredit och avsättningsmöjligheter kunna snabbt försämras genom den senare åtgärden. Jfr Arnholms uppfattning, se ovan s. 36.

[8] Se Escarra et Rault a. a. s. 554.

[9] Sådana tillgångar äro exempelvis de i stället för avskrivning å materialkontot gjorda fondavsättningarna och gäldenärens privata lösöre i bostaden. Se art. 9 i lagen 17.3.1909 och Stief a. a. s. 34 ff.

Enligt allmän uppfattning omfattas icke den »par nature» fasta egendomen, varå företaget drives, av panträtten, även om gäldenären är ägare till densamma. Se Escarra et Rault a. a. s. 427 och Stief a. a. s. 35. Betr. frågan vad som förstås med fast egendom »par nature» och »par destination» se nedan s. 69 ff.

[1] Se lagen 17.3.1909 art. 9 och Stief a. a. s. 25–26. Som ovan framhållits anses »achalandage» och »clientèle» vara A och O i företaget. Betr. de båda beteckningarnas förhållande till varandra se ovan s. 62 n. 1.

[2] Se Stief a. a. s. 27. Märk dock att företagets enda tillgång kan vara »l'achalandage». I så fall anser Mouchet ett hypotek vara giltigt, trots att det blott omfattar »l'achalandage», emedan denna dock är den enda oundgängliga beståndsdelen i ett företag. Se Mouchet a. a. s. 98.

ett hypotek begränsas till att omfatta blott huvudavdelningen eller endast en filial, när ett företag har en eller flera filialer.[3]

Vilka beståndsdelar av företaget kunna då fakultativt omfattas av hypoteket? Dessa äro åtskilliga slag av tillgångar av både »immateriell» och »materiell» natur. Däribland märkas s. k. immateriella rättigheter, nämligen rätt enligt licenser[4], mönster, modeller, patent, varu- och fabriksmärken, rätt till litterära och konstnärliga verk m. m. De s. k. materiella beståndsdelar, vilka fakultativt kunna utgöra objekt för företagshypotek, äro »le mobilier commercial» och »le matériel ou l'outillage servant à l'exploitation du fonds».[5] Vi ha tidigare framhållit svårigheten att skilja mellan »les marchandises» och »le matériel».[6] Till förevarande »materiella» beståndsdelar räknas maskiner med därtill hörande bränsle, andra lösa inventarier etc. Även såsom surrogat för desamma utfallande försäkringsbelopp kunna enligt avtal omfattas av »le nantissement».[7] Om och i vilken utsträckning de och vissa andra surrogatvärden omfattas av densamma utan avtal är omtvistat.[8]

Huruvida »par destination» fast egendom omfattas av panträtten är föremål för skilda meningar i rättslitteraturen.[1] Kassationsdomstolens praxis går i den riktningen, att företagshypotek icke omfattar dylik egendom.[2]

Pantsättaren kan förfoga över sitt företag åtminstone inom ramen

---

[3] Se Stief a. a. s. 24.

[4] Märk t. ex. att licens att bedriva minuthandel med alkoholdrycker av kassationsdomstolen anses utgöra ett element i vederbörande minuthandlandes »fonds de commerce». Se Code de commerce et ... s. 143 och där a. rättsfall.

[5] Se lagen 17.3.1909 art. 9.

[6] Se ovan s. 63.

[7] Se Code de commerce et ... s. 215–216.

[8] Se Code de commerce et ... s. 215–216. Jfr Stief a. a. s. 30.

[1] Se Mouchet a. a. s. 102–103, Breuil, G.: Du conflit des créanciers sur le fonds de commerce s. 183–189 och Escarra et Rault a. a. s. 427 ff. Breuil anser, att inregistreringsdatum bör bestämma rangförhållandet mellan företagshypotek och fastighetshypotek härvidlag.

[2] Se Cass.-req. 20 janv. 1913 (S. 1920.1.33, note Wahl), Code de commerce et ... s. 142, 218 och 229 och Escarra et Rault a. a. s. 429. Se även Planiol, M. et Ripert, G.: Traité pratique de droit civil francais, T. XII s. 73 n. 3. Jfr även Amiens, 2 avr. 1930 (D.P. 1932.2.95). Enligt ett reformprojekt framlagt som lagförslag 1928 skall emellertid »matériel immobilisé» kunna omfattas av företagshypotek. Se Code de commerce et ... s. 143 och 218. Jfr Oppikofer a. a. s. 37–38.

för företagets vanliga affärsverksamhet.[3] Han äger sålunda sälja enstaka i företaget ingående tillgångar liksom han även kan handpantsätta enstaka föremål.[4] Han kan t. o. m. sälja hela företaget som en enhet.[5] Han riskerar emellertid att ådraga sig straff, om han försnillar, förstör eller till underpris försäljer pantsatt egendom.[6] Vidare måste han hålla den säkerhet vid makt, som han givit panthavaren, vid äventyr att skulden eljest omedelbart förfaller till betalning.[7]

Om hela företaget säljes, skyddas panthavaren av sin »droit de suite».[8] Särskilda bestämmelser gälla för det fall, att företagaren flyttar företaget.[9]

Att märka är, att den som uthyr den fasta egendom, där företagets verksamhet bedrives, är underkastad vissa restriktioner ifråga om uppsägningen av hyreskontraktet, när ett företagshypotek finnes.[1]

Sedan den genom panträtten säkerställda fordran förfallit, kan panthavaren exekutivt göra gällande sin rätt efter det först en särskild uppmaning från borgenären till gäldenären att betala ägt rum. Den göres gällande genom företagets försäljning å offentlig auktion.[2] Företagets försäljning kan påkallas av hypoteksborgenären

---

[3] Se Code de commerce et... s. 212 och Stief a. a. s. 23. Jfr förhållandet vid »floating charge», se s. 50.

[4] Se Code de commerce et... s. 231 och Stief a. a. s. 23.

[5] Se Code de commerce et... s. 212 och Stief a. a. s. 23.

[6] Enligt art. 400–401 i Code pénal. Se Code de commerce et... s. 212 och Escarra et Rault a. a. s. 554.

[7] Se Code civil art. 1188. Se även Code de commerce et... s. 212 och Stief a. a. s. 24. Art. 1188 har följande lydelse: »Le débiteur ne peut plus réclamer le bénéfice du terme lorsqu'il a fait faillite, ou lorsque par son fait il a diminué les suretés qu'il avait données par le contrat à son créancier.» Rättspraxis ställer härvidlag ganska stränga krav på pantsättaren. Se Code de commerce et... s. 212–213.

[8] Se därom s. 68.

[9] Företagaren måste då viss tid innan flyttningen underrätta panthavaren om densamma och meddela honom den ort, dit han ämnar flytta företaget. Underlåter han detta blir fordringen »exigible». Om borgenären sätter sig emot flyttningen, emedan han fruktar, att hans säkerhet därigenom minskas, äger domstolen pröva, huruvida den vill förklara hans fordran för »exigible». Se art. 13 i lagen 17.3.1909, Code de commerce et... s. 237 och Stief a. a. s. 28.

[1] Se art. 14 i lagen 17.3.1909.

[2] Se art. 16 i lagen 17.3.1909. Se även Stief a. a. s. 55. Märk att i fransk liksom i svensk rätt förbud finnes mot lex commissoria.

hos handelsdomstolen i det distrikt, där det pantsatta företaget drives, om icke gäldenären inom en vecka efterkommer ovannämnda uppmaning.[3] Denna försäljning[4] anses av Stief m. fl. skola omfatta företaget i dess helhet, ej blott de av hypoteket omfattade beståndsdelarna i detsamma[5].

Rangordningen mellan skilda innehavare av »nantissements des fonds de commerce» i samma företag rättar sig efter datum för inregistreringen enligt satsen »qui prior est tempore potior est jure». Ha panthavarna erhållit inregistrering samma dag äga de lika rätt.[6] Postposition anses kunna ske.[7]

Gentemot oprioriterade borgenärer medför detta företagshypotek givetvis företräde, »droit de préférence».[8] Om en oprioriterad borgenär begär utmätning för domfäst fordran i någon del av den pant-

---

[3] Se art. 16 i lagen 17.3.1909.

[4] Ang. förhandsunderrättelse om försäljningen till de inregistrerade borgenärerna se art. 20 i lagen 17.3.1909.

[5] Se Stief a. a. s. 55–56, Blondel a. a. s. 247 och Denquin F.: Des effets du nantissement des fonds de commerce s. 65 ff. Enighet synes dock ej råda härom. Se Champromis, F.: De la réalisation du gage en matière commerciale et de la réalisation des fonds de commerce d'après la loi du 17 mars 1909 s. 106.

Minst 2 veckor före försäljningen skall hypoteksborgenären, som begär exekution, meddela företagaren och de inregistrerade pantborgenärerna auktionsvillkoren och uppfordra dem att göra gällande sina eventuella invändningar liksom även kalla dem till auktionen. Underlåtelse medför enligt Stief auktionens ogiltighet gentemot de borgenärer, som blivit försummade. Auktionen måste även i förväg offentligt kungöras på särskilt sätt. Se art. 17 i lagen 17.3.1909 samt Stief a. a. s. 57 och där a. litteratur.

Auktionen leder icke till ett enhetligt bud å företaget utan till 3 skilda bud, ett för de s. k. immateriella beståndsdelarna, ett för varulagret och ett för de övriga s. k. materiella beståndsdelarna. Därigenom hålles varulagret skilt från de övriga beståndsdelarna, vilket är en fördel, då det ju icke omfattas av hypoteket. Genom detta förfarande kan emellertid företagets på nu angivna sätt åtskilda beståndsdelar tillfalla olika förvärvare, vilket kan vara en nackdel. Se Stief a. a. s. 57–58 och Escarra et Rault a. a. s. 558.

Om företagaren försättes i konkurs, sker företagets försäljning å auktion utanför konkursförfarandet. Se Stief a. a. s. 58.

[6] Se art. 12 i lagen 17.3.1909. Samma dag inregistrerade pantborgenärer »viennent en concurrence».

[7] Se art. 26 i lagen 17.3.1909 samt Code de commerce et ... s. 229 och 283.

[8] Se Clissey a. a. s. 227 ff. Förutom huvudfordran säkerställer hypoteket 2 års räntor med samma förmånsrätt. Se art. 28 i lagen 17.3.1909. Säkerheten kan icke genom särskilt avtal utsträckas till att omfatta räntorna för ett större antal år. Se Escarra et Rault a. a. s. 553.

satta egendomen måste innehavare av en inom viss tid dessförinnan inregistrerad »nantissement des fonds de commerce» underrättas om den oprioriterade borgenärens avsikt att få till stånd exekutiv försäljning. Denne panthavare erhåller sedan viss tidsfrist, inom vilken han skall avgöra, om han vill låta den oprioriterade borgenärens utmätning ha sin gång utan att själv erhålla något företräde eller om han vill hos handelsdomstolen begära försäljning av hela företaget och då erhålla förmånsrätt för sin fordran i köpeskillingen för den pantsatta egendomen.[1]

Ifråga om rangordningen mellan »nantissement des fonds de commerce» å ena sidan och övriga prioriterade fordringar[2] å andra sidan synes en viss oklarhet råda[3].

»Nantissement des fonds de commerce» medför icke blott »droit de préférence» utan även »droit de suite».[4] Med »droit de suite» förstås rätt för panthavaren att erhålla täckning för sin fordran ur den pantsatta egendomen, i vilka händer den än kommer. Frågan om »droit de suite» är aktuell endast i de fall, när företaget som en enhet överlåtes.[5] Förutsättning för att panthavaren skall kunna utnyttja

---

[1] Se art. 20 i lagen 17.3.1909. Se även Escarra et Rault a. a. s. 554 och Stief a. a. s. 60.

För det fall att efter det en oprioriterad borgenärs fordran hos företaget uppkommit hela företaget pantsättes enligt lagen 17.3.1909 finnes det en specialbestämmelse i 13 art. av sagda lag, som ger den oprioriterade borgenären rätt att begära hos handelsdomstolen, att hans fordran omedelbart skall vara förfallen till betalning. För att han skall ha denna rätt, fordras dock, att hans fordran uppkommit i företagets affärsverksamhet. Sedan dylik begäran framställts, dömer handelsdomstolen efter prövning av båda parternas intressen. Utfaller domen till förmån för den oprioriterade borgenären, kan denne få till stånd utmätning, utan att denna möjlighet i sig berör hypoteksborgenärens förmånsberättigade anspråk å betalning. Se Stief a. a. s. 49.

[2] Betr. de olika slag av generella och speciella »privilèges», som finnas i fransk rätt, se Code civil art. 2095 ff. Jfr Breuil a. a. s. 56 ff. samt Stief a. a. s. 53–54.

[3] Vi skola icke här fördjupa oss i denna fråga utan nöja oss med att hänvisa till följande litteratur därom: Breuil a. a. s. 71 ff., spec. s. 129–132, Batard a. a. s. 179 ff., Mouchet a. a. s. 139–141, Code de commerce et ... s. 229–233, Escarra et Rault a. a. s. 553 och Stief a. a. s. 53–54.

[4] Se art. 22 i lagen 17.3.1909. Se även Clissey a. a. s. 230 ff.

[5] Se Clissey a. a. s. 231–232, Escarra et Rault a. a. s. 553–554, Oppikofer a. a. s. 40 och Stief a. a. s. 58–60. Om överlåtelse av enstaka beståndsdelar i företaget anses i verkligheten utgöra en maskerad överlåtelse av hela företaget, anses det dock härvidlag vara fråga om företagets överlåtelse.

sin »droit de suite» är, att han riktat en uppmaning till den nye besittaren att betala.[6]

Specialitetsprincipen såvitt gäller den genom »le nantissement» säkerställda fordran[7] synes tillgodoses såtillvida, att maximum av densamma bör angivas[8].

Publicitetsprincipen tillgodoses genom att vissa formaliteter obligatoriskt måste iakttagas för panträttens tillkomst. Sålunda erfordras en skriftlig urkund, som för att panträtten skall få verkan gentemot tredje man måste införas i ett offentligt register fört av handelsdomstolen i det distrikt, där det pantsatta företaget drives.[9]

Vi skola nu kasta en blick på de regler, enligt vilka eljest lös egendom kan anses såsom fast på grund av sitt ändamål och omfattas av fastighetshypotek. Man skiljer i fransk rätt mellan 3 grupper av egendom, som anses fast. Den första utgöres av »immeubles par nature», den andra av »immeubles par destination» och den tredje av »immeubles par l'objet auquel ils s'appliquent».

Bestämmelser om vilken egendom, som anses tillhöra den förstnämnda gruppen, finnas i Code civil art. 518 ff. Det är framför allt själva jordytan och därå uppförda byggnader, som äro dylika »immeubles par nature», men även på fälten stående skördar m. m.

Bestämmelser om vad som anses utgöra »immeubles par destination» finnas i Code civil art. 524.[1] Det är här fråga om två skilda

---

[6] Se Oppikofer a. a. s. 40.

[7] Ang. specialitetsprincipen vid panträtt se s. 178.

[8] Se Escarra et Rault a. a. s. 552. Stief uppgiver, att ett företag icke kan pantsättas till säkerhet för en framtida fordran. Se Stief a. a. s. 36 n. 140.

[9] Se art. 10 i lagen 17.3.1909. Pantsättas därjämte filialer till företaget måste en motsvarande inregistrering ske vid handelsdomstolarna i de distrikt, där filialerna bedriva sin verksamhet. Se art. 10 i lagen 17.3.1909. Inregistreringen måste ske inom viss kort tid efter tidpunkten för pantsättningshandlingens upprättande. Se art. 11 i lagen 17.3.1909. Betr. formaliteter att iakttaga vid flyttning se ovan s. 66.

Rätt till patent, licenser, varumärken, mönster och modeller måste för att pantsättningen av desamma genom företagshypotek skall bli giltig gentemot tredje man dessutom införas i registret hos »Office national de la propriété industrielle» i Paris. Se Stief a. a. s. 40.

Inregistreringen jämlikt art. 10 i lagen 17.3.1909 måste förnyas inom 5 år för att bibehålla sin giltighet. Se art. 28 i lagen 17.3.1909. I art. 32 i samma lag finnes en föreskrift om allmänhetens rätt att på begäran erhålla upplysningar ur de nu nämnda registren.

[1] Början av denna art. lyder sålunda: »Les objets que le propriétaire d'un fonds

typer av tillgångar, av vilka den ena särskilt beskrives i art. 525. Vi skola återkomma till sistnämnda slag av tillgångar men vilja nu först rikta uppmärksamheten på den andra typen av »immeubles par destination», varom regler finnas i de första styckena av art. 524.

Tre villkor måste uppfyllas för att lösöre på detta sätt skall kunna bli »immeuble par destination»: 1. att föremålet har placerats på en »immeuble par nature», 2. att föremålet har placerats på denna »immeuble par nature» uteslutande för förvaltningen och driften av densamma och icke blott till nöje eller nytta för den, som är på samma gång ägare till föremålet och till förevarande »immeuble par nature», 3. den, som har placerat föremålet på fastigheten, skall på samma gång vara ägare till föremålet och till sagda »immeuble par nature».[2]

I art. 524 lämnas en mängd exempel på vilka föremål, som här avses. Sålunda nämnas bl. a. redskap och verktyg, vilka äro nödvändiga för fabriksdrift, jordbruksredskap, gödsel, redskap använda vid framställning av vin, såsom pannor, kar, retorter etc., diverse husdjur, bl. a. duvor, kaniner, fiskar i damm o. s. v. Denna uppräkning anses dock icke uttömmande.[3] Ej blott å fastigheter, varå drives jordbruk eller industri (inklusive gruvdrift), utan även å fastigheter, varå drives typisk handelsrörelse, hotellrörelse el. dyl., äro reglerna i art. 524 tillämpliga.[4]

Fastighetshypotek omfattar »immeubles par destination», även om dessa senare överlåtas till en person, som endast hyr den »immeuble par nature», till vilken de höra, blott dessa »immeubles par destina-

---

y a placés pour le service et l'exploitation de ce fonds sont immeubles par destination . . .» Slutet av art. lyder sålunda: »Sont aussi immeubles par destination tous effets mobiliers que le propriétaire a attachés au fonds à perpétuelle demeure.»

[2] Se Code civil annoté par Ed. Fuzier-Herman, nouvelle édition . . . sous la direction de René Demogue, T. I s. 625.

[3] Se Code civil annoté s. 622. »L'immobilisation industrielle» förutsätter en speciell inredning av byggnaderna för att emottaga de »immobiliserade» föremålen, vilka senare skola vara oumbärliga för utnyttjande av fastigheten. Se Code civil annoté s. 623. Ang. vilka föremål, som i praxis anses kunna på detta sätt »immobiliseras», se a. a. s. 623 ff. Att märka är, att transportfordon, hästar o. dyl. använda i driften anses »immobiliserade», men däremot ej sådana avsedda för ägarens personliga bruk. Lösören i ett hotell, vilkas ändamål kan ändras utan någon förvandling av fastigheten, anses ej »immobiliserade» enligt art. 524. Säckar vid en cementfabrik ha ansetts icke vara nödvändiga för fabrikationen, varför de ej heller ansågos »immobiliserade» enligt art. 524.

[4] Se Code civil annoté s. 623–624.

tion» varken skilts från fastigheten eller överlåtelsen skett redan innan nyttjanderätten till sagda »immeuble par nature» upplåtits till förvärvaren ifråga.[5] Dessa »immobiliserade» lösören anses emellertid icke vara fasta längre tid än de äga nu nämnt samband med den »immeuble par nature», till vilken de äro anslutna. De förlora sin karaktär av fast egendom fr. o. m. det ögonblick de av ägaren frånskiljas sagda »immeuble par nature» genom en separat försäljning.[6] Att märka är, att när ägaren försäljer sina »immeubles par destination» skilda åt från deras »immeuble par nature» eller ock försäljer förevarande »immeuble par nature» utan att samtidigt sälja därtill hörande »immeubles par destination» förlora dessa »immeubles par destination» sin egenskap av fast egendom redan genom själva avtalet om överlåtelse och sålunda redan innan desamma skilts från den »immeuble par nature», till vilken de äro anknutna.[7]

Om ett hus med därtill hörande »immeubles par destination» försäljes genom en och samma handling till samma person bevara dessa »immeubles par destination» sin fasta karaktär. Om »immeubles par destination» icke skiljas från den »immeuble par nature», till vilken de äro anknutna, men upphöra att äga betydelse för det däråt drivna företaget kunna de emellertid åter bli »meubles». Fastighetsägarens frånfälle medför icke, att de »immobiliserade» lösörena åter bli »meubles».[8] Genom blotta deklarationer av parterna kan ej heller den »fasta» karaktären hos »immeubles par destination» bringas att upphöra.[1]

I och med att »immeubles par destination» bli »meubles» besväras de icke längre av fastighetshypotek, som gravera den »immeuble par nature», till vilken de varit anknutna.[2]

Som tidigare nämnts finnes även ett annat slag av »immeubles par destination» omnämnt i Code civil art. 524 och närmare beskrivet i Code civil art. 525, vilket sålunda besväras av fastighetshypoteket. Det är här fråga om lösören »immobiliserade» genom anknytning till en fastighet »à perpétuelle demeure». Dylika lösören äro exempelvis

---

[5] Se Code civil annoté s. 626.

[6] Se Code civil annoté s. 628.

[7] Se Code civil annoté s. 628. Så är dock ej alltid fallet. Se Code civil annoté s. 627 och där a. rättsfall.

[8] Se Code civil annoté s. 629.

[1] Se Code civil annoté s. 627 och där a. rättsfall.

[2] Se Code civil annoté s. 629.

sådana som fästs vid fastigheten förmedelst gips eller cement eller som icke kunna skiljas därifrån utan skada å dem själva eller å det parti av fastigheten, vid vilket de äro fästade.[3] Sålunda kunna lösören, som icke äro nödvändiga för en å fastigheten driven rörelse, ändock utgöra »immeubles par destination».[4]

I Code civil art. 526 nämnes vad som anses tillhöra den tredje gruppen av fast egendom, d. v. s. »immeubles par l'objet auquel ils s'appliquent». Till denna grupp hänföres bl. a. nyttjanderätt till fast egendom.[5]

I Code civil beskrives även närmare vad som anses utgöra lös egendom, »meubles».[6]

Slutligen må framhållas, att säkerhetsöverlåtelser synas dels vara sällsynta dels ock av praxis anses overksamma.[7]

G. *Spanien.*

I Spanien tillgodoses den uppgift reglerna om förlagsinteckning äro avsedda att fylla i Sverige dels genom en särskild lag om underpant i lösörekollektiv dels ock genom möjlighet att utsträcka fastighetshypotek till att omfatta även rörliga saker.

Den allmänna regeln ifråga om pant i flyttbara tillgångar (prenda) är den, att tradition av föremålet till borgenären eller en överenskommen tredje man är erforderlig.[8]

På senare tid ha emellertid möjligheter till pantsättning av dylik egendom utan tradition införts. Sålunda tillkommo 1917 bestämmelser om jordbrukspanträtt utan besittningsöverlåtelse (prenda agrícola sin desplazamiento), som omfattade jordbruksinventarier och jordbruksprodukter m. m. 1935 infördes möjlighet till underpanträtt i olivolja. Av större intresse för vårt ämne är, att 1940

---

[3] Jfr den svenska lagen 24.5.1895 ang. vad till fast egendom är att hänföra.

[4] Jfr Code civil annoté s. 625.

[5] Betr. fastighetshypotekets utsträckning till dylik fast egendom se Code civil art. 2118.

[6] Se Code civil art. 527 ff.

[7] Se Bergman a. a. s. 66. Betr. pantsättning av utestående fordringar se ovan s. 63.

[8] Código civil art. 1863. Se även Roca Sastre, R. M.A: Instituciones de derecho hipotecario, T. III s. 28. Panträtter, som gälla fastigheter (hipoteca, anticresis), kräva däremot ej tradition för sin giltighet. Se Roca Sastre a. a. s. 28–29.

bestämmelser tillkommo om underpant i sådan maskinell utrustning för fabriker, som installerats i annan tillhörig fastighet.

Genom lag 5.12.1941 infördes en mera allmän konventionell underpanträtt, vilken intagits som ett nytt avsnitt i Código civil (art. 1863 bis — 1873 bis) under rubriken »De la prenda sin desplazamiento».

Icke blott vissa näringsidkare kunna erhålla underpanträtt i till driften hörande tillgångar utan även personer i allmänhet kunna ifråga om vissa föremål utan dylik driftskaraktär begagna sig av institutet. Det torde vara lämpligast att nämna de skilda persongrupperna i samband med de föremål de kunna på detta sätt hypotisera.

Jordbrukare kunna sålunda upplåta underpanträtt både i inventarierna och i andra tillgångar, t. ex. alster framställda i deras rörelser. Djuruppfödare kunna hypotisera sina djur.

Industriidkare kunna underpantsätta råvaror, maskiner, transportfordon och i rörelsen framställda alster.

Köpmän kunna pantsätta varorna i sina nederlag, butiker och magasin samt sina transportfordon. Hotellidkare kunna hypotisera husgeråd, textilvaror, inventarier och övriga artiklar avsedda för deras etablissement.

Vidare kunna ägare till samlingar av målningar, skulpturer, porslin, vapen, mynt, böcker och andra föremål pantsätta dessa samlingar helt eller delvis.

Det finnes även en bestämmelse om att, när i fall liknande förut angivna, (en caso análogo a los indicados) någon kan erbjuda flyttbara eller av sig själv rörliga tillgångar (bienes muebles o semovientes) som säkerhet för kredit, pantsättning enligt denna lag kan ske.

Panten kan avse såväl individualiserade tillgångar som en samling saker av bestämd beskaffenhet men med mängd variabel inom på förhand genom avtal fixerade gränser. I senare fallet kunna enskilda saker överlåtas till annan, men skola då ersättas med andra av samma kvalitet samt lika kvantitet och värde.

Pantsättaren har en depositaries ställning betr. panten.

Pantsättaren äger använda föremålen, utan att dessas värde minskar, på deras naturliga användningsområde och är skyldig att verkställa de arbeten och stå för de kostnader, som äro nödvändiga för bevarande, reparation och skötsel av desamma. I fall av behov skall han även ombestyra skörd och uppbörd. Flyttning av de pantsatta

tillgångarna utanför den eller de platser, som bestämts i kontraktet, måste bringas till panthavarens kännedom med exakt angivande av platser, dit de förts, vilka i varje fall skola vara lämpade för att väl bevara tillgångarna ifråga.

Obligatorisk försäkring på pantsättarens bekostnad i försäkringsbolag utsett av panthavaren är föreskriven mot den risk för bristande betalning, som härrör från det totala eller partiella försvinnande av säkerheten, vilket kan tillräknas gäldenären, hans familjemedlemmar eller underlydande. Härvid avses även fall av hemlig avyttring av panten helt eller delvis.

Före förfallotiden kan pantsättaren när som helst betala till borgenären lånet jämte räntor.

Om panthavaren vägrar att mottaga betalning å huvudstolen, äger pantsättaren deponera beloppet vid domstol, och de pantsatta tillgångarna bli i sådant fall fria från panträtten.

Panthavaren äger när som helst genom inspektion kontrollera de hos pantsättaren befintliga pantsatta sakernas existens och det skick, vari de befinna sig, samt påfordra, att pantsättaren visar de böcker och dokument, som äro nödvändiga att studera för att kunna se, huruvida gäldenären uppfyller nyssnämnda substitutionsskyldighet m. m. Om denna skyldighet icke iakttagits, skall avtalet anses förfallet och försäljning av den pantsatta egendomen ske, därest icke substitutionen uteblivit på grund av orsaker ej beroende på gäldenären.

Om pantsättaren missköter de pantsatta tillgångarna eller på dem förorsakar skada av betydelse, kan panthavaren fordra, att panten omedelbart försäljes, dock utan men för de förpliktelser, som gå före i rang.

Därest pantsättaren, som ju har en depositaries ansvar, dör, har panthavaren rätt att fordra, att de pantsatta föremålen omedelbart deponeras i en tredje mans besittning.

Hemlig försäljning av pant utan panthavarens kännedom och deltagande giver denne rätt att fordra, att densamma blir föremål för rättslig prövning och att därefter försäljning sker å offentlig auktion. Med den köpeskilling, som erhålles, skall emellertid i första hand köparen gottgöras, om han är i god tro.

Har icke den säkerställda förbindelsen uppfyllts inom den stipulerade fristen, skall försäljning av panten äga rum, varvid även de förmånsberättigade borgenärerna, om sådana finnas, skola kallas.

Om värdet av de pantsatta föremålen icke räcker till att täcka beloppet av huvudstol, räntor och kostnader av alla slag, bevarar panthavaren sin rätt mot pantsättaren till skillnaden.

Vid upplåtelsen av förevarande underpant skall alltid skriftlig handling upprättas. När den säkerställda summan överstiger 5 000 pesetas, skall detta upptagas i ett dokument, auktoriserat på visst sätt. Den skriftliga handlingen rörande underpanten kan borgenären överlåta genom indossament, varvid även gäldenären måste bibringas kännedom därom genom skriftlig denuntiation.

Upplåtelse, överlåtelse och upphävande av panträtten skola inskrivas i en avdelning (bok) i egendomsregistret, som benämnes »lösörehypotek» (Hipoteca mobiliaria).

Icke inregistrerade kontrakt och överlåtelser äga ingen verkan gentemot tredje man, och talan inför domstolarna kan ej föras, utan att inskrivningen styrkes.

Det spanska fastighetshypoteket (hipoteca) omfattar, endast om uttryckligt avtal därom träffats, diverse lösa saker, bl. a. sådana som höra till industriell rörelse.[9] Sålunda omfattar hypoteket utan uttryckligt avtal därom bl. a. icke de rörliga föremål, som finnas å en fastighet antingen för dess prydnad, bekvämlighet eller utnyttjande, eller för att tjäna någon näring, såsom maskiner, redskap etc., såframt icke de ej kunna skiljas från fastigheten utan förstörande av eller skadegörelse å föremålet ifråga.[1] Vad nu sagts gäller förhållandet, så länge fastigheten innehaves av den ursprunglige gäldenären.[2] Övergår fastigheten till tredje man, omfattar hypoteket icke de rörliga föremål, som på detta sätt äro anknutna till densamma.[3]

Slutligen må framhållas, att ersättningsvärden i stor utsträckning omfattas av hypoteket.[4]

H. *Kort sammanfattning.*

Först må framhållas, att åtminstone i de flesta av oss behandlade rättssystemen tidigare kunde förmärkas en tydlig tendens att avskaffa underpant och underpantliknande institut såvitt rörde andra

[9] Se Giménez Arnau, E.: Tratado de legislación hipotecaria, T. II s. 55.

[1] Se utom Giménez Arnau a. a. s. 55 Roca Sastre a. a. s. 76 och 78.

[2] Se Giménez Arnau a. a. s. 56.

[3] Art. 112 i la ley hipotecaria. Se Giménez Arnau a. a. s. 56 och Roca Sastre a. a. s. 89.

[4] Se Roca Sastre a. a. s. 80 och Giménez Arnau a. a. s. 55–56.

tillgångar än fast egendom, vilket väl torde ha föranletts av bl. a. dåliga erfarenheter av det romerskrättsliga generalhypoteket och därav influerade institut. Så småningom, framför allt under 1800-talets senare hälft, började utvecklingen gå i motsatt riktning, vilket delvis gjorde sig gällande endast i praxis, delvis även föranledde ny lagstiftning. Denna tendens har framträtt särskilt tydligt under de senaste decennierna.

Numera finnes enligt samtliga av oss behandlade utländska staters rättssystem möjlighet för näringsidkare i allmänhet eller stora grupper dylika att på annat sätt än genom vanlig personlig kredit eller handpantsättning utnyttja även andra tillgångar än sådana som enligt svensk rätt skulle utgöra fast egendom såsom säkerhet för kredit. Vi ha i denna avhandling beaktat dem av dessa regler, vilka tillgodose, åtminstone bl. a., dels behov av att kunna ställa säkerhet för kredit hos sådana näringsidkare, som enligt svensk rätt skulle vara förlagsinteckningsberättigade, dels samma behov hos vissa andra näringsidkare, vilkas svenska kollegers behov att kunna använda förlagsinteckningsinstitutet de lege ferenda synes oss vara värt att upptaga till diskussion. Härvidlag kunna vi skilja mellan tre huvudformer.

Den första är den i de flesta av dessa rättssystem förefintliga möjligheten att låta grupper av dylika tillgångar omfattas av fastighetshypotek.

Den andra är möjligheten att utnyttja dylika tillgångar antingen för sig (i Frankrike genom »nantissement des fonds de commerce» m. fl. institut, i Norge genom »forlagspant») eller jämte vad som enligt svensk rätt skulle utgöra fast egendom (i England genom »floating charge») som säkerhet för kredit i form av ett kollektiv med växlande sammansättning.

Den tredje är möjligheten att utnyttja specificerade sådana tillgångar som säkerhet för kredit (i Danmark genom underpant i lösöre).[1]

Mellanformer mellan den andra och tredje huvudformen finnas även (i Tyskland »Sicherungsübereignung» och i Spanien »prenda sin desplazamiento», vilka båda antingen kunna avse enbart specificerad egendom eller även vad som träder i stället därför).

[1] Nämnas må i detta sammanhang, att en dylik form finnes i svensk rätt, nämligen lösöreköp enligt KF 20.11.1845 i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, den s. k. lösöreköpsförordningen.

Institut, som kunna sägas vara så likartade förlagsinteckningsinstitutet, att de utgöra direkta motsvarigheter till detsamma, finnas endast i Finland (lösöreinteckning), i Norge (»forlagspant») och i Spanien (»prenda sin desplazamiento»). Av dessa institut gå det finska och det norska in under den andra huvudformen, medan det spanska, som nyss nämnts, kan anses utgöra en mellanform mellan den andra och den tredje huvudformen.

Om vi därefter kasta en blick på vilka slag av tillgångar, som kunna utnyttjas som säkerhet för kredit förmedelst någon av nu nämnda former, så äro desamma synnerligen varierande vid olika institut. Såvitt gäller den första huvudformen bilda i regel för vederbörande rörelse avsedda redskap o. a. inventarier det väsentliga kreditunderlaget (givetvis frånsett vad som enligt svensk rätt skulle utgöra fast egendom, vilken egendom ju här icke tages någon hänsyn till).[2] Vid den andra huvudformen är kreditunderlaget vitt skiftande vid skilda institut. Av intresse är att notera, att vid vissa institut vederbörande företags goodwill liksom s. k. immateriella rättigheter ingå i eller utgöra förevarande kreditunderlag. Vid den tredje huvudformen är det i stort sett fråga om lösa flyttbara saker.[3]

Vad som träder i stället för ifrågavarande tillgångar omfattas i stor utsträckning av vederbörande säkerhetsrätt. Det är emellertid icke vid alla de av oss behandlade instituten klart i vilken utsträckning detta är fallet.

Om vi närmare undersöka vilka näringsidkare, som kunna anlita nu nämnda säkerhetsformer, kunna vi skilja mellan den första huvudformen å ena sidan och de övriga formerna å andra sidan. Den första huvudformen kan i stort sett användas endast av personer, vilka äga den fastighet, varå tillgångarna ifråga finnas och (eventuellt) deras näringsfång bedrives.[4] Samtidigt är att märka, att i de flesta länder flera näringar, vilkas idkare enligt svensk rätt icke skulle kunna uttaga förlagsinteckning i sina rörelser, t. ex. jordbruk, hantverk och egentlig handel, kunna utnyttja denna form.[5]

---

[2] Märk emellertid att även här vissa andra typer av tillgångar på sina håll kunna utgöra kreditunderlag, t. ex. bränsle och vissa jordbruksprodukter, se s. 57.

[3] Märk emellertid att enligt tysk rätt utestående muntlig fordran kan säkerhetsöverlåtas utan iakttagande av den i vissa avseenden traditionen vid handpant motsvarande formalitet, som denuntiation utgör, se s. 55.

[4] Märk emellertid norsk rätt, se s. 34.

[5] Märk dock förhållandet i norsk rätt, se s. 33.

Av de båda övriga huvudformerna kan den tredje (i likhet med mellanformer mellan den andra och tredje huvudformen) anlitas av både näringsidkare av skilda slag o. a. personer, medan den andra huvudformen i de flesta länder blott kan anlitas av vissa slag av näringsidkare.[6] Anmärkningsvärt är, att i flera länder företagare med egentlig handel som verksamhet ingå bland sistnämnda näringsidkare.

De undersökta utländska säkerhetsrätternas publicitet tillgodoses i regel genom registrering hos offentlig myndighet.[7]

De flesta av dessa säkerhetsrätter anses utgöra former av panträtt.[8] I allmänhet har vid utformningen av dessa säkerhetsrätter större vikt fästs vid åstadkommande av trygghet för panthavaren med avseende å hans säkerhet än vid utformningen av förlagsinteckningsinstitutet dylik vikt fästs vid förlagsgivarens trygghet med avseende å dennes säkerhet. Panthavarna ifråga kunna sålunda göra sin rätt gällande utom konkurs[9], och i allmänhet äga de företräde framför förut oprioriterade borgenärer, vilka erhållit utmätning i de tillgångar, som utgöra panthavarnas säkerhet[1]. Frihetsstraff som reaktion mot pantsättarens förskingring av den av honom ställda säkerheten förekommer även.[2] Samtidigt må emellertid framhållas, att vid utformningen av många av dessa säkerhetsrätter den säkerhetsställande personens handlingsfrihet beretts ett betydande utrymme.[2a]

De märkliga i Sverige gällande reglerna rörande försvinnandet av förlagsgivarens förmånsrätt vid förlagsintecknad rörelses flytt-

---

[6] Märk emellertid »floating charge» i engelsk rätt, se s. 48–49.

[7] För »Sicherungsübereignung» enligt tysk rätt kräves dock icke registrering. Stark kritik har emellertid i tysk rättslitteratur riktats mot detta förhållande. Se s. 57.

[8] Märk emellertid, att det även förekommer, att institut av förevarande slag har formen av säkerhetsöverlåtelse. Lägg även märke till Caselii kritik av påståendet, att den rätt den finska lösöreinteckningen medför utgör panträtt, se s. 25.

[9] Märk emellertid att den genom »floating charge» i ett »company» säkerställde borgenären kan göra sin förmånsrätt gällande endast vid likvidationen av sagda »company», se s. 51.

[1] Märk dock förhållandet vid »floating charge» enligt engelsk rätt, se n. 9. Märk även, att på sina håll panthavaren i förmånsrättshänseende får stå tillbaka för vissa privilegierade borgenärer, som i Sverige ej gå före förlagsgivaren i rang. Se t. ex. betr. »floating charge» i engelsk rätt s. 53 och betr. lösöreinteckning enligt finsk rätt s. 23.

[2] Så i finsk rätt, se s. 22–23.

[2a] T. ex. vid »floating charge», se s. 50.

ning[3] eller överlåtelse[4] synas icke äga någon direkt motsvarighet. Däremot finnas på många håll tämligen utförliga bestämmelser avsedda att trygga borgenären mot av gäldenären godtyckligt åstadkomna dylika tilldragelser.[5]

De för svensk rätts del mest betydelsefulla fakta, som påvisats vid denna undersökning av utländsk rätt, synas oss vara följande:

1. I samtliga av oss undersökta rättssystem kunna alla näringsidkare eller vissa grupper av sådana utan samband med tradition anlita en betydande del av i deras näringar använda tillgångar av annat slag än vad som enligt svensk rätt skulle utgöra fast egendom som säkerhet även för annan kredit än s. k. personlig sådan, ehuru icke detta alltid kommit till synes i full utsträckning i lagstiftningen. Till dessa näringsidkare höra i ett flertal länder sådana, som driva ren handelsverksamhet.

2. De senaste decennierna har tendensen i stort sett gått i den riktningen, att allt flera näringsidkare beredas möjligheter av detta slag.

3. Möjlighet finnes på många håll att utnyttja s. k. immateriella rättigheter och goodwill som säkerhet för dylik kredit antingen för sig eller som integrerande del i ett kollektiv med växlande sammansättning.

4. De flesta av de institut, som sålunda i dessa rättssystem ersätta förlagsinteckningsinstitutet, bereda vederbörande borgenär en starkare position än sistnämnda institut men möjliggöra dock en betydande handlingsfrihet för gäldenären.

Avhandlingen kommer längre fram att utvisa på vilket sätt vi begagna vår kunskap om här relaterade fakta.[6] Redan här vilja vi emellertid framhålla, att vi anse därav framgå, att förlagsgivarens ställning utan större risker för att gäldenärens rörelsefrihet i alltför hög grad hämmas kan stärkas väsentligt i skilda hänseenden.

---

[3] Se s. 142.

[4] Se s. 127.

[5] Se exempelvis s. 66 och 68–69.

[6] Se t. ex. kap. XIII samt s. 119 och 227.

KAP. IV.

VILKA NÄRINGSIDKARE KUNNA BEGAGNA SIG AV FÖRLAGSINTECKNINGSINSTITUTET?

Vi ha i annat sammanhang nämnt vilka näringsidkare, som avses i de under tiden före tillkomsten av FIF utfärdade författningarna om förlag.[1] Det må framhållas, att medan de skråanslutna hantverkarna uttryckligen voro uteslutna i 1739 och 1770 års hallordningar det är oklart i vad mån 1739 års manufakturprivilegier avsågo även dem.[2]

Ej heller i övrigt framgår fullt tydligt av under 1700-talet utfärdade intill ikraftträdandet av FIF gällande förlagsförfattningar vilka näringsidkare, som förutom de särskilt uppräknade avsågos kunna begagna sig av förlagsinteckningsinstitutet. Speciellt rådde oklarhet i detta hänseende såvitt gällde tolkningen av 1770 års förnyade hallordning. I praxis synas emellertid, åtminstone så småningom, idkare av industriella rörelser i allmänhet ha ansetts kunna utgöra förlagstagare.[3] Därvid förefanns för övrigt stundom osäkerhet huruvida en näring var att hänföra under 1748 års förlagsförordning

[1] Se s. 5–6.

[2] Jfr FIK:s förslag s. 24.

[3] Detta framgår av ett flertal rättsfall, varvid det var fråga antingen om fastställande av förlagsinteckning eller ock om fastställd förlagsinteckning förmånsrätt vid konkurs. Sålunda ansågs institutet användbart vid sockerbruk (SJA VIII s. 401), glasbruk (SJA XXIII s. 262), galvanoplastisk fabrik (NT 1867 II s. 407), pappersbruk (NT 1868 I s. 387), bryggeri (NT 1871 s. 209), tryckerianläggning (NJA 1875 s. 307) och tapetfabrik (NJA 1883 s. 81). Jfr FIK:s förslag s. 42.

Visserligen ansåg HovR i rättsfallet NT 1866 I s. 95 en sågverksidkare icke kunna erhålla förlagsinteckning i sin rörelse. HD:s motivering till fastställande av HovR:s dom »enär i fråga om förlag till sågverk rättighet att hos häradsrätt erhålla inteckning i verkets lösegendom icke finnes i lag stadgad» är emellertid oklar och utesluter icke den tolkningen, att sågverksidkaren skulle kunnat erhålla förlagsinteckning, om han vänt sig till en annan domstol, som ansetts behörig. Det är möjligt, att HovR bedömt frågan annorlunda, om densamma uppkommit efter HD:s avgöranden i rättsfallen NT 1871 s. 209 och NJA 1875 s. 307.

eller 1770 års hallordning.[4] Domstolarna började även efter hand skilja förlagsinteckningsbara industriella rörelser från icke förlagsinteckningsbara hantverksföretag genom den omfattning, vari förädlingsyrket bedrevs, markerad av antalet arbetare, storleken av det förlag av penningar eller råvaror, som erfordrades för driften etc.[5] Behovet av en dylik åtskillnad torde ha accentuerats genom skråsystemets avskaffande. Resultatet av denna utveckling påminde sålunda om de nya bestämmelserna 1932 i 1 § FIF ifråga om beskaffenheten av de industriella rörelser, som kunna utgöra föremål för förlagsinteckning. Emellertid synes redan före ikraftträdandet av FIF den omständigheten, huruvida ett yrke blivit anmält såsom fabrik eller hantverk, ha ansetts böra tillmätas avgörande betydelse för rätt att erhålla förlagsinteckning.[6]

Före tillkomsten av FIF framställdes flera önskemål om utvidgning av den krets av personer, som skulle kunna använda förlagsinteckningsinstitutet eller ett detsamma ersättande underpantinstitut[7], men dessa synas ej ha lett till några resultat. De näringsidkare, som enligt FIF i dess ursprungliga version kunde utgöra förlagstagare voro nämligen sådana som drevo bergsbruk eller gruvdrift, även där denna ej var att hänföra till bergsbruk, eller ock fabrik, mjöl- eller sågkvarn, boktryckeri, bryggeri, brännvins- eller kruttillverkning. I stort sett torde denna enumeration endast ha varit avsedd att uttryckligt fastslå redan gällande rätt på detta område.[8]

Efter tillkomsten av FIF började emellertid yrkanden framställas dels om en närmare precisering av de näringar, som ägde begagna sig av institutet, dels om utsträckning av detsamma till andra näringar.

---

[4] Se SJA XVIII s. 98 och SJA XXVI s. 224.

[5] Se NT 1871 s. 209 och NJA 1875 s. 307.

[6] Se NJAII 1883, 1, s. 12–13.

[7] Se s. 7–8.

[8] Se FIK:s förslag s. 42. Jfr NJAII 1883, 1, s. 12 ff. Märk att FIK ansåg egentliga hantverkare varken vara i behov av institutet eller kunna förmedelst detsamma erbjuda någon verklig säkerhet och därför sökte utesluta dem från denna möjlighet genom att för sådana industriell verksamhet bedrivande näringsidkare, som enligt FIK:s förslag skulle kunna erhålla förlagsinteckning, uppställa fordran å bokföringsskyldighet. Se FIK:s förslag s. 44–46. Denna gränsdragning ansågs av HD onödig på grund av möjligheten att anmäla en rörelse som fabrik, varvid bokföringsskyldighet automatiskt uppkom. Se NJAII 1883, 1, s. 9–10.

Kritik riktades sålunda mot den bristande gränsdragningen i FIF mellan industri och hantverk samt mellan industri och handel. Vi skola något uppmärksamma, hur denna gränsdragning i verkligheten skedde. Som nyss framhållits synes redan före ikraftträdandet av FIF den omständigheten, huruvida en näring blivit anmäld såsom fabrik eller hantverk, ha ansetts böra tillmätas betydelse för näringsidkarens rätt att begagna sig av institutet. Enligt motiven till FIF har denna anmälan ansetts avgörande.[9] Ask upptager också bland näringar, som äga använda förlagsinteckning, sådana hantverk vilka blivit i behörig ordning såsom fabrik anmälda.[1] Emellertid synes åtminstone före HD:s avgörande i rättsfallet NJA 1926 s. 377 både inom rättslitteraturen och hos myndigheter och allmänheten oviss-het om gränsdragningen såväl mellan förlagsinteckningsberättigad fabrik och icke förlagsinteckningsberättigat hantverk som mellan dylik fabrik och handelsrörelse även i fortsättningen ha gjort sig gällande.[2]

Som sammanfattning av praxis' ståndpunkt under tiden mellan FIF:s ikraftträdande och ikraftträdandet av 1932 års ändringar i densamma kan sägas, att anmälan till handelsregistret av en rörelse såsom fabrik till en början synes ha medfört, att för förlagsinteckнings tillåtlighet eller giltigheten av en redan fastställd förlagsinteckning domstol icke ansågs behöva ingå på en närmare prövning av huruvida rörelseidkaren verkligen bedrev fabriksverksamhet.[3] Därest rörelsen utgjordes av boktryckeri eller annan i FIF vid sidan av fabrik särskilt nämnd rörelse torde, om rörelsen icke anmälts såsom

---

[9] Se NJAII 1883, 1, s. 9–10 och 12–13.

[1] Se Ask, J.: Om förlagsinteckning s. 9–10.

[2] Se Undén, Ö.: Svensk sakrätt I 1927 s. 385, Kôersner, A.: En handbok i svensk sakrätt s. 373 ff. och Dahlberg, K.: Synpunkter på förlagsinteckningsinstitutet s. 454. Vidare är att märka skriv. 21.2.1911 och 14.10.1924 av Stockholms handelskammare samt skriv. 12.3.1912 av Örebro läns handels- och industrikammare ävensom ett flertal av svaren å 1925 års remiss och av denna remiss föranledda vidare-remisser. Lägg här märke till, att före ikraftträdandet av 1932 års ändringar i FIF konkursdomstol kunde pröva, huruvida en fastställd förlagsinteckning på grund av rörelsens art och omfattning rätteligen bort beviljas och därför kunna medföra förmånsrätt i konkurs. Se NJA 1912 s. 196, NJA 1923 s. 688, NJA 1926 s. 377, NJA 1926 s. 380, NJA 1928 s. 215 och NJA 1929 s. 117. Jfr Dahlberg a. a. s. 454 och NJAII 1932 s. 263.

[3] Se NJA 1926 s. 377 och SvJT 1929 rf. s. 20. Jfr Undén: Sakrätt 1927 s. 385–386 och Kôersner: En handbok s. 373 ff.

fabrik, endast arten av densamma ha ansetts böra prövas.[4] Drevs rörelsen av ett aktiebolag, som ju ej behövde göra någon anmälan till handelsregistret, eller av annan, som till handelsregistret gjort anmälan, varav icke klart framgick, huruvida rörelsen anmälts såsom fabrik, handelsrörelse eller hantverk, ansåg sig HD, när det gällde frågan om fastställd förlagsinteckning förmånsrätt, kunna ingå på annat slag av prövning, huruvida rörelsen vore fabrik och ej handels- eller hantverksrörelse samt sålunda ägde begagna sig av förlagsinteckning, varvid arten och omfattningen av den faktiskt bedrivna verksamheten skärskådades.[5]

Mot HD:s ställningstagande riktades emellertid skarp kritik.[6]

HD:s dom i rättsfallet NJA 1929 s. 117 torde få anses utgöra en brytning med HD:s tidigare uppfattning, att HD icke skulle i de fall, då rörelse till handelsregistret anmälts såsom fabrik, kunna anse förlagsgivares förmånsrätt obefintlig på grund av rörelsens art eller omfattning.[7]

---

[4] Se NJA 1912 s. 196.

[5] Se NJA 1923 s. 688, NJA 1926 s. 380, NJA 1928 s. 215 samt NJA 1924 A 498. Jfr Undén: Sakrätt 1927 s. 386–387 och Kôersner: En handbok s. 377 ff. Däremot synes dylik prövning ej ha ansetts böra ske vid fastställande av förlagsinteckning i en av aktiebolag driven rörelse. Se NJA 1920 s. 127. Jfr Kôersner: En handbok s. 375 n. 1.

[6] Kôersner kritiserar HD:s dom i rättsfallet NJA 1926 s. 377, vari anmälan av en rörelse såsom fabrik ansågs avgörande för en däri fastställd förlagsinteckning förmånsrätt, ehuru han anser domen stå i full överensstämmelse med FIF:s motiv. Se Kôersner: En handbok s. 342 ff. Han anser emellertid motiven till en lag icke vara avgörande, om lagens ordalag icke utesluta en annan tolkning och denna befinnes ha avgörande skäl för sig. Han framhåller de olägenheter, som följa av en gränsdragning efter innehållet av en anmälan till registreringsmyndigheten. Rörelser, som av borgenärer uppfattas som handels- eller hantverksrörelser, kunna sålunda vid rörelseidkarens konkurs visa sig vara förlagsintecknade. Kôersner uppgiver, att t. o. m. särskilda arrangemang i praktiken vidtagits för att vid intygsgivares besök giva handelsrörelser sken av att vara fabriksrörelser. Märk i samband härmed, att Örebro läns handels- och industrikammare i a. skriv. 12.3.1912 gjorde gällande, att förlagsinteckning medgivits åt personer, som icke ens voro hantverkare utan handlande. Det hade bl. a. inträffat, att förlagsinteckning hade medgivits en innehavare av en affär för försäljning av färdiggjorda kläder, varest ej förefunnits andra maskiner än en vanlig symaskin.

[7] I detta rättsfall hade en person till handelsregistret anmält den rörelse han tänkte driva såsom fabriks- och handelsrörelse. I nämnde persons konkurs ansåg HD, att den verksamhet han jämte handelsrörelse bedrivit icke torde vara att hänföra till fabriksrörelse och ändrade därför icke på grund av revisionsansökan

I de på s. 82 n. 2 omförmälda skriv. av Stockholms handelskammare och Örebro läns handels- och industrikammare liksom i flera skriv. i anledning av 1925 års remiss framställdes önskemål om en närmare bestämning av begreppet fabrik genom en lämplig gränsdragning. Även konkreta förslag till gränsdragning mellan större förlagsinteckningsberättigade och mindre icke förlagsinteckningsberättigade företag framställdes i anledning av denna remiss.[8]

Vid upprepade tillfällen framställdes önskemål om institutets utsträckande till ej redan förlagsinteckningsberättigade näringar eller införande av likartade institut för sådana näringar. Sålunda framställdes dylika förslag ifråga om jordbruksnäringen, varvid starkt delade meningar kommo till uttryck.[9] Vi skola emellertid här icke närmare syssla med dessa förslag, vilkas resultat tillsvidare väl får anses utgöras av JIL, utan övergå till framställda önskemål om institutets utsträckning till andra näringar.

Från många håll framställdes det önskemålet, att även hantverkare skulle kunna begagna sig av förlagsinteckningsinstitutet.[1] Detta önskemål motiverades framför allt med att behovet av ökat rörelsekapital stigit genom att maskinella anordningar i större utsträckning blivit erforderliga också inom denna driftsform samt att an-

---

HovR:s dom, enligt vilken endast en del av den till rörelsen hörande egendomen omfattades av förlagsgivarens förmånsrätt.

[8] Sålunda ifrågasattes av länsstyrelsen i Hallands län i skriv. 11.5.1926 och av länsstyrelsen i Malmö i skriv. 4.5.1926, att bestämmelserna i 15 § lagen om arbetarskydd skulle kunna utgöra en ledning vid bestämmandet av begreppet »fabrik». Uppsala RR ansåg det böra övervägas, huruvida icke visst minimivärde (5 000 kr.) å maskiner och maskinella anordningar hos ett företag enligt intyg av sakkunniga, som utsågos exempelvis länsvis av KB, kunde utgöra en lämplig gränsdragning. En dylik värderingsanordning ansågs emellertid enligt uppgift av KomKoll i skriv. 28.5.1926 medföra avsevärd kostnad för låntagarna. KomKoll ansåg i stället gränsen böra gå vid drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter *eller ock* minst fem arbetare *jämte* drivkraft om minst tre effektiva hästkrafter. Östergötlands och Södermanlands handelskammare ifrågasatte i skriv. 29.3.1926 bl. a., att förlagsinteckningens maximibelopp skulle sättas i relation till maskinell utrustning och inventarier.

[9] Se jordbrukskreditlagstiftningskommitténs bet. och ett stort antal skriv. i anledning av 1925 års remiss.

[1] Så av länsstyrelsen i Södermanlands län i skriv. 22.4.1926, av Eskilstuna hantverks- och industriförening i odaterad skriv., som inkom till justitiedepartementet 23.4.1926, av KomKoll i a. skriv. 28.5.1926 samt av Sveriges hantverksorganisation i skriv. 20.2.1926. Dahlberg synes åtminstone kunna tänka sig en dylik utsträckning. Se Dahlberg a. a. s. 456.

skaffande av för hantverkarnas lån erforderlig borgen försvårades genom att förlagsinteckning icke kunde erbjudas löftesmännen som säkerhet.[2]

KomKoll ville införa en möjlighet till underpanträtt i vissa maskiner, inventarier och byggnader å ofri grund, som kunna till arten närmare specificeras, vilken panträtt skulle kunna användas av smärre industriföretag och desamma närstående hantverksföretag.[3] De flesta, som i anledning av 1925 års remiss yttrade sig i denna fråga, ville emellertid tydligen utesluta hantverk.

Vad beträffar *handeln* torde ordalagen i 1 § FIF i dess lydelse av år 1883 icke kunna tolkas så, att handelsrörelse ägde begagna sig av institutet. Emellertid är det tydligt, att rörelser med handel som egentligt föremål för sin verksamhet, vilka samtidigt drevo en viss mindre förädlingsverksamhet, före 1932 ofta lyckades erhålla förlagsinteckning.[4] Detta underlättades givetvis åtminstone före domen i rättsfallet NJA 1929 s. 117 av möjligheten att anmäla företaget till handelsregistret såsom fabrik.[5] Den uppfattningen synes emellertid ha varit förhärskande, att handelsrörelse icke ens de lege ferenda borde kunna begagna sig av förlagsinteckningsinstitutet.[6]

---

[2] Sveriges hantverksorganisation gjorde gällande, att fiduciariska avtal i säkerhetssyfte på hantverkets område icke voro sällsynta, ävensom att värdet av dessa avtal var synnerligen problematiskt.

[3] Häri synes KomKoll i sitt resonemang ha utgått från det förhållandet, att KomKoll enligt KF 17.6.1916 beviljade lån till hantverket och den mindre industrien, särskilt avsedda för anskaffande av arbetsmaskiner, motorer och andra dyrare arbetsredskap, varvid KomKoll ofta nog erfarit önskvärdheten av bestämmelser, varigenom möjlighet kunde beredas låntagaren att på lämpligt sätt pantförskriva de för sådant lån anskaffade maskinerna såsom supplementär säkerhet — utöver borgen — för lånebeloppet.

[4] Se NJA 1923 s. 688, NJA 1929 s. 117 och Kôersner: En handbok s. 371 ff.

[5] Jfr s. 82.

[6] Medan Dahlberg synes anse det tänkbart, att det kan vara lämpligt, att handelsrörelse kan begagna sig av institutet, ehuru han icke direkt påyrkar det, se Dahlberg a. a. s. 456, samt Stockholms enskilda bank i skriv. 27.2.1926 ville ha utrett, huruvida förlagsinteckningsinstitutet kunde utvidgas till att avse jämväl större rena handelsföretag, ställde sig Kalmar läns köpmannaförbund i skriv. 20.2.1926 tveksamt till frågan, huruvida handelsrörelse borde kunna få begagna sig av institutet, emedan därigenom flera mindre behövliga och bärkraftiga affärer skulle uppkomma och det redan då på många håll alltför stora antalet av speciellt detaljaffärer genom en dylik utvidgning kanske än mer skulle ökas. Svenska handelsbanken framhöll i skriv. 3.2.1926, att det aldrig här i landet syntes ha ifråga-

Stockholms handelskammare framhöll i skriv. 11.5.1926, att inom handelskammaren röster höjts för institutets utsträckning till speciellt den större handelns område.[7] Vid övervägande av i anledning därav framförda synpunkter fann handelskammaren sig sakna anledning att vid dåvarande tidpunkt ifrågasätta förlagsinteckningsinstitutets utsträckande till handelsområdet.

Även efter ikraftträdandet av 1932 års lagstiftning framställdes förslag om institutets utsträckning till handelsrörelse.[8]

I anledning av 1925 års remiss gjordes även en del uttalanden ifråga om lämpligheten av att utsträcka förlagsinteckningsinstitutet till andra näringsgrenar.[9] Sålunda ifrågasattes institutets utsträck-

---

satts att införa förlagsinteckningsinstitutet på handelns område. Smålands och Blekinge handelskammare framhöll i skriv. 2.3.1926 detsamma och gjorde dessutom gällande, att köpmannens verksamhet med hänsyn till vanliga betalningsterminer vore sådan, att möjlighet till förlagsinteckning icke skulle för honom medföra något verkligt gagn.

[7] Se s. 114 p. 1–2 ang. de omständigheter, som därvid ansetts tala för en dylik utsträckning och s. 111–113 p. 1–3 ang. de förhållanden, som därvid ansetts tala mot en sådan utsträckning.

[8] I mot. AK 1936: 364 önskade sålunda herr Johansson i Krogstorp m. fl. lagbestämmelser, varigenom skulle beredas ökad möjlighet för dem, som idkar handel med trävaror, eventuellt även med andra varor, att kunna genom förlagsinteckning eller annan lämplig form använda sitt handelslager som kreditunderlag. Mot. avsåg framför allt trävaruexport utan förbindelse med större trävaruindustri, ty dylik industri kunde redan erhålla förlagsinteckning. Huvudsakliga motiveringen var nedgångstendensen i trävarupriserna under höstmånaderna, vilken hade menliga följder på grund av trävaruexportörernas svårighet att använda varulagret som kreditunderlag. Vid pantsättning kunde ju kredittagaren icke förfoga över lagret. Förslaget avstyrktes av FLU i dess utl. nr 15, varvid dels hänvisades till yttranden i anledning av 1925 års remiss, särskilt Stockholms handelskammares yttrande 11.5.1926 samt yttranden av Sveriges allmänna exportförening och Svenska trävaruexportföreningen, dels påpekades bl. a., att möjlighet till belåning av skrymmande trävarulager funnes genom lagen 21.5.1931 om upplagshus och upplagsbevis, att överförande av förfoganderätten tämligen lätt läte sig göra, utan att trävarorna därför behövde flyttas från upplagsplatsen, ävensom att, där trävaruhandeln icke vore ansluten till någon industriell rörelse av ens förlagsinteckningsbar omfattning, förlagsinteckningsinstitutet icke torde erbjuda en lämplig utväg som kreditunderlag. Mot. avslogs.

[9] Fiskerinäringen ansågs av Skandinaviska kreditaktiebolaget i skriv. 27.2.1926 och av aktiebolaget Svenska handelsbanken i ovannämnda skriv. 3.2.1926 ej böra kunna begagna institutet. Sveriges skogsägareförbund gjorde i skriv. 27.2.1926 gällande, att några ändringar i förlagsinteckningsinstitutet icke krävdes för skogsbrukets del. Svenska handelsbanken gjorde i nyssnämnda skriv. gällande, att skepps-

ning till vissa transportföretag.[1] Vidare gjordes gällande, att institutet borde kunna nyttjas av slakterirörelse, i vilken rörelse stora maskinella anordningar användas, samt av restaurangrörelse[2] och apotek[3].

---

fartens behov vore tillgodosett genom speciallagstiftning. Utsträckning av institutet till elektriska distributionsföreningar avstyrktes av Göteborgs och Bohus läns elektriska distributionsförening u. p. a. i skriv. 30.3.1926.

[1] I Stockholms handelskammares a. utl. 11.5.1926 ansågs det böra tagas under övervägande, huruvida andra transportföretag än järnvägar, såsom spårvägar, automobilbusslinjer etc. borde kunna erhålla förlagsinteckning och därmed givas en förmån motsvarande den, som järnväg äger enligt KF 15.10.1880. KomKoll hade i a. skriv. 28.5.1926 intet att erinra mot vad sålunda föreslagits.

[2] Av Svenska handelsbanken i förutnämnda skriv. 3.2.1926.

[3] Av Sveriges apotekarförbunds centralstyrelse i skriv. 3.6.1926.

Under förarbetena till lagändringen 1935, se ovan s. 10, anfördes av förslagsställare, se mot. AK 1934: 23, och andra, se särskilt prop. 1935: 157, som skäl för densamma huvudsakligen följande: Hotell- och restaurangnäringen var av stor betydelse för vårt land. Stor obenägenhet att placera kapital i dylika företag kunde konstateras. Möjligheten att begagna lösöreköpsinstitutet hade ingen större praktisk betydelse bl. a. därför att lösöreköp kommit att mer eller mindre uppfattas som tecken på insolvens. De flesta hotell- och restaurangägare voro icke fastighetsägare, varför inventarierna i regel utgjorde den största delen av deras tillgångar. Genom den nya lagstiftningen skulle kredit kunna anskaffas på längre sikt och billigare villkor samt växelkrediten minskas och anlitandet av flera kreditgivare motverkas. I flera länder i Europa hade vidtagits omfattande åtgärder för att tillgodose ifrågavarande näringars kreditbehov, t. ex. i Norge.

Som skäl emot den föreslagna lagstiftningen anfördes i huvudsak dels att den skulle inverka ofördelaktigt på förevarande näringsidkares personliga kreditvärdighet, gentemot vilket skäl departementschefen framhöll, att det kunde åberopas mot all lagstiftning om realsäkerhet i lös egendom, dels ock att med ungefär samma fog åtskilliga andra yrkesmän kunde väcka anspråk på liknande underlättande av sin kreditförsörjning.

De faktiska förhållanden, som under förarbetena till lagändringen 1938, se s. 10, framhöllos och av förslagsställare m. fl. angåvos tala för ändringen, se särskilt SOU 1934: 35 och a. utl. 3.6.1926 från Sveriges apotekarförbunds centralstyrelse, voro huvudsakligen följande: Betydande kapitalbehov för övertagande av apotek konstaterades. Som kreditunderlag användes mestadels borgen och livförsäkringar samt även i stor utsträckning fiduciariska överlåtelser i säkerhetssyfte. Krediten var ofta ekonomiskt betungande. Borgen av varuleverantörer var vanlig och medförde i likhet med direkt kredit från samma håll ej sällan beroende. Lösöreköp och inköp under ägareförbehåll kunde icke ersätta förlagsinteckning såvitt gällde varulagret. Stora varuförråd måste alltid finnas vid apotek jämlikt 8 § i apoteksvarustadgan 14.11.1913. Vid apoteks övergång till ny ägare måste inventarier och lager lösas till gällande pris enligt KK 9.10. 1931. Apoteksnäringen hade vidare monopolkaraktär och stod under noggrann kontroll av medicinalstyrelsen.

Enligt gällande rätt kunna tre grupper av företagare begagna sig av förlagsinteckningsinstitutet. Dessa företagare äro: 1. de som driva industriell rörelse av viss storlek, 2. de som driva hotell-, pensionat- eller restaurangrörelse med visst antal anställda, och 3. de som driva apoteksrörelse.

Vi skola till en början behandla den *första* gruppen.

I texten till 1 § FIF beskrives till denna grupp hörande företag såsom »industriell rörelse, för vilken i regel användes drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter eller ock minst tio arbetare». Det framgår av motiven till detta stadgande, som infördes 1932, att man därmed avsett att göra en gränsdragning mellan mindre och mer betydande industriell verksamhet, vilken gränsdragning antagligen åsyftats ungefär följa en tänkbar gränslinje mellan industri och hantverk.[4] Gränsdragningen ifråga lånades ur 15 § lagen 29.6.1912 om arbetarskydd i dess avfattning före ändringen i denna lag 12.6. 1931.[5] Den s. k. yrkesfarekommittén ansåg sig i sitt bet. 9.12.1909, vilket ligger till grund för lagen om arbetarskydd, ej kunna giva någon definition av begreppet »industriell verksamhet» men angav dock vissa riktlinjer.[6]

Från bankhåll hade erfarits, att eventuell registerpanträtt i apotek skulle uppskattas mycket högt som säkerhet.

[4] Se NJAII 1932 s. 254. Jfr även ovan s. 84.

[5] I denna paragraf finnes dock även ett tredje alternativ till gränslinje, nämligen minst fem arbetare jämte drivkraft om minst tre effektiva hästkrafter. Jfr KomKoll:ii förslag, se s. 84 n. 8.

[6] Se NJAII 1913 s. 235 ff. I första hand hänfördes dit »verksamhet för utvinning, tillverkning eller förarbetande av varor, under förutsättning likväl, att verksamheten ej är att anse såsom jordbruk, skogs-, trädgårds- eller boskapsskötsel, jakt, fiske eller annan verksamhet för frambringande eller tillvaratagande av organiska naturalster». Emellertid torde, enligt vad kommittén hävdade, även viss annan verksamhet få anses vara »industriell». »Sålunda kunna t. ex. drift av tvätt- och strykinrättningar, mangling, färgning av begagnade kläder, reparationsarbeten å byggnader samt sotning, sällan eller aldrig sägas hava till ändamål att tillverka eller förarbeta 'varor', varmed man vanligen torde förstå föremål avsedda för handelsutbyte, men synas dock skäligen böra räknas till industriell verksamhet och vara underkastade de för sådan verksamhet gällande normer. Vill man söka uppställa en karakteristik för de senare slagen av industriell verksamhet, skulle man möjligen kunna säga, att de i regel avse ändring, förbättring eller rengöring av andra sakliga föremål än varor i nyssnämnda bemärkelse.» Uteslutna voro bl. a. handel, lastning och lossning av varor, drift av transport- och samfärdselmedel samt hotell, restaurang- och kaférörelse. Tillverkning av mat och dryck ansågs stå industrien nära, men ej böra medföra att sistnämnda två slag av rörelse eller

I motiven till 1932 års ändring i 1 § FIF uttalas av departementschefen, att närmare redogörelse för innebörden av begreppet industriell rörelse icke lärer vara av nöden.[7] Emellertid erinras därom, att i den berättelse, som det enligt instruktionen för KomKoll åligger KomKoll att årligen avgiva till KMt över industri och bergshantering, användes en särskild »industrigruppering».[8] Den av KomKoll använda terminologien ansågs i motiven »åtminstone i det väsentliga» stå i överensstämmelse med uppfattningen i det praktiska livet. Vidare framhålles i motiven, att det ej synts erforderligt att i lagtexten framhäva det för begreppet industri utmärkande förädlingsmomentet. Det säges även, att uteslutna från möjligheten att erhålla förlagsinteckning äro under alla förhållanden jordbruk och handelsrörelse.

Däremot äger binäring till jordbruk, såsom kvarnrörelse, mejeri- och sågverksdrift samt tegeltillverkning erhålla förlagsinteckning, där det allmänna kravet på rörelsens beskaffenhet och omfattning uppfylles.[9]

Av vad nu anförts torde kunna dragas följande slutsatser såvitt gäller frågan om vilka arter av rörelser, som äro industriella i den mening detta ord användes i 1 § FIF. Vid ändringen 1932 av denna paragraf önskade man icke närmare precisera begreppet industriell rörelse. Orsakerna härtill kunna antagas ha varit dels att vid en eventuell uppräkning av hithörande rörelser möjligen en eller annan, som lämpligen bort dit hänföras, icke skulle medtagas, dels ock att genom en dylik uppräkning på grund av senare tiders snabba industriella utveckling den nya avfattningen av paragrafen inom kort skulle kunna bliva föråldrad. När därför erinrats om KomKoll:ii »industrigruppering» och om att densamma i det väsentliga stode i överensstämmelse med uppfattningen i det praktiska livet torde detta få tolkas så, att den »industrigruppering», som av KomKoll

---

andra liknande betraktas som industriella. Badanstalter och frisérsalonger avsågo ej sakliga föremål och voro därför ej industriella företag. Vid byggnadsföretag vore en del verksamhet industriell, en annan icke. Vid anläggningsarbeten ansågs saken ligga olika till vid skilda typer. Brobygge, men ej exempelvis vägarbete, ansågs vara industriell verksamhet. Näringar i anslutning till jordbruk skulle vara självständiga för att vara industriella i avseende å skyddslagstiftningens tillämpning.

[7] Se NJAII 1932 s. 254.

[8] Se NJAII 1932 s. 254–255.

[9] Se NJAII 1932 s. 255.

använts i dess sista årliga berättelse över industri- och bergshantering till KMt före 3.6.1932, var avsedd att tjäna som rättesnöre vid tillämpningen av förevarande bestämmelse i 1 § FIF. Härvid är emellertid att märka dels att med i denna »industrigruppering» uppräknade rörelser likartade sådana torde omfattas av paragrafen[1], dels att om någon ny »industrigruppering» längre fram komme att användas i nämnda berättelse densamma torde lända till efterrättelse, dels ock att om uppfattningen i det praktiska livet efter tidpunkten för införandet av 1932 års lagstiftning väsentligt börjat avvika från av KomKoll i dess berättelser använd »industrigruppering» hänsyn torde böra tagas till denna avvikelse.

Den vid tidpunkten för den nya lagtextens antagande senaste industriberättelsen av KomKoll var den för 1930, som överlämnades till Konungen 14.3.1932.[2] Enär i den i motiven till 1932 års ändringar i FIF lämnade redogörelsen för huvudgrupperna i KomKoll:ii »industrigruppering» icke äro medtagna inom klammer satta grupper i den i industriberättelsen upptagna översikten över sagda »industri- och yrkesgruppering», torde kunna antagas, att dessa grupper icke ansetts industriella i den mening 1 § FIF använder detta ord.

Emellertid infördes i motsvarande berättelse för 1940 en »industri- och yrkesgruppering», som enligt uppgift i berättelsen skiljer sig från den tidigare alltsedan 1913 använda.[3] Själva huvudgrupperna äro emellertid ungefär desamma som tidigare.[4] Indelningen av un-

---

[1] Märk orden »åtminstone i det väsentliga» i nyssnämnda motiv. Se s. 89.

[2] Se Sveriges officiella statistik, industri och bergshantering, industriberättelse för år 1930 av Kommerskollegium s. 42 ff. I den däri införda översikten över industri- och yrkesgrupperingen finnas upptagna följande näringar: malmbrytning och metallindustri, jord- och stenindustri, träindustri, pappers- och grafisk industri, livsmedelsindustri, textil- och beklädnadsindustri, läder-, hår- och gummivaruindustri, kemisk-teknisk industri samt kraft-, belysnings- och vattenverk. Inom klammer äro satta byggnadsverksamhet, handel m. fl. slag av rörelser, som icke beröras i själva berättelsen. Detta sammanhänger med det förhållandet, att det vid industrianläggningarnas klassificering använda gruppsystemet omfattar i sin helhet flera yrkeskategorier än som i berättelsen behandlas, varvid de grupper, som falla utanför berättelsens ram, äro satta inom klammer. Se KomKoll:ii industriberättelse för år 1913 s. 3. Enligt vad vi inhämtat på KomKoll är det meningen, att även inom klammer satta rörelser så småningom skola redovisas i berättelsen.

[3] Se KomKoll:ii industriberättelse för år 1940 s. 13 ff. och 51 ff.

[4] Med undantag för byggnadsverksamhet ha dock de inom klammer satta huvudgrupperna uteslutits.

dergrupperna har undergått något större förändringar[5], men även dessa förefalla ej så betydande. I huvudsak torde därför den av KomKoll senast avgivna industriberättelsen kunna tjäna till ledning vid bestämmande av begreppet industriell rörelse och kunna kompletteras med ändamålsöverväganden. Härvid är särskilt att lägga märke till att malm- och kolgruvor, torv- och stenindustri räknas till industriell rörelse, vidare även mejerier, bagerier, slakterier, charkuterier, elektricitetsverk, gasverk och vattenledningsverk, liksom verksamhet avseende reparation av maskiner, ur, instrument m. m. Oss synes emellertid, att man kan diskutera, huruvida till industriell rörelse i FIF:s mening kunna hänföras t. ex. tvätt- och strykinrättningar, verkstäder för reparation av föremål tillhöriga andra än förlagstagaren m. fl. inrättningar, som icke kunna sägas ha till ändamål att tillverka eller förarbeta »varor», varmed här förstås föremål avsedda för avsalu.[6] Man torde alltså enligt vår mening kunna ifrågasätta, huruvida inrättningar, vilkas verksamhet i regel består i ändring eller rengöring av andra föremål än inrättningens »varor» i nyss angivna bemärkelse, kunna anses utgöra industriella rörelser i den mening, som i 1 § FIF avses. För den uppfattningen, att inrättningarna, om de drivas i tillräcklig omfattning, kunna anses vara dylika industriella rörelser, talar bl. a., såvitt gäller reparationsverksamhet och viss annan förädling av inlämnat s. k. löngods (sågning, färgning, malning etc.)[7], dess förekomst i den i nyssnämnda industriberättelse gjorda »industri- och yrkesgrupperingen» samt vidare, såvitt rör reparationsverksamhet, motiveringen till HovR:s dom i rättsfallet NJA 1929 s. 117[8] ävensom, ifråga om dessa inrättningar

[5] Nämnas må, att i den nya grupperingen äro inom klammer upptagna sand-, grus- och lertag, fotografering och filmframställning samt tvätt- och strykinrättningar, som samtliga ej funnos medtagna tidigare.

[6] Jfr yrkesfarekommitténs riktlinjer, se ovan s. 88 n. 6. Det må nämnas, att KomKoll i sitt å s. 92 n. 2 omförmälda utl. i anledning av besvär anförda av Atlas ångtvätt åberopat ett av KomKoll den 7.2.1934 avgivet utl. i anledning av E. O. H. Karlssons i Oskarshamn besvär i ärende rörande honom förvägrat intyg, som i 3 § FIF avses, vari uttalats, att med industriell rörelse torde få förstås sådan »teknisk verksamhet, genom vilken av råvara eller halvfabrikat åstadkommes förädlad produkt».

[7] Se industriberättelse för år 1943 s. 9 och 56 ff.

[8] Förlagstagaren hade här vid sidan om handelsrörelse utfört automobilreparationer samt omändringsarbeten å begagnade automobiler. Av HD:s dom framgår icke, huruvida arten eller omfattningen av den vid sidan av handelsrörelsen drivna verksamheten ansetts vara avgörande för domstolens ställningstagande.

i allmänhet, den omständigheten, att förlagsinskrivningsdomare faktiskt i stor utsträckning fastställa förlagsinteckningar i dylika rörelser[9]. Vidare kunna måhända för denna tolkning anses tala uppfattningen i förutnämnda riktlinjer av yrkesfarekommittén[1] liksom även den omständigheten, att i dessa rörelser förädling sker och ofta därtill användas betydande maskinella anordningar och stor personal. Slutligen må i detta sammanhang även nämnas KMt:s beslut 6.10.1938 innebärande bifall till de besvär handelsbolaget under firma Atlas ångtvätt Evald Jonsson & Co. anfört över ÖÄ:s 9.4. 1938 meddelade Res, varigenom ÖÄ förvägrat handelsbolaget sådant intyg som avses i 3 § FIF.[2] Denna Res har stor betydelse åtminstone för Stockholms del, enär förlagsinskrivningsdomaren i denna stad, enligt uppgift från den nuvarande förlagsinskrivningsdomaren därstädes, i ärende angående förlagsinteckning fastställande, såvitt gäller driften, arten och omfattningen av rörelsen, rättar sig efter ÖÄ:s intyg.

Emot denna uppfattning talar bl. a. den omständigheten, att ifrågavarande rörelser, trots deras nyss framhållna från vanliga industriella rörelser avvikande karaktär, icke särskilt nämnas vare sig i lagtexten eller motiven därtill.[3] Vidare talar däremot det förhållandet, att förlagsinteckning vid vanliga industriella rörelser omfattar flera grupper av värden, som den icke omfattar vid förevarande rörelser. Vid ifrågavarande rörelser omfattas ju inga i rörelsen framställda alster och blott relativt obetydliga mängder av råvaror (bränsle, smörjmedel, tvättmedel etc.) av förlagsinteckningen, och några utestående muntliga bokfordringar, som omfattas av den-

---

[9] Så i varje fall förlagsinskrivningsdomarna i Stockholm och Uppsala. Åtminstone i Stockholm fästes härvid enligt uppgift av nuvarande förlagsinskrivningsdomaren därstädes speciellt avseende vid att dyrbar maskinell utrustning ofta finnes.

[1] Se ovan s. 88 n. 6.

[2] Märk att besvären tillstyrktes av KomKoll, som i likhet med Sveriges industriförbund ansåg, att det här var fråga om en industri.

[3] Jfr för övrigt Kôersners uppfattning, se Kôersner: En handbok s. 375. Det förhållandet, att ett antal av desamma äro upptagna inom klammer i nyssnämnda industriberättelse, torde icke böra tillmätas så stor betydelse, dels emedan ju även dessa äro avsedda att redovisas i berättelsen (se s. 90 n. 2), dels emedan, enligt vad vi på KomKoll erfarit, vid uppställandet av sagda redovisning någon hänsyn icke tages till dess eventuella inverkan å förlagsinteckningsinstitutet. Märk emellertid redogörelsen för huvudgrupperna i berättelsen i motiven till 1932 års ändringar i FIF. Se s. 90.

samma, finnas icke, enär ju de förädlade föremålen här icke äro rörelseidkarens egendom. Detta medför, att den i 1 § föreskrivna omfattningen i detta fall ofta torde vara ännu mer inadekvat som indicium å förlagsegendomens värde än vid vanlig fabriksrörelse. Ty om vid en vanlig fabriksrörelse med 10 anställda visserligen de av förlagsinteckning omfattade inventariernas värde kan vara ringa, så torde dock en icke alltför obetydlig omfattning av för rörelsen avsedda råvaror och i rörelsen framställda alster samt oftast även utestående kontofordringar i allmänhet kunna beräknas säkerställd. Så icke vid en rörelse av förevarande slag. Här kan, trots att rörelsen sysselsätter 10 personer eller däröver, av förlagsinteckning omfattad egendom praktiskt taget saknas.[4] Ja, även om drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter användes, så kunna förevarande maskin eller maskiner o. a. inventarier genom att utgöra fast egendom eller, ehuru utgörande lös egendom, vara inköpta under ägareförbehåll för säljaren vara helt eller delvis undandragna förlagsgivarens förmånsrätt.[5]

Ehuru givetvis en rörelse av förevarande slag i ett konkret fall kan representera en viss säkerhet för förlagsgivaren synes oss på grund av vad vi nu framhållit kunna antagas, att med nuvarande regler på förlagsinteckningsrättens område förlagsinteckning i sådana rörelser i allmänhet icke kan beräknas utgöra något pålitligt kreditunderlag vid uppgörandet av en försiktig långivares kalkyler. Skäl torde sålunda tala för dessa rörelsers uteslutande från de förlagsinteckningsberättigade rörelsernas antal[6], varför förlagsinskrivnings-

[4] Detta förhållande synes ha varit en av orsakerna till ÖÄ:s ståndpunkt i dess nyssnämnda Res.

[5] I den mån maskinen eller maskinerna respektive andra inventarier äro lös egendom inköpta under ägareförbehåll för säljaren ha vi visserligen antagit, att förlagsgivaren kan göra gällande förmånsrätt i förlagstagarens köparerätt därtill. Se s. 191–192. Men denna torde ju endast under gynnsamma omständigheter komma att representera ett värde motsvarande hela eller en väsentlig del av värdet å de föremål den avser. Enligt uppgift från en firma för tillverkning och försäljning av bl. a. tvättmaskiner är det synnerligen vanligt, att sådana maskiner säljas till tvättinrättningar på avbetalning under ägareförbehåll.

[6] I reparationsverkstäder torde dock ofta finnas betydande värden i form av reservdelar o. dyl., varför risken för förlagsgivaren här oftast torde vara mindre än vid exempelvis tvättinrättningar. ÖÄ ansåg i nyssnämnda intygsärende (se s. 92) tvättinrättningsrörelse närmast vara att jämställa med badhusrörelse. Till stöd härför åberopades bl. a., att i bokföringslagen skiljes mellan å ena sidan industriell rörelse och å andra sidan badhus- eller tvättinrättningsrörelse.

domarnas tidigare nämnda praxis ifråga om fastställande av förlagsinteckning i desamma kan anses diskutabel.

Hur är då läget härvidlag såvitt gäller byggnadsverksamhet? Byggnadsverksamhet benämnes numera visserligen ofta i dagligt tal industri och har även ansetts delvis vara en industriell rörelse, exempelvis i det ovannämnda kommittéförslaget till lag om arbetarskydd[7], men är ännu icke upptagen i den i KomKoll:ii industriberättelse förekommande redogörelsen för året utan blott inom klammer bland huvudgrupperna i »industri- och yrkesgrupperingen». Den torde icke heller kunna, såvitt gäller förlagsinteckning, jämställas med i redogörelsen upptagna industrier, ty byggnadsverksamhet kännetecknas ju därav, att den pågår på samma plats blott under kortare tid (under husets uppförande) och sedan flyttas till annan plats eller kanske helt ligger nere en tid. Överhuvudtaget drives oftast byggnadsverksamhet på ett sådant sätt, att en i byggnadsföretag meddelad förlagsinteckning värde som säkerhet får uppskattas mycket lågt. Särskilt är detta fallet på grund av förmånsrättens försvinnande vid företagets flyttning utom den stad eller socken eller åtminstone det förlagsinskrivningsområde, där det bedrevs vid tidpunkten för förlagsinteckningens fastställande[8], på grund av verksamhetens säsongartade karaktär och på grund av råvarans hastiga övergång till fast egendom med åtföljande betydande värdefluktuationer å förlagsegendomen. Även om ordalagen i 1 § FIF icke kunna anses utgöra ett absolut hinder för den tolkningen, att byggnadsföretag kunna erhålla förlagsinteckning, synes denna tolkning oss därför icke ändamålsenlig med hänsyn till institutets syfte.[1] Undantag utgöra givetvis företag, vilkas verksamhet består i rent fabriksmässig framställning av serier av byggnader eller byggnadsdelar på samma plats (exempelvis Boro-hus), ty här finnes icke den olikhet mot annan industriell verksamhet (ifråga om driftens lokalisering, förlagsegendomens sammansättning etc.), som eljest skiljer byggnadsverksamhet från vanlig industriell verksamhet.

---

[7] Se s. 88 n. 6.

[8] Se därom s. 142 ff. Saken kommer emellertid härvidlag i ett annat läge, om den av oss de lege ferenda förordade regeln om förlagsinteckning kvarstående i rörelse även efter flyttning införes.

[1] Nuvarande förlagsinskrivningsdomaren i Stockholm anser det emellertid icke möta något principiellt hinder att fastställa förlagsinteckning i en vanlig rörelse för byggnadsverksamhet.

I ännu mindre grad synas företag för anläggningsverksamhet, bestående i uppförande av idrottsplaner, vägar o. dyl., anses kunna begagna förlagsinteckningsinstitutet.[2]

Djuruppfödning (vid minkfarm) har ansetts icke hänförlig till »industriell rörelse», i följd varav ansökan om förlagsinteckning avslagits, se NJA 1938 s. 507. Detta rättsfall giver anledning till några reflexioner. I den rörelse, en minkfarm avseende uppfödning av minkdjur samt producerande av avelsdjur och skinn av mink, som det här var fråga om, ingingo lantbruk och fiske samt även bageri m. fl. inrättningar för framställande av födoämnen och tillförsel av vatten till djuren som underavdelningar. Vidare ägde avpälsningen av djuren rum å farmen, och i rörelsen användes för beredande av födoämnen och vattentillförsel maskiner med drivkraft om betydligt mer än fem effektiva hästkrafter. Enbart i själva minkrörelsen (frånsett dess underavdelningar) voro mer än tio personer anställda.

Det skäl, som enligt inskrivningsdomarens yttrande låg till grund för hans avslag, torde ha legat till grund även för HD:s utslag. Detta skäl var det obetydliga förädlingsarbetet, som uteslöt förevarande verksamhet från möjligheten att kunna utgöra föremål för förlagsinteckning. Ty detta är den enda motivering till beslutet, som refereras i NJA, och även avfattningen av rubriken till rättsfallet tyder närmast därpå. Den slutsatsen torde då kunna dragas av rättsfallet, att djuruppfödningsföretag, som bedrives självständigt (d. v. s. utan samband med jordbruk)[3], icke kan utgöra föremål för vare sig förlagsinteckning eller jordbruksinventarieinteckning[4]. Det får ju anses anmärkningsvärt, att djuruppfödning, även om den bedrives i omfattande skala, på detta sätt skall komma i

---

[2] Märk emellertid att förlagsinteckningar i Stockholm fastställts i en rörelse för utförande av grundläggnings- och vägarbeten samt vatten- och avloppsledningar m. m. (7.4.1943).

[3] Enligt uppgift från agronom Goldkuhl hos Sveriges pälsdjursuppfödares riksförbund utgjordes år 1939 över $^1/_2$ av Sveriges pälsdjursuppfödare av jordbrukare.

[4] Jfr motiven till 1 § JIL, se NJAII 1932 s. 222. Enligt 1 § samma lag kan endast den som driver jordbruk erhålla jordbruksinventarieinteckning i lösa inventarier och detta endast i sådana lösa inventarier, som äro avsedda för visst jordbruk, och enligt samma paragraf kan under detta jordbruk inbegripas jämväl i *samband* därmed bedriven rörelse av beskaffenhet att utgöra binäring till jordbruk. Drives rörelsen icke i samband med jordbruk kan sålunda icke jordbruksinventarieinteckning fastställas.

särställning gentemot annan jordbruk närstående verksamhet. Vidare synes av HD:s dom i förevarande rättsfall måhända kunna dragas den slutsatsen, att med sådan djuruppfödning förenad verksamhet för framställande av livsmedel till djuren icke kan förlagsintecknas, ehuru den ifråga om maskinell omfattning fyller villkoren för förlagsinteckning. Detta sammanhänger troligen antingen med att den i rättsfallet avsedda verksamheten icke kunde sägas ha till ändamål att tillverka eller förarbeta »varor», varmed då förstås föremål avsedda för handelsutbyte[5], eller ock med att framställningen av livsmedel blott ansågs vara ett moment i verksamheten i likhet med förhållandet vid restauranger, kaféer etc., där servering m. m. vid sidan av matens beredning utgöra väsentliga moment i rörelsen[6]. Hade däremot en större del av dessa livsmedel normalt brukat avyttras, hade måhända HD:s dom blivit en annan. I verksamheten ifråga gingo ju de beredda livsmedlen icke ut i handeln utan konsumerades av djur, vilkas skinn utgjorde rörelsens produkter för avsalu.

Det kan enligt vår mening diskuteras, huruvida de resultat, som sålunda i praktiken visat sig inträda vid tillämpningen av gällande bestämmelser, äro lyckliga. Vi syfta härvid då på att en rörelse med så omfattande tillgångar av förlagsinteckningsbar typ som den i rättsfallet NJA 1938 s. 205 avsedda icke kan använda institutet. Vi skola återkomma till denna sak längre fram vid behandlingen de lege ferenda.

Några ord rörande omfattningen av sådan rörelse som kan utgöra föremål för förlagsinteckning torde även vara på sin plats. Den fordran 1 § FIF härvidlag uppställer är, som nyss nämnts, att för rörelsen i regel användes drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter eller ock minst tio arbetare.

Det egendomliga med regeln i FIF om rörelsens omfattning är, att omfattningen sålunda kan bestämmas på två sätt, antingen genom antalet arbetare eller genom antalet använda hästkrafter, icke, som man möjligen kunnat förmoda, genom fordran å viss omfattning av båda dessa komponenter. Meningen därmed måste vara bl. a. den, att även i hantverksmässiga former driven rörelse under förutsättning av talrik anställd personal skall kunna begagna sig av

[5] Jfr vad som säges å s. 91 ovan ang. inrättningar för reparation, tvätt o. dyl.

[6] Jfr yrkesfarekommitténs riktlinjer, se NJAII 1913 s. 235. Märk att hotell, pensionat och restauranger ej anses utgöra »industriella rörelser».

institutet. Sålunda kan man t. ex. tänka sig, att en bygdeindustri, som framställer alster, vilka tillverkas för hand utan hjälp av maskiner och med endast ytterligt enkla verktyg, men som i regel sysselsätter minst tio arbetare, kan erhålla förlagsinteckning, ehuru värdet å dess inventarier samt inneliggande lager av råvaror och produkter jämte utestående fordringar å köpeskilling för avyttrade produkter kan vara skäligen ringa. Å andra sidan kan man tänka sig, att ett företag, som bedrives å rörelseidkarens egen fastighet och sysselsätter endast en eller ett par arbetare, i regel kan använda drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter och därför kan erhålla förlagsinteckning, ehuru den övervägande delen av dess maskineri och värdefulla inventarier äro så konstruerade, att de anses utgöra fast egendom, eller ock äro förhyrda eller köpta å avbetalning under ägareförbehåll, varför de förlagsintecknade inventarierna ha ett ringa värde. Krav å viss personal respektive visst antal hästkrafter torde dock, om blott reparationsverkstäder, tvättinrättningar och dylika företag undantagas, utgöra en garanti för förekomsten av dels betydande lager av råvaror och produkter, dels i allmänhet icke obetydliga tillgångar i form av utestående kontofordringar.

Det bör observeras, att efter förlagsinteckningens fastställande den intecknade rörelsens omfattning kan sjunka under den för förlagsinteckningens meddelande erforderliga, utan att därför förlagsinteckningen blir ogiltig. Den före 1932 års lagstiftning gjorda gränsdragningen mellan fabrik och hantverk efter den anmälan, som gjorts till handelsregistret, hade, som förut visats[8], till följd att därigenom många företag, som en borgenär haft skäl att anse icke vara industriföretag, voro förlagsintecknade. Detta resultat kan sålunda uppkomma även med nu gällande bestämmelser. Om en person lämnar kredit till ett hantverksföretag torde det därför ligga i hans eget intresse att undersöka, huruvida företaget tidigare haft förlagsinteckningsbar omfattning och, om så varit fallet, huruvida förlagsinteckning däri fastställts eller ej. En viss risk för att en person, som driver ett hantverks- eller handelsföretag, för besök av en sådan intygsgivare, varom förmäles i 3 § FIF, tillfälligt arrangerar förlagsinteckningsbar art och omfattning å rörelsen ifråga finnes även, varför också på grund härav borgenärer måste se upp vid kreditgivning till sådana företag.[9]

[8] Se s. 83 n. 6.

[9] Jfr Kôersner: En handbok s. 375–376.

Det är att märka, att intet hinder torde möta för inteckning av en industriell rörelse, som drives intimt lierad med handelsverksamhet.

Vad därefter den *andra* gruppen beträffar finnes följande bestämmelse i 1 § FIF: »Förlagsinteckning må ock beviljas, där den som driver hotell-, pensionat- eller restaurangrörelse, i vilken under minst två månader årligen sysselsättas minst tio anställda, utfäster att hans för rörelsen avsedda lösa inventarier skola utgöra säkerhet för fordran.» Enligt motiven torde icke någon bestämd gräns mellan hotell och pensionat kunna fixeras. Både hotell- och pensionatrörelse utgöra enligt motiven sådan verksamhet, som avser att åt resande eller andra mot betalning tillhandahålla möblerad bostad, vare sig ensamt eller i förening med förplägnad. Begreppet restaurangrörelse torde vara mer svävande. För att ett företag skall kunna betecknas såsom restaurang lärer enligt motiven fordras, att dess verksamhet avser tillhandahållande av lagad mat åt allmänheten. Uttrycket torde sålunda icke omfatta kafé- och konditorirörelse. Nu förhåller det sig ju visserligen så, att i en konditorirörelse samtidigt med dess egentliga verksamhet kan tillhandahållas en eller ett par rätter lagad mat. Emellertid torde FIF:s fordran å minst tio anställda åstadkomma, att någon större nackdel i allmänhet icke torde följa av att ett sådant konditori stundom kan anses såsom restaurang i förordningens mening. Vidare skall enligt motiven frågan om gränsdragningen mellan restaurang och annan rörelse i tvivelaktiga fall avgöras med hänsyn till de föreliggande omständigheterna, varför man kan tänka sig, att i praxis krav på större omfattning av tillhandahållandet av lagad mat uppställes som villkor för att en rörelse skall kunna erhålla förlagsinteckning. Gränsdragningen i detta hänseende torde lämpligen böra överlåtas åt praxis.

Den *tredje* gruppen utgöres av personer, som driva apoteksrörelse. Såsom apoteksinrättningar anses självständiga apotek, filialapotek och medikamentsförråd, medan däremot s. k. sjukhusapotek och läkemedelsförråd anses kunna betraktas såsom delar av apoteksinrättning. Alla dessa försäljningsformer anses innefattade under apoteksbegreppet.[1]

[1] Se prop. 1938: 7 s. 3. I Sverige fanns 1938 endast ett filialapotek. Varje filialapotek och medikamentsförråd lyder under innehavare av självständigt apotek. Se nämnda prop. s. 4.

Några synpunkter de lege ferenda.

Sedan vi nu undersökt vilka näringsidkare, som f. n. kunna begagna förlagsinteckningsinstitutet, vilja vi de lege ferenda framföra några synpunkter.

Härvid faller först i ögonen den fordran, som uppställts på storleken av den industriella rörelse, vars idkare är förlagsinteckningsberättigad. Följande önskemål kunna härvid närmast komma ifråga.

För det första kan förordas, att nuvarande alternativa krav å antingen visst antal arbetare eller visst antal hästkrafter ersättes med en kombination av fordran å visst antal arbetare och visst antal hästkrafter. KomKoll föreslog, som ovan framhållits[2], gränsen böra gå vid drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter *eller ock* minst fem arbetare *jämte* drivkraft om minst tre effektiva hästkrafter. Denna medelväg kan nog anses bättre än nu gällande bestämmelse därigenom, att på så sätt visst antal hästkrafter alltid äro erforderliga och det därför kan antagas, att inventarier och även, på grund av den större produktionskapaciteten jämförd med kapaciteten vid icke maskindriven drift, råvaror och i rörelsen framställda produkter samt utestående kontofordringar i allmänhet ha ett större värde än vid frånvaro av dylik drivkraft. Antalet arbetare i sig behöver ju däremot ej så mycket påverka förlagsegendomens värde. Men en fordran å visst antal arbetare kan dock icke anses sakna betydelse i förevarande hänseende. Såsom närmare utvecklats på annan plats i denna avhandling[3] utgör förekomsten och organisationen av den i en rörelse sysselsatta personalen en del av rörelsens goodwillvärde, vilket värde kan ha stor betydelse, om rörelsen säljes helt, t. ex. av en konkursförvaltare. Även om förlagsgivaren icke äger förmånsrätt i detta värde kan han givetvis ha intresse av att de icke förlagsinteckningsbara tillgångarna äro så värdefulla som möjligt. Det kan t. ex. i förlagstagarens konkurs finnas borgenärer med förmånsrätt enligt HB 17: 4, som måste tillgodoses före förlagsgivaren, och även av andra skäl kan förlagsegendomen i konkurs vara otillräcklig att gälda förlagsgivarens fordran. Av samma orsak har förlagsgivaren intresse av att inventarierna, även om de utgöra fast egendom, äro så värdefulla som möjligt.

Emellertid kan ifrågasättas, huruvida nuvarande eller ens nu ifrågasatta krav å rörelsens omfattning egentligen utgöra någon ga-

[2] Se s. 84 n. 8.

[3] Se s. 227 ff.

ranti för att betydande värden i form av förlagsegendom finnas hos en rörelse ens vid förlagsinteckningens fastställande, bl. a. på grund av möjligheterna att helt eller delvis undandraga inventarierna från förlagsgivarens förmånsrätt. Framför allt torde den nuvarande gränsen mellan förlagsinteckningsbara och icke förlagsinteckningsbara industriella rörelser icke med nödig stringens markera den önskade värdeskillnaden mellan av förlagsinteckning omfattad egendom vid den ena och den andra gruppen av rörelser. Det torde därför kunna diskuteras, huruvida icke nuvarande fordran å rörelsens omfattning skulle kunna kombineras med ett krav å ett av opartiska värderingsmän uppskattat minimivärde antingen å den inom viss tid före förlagsinteckningens fastställande förefintliga egendomen av förlagsegendoms typ eller möjligen t. o. m. å den egendom av detta slag, som icke kan förväntas bli antingen omvandlad till fast egendom eller ock bli ersatt av fast egendom eller egendom köpt under ägareförbehåll eller förhyrd egendom.[4] Nu nämnda krav skulle därjämte eventuellt kunna kombineras med en fordran, att värdet å nyssnämnda egendom tillmätes betydelse på så sätt, att förlagsinteckning icke finge fastställas till högre belopp än en viss i lag bestämd procent av det sålunda uppskattade värdet. Det kan vidare diskuteras, huruvida de nu ifrågasatta till förlagsinteckningsbar egendoms »begynnelsevärde» och »begynnelsevärderelation» (till förlagsinteckningens maximibelopp) anknutna bestämmelserna för att bli effektiva lämpligen böra kombineras med bestämmelser åsyftande att förhindra skadan för en förlagsgivare av en mycket stor minskning i »begynnelsevärdet» eller åtminstone en mycket stor nedgång av förevarande förlagsegendoms värde under dess värde i den fastställda »begynnelsevärderelationen» på grund av överlåtelse, värdeminskning eller av annan orsak. Denna fråga skall närmare behandlas i annat sammanhang.[5] Emellertid torde häremot kunna invändas, att lämpligheten av att så i detalj reglera förlagsinteckningsmöjligheterna kan ifrågasättas. Det är emellertid icke alldeles givet, att alla förlagsgivare och löftesmän för förlagstagare tillfullo inse institutets osäkerhet eller åtminstone klart kunna bedöma en förlagsinteckning värde.

[4] Jfr s. 84 n. 8. Märk dock att det har hävdats, att värdering av maskiner och maskinell utrustning skulle medföra avsevärda kostnader för låntagarna. Se samma n.

[5] Se s. 168 ff.

Med vad nu föreslagits vilja vi ingalunda ha sagt, att vi icke uppskatta betydelsen av att genom 1932 års lagstiftning redan införts en relativt lätthanterlig regel för bestämmande av skillnaden mellan förlagsinteckningsbar och icke förlagsinteckningsbar industriell rörelse.

Den situation, vari förlagsgivaren kan komma, när det genom värdering före förlagsinteckningens beviljande fastställda »begynnelsevärdet» respektive detta värde i »begynnelsevärderelationen» nedgår, är likartad med den, vari han kan försättas enligt nu gällande regler, när antalet hästkrafter respektive arbetare, bestämt enligt gällande rätt, efter förlagsinteckningens fastställande nedgår under det för inteckningens meddelande bestämda. Även här kunna bestämmelser till förhindrande av alltför stor nedgång ifrågasättas.[7]

Såvitt gäller gruvor, där ju själva gruvan ingår i förlagsegendomen, förefaller det olämpligt att draga gränsen på samma sätt som vid annan industriell rörelse. Här synes oss möjligheten att anlita förlagsinteckningsinstitutet på något vis böra sättas i relation till gruvans värde, även om den av oss ifrågasatta allmänna regeln om värdering av industriell förlagsegendom icke anses lämplig.

På tidigare anförda grunder anse vi, att det kan ifrågasättas, huruvida med nu gällande regler om förlagsinteckningsbar rörelses omfattning rörelser för ändring eller rengöring av annan tillhörig egendom verkligen böra kunna förlagsintecknas.

Förlagsinteckning i hotell-, pensionat- och restaurangrörelser torde utgöra ett ganska osäkert kreditunderlag. De inventarier det här är fråga om torde nämligen i allmänhet vara relativt lättsålda i allmänna marknaden jämförda med inventarierna vid många industriella företag, såsom maskiner och specialverktyg, vilka icke alltid torde vara lätta att snabbt försälja till priser, som stå i proportion till deras bruksvärde i en i gång varande rörelse av den art förlagsgivaren driver. Det kanske endast finnes några få andra företag i samma bransch, som ha användning för dylika industriinventarier, och kanske inga, som äro villiga att med kort varsel betala ett gott pris därför. Detta åstadkommer, att möjligheterna för förlagstagaren att undandraga stora delar av förlagsegendomen från förlagsgivarens säkerhet genom snabb försäljning av desamma utan förlagsgivarens vetskap torde vara större vid ett hotell-, restaurang-

[7] Jfr s. 97.

eller pensionatföretag än vid de flesta industriföretag. Å andra sidan torde förlagsgivarens säkerhet vid det förra slaget av företag såtillvida vara större än vid det senare slaget, som i förlagstagarens eventuella konkurs i dennes ägo befintliga förlagsintecknade inventarier av samma skäl i allmänhet lättare torde kunna realiseras än om förlagstagaren vore idkare av ett industriföretag. En större svaghet hos förevarande rörelser ur förlagsgivarens synpunkt får emellertid anses vara, att i en dylik rörelses konkurs bland förlagsegendomen ej som i ett industriföretags konkurs finnas lager av råvaror och i rörelsen frambragta alster samt i större utsträckning utestående fordringar för försåld förlagsegendom. På grund härav torde under en kritisk period förlagstagaren kunna undandraga förlagsgivaren en betydande del av hans säkerhet genom köp av inventarier i stor skala under ägareförbehåll eller andra åtgärder.[8] Äger förlagstagaren den fastighet, där rörelsen drives, finnes även risk för att en betydande del av inredningen är att hänföra till fast egendom. Drives rörelsen i förhyrd fastighet[9] kan förlagsgivarens förmånsrätt få stå tillbaka för hyresvärdens förmånsrätt jämlikt HB 17: 5.

Inteckning i förevarande rörelser påminner såvitt gäller av inteckningen omfattad egendom om jordbruksinventarieinteckning. Emellertid föreligger den skillnaden, att det vid förevarande rörelser av icke säsongmässig karaktär mycket snabbare än vid jordbruksrörelser faller i ögonen, om större delar av inventarierna försäljas eller pantsättas, enär då driften helt eller delvis måste inställas. Därest de sålda eller pantsatta inventarierna ersättas med nya sådana av sämre kvalitet märkes detta lättare av allmänheten än vid jordbruksföretag. Om vid ett jordbruk exempelvis under vintermånaderna en större del av driftsinventarierna m. m. säljes, torde detta icke behöva väcka ett därmed jämförbart uppseende och ej heller vara så omedelbart kännbart för rörelseidkaren.

Vad säsongföretagen inom ifrågavarande grupp angår, torde förlagsinteckning däri utgöra en ytterst obetydlig säkerhet. Ty även om inventarierna icke bortflyttas under den tid det icke är säsong, skulle ju här i motsats mot vad som gäller om året runt i gång

[8] Av denna orsak kan ifrågasättas, huruvida icke till förlagsgivarens skydd åtminstone vid förevarande rörelser borde införas bestämmelser om ogiltighet av ägareförbehåll i förlagsintecknad egendom. Jfr kap. XII.

[9] Det har uppgivits, att de flesta hotell- och restaurangägare icke äga de fastigheter, där deras rörelser bedrivas, se mot. AK 1934: 23 s. 5–6.

varande rörelser utförsäljning respektive pantsättning av en större del av inventarierna eller deras ersättande med sådana av sämre kvalitet kunna försiggå ganska oförmärkt och utan större omedelbar nackdel för rörelsen. Flyttas inventarierna under dödsäsongen är risken för förlagsgivaren givetvis än större. Fråga är därför, om icke avskaffande av möjlighet till förlagsinteckning i en endast under kortare tid av året bedriven hotell-, pensionat- och restaurangrörelse skulle kunna förordas. T. o. m. förlagsinteckning i dylika rörelser drivna året runt torde ju, som nyss framhållits, ofta utgöra ett ganska osäkert kreditunderlag.

Vad beträffar gränsdragningen vid tio personer skall här icke närmare diskuteras, huruvida detta antal utgör en lämplig gräns. Däremot kan man ifrågasätta, huruvida icke, när det gäller hotell och pensionat, en annan gräns än antalet i rörelsen sysselsatta vore lämplig. Man kan i stället tänka sig, att antalet rum för uthyrning jämte antalet gäster, för vilka de äro avsedda, skulle kunna vara avgörande.[1] Detta skulle måhända få anses utgöra en säkrare bedömningsgrund, när det gäller att bestämma rörelsens materiella tillgångar. Även denna bedömningsgrund skulle emellertid vara osäker på grund av vittgående skillnader på kvalitet hos inventarierna i olika företag med samma antal rum för uthyrning. Fråga torde därför vara, huruvida icke även här man skulle kunna på sätt ovan ifrågasatts för bestämmande av förlagsinteckningsbar industris omfattning begagna sig av fordran å ett visst »begynnelsevärde» å inventarierna respektive en viss »begynnelsevärderelation»[2], eventuellt i samband med krav å viss personal och visst antal gästrum samt måhända också kombinerad med bestämmelser avsedda att skydda förlagsgivaren gentemot för honom ogynnsamma förändringar i »begynnelsevärdet» resp. »begynnelsevärderelationen»[3].

Vad restauranger beträffar torde det fordrade antalet i rörelsen anställda bättre än vid pensionat och i synnerhet bättre än vid hotell fylla sin gränsdragningsfunktion, bl. a. genom att avskilja en mängd kaféer och konditorier med relativt obetydlig servering av lagad mat

---

[1] Dylik gränsdragning föreslogs under förarbetena till lagändringen 1935 (se om denna lagändring s. 10) av Svenska turisthotellens riksförbund. Jfr norsk rätt, se s. 34.

[2] Se s. 100.

[3] Se s. 168 ff.

som bisysselsättning från de förlagsinteckningsbara rörelserna, men denna fordran torde ej heller här utgöra någon garanti för ett betydande inventariebestånd. Det kan ifrågasättas, om icke även här krav å ett visst »begynnelsevärde» å inventarierna och en viss »begynnelsevärderelation» kombinerad med ett visst antal anställda kan fylla en uppgift vid bestämmande av omfattningen å en förlagsinteckningsbar rörelse.

För bibehållande av förlagsinteckningsinstitutet vid hotell, pensionat och restauranger synas oss icke tala så starka skäl som för bibehållande av institutet vid apotek. Emellertid skola här icke anföras nya skäl för institutets förekomst vid dessa näringar i allmänhet, utan vi nöja oss med att hänvisa till dylika av oss relaterade skäl, som framkommit under förarbetena till lagändringarna 1935 och 1938.[4]

Emellertid må framhållas, att de båda ovan relaterade mot 1935 års lagstiftning anförda invändningarna[4a] icke synas övertygande, den första invändningen bl. a. på av departementschefen anfört skäl och den andra invändningen därför att den, om den är riktig i sak, endast synes oss kunna inspirera till en utsträckning av institutet till även andra näringsidkare men däremot ej till att hindra idkare av hotell-, pensionat- och restaurangrörelse att begagna sig av detsamma.

Vad förlagsinteckningsbara näringar i allmänhet beträffar taga vi längre fram upp till behandling frågan, huruvida förlagsinteckningsinstitutet lämpligen kan avskaffas med eller utan dess ersättande med annat eller andra institut.[5]

Sedan sålunda en viss minskning av antalet grupper av förlagsinteckningsberättigade näringsidkare ifrågasatts, kunna vi ställa den frågan, huruvida utvidgning av kretsen av de nu förlagsinteckningsberättigade grupperna i något eller några fall möjligen kan anses befogad.

Om man av rättsfallet NJA 1938 s. 507 jämfört med 1 § JIL kan anses berättigad att draga den slutsatsen, att *djuruppfödning* driven utan samband med av djuruppfödaren idkat jordbruk icke kan vare sig förlagsintecknas eller jordbruksinventarieintecknas[6], kan den frågan ställas, huruvida de lege ferenda denna ståndpunkt kan

---

[4] Se s. 87 n. 3.

[4a] Se s. 87 n. 3.

[5] Se kap. XIII.

[6] Se ovan s. 95.

anses välmotiverad. Det må då framhållas, att därest förlagsinteckning vore tillåten i dylik rörelse förlagsegendomen kan tänkas äga ett betydande värde, speciellt i de fall, då personalen överstiger tio personer.[7] På grund av rörelsens karaktär med inventarier som den ofta värdefullaste delen av den egendom, vilken skulle omfattas av förlagsinteckningen, synas för- och nackdelarna med en inteckning av rörelsen vara likartade med för- och nackdelarna med en inteckning av jordbruksinventarier.[8] Det kan sålunda förefalla som om jordbruksinventarieinteckning här skulle vara bättre lämpad, om man de lege ferenda ville göra ett val mellan förlagsinteckning och jordbruksinventarieinteckning. En nackdel med att här använda jordbruksinventarieinteckning är emellertid den, att färdiga produkter (såsom skinnlager) samt råvaror (födoämnen etc.) icke omfattas av densamma.[9] En inteckning med dylika levande inventarier som huvudsaklig säkerhet[1] medför även svårigheten att säkerställa inteckningshavaren mot kraftig decimering av djurstammen genom sjukdomar, brand etc.[2] Utan betryggande försäkring är säkerhetens värde givetvis diskutabelt.

[7] Den i rättsfallet NJA 1938: 507 avsedda rörelsens djur voro brandförsäkrade för 900 000 kr., dess buranläggningar för 125 000 kr. samt dess övriga inventarier o. a. lösören för betydande belopp.

Det må dock samtidigt framhållas, att, enligt uppgift från agronom Goldkuhl, A-B Mink, som numera upphört att finnas till, utgjorde en undantagsföreteelse. I vanliga fall drives pälsdjursuppfödning i betydligt mindre skala.

[8] Det må dock framhållas, att enligt uppgift av agronom Goldkuhl risken för att pälsdjur dö, innan de blivit pälsmogna, är mycket stor. Särskilt minkar dö ofta massvis på grund av foderförgiftning. Rävar dö ofta i valpsjukdomar.

[9] Enligt uppgift av agronom Goldkuhl ligga pälsdjursuppfödarna inne med skinnlager oftast endast under en kort tid efter avpälsningen. I regel skickas skinnen till försäljning så snart som möjligt efter torkningsproceduren, vilken tager c:a 6 dagar i anspråk.

Svenska pälsdjursuppfödares skinn säljas i regel i kommission. Sveriges pälsdjursuppfödares riksförbund har auktoriserat A-B Nordiska skinnauktioner som kommissionär. Detta bolag lämnar pälsdjursuppfödaren efter försiktig förhandsvärdering av salufördа skinn förskott på belopp upp till 50 % av värdet. Direkt kreditförsäljning är däremot icke vanlig. En förlagsgivare skulle sålunda ofta äga en viss säkerhet i kommissionsgods och utestående köpeskilling därför. Se 53 § i lagen 18.4.1914 om kommission, handelsagentur och handelsresande.

[1] Enligt agronom Goldkuhl äro kostnaderna för buranläggningar f. n. höga. Emellertid förminskas anläggningarna snabbt i värde och avskrivas på en tid av 5 år.

[2] Enligt uppgift av agronom Goldkuhl förekommer brand- och stöldförsäkring

Därest hänsyn tages endast till f. n. existerande rörelser för uppfödning av pälsdjur, synes behovet av förlagsinteckning icke vara särdeles stort.[3] Härvid bör även beaktas, att de flesta dylika rörelser icke torde drivas i enligt gällande rätt förlagsinteckningsbar omfattning (minst 10 arbetare eller drivkraft om minst 5 effektiva hästkrafter).

Vad sedan *jordbruket* beträffar torde efter tillkomsten av JIL näppeligen finnas någon anledning att utsträcka förlagsinteckningsinstitutet dit. Önskas förstärkning av jordbrukarnas möjlighet att lämna realsäkerhet i lös egendom, synes detta kunna ske genom ändringar i denna lag. Emellertid skulle man kunna tänka sig, att fastighetsinteckningsinstitutet utvidgades till att omfatta en del egendom, som nu anses vara lös.[5] Vi kunna emellertid av utrymmesskäl här ej närmare gå in på frågan om förlagsinteckningsinstitutets utsträckning till denna näring.

Vad därefter beträffar *transportföretag*, så har utsträckning av förlagsinteckningsinstitutet till exempelvis spårvägar och automobilbusslinjer ansetts böra tagas under övervägande.[6] Härvid må märkas, att spårvägar drivas huvudsakligen kommunalt eller i samverkan mellan kommuner och enskilda, varvid dock vissa av de i samverkan mellan kommuner och enskilda drivna spårvägarna drivas med relativt liten inblandning från kommunens sida.[7] Som dessutom nya spårvägslinjer numera icke torde anläggas, åtminstone icke i någon större utsträckning[8], får det väl anses diskutabelt, om något verkligt behov av förlagsinteckning kan anses föreligga, i synnerhet som en omisskännlig tendens att överföra »linje»-transport-

---

av pälsdjur, medan livförsäkring ej går att erhålla på grund av den stora dödsrisken. Dylik livförsäkringsverksamhet i andra länder, bl. a. Danmark, har trots höga försäkringspremier måst nedläggas, enär den gått med förlust.

[3] Enligt agronom Goldkuhl får behovet av nyanläggningskredit för pälsdjursuppfödare f. n. anses minimalt på grund av företagen ökning av verksamheten både i Sverige o. a. länder under åren 1944–45 och därav föranledd risk för överproduktion inom en icke avlägsen framtid.

[5] Se kap. XIII.

[6] Se s. 87 n. 1.

[7] Se Utredning rörande spårvägsföretagets kommunalisering verkställd av Halvar G. F. Sundberg s. 28–33.

[8] Enligt vad vi erfarit är det ovisst, huruvida de f. n. inom landet befintliga spårvägarna komma att drivas länge till. Nya spårvägar kunna möjligen tänkas bli anlagda i stora städer med breda gator och behov av tät trafik (var $7\,^1/_2$ minut).

verksamheten, speciellt då den del av densamma, som icke försiggår med automobil eller omnibus, i det allmännas ägo förmärkts under de senaste decennierna[9].

Det må dock framhållas, att enligt vad vi erfarit ett privat spårvägsföretag i vagnarna, inventarier i spårvägsstallar och verkstäder etc. äger betydande värden av beskaffenhet att vid dylika företag medgiven förlagsinteckningsrätt kunna utgöra föremål för förlagsinteckning.[1] Därtill kommer spårvägsdriftens för allmänheten öppna karaktär, varigenom åstadkommes, att inventarierna delvis knappast torde med giltighet mot förlagsgivaren i förlagstagarens konkurs kunna överlåtas i hemlighet utan deras ersättande med nya. Om sålunda vid ifrågavarande driftform inventarierna få anses ha ett relativt högt värde så torde å andra sidan annan förlagsegendom (om man bortser från i reparationsverkstäderna befintlig sådan) helt eller i stor utsträckning saknas, både i rörelsen frambragta alster, utestående fordringar å ogulden köpeskilling och råvaror.

Ifråga om omnibus- och övrig yrkesmässig automobiltrafik för personbefordran torde däremot saken ligga annorlunda till. Om vi först tänka på omnibusföretag, så drivas de i stor utsträckning av

---

[9] Se Sundberg a. utredning s. 29–32. Härvid bortses icke från det förhållandet, att exempelvis spårvägar drivna av ett aktiebolag, vari en kommun äger aktiemajoriteten, kunna äga behov av att utnyttja förlagsinteckning som säkerhet, därest långivare i olikhet mot vad f. n. synes vara fallet hysa den uppfattningen, att kommunen icke kommer att ingripa, om bolagen icke kunna betala sina skulder. Därest det skulle bli vanligt, att de större svenska stadskommunerna finge dåliga finanser, skulle behovet måhända vara större än nu är fallet. F. n. torde kommuner i likhet med staten i allmänhet icke behöva lämna realsäkerhet för att kunna erhålla lån på goda villkor. Jfr Lundstedt, A. V.: Byggnadsborgenärernas rättsliga ställning i Sverige och utlandet s. 42. Enligt lagen 22.6.1911 om bankrörelse § 46 p. 1 i dess lydelse efter lagändring 2.6.1933 kan bankaktiebolag bevilja stat, kommun eller annan därmed jämförlig samfällighet kredit utan särskild säkerhet.

[1] Härvid bör även observeras vagnarnas i jämförelse med automobiler långsamma förslitning. Enligt uppgift äro vid Upsala spårvägar fortfarande i bruk vagnar sedan driftens öppnande under innevarande sekels första decennium. Det kan i detta sammanhang nämnas, att vid den stora brand i juni 1945, då Upsala spårvägsaktiebolags stora komplex med vagnhall, verkstadsavdelning samt kontors- och lagerlokaler eldhärjades, uppskattades enligt uppgift i Upsala Nya Tidning skadorna till avsevärt mer än $^1/_2$ million kr. Förutom värdet av själva byggnadsskadorna ingick i denna summa värdet av åtta spårvagnar, en omnibus, en täckt släpvagn, en vagnkorg, svårersättliga maskiner, specialverktyg och instrument, vilka inventarier förstördes, m. m.

enskilda, ehuru dock många drivas i statlig eller kommunal regi.[2] Värdet å inventarier använda i en dylik rörelse torde i allmänhet kunna skattas relativt högt. Detta värde torde i sin tur väsentligen bestå av värdet å vagnbeståndet.[3] Vid jämförelse med spårvagnar undergå dock omnibusarna en hastigare värdeminskning, bl. a. beroende på den snabbare utvecklingen av förbättrade modeller på bilismens område.[4] Vidare köpas omnibusar i likhet med andra automobiler ofta på avbetalning under ägareförbehåll.[5] I den mån detta är brukligt, är det klart, att förlagsgivarens ställning blir mindre säker. Liksom vid eventuell förlagsinteckning i spårväg kan han ju icke normalt räkna med utestående fordringar å ogulden köpeskilling och (om man bortser från reparationsverkstäderna) förråd av råvaror och i rörelsen framställda alster.

Det torde kunna sägas, att i den mån av enskilda bedriven omnibustrafik i större skala kan förväntas pågå i framtiden förlagsinteckningsinstitutets utsträckning till denna näring torde ha en uppgift att fylla.[6] Omnibusföretag torde i praktiken ofta ha en monopolartad ställning och därför kunna erbjuda en i de flesta fall ganska betryggande säkerhet för sina långivare.[7] Liksom vid spårvägsföretag är det ej heller vid omnibusföretag lätt att obemärkt göra sig av med delar av förlagsegendomen (d. v. s. omnibusarna) utan dessa delars ersättande med nya.[8] Därest förlagsgivaren icke kan utöva noggrann kontroll över företaget, torde det dock vid en dylik utsträck-

---

[2] Se Sundberg a. utredning s. 33–34 och Svensk Uppslagsbok, artikel om omnibustrafik av civilingenjör C. E. von Seth.

[3] Enligt uppgift äga omnibusföretagen ofta egna verkstäder, men dessa äro i regel av relativt ringa omfattning i förhållande till den övriga verksamheten.

[4] Jfr ovan s. 107 n. 1.

[5] Se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 30 och 34. Enligt uppgift är det regel, att mindre omnibustrafikföretag köpa sina omnibusar på avbetalning, medan större kapitalstarka företag i regel icke utnyttja avbetalningsformen vid sina köp.

[6] På omnibusägarhåll förefinnes tydligen ovisshet, huruvida omnibustrafikföretag kunna erhålla förlagsinteckning i sin lösa egendom eller ej. Det har även från sådant håll gjorts gällande, att en dylik möjlighet skulle kunna vara till gagn.

[7] Märk härvid att förevarande företag ju måste ha tillstånd till sin trafik, vilket tillstånd må meddelas endast därest den ifrågasatta trafiken finnes behövlig, ävensom att tillstånd till linjetrafik, som kan komma att konkurrera med annan redan utövad linjetrafik, i allmänhet skall lämnas utövaren av dylik trafik, därest denne ansökt därom. Se KF 25.10.1940 ang. yrkesmässig automobiltrafik m. m. § 12.

[8] Detta har även betonats på omnibusägarhåll.

ning av förlagsinteckningsinstitutet få anses önskvärt, att särskilda bestämmelser till förlagsgivarens skydd mot rättsförlust på grund av köp under ägareförbehåll införas. Ty säkerhet endast i förlagstagarens rätt enligt avbetalningskontrakt torde ofta ställa sig tämligen värdelös på grund av nyss nämnda snabba värdeminskning.

Vid taxibiltrafik, varmed vi avse all yrkesmässig trafik för transport mot betalning i andra personbilar än omnibusar, ligga förhållandena annorlunda till. Den synes väsentligen drivas av privata företagare, ofta i liten skala.[9] Även om också den har en viss monopolkaraktär på grund av dess utövares beroende av tillstånd uteslutes därav icke en betydande konkurrens, särskilt i städerna. Dylika bilar, åtminstone om de innehavas av mindre företagare, torde regelmässigt köpas på avbetalning under ägareförbehåll.[1] Någon större svårighet torde här ej heller, åtminstone icke i en storstad, föreligga för förlagstagaren att tämligen obemärkt avyttra förlagsegendomen helt eller delvis utan att ersätta densamma med ny.[2]

Frågan om följderna av en utsträckning hit av förlagsinteckningsinstitutets tillämplighet ligger sålunda annorlunda till än i förut behandlade fall. Det torde nämligen utan vidare vara klart, att med nuvarande regler om förlagsinteckningsbart företags omfattning endast större företagare här skulle kunna tänkas vara i stånd att med hjälp av institutet prestera någon nämnvärd säkerhet för en borgenär.[3] Trots att ett starkt kreditbehov ofta svårt att tillfredsställa synes finnas för ifrågavarande yrkesutövare[4] torde sålunda f. n. en dylik utsträckning icke vara aktuell[5].

---

[9] Enligt uppgift lämnad av Stockholms droskägareförening u. p. a. funnos sålunda i början av nov. 1938 i Stockholm utom Bromma och Brännkyrka sammanlagt 872 bilar, bortsett från reservvagnar, i drosktrafik, fördelade på 709 droskägare. Sålunda belöpte å varje droskägare i genomsnitt endast en ordinarie bil. Till Svenska droskbilägareförbundet voro vid utgången av oktober 1938 anslutna 4 031 trafikutövare med 4 399 ordinarie vagnar. Se prop. 1940: 115 s. 109. Detta hindrar emellertid icke, att många löneanställda förare finnas. Enligt uppgift av 1938 års trafiksakkunniga beräknades antalet löneanställda förare inom Stockholm uppgå till omkring 1 500. Se nyssnämnda prop. s. 113.

[1] Se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 45, 54 och 125 samt SOU 1939: 22 s. 40–41.

[2] Jfr uttalande av magistraten i Gävle. Se prop. 1940: 115 s. 125.

[3] Detta i synnerhet som de flesta småföretagarna blott synas äga en ordinarie bil var. Se n. 9.

[4] SOU 1939: 22 s. 33–34 och 41 ff.

[5] Därest förevarande trafik finge utövas under fri konkurrens utan nuvarande av tillståndstvånget betingade halvmonopolkaraktär skulle det dock kunna tänkas,

Vad lastbilstrafik driven som särskild rörelse beträffar torde den i förevarande avseende i stort sett kunna jämställas med taxibiltrafik. Även här är det ofta fråga om små företagare.[6]

Om *skeppsfart* torde här icke mycket vara att säga. Fartyg med en dräktighet av fem registerton eller därutöver kunna jämlikt lagen 10.5.1901 om inteckning i fartyg § 1 intecknas. Därest det skulle anses möjligt för ägare till mindre för trafik använda fartyg att genom anlitande av inteckning i till rörelsen hörande lös egendom erhålla billigare eller lättåtkomligare kredit synes en utsträckning av fartygsinteckningsinstitutet till att omfatta även dessa mindre båtar vara den lämpligaste utvägen.[7]

Om vi därefter övergå till frågan om institutets utsträckning till *fiskerinäringen*, så kan till en början erinras därom, att vissa fiskare en gång i tiden kunnat begagna sig av förlagsinstitutet.[8] Enär emellertid näringsidkarnas viktigaste i rörelsen använda reala tillgångar i allmänhet utgöras av fiskebåtarna, torde man kunna på samma skäl, som nyss angivits ifråga om skeppsfart, anse, att en dylik utsträckning icke har någon egentlig uppgift att fylla. Värdet av fiskeredskap, utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försålda varor etc. torde knappast kunna antagas vara så högt, att det kan motivera en dylik utsträckning.[9]

Övergå vi sedan till *luftfartsföretag* kan nog ifrågasättas, huruvida icke förlagsinteckningsinstitutet här skulle kunna ha en funktion att fylla på grund av de stora värden tillgångar av lös egendoms natur såsom flygplan, verkstadsinventarier m. m. representera. Emellertid torde det svenska flygväsendet f. n. vara i begynnelsen av sin utveckling och det är ännu ovisst, huruvida förevarande trafik kommer att försiggå i övervägande statlig eller privat regi.[1] I det

---

att en dylik utsträckning skulle kunna äga praktisk betydelse. Även ett större dylikt företag skulle dock icke kunna beräknas erbjuda förlagsgivaren en säkerhet motsvarande den ett omnibustrafikföretag av liknande storlek skulle kunna erbjuda, bl. a. på grund av mindre möjlighet till kontroll av säkerheten enligt vad ovan utvecklats.

[6] Se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 45.

[7] Jfr s. 86 n. 9.

[8] Se s. 6.

[9] Jfr s. 86 n. 9.

[1] Det ena av landets två största flygbolag äges f. n. till huvudsaklig del av staten, medan det andra äges av enskilda. Det förstnämnda bolagets verkstäder m. m. disponeras enligt avtal även av det andra av dessa båda flygbolag.

senare fallet synes en utsträckning av institutet till sagda företag kunna anses fylla en uppgift såvitt gäller i större skala drivna sådana.[2]

Frågan om institutets utsträckning till *hantverk* torde knappast kunna anses vara aktuell efter tillkomsten av 1932 års lagstiftning om ändringar i FIF. Ty hantverk med mindre antal effektiva hästkrafter respektive arbetare än vad som för idkare av industriell rörelse fordras för möjlighet att erhålla förlagsinteckning torde i allmänhet få anses sakna förutsättningar att kunna erbjuda en någorlunda betryggande förlagsinteckningssäkerhet.

Frågan om institutets utsträckning till *handeln* får däremot anses vara av stor betydelse. Till belysning av densamma skola vi först granska några skäl, som anförts mot en dylik utsträckning och därefter några argument, som ansetts tala för en sådan.[3]

Emot den ifrågasatta utsträckningen har sålunda framhållits bl. a. följande:

1. Om, som föreslagits, institutet skulle utsträckas till att omfatta endast den *större* handeln, vore den därvid erforderliga gränsdragningen mellan den större och mindre handeln icke möjlig att åstadkomma. Det torde nog också förhålla sig så, att det ställer sig svårt att få en i säkerhetsavseende lika effektiv gränsdragning mellan den större och mindre handeln som mellan den större och mindre industrien. Emellertid skulle en gränsdragning mellan den större och mindre handeln måhända kunna ske på det sättet, att hänsyn toges icke blott till antalet vid förlagsinteckningens fastställande i rörelsen sysselsatta personer utan även till »begynnelsevärdet» av rörelsens förlagsegendom liksom dess »begynnelsevärderelation» vid samma tidpunkt på sätt tidigare ifrågasatts vid industri samt vid hotell-, pensionat- och restaurangrörelse.[5] Fordran å viss omfattning å rörelsen skulle även kunna tänkas kombineras med krav å viss storlek å omsättningen per viss tidsenhet före nämnda tidpunkt.[6]

[2] Enligt vad vi erfarit säljas f. n. icke flygplan till de svenska flygbolagen på avbetalning mot ägareförbehåll. Tvärtom få köparna förskottera en del av köpesumman. Dessa förhållanden kunna dock givetvis ändras så snart relationen mellan tillgången på lämpliga flygplan och efterfrågan å desamma förskjutits i riktning mot förkrigssituationen betr. motsvarande relation vid exempelvis automobiler.

[3] Se s. 85 n. 6 och s. 86.

[5] Se s. 100 och 103.

[6] Vid förlagsegendomens nedgång i omfattning och värde under en viss gräns kunna särskilda bestämmelser till förlagsgivarens skydd tänkas införda. Se s. 168 ff.

2. Vidare har gjorts gällande, att handeln i allmänhet och särskilt de mindre handelsföretagen icke äro baserade på eget kapital i på långt när lika stor utsträckning som den vanligen i aktiebolagsform arbetande industrien, och att osund skuldsättning och startande av handelsrörelser med förlagsgivares tillskott såsom huvudsaklig eller enda tillgång lätt skulle främjas genom institutets utsträckning till att även omfatta handeln.

Vad först handelns i förhållande till omsättningens storlek mindre kapital beträffar torde det nog i allmänhet förhålla sig så som här uppgivits. Detta synes nu emellertid icke i sig vara ett avgörande skäl för att genom ifrågavarande utsträckning av institutet skulle uppkomma osund skuldsättning, ty det är överhuvudtaget kreditbehovet, som motiverar denna utsträckning. Givetvis är förlagsgivarens säkerhet vanligen större i den mån en rörelses tillgångar äro större i förhållande till dess skulder, men just de i detta avseende sämre lottade rörelserna äro samtidigt i regel mest i behov av att kunna lämna realsäkerhet för kredit. Med detta är icke avsett att bestrida, att en osund skuldsättning skulle kunna bli följden av denna utsträckning. Men förevarande invändning kan knappast anses avgörande, åtminstone icke utan noggrannare utförande av densamma. Vidare må ifråga om det inflytande utsträckningen av förlagsinteckningsinstitutet till handelsrörelse skulle utöva å skuldsättningen framhållas, att all skuldsättning mot säkerhet av förlagsinteckning dock torde stå i en viss relation till de faktiska förlagsinteckningsbara tillgångar, som åtminstone vid inteckningens fastställande finnas i rörelsen, medan vid enbart personlig kredit dylik relation ofta torde saknas eller i varje fall bli mera vagt bestämd.[7]

3. Dessutom har hävdats, att, om man bortser från de större företagen, handelns kreditbehov icke äro lika omfattande som den egent-

---

[7] Jfr s. 200. Märk i detta sammanhang, att industriföretag i Sverige i regel synas arbeta med tämligen stort upplånat kapital. Se Sillén a. a. s. 120. Om det sålunda förhåller sig på det angivna viset, att handelsföretag i regel i betydligt mindre utsträckning än industriföretag ha eget kapital, inköpas tydligen i allmänhet redan nu handelsrörelsers tillgångar till större delen med anlitande av kredit. Därest tack vare utsträckning av förlagsinteckningsinstitutet till handelsrörelse startande av handelsrörelser med förlagsgivares tillskott såsom huvudsaklig tillgång skulle främjas synes detta därför icke behöva medföra någon påfallande ändring i förhållandet mellan egna tillgångar och upplånat kapital hos förevarande företag.

liga industriens. Denna invändning synes icke helt rimma med den under punkt 2 omförmälda invändningen. Om utsträckningen av institutet till handelns område befaras medföra osund skuldsättning, synes det ju föreligga ett speciellt stort kreditbehov på detta område, eftersom faran för osund skuldsättning här synbarligen anses vara större än vid industriföretag. Emellertid torde med kreditbehov här närmast avses behovet av den kredit i förhållande till storleken av egna tillgångar, som rörelsen ifråga med ekonomisk fördel kan anses bära. Vi skola här icke gå in på frågan, huruvida resultatet av denna jämförelse mellan handelns och industriens kreditbehov är riktigt eller om riktigheten av detta resultat ens är möjligt att kontrollera. Vi vilja emellertid framhålla, att även om man utgår från att kreditbehovet inom handeln vanligen icke är så stort som kreditbehovet inom industrien, kan det dock givetvis tänkas, att den kredit, som rörelsen behöver, skulle kunna bli antingen billigare eller lättåtkomligare, om rörelsen kunde ställa realsäkerhet.

4. Ytterligare har anförts, att köpmannens verksamhet med hänsyn till vanliga betalningsterminer är sådan, att möjlighet till förlagsinteckning icke skulle för honom medföra något verkligt gagn. Denna invändning torde åsyfta de i förhållande till industrien skilda kreditanskaffningsmetoder, som handeln arbetar med. Emellertid är ej heller denna invändning i sig bärande. Ty det är ju icke säkert, att de nuvarande kreditanskaffningsmetoderna ställa sig förmånligast för köpmannen.

5. Såsom ett skäl emot den ifrågasatta utsträckningen av förlagsinteckningsinstitutet har även anförts, att det redan alltför stora antalet av speciellt detaljaffärer därigenom kanske skulle ökas genom uppkomsten av flera mindre behövliga och bärkraftiga sådana. Det torde emellertid vara svårt att göra troligt, att en på detta sätt förhindrad nyetablering av handelsföretag ligger i den köpande allmänhetens intresse. Dessutom är att märka, att den, som startar en ny affär, som utsättes för konkurrens av en eller flera gamla inarbetade sådana, kommer i allmänhet, därest han till skillnad från den eller de gamla affärsidkarna saknar eget kapital eller betryggande säkerheter, såsom fastighetsinteckningar eller dylikt, även efter en sådan utsträckning av förlagsinteckningsinstitutet att befinna sig i ett ogynnsamt läge, vilket hans eventuelle förlagsgivare nog torde observera, innan han beviljar kredit. Någon särdeles stor fara för en förödande konkurrens för effektivt skötta affärer på grund av

institutets utsträckning till handeln torde sålunda icke utan vidare kunna antagas.

För institutets utsträckning till handeln har framhållits bl. a. följande:

1. Det allmänna systemet med betydlig kreditgivning mellan grosshandel och detaljhandel framkallar lätt osunda förhållanden å handelns område. Uttrycket »osunda förhållanden» är ju ganska oklart. Framför allt torde väl åsyftas den ställning av beroende, som detaljhandlaren därigenom kommer att intaga gentemot grosshandlaren, och de extra kostnader detta kan medföra för detaljhandlarens rörelse. Måhända syftas även på det beroende av att ha en osolid detaljhandlare som kund under lång tid, vari grosshandlaren kan råka genom att han måste se till att få sina fordringar betalda.

Det beroende, som systemet med betydande kreditgivning mellan grosshandel och detaljhandel medför, anse även vi vara ett skäl, som talar för den ifrågasatta utsträckningen av förlagsinteckningsinstitutet.

2. Olägenheter kunna åsamkas av den skilda behandlingen av handels- och industriföretag i förevarande avseende. Därmed torde väl ha åsyftats särskilt den omständigheten, att många företag få anses utgöra mellanformer mellan industri- och handelsföretag. Även detta skäl synes oss beaktansvärt. Det kan nämligen ofta vara svårt för t. ex. en oprioriterad borgenär eller en intygsgivande landsfiskal att avgöra i vad mån en rörelse är industriell och vilken egendom, som, därest rörelsen anses vara delvis industriell, kan hänföras till den industriella delen.[8]

Emellertid förefaller det, som om utöver nu granskade som skäl för och emot förlagsinteckningsinstitutets utsträckning till handeln anförda förhållanden ytterligare några omständigheter böra framhållas. Först kan då nämnas en omständighet, som kan anföras närmast som ett skäl emot den ifrågasatta utsträckningen. Vi syfta härmed på sammansättningen av och värdet å den egendom, som skulle omfattas av förlagsinteckning, därest det nuvarande förlagsinteckningsinstitutet vid industrien skulle efterliknas. Denna egendom skulle i så fall komma att utgöras av lösa inventarier, utestående fordringar å ogulden köpeskilling och eventuellt handelsvarorna.

[8] Jfr s. 82–83.

Nu förhåller det sig ju emellertid så, att de lösa (icke till avsalu avsedda) inventarierna i allmänhet torde ha ett i förhållande till storleken av affärens omsättning relativt obetydligt värde.[9] Vidare äro ju handelsvarorna avsedda för ständig omsättning, varför de i många affärer äro ett tämligen osäkert underlag, i synnerhet som affärsmannen vid hotande obestånd väl i allmänhet kan antagas känna en stark frestelse att genom utförsäljning och stundom rent av bortslumpande eller ock pantsättning av lagret hålla sig flytande. Därvid kan ju affärsmannen för övrigt i många fall få hjälp av det förhållandet, att realisationer av restlager ju äro en inom affärslivet i vissa branscher (t. ex. textil- och skobranscherna) regelbundet återkommande företeelse. Givetvis är handelsvarornas säkerhetsvärde synnerligen olika i skilda branscher speciellt beroende på normal omfattning och värdebeständighet hos de i branschen salufördа varorna. Stor skillnad föreligger härvidlag t. ex. mellan frukt- och blomsteraffärer å ena sidan, juvelerare- och järnaffärer[1] å andra sidan.

Man får emellertid här icke bortse från de betydande värden, som utestående fordringar å ogulden köpeskilling kunna representera i all handelsverksamhet, där försäljning av varor å kredit förekommer. Man bör i detta sammanhang även beakta den speciella säkerhet, som avbetalningsaffärer här kunna prestera. Här finnas nämligen ofta stora värden bestående i varor sålda under ägareförbehåll. Över dessa varor har vederbörande företagare ingalunda samma dispositionsfrihet som över de icke försålda varorna, varför han icke så lätt kan undandraga dem från sitt konkursbo. Emellertid kan han pantsätta eller överlåta avbetalningskontrakten till säkerhet, även

---

[9] Även i en mindre industriell rörelse däremot finnas ofta relativt dyrbara maskiner o. a. inventarier.

[1] Åtminstone inom järnhandeln synes förefinnas ett betydande kreditbehov. Enligt en tidningsuppgift i Dagens Nyheter 16.1.1946 hade det då nybildade A-B Järnhandelskredits styrelse i skriv. till regeringen framhållit, att det inom branschen funnes behov av en kreditgivning utöver den, som kunde ordnas hos banker o. a. existerande penninginstitut. Bolaget hade också på sitt program att lämna lån och stöd i de fall, då en redan existerande järnhandel hade behov av utvidgning eller modernisering av affärslokalen liksom ock då hjälp behövdes för att bli kassabetalare och få till stånd en mera rationell drift.

Ovannämnda programpunkter finnas även upptagna i en av bolaget till oss överlämnad skriftlig orientering om bolagets verksamhet. Av denna orientering framgår även, att bolaget förutom rationaliseringslån utlämnar etableringslån dels för övertagande av redan befintliga affärer, dels ock för etablering av nya affärer.

om risken därför icke alltid är så stor.[2] Ifråga om pantsättning och säkerhetsöverlåtelse av utestående muntliga fordringar på grund av vanlig kreditförsäljning var det länge ett i rättslitteraturen debatterat spörsmål, huruvida dylika transaktioner överhuvudtaget kunde anses giltiga liksom huruvida denuntiation vore erforderlig eller ej.[3] I praxis uppställdes för giltighet mot tredje man krav på denuntiation åtminstone såvitt gällde cession av dylika fordringar.[4] Efter tillkomsten av SkL år 1936 torde det få anses klart, att denuntiation är erforderlig för åstadkommande av gentemot tredje man giltig pantsättning eller cession av muntlig fordran.[5]

Om alltså denuntiation enligt svensk rätt är erforderlig för gil-

[2] Jfr Benckert, K.: Om överlåtelse av avbetalningskontrakt till säkerhet för säljarens gäld s. 31 ff., Ross a. a. s. 267, Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1935 och Rühl, H.: Eigentumsvorbehalt und Abzahlungsgeschäft s. 277 ff. Se även NJA 1930 s. 656. Märk att i U. S. A., där avbetalningsköp under ägareförbehåll för säljare nått en stor utbredning, dessa säljare oftast erhålla erforderliga väldiga krediter genom att anlita avbetalningskontrakten som säkerhet. Se Ross a. a. s. 266 ff. För mer utförliga upplysningar därom se Seligman, E. R. A.: The economics of instalment selling I s. 33 ff. Avbetalningskontrakt torde såvitt gäller säljarens fordran å viss köpeskilling kunna jämställas med enkelt skuldebrev, varför denuntiation torde vara erforderlig för att pantsättning och överlåtelse av detsamma skall vara giltig gentemot pantsättarens respektive överlåtarens borgenärer. Se SkL §§ 10 och 31 och vidare Marks von Würtemberg, E. och Sterzel, F.: Lagen om skuldebrev jämte dithörande författningar s. 138–139.

Enligt uppgift från bankmannahåll finansiera de svenska affärsbankerna avbetalningskredit såvitt gäller större artiklar på så sätt, att en av köparen accepterad växel å utestående köpeskilling diskonteras, varjämte avbetalningskontraktet pantförskrives som säkerhet. Vid försäljning å avbetalning av mindre artiklar synes »bankmässig» säkerhet icke anses kunna erbjudas av säljarna. Numera är det dock, enligt vad vi inhämtat från samma källa, på tal, att affärsbankerna även utan hjälp av växel skola finansiera avbetalningskredit också såvitt gäller mindre artiklar. Märk att om en affärsman inköper på kredit under ägareförbehåll för leverantören varor avsedda för vidareförsäljning sagda ägareförbehåll enligt svensk praxis icke kan göras gällande liksom ägareförbehåll överhuvudtaget icke kan göras gällande, när köparen äger fritt förfoga över godset ifråga. Se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 195–199 samt NJA 1932 s. 103 och NJA 1932 s. 292.

[3] Se t. ex. Undén, Ö.: Om panträtt i rättigheter s. 145–149 och Sakrätt 1927 s. 319 samt Kôersner, A.: Några förmögenhetsrättsliga spörsmål s. 249 och 262–263.

[4] Se NJA 1926 s. 26 och NJA 1935 s. 253.

[5] Se SkL §§ 10 och 31 jfrda med uttalande av lagberedningen, se NJAII 1936 s. 114–115, samt NJA 1943 s. 399 och SvJT 1942 rf. s. 65. Jfr även Marks von Würtemberg och Sterzel a. a. s. 138–139 samt Undén, Ö.: Svensk sakrätt I 1946 s. 299. Såvitt gäller cession behöver i denuntiationen icke uttryckligen angivas, att cession avses, utan det räcker, att gäldenären kan antagas ha insett, att

tighet gentemot tredje man av både pantsättning och cession av muntliga bokfordringar torde kreditsäljarens utestående fordringar å ogulden köpeskilling äga ett visst säkerhetsvärde som objekt för förlagsinteckning. De få anses äga ett mer betydande säkerhetsvärde än de handelsvaror, för vilka de utgöra surrogat, emedan de icke äro lika lätt överlåtbara respektive lätta att pantsätta som handelsvarorna.[6] Även om krav å denuntiation icke upprätthölles, skulle cession respektive pantsättning till annan än en redan förefintlig borgenär till företaget eller till en, som väl känner till dess kunder, i många fall ställa sig besvärlig, enär cessionarien in spe ofta först torde undersöka gäldenärernas betalningsförmåga och betalningsvilja. Detta skulle på grund av kundernas talrikhet m. m. ofta kunna bli en mycket besvärlig procedur. Därest den, till vilken pantsättningen eller cession av de utestående fordringarna är avsedd att ske, redan tidigare är borgenär, kan han dock icke beräknas i en för gäldenären kritisk ekonomisk situation hindras av några soliditetsefterforskningar. Hellre någon ytterligare säkerhet än ingen alls torde då i allmänhet ligga i hans intresse.

Med ledning av vad nu sagts torde förlagsinteckningsinstitutet kunna tänkas utsträckt, dels, om typerna av egendom omfattad av förlagsinteckningen anses, i den mån de finnas, skola utgöra desamma som nu vid apotek[7], till vissa affärsbranscher, dels eventuellt, om vissa nu icke därav omfattade s. k. immateriella värden räknas såsom förlagsegendom[8], till större delen av affärslivet[9].

---

till honom lämnat meddelande vart han skall betala el. dyl. haft sådan innebörd. Se NJA 1943 s. 399.

[6] Såsom Arnholm framhåller åstadkommer denna fordran å denuntiation vid säkerhetsöverlåtelse av muntliga fordringar dels en viss publicitet dels ock att det blir mindre frestande att begagna sig av säkerhetsöverlåtelser, enär en köpman av hänsyn till sin kredit icke gärna vill underrätta sina kunder om att han varit tvungen att låna pengar på sina utestående fordringar. Se Arnholm a. a. s. 344. Jfr uttalande av svenska lagberedningen, se NJAII 1936 s. 115, och vidare Lehmann a. a. s. 9, Holmboe, C. S.: Utkast til lov om gjeldsbrev. Bör muntlige fordringer kunne pantsettes? s. 547, Undén: Om panträtt i rättigheter s. 147 samt Marks von Würtemberg och Sterzel a. a. s. 139.

[7] Givetvis finnas dock icke vid vanlig handelsrörelse vissa typer av vid apotek förekommande förlagsegendom, såsom i rörelsen framställda alster m. m.

[8] Se s. 226 ff.

[9] Med ordet »affär» i »affärsbranscher» och »affärslivet» avses här handel med varor, som icke förädlats i ifrågavarande rörelse, oavsett huruvida denna handel drives i samband med industriell eller hantverksmässig verksamhet eller icke.

Förlagsinteckningsinstitutets utsträckande till handelsnäring torde sålunda kunna ifrågasättas *dels* såvitt gäller stora varuhus (värdefulla inventarier och ständigt stora lager av handelsvaror)[1], *dels* såvitt gäller andra affärer med normalt stora lager av åtminstone relativt värdebeständiga och i regel till stor del icke alltför snabbt omsatta handelsvaror (större järn- och maskinaffärer etc.)[2], *dels* såvitt gäller affärer, vilkas verksamhet till stor del går ut på försäljning av varor på avbetalning, under förutsättning av att bestämmelser införas om att pantsättning eller överlåtelse av dylika kontrakt från avbetalningssäljarens sida anses ogiltiga gentemot förlagsgivaren[3], *dels ock* såvitt gäller andra affärsbranscher, där regelmässigt i stor utsträckning försäljning av varor på kredit förekommer, åtminstone i den mån denna kredit i allmänhet icke är påfallande kortfristig och särskilt därest bestämmelse om ogiltighet av pantförskrivning och överlåtelse av utestående kontofordringar gentemot förlagsgivaren samtidigt införes[4]. Härvid bör emellertid beaktas, att endast relativt själv-

[1] Jfr förslag i skriv. 27.2.1926 från Stockholms enskilda bank. Se s. 85 n. 6.

[2] Enligt undersökning utförd av affärsekonomiska forskningsinstitutet vid handelshögskolan i Stockholm om kostnaderna vid 52 järnhandelsaffärer 1929 utgjorde årets försäljning i genomsnitt pr affär kr. 420,130: —. Lagret uppgick till ett värde av i genomsnitt kr. 109,770: — och 46,1 % av tillgångarna. Utestående fordringar och diskonterade växlar utgjorde i genomsnitt kr. 112,850: — och 47,3 % av tillgångarna. Varulagret omsattes under året genomsnittligt 3,18 ggr. Se Affärsekonomiska forskningsinstitutet vid handelshögskolan i Stockholm, meddelande n:r 5, undersökning av järnhandelns kostnader 1929 s. 6.

Enligt meddelande till oss 10.12.1946 från A-B Järnhandelskredit skulle samtliga dessa belopp angivna i kronor, om undersökningen gjorts vid tidpunkten för detta meddelande, varit väsentligt högre.

I en till oss ställd skriv. av bolaget, vilken bilagts nyssnämnda meddelande, förordas förlagsinteckningsinstitutets utsträckning till järnhandeln.

[3] Säljarens rätt enligt avbetalningskontrakt rörande dyrare varor torde oftast utgöra en betydligt mer »bankmässig» säkerhet än utestående muntliga köpeskillingsfordringar, varför risken för förlagsgivaren vid tillåten cession respektive pantsättning av dylika kontrakt i regel torde vara större än vid motsvarande möjlighet ifråga om vanliga bokfordringar.

[4] Som Holmboe framhåller komplettera varulagret och utestående fordringar för försålda varor i stor utsträckning varandra hos en handelsrörelse, så att grovt schematiskt uttryckt summan av dessa aktivgrupper i en affär med jämn omsättning ständigt utgör någorlunda samma belopp, medan beloppets fördelning på de två grupperna kan variera betydligt. Såsom kreditunderlag utgöra varulager och utestående fordringar lämpligen en enhet, som icke utan skada kan delas. Se Holmboe a. a. s. 547.

Därest utsträckning av förlagsinteckningsinstitutet till handelsrörelse kombine-

ständiga affärsrörelser på detta sätt torde kunna erbjuda förlagsgivare någon nämnvärd säkerhet. Affärer, som endast eller huvudsakligen försälja varor i kommission, torde få anses kunna prestera väl klent underlag för förlagskredit.[5]

Givetvis kan man emellertid, som nyss antytts, tänka sig, att man vid en eventuell utsträckning av förlagsinteckningsinstitutet till handeln i stället för att kopiera den nuvarande apoteksförlagsinteckningens objekt låter förlagsinteckning såväl vid handel som andra näringar omfatta värden, som f. n. icke omfattas av densamma, vare sig det är möjligt att överlåta dessa värden utan att samtidigt rörelsen helt eller delvis överlåtes, såsom fallet är med patent, eller icke.[6] Om dessa värden, vilka kunna betecknas som de s. k. immateriella värden, vilka nu icke omfattas av förlagsinteckning men bidraga till att attrahera kundkretsen till ett företag, skulle kunna bli föremål för förlagsinteckning i samband med institutets utsträckning till handelsrörelse, skulle förlagsgivare till affärer kunna antagas erhålla en ofta betydande säkerhet. En förutsättning för att denna säkerhet blir betydande torde emellertid vara att av oss de lege ferenda föreslagna förbättringar i förlagsgivarens ställning genomföras.[7] Vi ha på annan plats i denna avhandling diskuterat värdet av goodwill som underlag för förlagsinteckning.[8] Handelsrörelser torde ofta utgöra företag, som kunna disponera över betydande goodwill-värden. Att även dylika värden i handelsrörelser på sina håll spela en betydande roll som säkerhet visar bl. a. den omständigheten, att institutet »nantissement des fonds de commerce» fortfarande finnes i Frankrike och tydligen flitigt användes.[9]

---

ras med ogiltighet av cession och pantsättning av rörelsens utestående fordringar för försålda varor kan varulagret och dessa fordringar sålunda garanteras som kreditunderlag utgöra en enhet. (Vi räkna här ej med de fall, då varulager kan belånas enligt lagen 21.5.1931 om upplagshus och upplagsbevis, och ej heller med handpanträtt.) Jfr Holmboe a. a. s. 549.

[5] Jfr lagen 18.4.1914 om kommission, handelsagentur och handelsresande § 53.

[6] Se s. 226 ff.

[7] Se s. 157 ff. o. a. ställen i denna avhandling.

[8] Se s. 227 ff.

[9] Se s. 59 ff.

KAP. V.

FÖRLAGSINTECKNINGSINSTITUTETS RÖRELSEBEGREPP

I FIF användes på flera ställen termen rörelse. Sålunda användes denna term vid bestämmandet av de personer, som kunna erhålla förlagsinteckning i dem tillhörig egendom liksom vid bestämmandet av vilken egendom, som är förlagsinteckningsbar (1 §). I lag har termen icke närmare bestämts. Innebörden av densamma är emellertid av stor vikt, speciellt när det gäller att avgöra, huruvida en rörelse skall anses ha nedlagts, överlåtits eller förflyttats. Det torde därför vara nödvändigt att gå in på frågan om betydelsen av detta ord.

Först må då framhållas, att det synes oss, som om vi i detta sammanhang kunna använda orden företag och rörelse synonymt. Det synes oss i varje fall icke vara av något intresse härvidlag att söka draga upp en gräns mellan begreppen rörelse och företag.[1] Vad som säges om företag är i stort sett tillämpligt även å rörelse.

Vi skola till en början något beröra de försök att bestämma företagsbegreppet, som gjorts i juridisk litteratur. Det kan emellertid här icke bli tal om att i detalj redogöra för de olika teorier, som framställts. För detta skulle erfordras en särskild avhandling. Vi skola därför blott antyda några av de enligt vår mening viktigare uppfattningar, som framkommit.

Vi kunna dela upp dessa uppfattningar i följande huvudgrupper.

1. Företaget utgöres i sin helhet av materiella beståndsdelar.

2. Företaget är »immateriellt», d. v. s. vad som konstituerar företaget utgöres icke till någon del av materiella beståndsdelar utan av

[1] Måhända skulle man annars kunna uppställa den skillnad mellan dessa begrepp, som Jacobi uppställer mellan begreppen »Unternehmen» och »Betrieb». Se nedan s. 126.

annat, såsom tryggad avsättningsmöjlighet eller organisation av produktionsmedlen eller båda dessa företeelser.

3. Företaget kan bestå av både materiella och »immateriella» beståndsdelar, d. v. s. däri måste ingå sådana »immateriella» företeelser, som konstituera grupp 2:s företagsbegrepp, men dessa i sig själva konstituera icke alltid begreppet företag, utan organisationen kan bestå delvis i organisation av företagets materiella underlag.[1a]

4. I företaget ingå de beståndsdelar, som konstituera grupp 3:s företagsbegrepp, men därutöver tillkommer (den genom rörelsens drift, organisation etc. manifesterade) inriktningen av rörelseidkarens vilja eller medvetande å visst ändamål.

Den under 1. omförmälda uppfattningen synes, såsom naturligt är, ha varit vanlig under äldre tider. Den hypotesen har sålunda framkastats, att romarna icke ansågo ett handelsföretag vara något annat än en sammanfattning av vederbörande köpmans handelsvaror.[2] Fialon anser, att uttrycket »fonds de commerce» på 1500- och 1600-talen blott torde ha avsett handelsvarorna, medan på 1700-talet under detta begrepp började hänföras även »les machines, métiers, instruments et ustensiles servant à une manufacture». Först under 1800-talet började man anse även »immateriella» värden, såsom t. ex. kundkretsen, utgöra en integrerande del av »fonds de commerce».[3]

Den uppfattning, varom nu talats, synes emellertid ha spelat ut sin roll, åtminstone i rättslitteraturen. Detta företagsbegrepp var visserligen ganska lätthanterligt såtillvida, att det därmed var relativt enkelt att konstatera sådana saker som t. ex. när ett företag skulle anses ha överlåtits till en ny ägare. Enär uppfattningen ifråga bottnade i en felsyn ifråga om vad som konstituerar en rörelses ekonomiska värde liksom rörande betydelsen av en noggrannare analys av rörelsebegreppet för att kunna bedöma verkningarna av den ena eller andra rättsregeln i en komplicerad intressekonflikt torde den vara föga användbar, åtminstone i vår tid med dess rättsligt ofta svårbedömbara ekonomiska förhållanden.

Till grupp 2. hörande uppfattningar ha förfäktats av ett stort antal författare, särskilt vid diskussionen av begreppet »fonds de

---

[1a] Den uppfattningen synes även finnas, att företaget alltid består av både materiella och »immateriella» beståndsdelar.

[2] Se Clissey a. a. s. 196 och 210.

[3] Se Fialon a. a. s. 5. Jfr Clissey a. a. s. 210.

commerce» i anslutning till 1909 års franska lagstiftning om pantsättning och försäljning av »fonds de commerce». De flesta franska författare synas ha ansett kundkretsen vara det, som kännetecknar ett företag, vare sig man uppfattat kundkretsen som faktiskt bestående relationer mellan företaget och utomstående kunder eller man därmed närmast åsyftat företagets inneboende förmåga att attrahera en kundkrets.[4]

Bland de intressantare försök till definition av rörelsebegreppet, som framställts i tysktalande länders rättslitteratur, kan nämnas Piskos. Pisko anser en rörelse utgöra organisation av produktionsmedlen eller tryggad avsättningsmöjlighet till säkerställande eller befordrande av framgången av en förvärvsverksamhet.[5] Intressant är att Pisko anser en dylik organisation representera för den som begagnar sig av densamma ett förmögenhetsvärde, även där rörelsen drives utan några som helst sakliga produktionsmedel. Där sådana användas, anser Pisko organisationen vara något i förhållande till dem fullt självständigt. Genom denna definition anser Pisko rörelsen kunna karakteriseras även som rättsobjekt.

Under grupp 2. inbegripna uppfattningar ha kritiserats av flera författare, som anlägga synpunkter hänförliga till grupp 3.

Eberstein[6] anser sålunda, att Piskos ovan anförda definition å begreppet rörelse kan »godtagas såsom från naturlig synpunkt uttryckande rörelsens väsen». Piskos åsikt, att rörelsen genom denna definition karakteriseras såsom rättsobjekt, delas däremot icke av Eberstein, som anser, att en rörelse såsom rättsobjekt måste vara åtminstone i någon mån objektiverad, vilket ej är fallet enligt denna definition. Enligt Eberstein är rörelse i naturlig mening som helhet betraktad såsom objekt för rättslig makt oåtkomlig och kan från denna synpunkt komma ifråga endast i den del den kan objektiveras. »Dess öfverlåtande kan sålunda, rättsligen sedt, ej nås direkt, utan endast genom öfverlåtelse af annat, hvarvid den är fästad, och genom hvilkets öfverlåtande den nye innehafvaren erhåller rättslig makt i viss

[4] Se s. 62. Kundkretsen kan ju även betecknas som tryggad avsättningsmöjlighet.

[5] Se Pisko, O.: Das Unternehmen als Gegenstand des Rechtsverkehrs s. 15 ff. Tryggad avsättningsmöjlighet är för handen, då köpmannen »im Publikum das Bewusstsein erweckt, dass die in seinem Betriebe erzeugten Produkte besser oder billiger sind als die in anderen gleichartigen Betrieben erzeugten».

[6] Se Eberstein, G.: Bidrag till läran om namn och firma enligt svensk rätt s. 91 ff.

omfattning, som sätter honom istånd att fortsätta rörelsen.» Rörelsen såsom förmögenhetsvärde, närmare bestämt organisation av produktionsmedlen och tryggad avsättningsmöjlighet, anser han i större omfattning än som skett kunna »förtätas till föremål för rättsligt skydd». Terminologien i vår firmalag §§ 11 och 12 visar, enligt Ebersteins mening, att det icke är ett noga bestämbart utan allenast ett faktiskt rörelsebegrepp, som där användes.[7]

Eberstein anser vidare uppfattningen av rörelsen såsom en organisation vara riktig, men denna uppfattning medgiver enligt honom icke ett fullkomligt skiljande mellan rörelse och rörelseförmögenhet. Han anser det visserligen vara riktigt, att rörelse icke principiellt förutsätter materiella produktionsfaktorer. Men då sådana faktorer, såsom vanligen är fallet, finnas, kan rörelsen till dem stå i ett så intimt förhållande, att den framstår såsom organisation lika mycket i och genom produktionsmedlen som bredvid dessa. Medan Pisko exemplifierar organisationen med den genom anställning och inövning åstadkomna arbetsfördelningen bland de anställda i förening med den erfarenheten, att icke alla anställda på en gång lämna sin tjänst, varför en nyanställd möter denna arbetsfördelning, som placerar honom på ett visst arbetsområde, framhåller Eberstein, att organisationen i denna del är beroende av arbetsprestationerna såsom en helhet betraktade. Är personalen borta är därmed också organisationen i detta stycke borta. Och motsvarighet till vad som gäller om arbetsprestationerna finnes också såvitt gäller de sakliga produktionsfaktorerna, d. v. s. organisationen är delvis en organisation i och av det materiella underlaget. I denna del kan den åter sägas vara en organisatorisk princip, möjlig att användas på varje därför avpassat underlag. Men delvis är denna ej tillräcklig för organisationens skapande utan måste kompletteras av faktiskt arbete och experimenterande med det givna materialet.

Eberstein diskuterar även frågan, när överlåtelse av rörelse kan anses föreligga. Måste den del av förmögenheten, som är en integrerande del av organisationen, övergå, för att rörelsen skall anses överlåten? Han anser icke rörelsens identitet vara beroende av att detta organisationsunderlag förblir detsamma, ty en förnyelse av organisationen i viss del synes icke förändra densamma såsom en totalitet betraktad. Han framhåller, att om en fabrik ödelägges genom brand

[7] Se Eberstein a. a. s. 95 n. 1.

fabriken dock enligt allmänna föreställningssättet utgör samma rörelse efter branden, och dock förstöres därigenom delvis organisationen. Likaså medför avbrott i driften, att rörelsen i avseende å sin yttre sida delvis undergår förstöring. Organisationen anser han sålunda kunna övergå till en ny innehavare med bibehållande av sin identitet, utan att alla delar av densamma övergå. Den *väsentliga* delen av organisationen måste dock komma i den nye innehavarens hand. När detta är fallet måste bliva en quaestio facti. Ifråga om rörelsens andra sida, den tryggade avsättningsmöjligheten, anser han, att överlåtelse av rörelse utan överlåtelse av firma och utan överlåtelse av varumärke förutsättes i firmalagen respektive varumärkeslagen. Grunden till att rörelsens övergång gjorts till villkor för firmaöverlåtelse utgöres därav, att organisationen »enligt sakens natur» utgör en inre motsvarighet till firma.

Även Hueck kritiserar Piskos definition.[8] Han medgiver visserligen existensen av organisationen och den tryggade avsättningsmöjligheten såsom »immateriella» värden utgörande en integrerande del av företaget. Han vill emellertid icke identifiera företaget med dessa värden utan anser även de materiella beståndsdelarna här vara av betydelse, och »Unternehmen» utgör ett inbegrepp av en rad av de mest olikartade beståndsdelar. Hueck uppdelar dessa beståndsdelar i tre olika grupper:

a. Fysiska (»körperliche») föremål, t. ex. fabriksbyggnader och maskiner.

b. Fordringar och skulder.

c. En grupp, som varken innefattar fysiska föremål eller fordringsrätter utan relationer till kundkrets, leverantörer, kreditgivare och anställda, affärserfarenheter (d. v. s. metoder för produktion och avsättning, baserade på personliga kunskaper, böcker, kundlistor, recept, teckningar, apparater, mönster, modeller, patent, varumärken och speciella förfaringssätt, oavsett om dessa utgöra affärshemligheter eller ej) samt organisationen av hela företaget.

Betr. grupp c. skiljer Hueck mellan sådana värden som kunna överlåtas självständigt utan samband med företaget och sådana som blott kunna överlåtas tillsammans med företaget.[9] Han anser i stort sett blott affärserfarenheterna kunna överlåtas självständigt, och även överlåtelse av dem utan samband med företaget är sällsynt.

[8] Se Hueck, A.: Unkörperliche Geschäftswerte s. 16 ff.

[9] Se Hueck a. a. s. 77 ff.

De övriga värdena i denna grupp anser han sålunda i allmänhet kunna överlåtas endast i samband med företaget.[1] Han framhåller i samband därmed, att organisationen är förkroppsligad i de enskilda företagsbeståndsdelarna. Den existerar icke oavhängigt av dessa och kan därför ej heller överlåtas ensam för sig åtskild från dessa beståndsdelar.[2] Hueck anser sig icke kunna närmare gå in på frågan, när ett företag skall anses överlåtet. Han anser sig dock kunna fastställa, att enligt den härskande uppfattningen för överlåtelse av ett företag överlåtelse av de väsentliga delarna av företagsgrundlagen är erforderlig och tillräcklig.[3] Han påpekar, att även Pisko anser, att för överlåtelse av organisationen och ofta även för överlåtelse av den tryggade avsättningsmöjligheten överlåtelse av de materiella produktionsfaktorerna o. s. v., alltså av väsentliga företagsgrundlag, är erforderlig.[4] Hueck framhåller även, att ett avbrott i företagets drift kan medföra stor skada för företaget, emedan de »immateriella» »Geschäftswerte» därigenom kunna helt eller delvis förintas.[5]

Såsom talesman för grupp 4., d. v. s. den uppfattningen, enligt vilken vid bestämmandet av rörelsebegreppet icke blott rörelsens egendom samt organisation och tryggade avsättningsmöjlighet tillmätes betydelse utan även den genom rörelsens drift, organisation etc. manifesterade inriktningen av rörelseidkarens vilja på visst ändamål, kan nämnas Jacobi.[6] Jacobi uppställer som »Begriff des Betriebes im objektiven Sinne» föreningen av personliga, sakliga och immateriella medel till fortsatt fullföljande av ett gemensamt tekniskt ändamål uppställt av ett eller flera rättssubjekt, varvid enhet hos det eller de drivande rättssubjekten måste förefinnas.[7] Både »Betrieb» och »Unternehmen» anser Jacobi utgöra en på lång sikt riktad verksamhet för fullföljande av »eines über die Tätigkeit hinausgehenden

---

[1] Se Hueck a. a. s. 80. Märk att en särskild överlåtelse av kundkretsen anses tänkbar, om densamma icke är knuten direkt till företagsinnehavarens person. Se Hueck a. a. s. 83.

[2] Se Hueck a. a. s. 80.

[3] Se Hueck a. a. s. 84.

[4] Se Hueck a. a. s. 84 n. 1.

[5] Se Hueck a. a. s. 95.

[6] Se Jacobi, E.: Betrieb und Unternehmen als Rechtsbegriffe s. 10. Det är möjligt, att även bland de såsom representanter för grupperna 1–3 nämnda författarna sådana finnas som anse en dylik inriktning vara av vikt, men de ha ej närmare utvecklat en sådan tankegång.

[7] Se Jacobi a. a. s. 9 och 11.

Zweckes». Härvid må uttrycket »på lång sikt» (auf Dauer) icke förväxlas med »långvarig» utan därmed avses den inriktning av vederbörande rörelse- eller företagsidkares medvetande på ett sammanhang av efter varandra följande handlingar, som gör, att redan den första företagna handlingen utföres under föreställningen av en rad efter densamma följande handlingar, som fullfölja samma ändamål, varvid det är likgiltigt, huruvida dylika handlingar följa, och hur många de i så fall bli.[8] Jacobi skiljer mellan »Betrieb» och »Unternehmen» på det sättet, att ändamålet vid »Betrieb» är tekniskt, medan ändamålet vid »Unternehmen» är det avlägsnare mål, för vilket verksamheten i sista hand drives.[9] Ett »Unternehmen» kan omfatta flera »Betriebe».[1] Nedläggande av rörelse (Betriebsstillegung) betyder sålunda, att de dittillsvarande tekniska driftsändamålen icke fullföljas utan att nya tekniska driftsändamål införas.[2] Om blott en del av de dittills enhetligt fullföljda tekniska driftsändamålen icke fullföljas, är det fråga om delvis nedläggelse. Om blott de sakliga rörelsemedlen icke användas, betyder detta däremot icke, att rörelsen nedlagts.[3]

Vad nu anförts ur rättslitteraturen om företag, rörelse etc. torde kunna tjänstgöra som vägledning när det gäller att utröna vad som kan tänkas ingå i begreppet rörelse. Samtidigt torde därav framgå de stora svårigheter, som möta, när man söker fastställa ett rörelsebegrepp, som är praktiskt användbart som rättsfaktum.

När det gäller att undersöka, vad som i förlagsinteckningsrätten skall förstås med begreppet rörelse, torde det vara lämpligast att först klargöra för sig de fall, då bestämmandet av detta begrepp har rättslig betydelse, och i samband med undersökningen av denna rättsliga betydelse söka utröna vad som i vart och ett av dessa fall kännetecknar begreppet ifråga. Som sådana fall kunna nämnas förlagsintecknad rörelses överlåtelse, nedläggande och förflyttande, ombyte av förlagsinskrivningsmyndighet av annan orsak än för-

[8] Se Jacobi a. a. s. 3.

[9] Se Jacobi a. a. s. 7, 16 och 23. Detta avlägsnare mål är tillfredsställande av bestämda behov (t. ex. behovet av vinst för en enskild rörelseidkare eller något behov inom den offentliga förvaltningen), medan ett tekniskt ändamål är mer omedelbart och utgöres av exempelvis framställning av skor i en skofabrik eller i ett transportföretag av transport av saker.

[1] Se Jacobi a. a. s. 23.

[2] Se Jacobi a. a. s. 13–14.

[3] Se Jacobi a. a. s. 14.

flyttning ävensom ändringar i namn, allmän beskaffenhet m. fl. kännetecken, varigenom en förlagsintecknad rörelse individualiseras.

Det bör påpekas, att apotek befinna sig i särställning gentemot andra förlagsinteckningsbara rörelser genom den offentliga kontroll över deras verksamhet, övergång till annan ägare etc., som de äro underkastade. Det torde därför icke erbjuda större svårighet att fastställa, när en apoteksrörelse skall anses ha överlåtits, nedlagts, förflyttats etc., liksom ej heller att i allmänhet individualisera densamma. Vi avse därför här vid framställningen de lege lata blott andra förlagsinteckningsbara rörelser än apotek.

Först skola vi då undersöka frågan, när en förlagsintecknad rörelse skall anses ha överlåtits.

I 11 § FIF finnes ett så lydande stadgande: »Förlagsgivaren äge rätt att kräva omedelbar betalning för intecknad fordran, ändå att den ej är förfallen, om rörelsen helt eller till väsentlig del ... överlåtes ...». Med överlåtelse torde avses överlåtelse genom frivilligt avtal.[4]

Främsta orsaken till att total *överlåtelse* av rörelse utgör förfalloanledning torde vara den, att om en förlagsinteckning fastställts i en rörelse, och rörelsen därefter genom frivilligt avtal överlåtes till annan, förlagsinteckningen icke längre anses gälla i vad som före överlåtelsen utgjorde förlagsegendom och detta icke ens om rörelsen senare återförvärvas av överlåtaren.[5] Denna rättsliga ståndpunkt får i sin tur antagas vara baserad på den omständigheten, att förlagsinteckning anses medföra en förmånsrätt, som endast eller åtminstone huvudsakligen blott kan göras gällande i konkurs[6], men däremot icke en panträtt, som kan göras gällande, i vilkens hand den förlagsintecknade egendomen än befinner sig[7].

---

[4] Se NJAII 1883, 1, s. 20 ff.

[5] Se NJA 1894 s. 502 och NJA 1924 s. 393. Jfr uttalande av justitieministern, se NJAII 1883, 1, s. 20, ävensom nya lagberedningens utl. 22.12. 1885, se Montan, C. O.: Smärre juridiska uppsatser 1884–1893. Förlagslånens säkerhet s. 255–256.

[6] Se därom närmare kap. VII.

[7] Då den förlagsintecknade rörelsen övergår till ny ägare icke genom frivilligt avtal utan genom arv eller testamente förfaller icke intecknad fordran till betalning. Se NJAII 1883, 1, s. 20–22. Därest förlagstagarens dödsbo avträdes till konkurs, torde förlagsgivaren kunna göra gällande förmånsrätt på samma sätt som om förlagstagaren levat. Jfr NJAII 1883, 1, s. 21–22, JR Naumanns yttrande. Då förlagstagarens arvingar övertagit boet, och i 4 kap. lagen 9.6.1933 om boutredning och arvskifte omförmäld tid för egendomsavträde gått till ända, utan att

Man kan emellertid icke utan vidare antaga, att den 1932 tillkomna bestämmelsen om att även överlåtelse av förlagsintecknad rörelse till väsentlig del skulle utgöra förfalloanledning införts i lagen av samma orsak. Man kan sålunda ej heller av 1932 års lagändring draga den slutsatsen, att vid frivillig överlåtelse av väsentlig del av en förlagsintecknad rörelse förlagsgivarens förmånsrätt försvinner även i den del av rörelsen, som icke överlåtits. Ty även om så icke är fallet, kan ju förlagsgivarens säkerhet minskas genom överlåtelse av rörelsen till väsentlig del och förlagsgivaren därför behöva skyddas mot följderna av en dylik överlåtelse. Vi skola här söka besvara frågan, när en förlagsintecknad rörelse skall anses ha överlåtits med påföljd, att förlagsgivarens förmånsrätt upphört.

För att kunna giva ett svar på denna fråga, synes det oss av vikt att studera rättsfallen NJA 1894 s. 502, NJA 1909 s. 435 och NJA 1924 s. 393. En redogörelse för dessa rättsfall skall därför lämnas.

I rättsfallet NJA 1894 s. 502 var det fråga om förlagsinteckning i en sågverksrörelse. Sedan en förlagsinteckning 4.2.1889 fastställts i rörelsens förlagsinteckningsbara egendom, sålde förlagstagaren A. 20.4.1889 sågen med inventarier till en annan person, B., och överlät därvid tillika arrenderätten till den mark, varå sågen var uppförd. I ett förlagskontrakt mellan A. och B. upprättat 21.12.1889 förband sig B. att tillhandahålla A. förlagsmedel för drivande av bruks- och

---

dylikt egendomsavträde skett, och arvinge sedan går i konkurs, utan att förlagsintecknad fordran dessförinnan blivit betald eller säkerhet för dess betalning ställts, synes emellertid förlagsgivarens fordran näppeligen kunna göras gällande i sagda arvinges konkurs. Jfr Ask a. a. s. 40. Märk även formuleringen av 11 § i det till HD remitterade förslaget till förlagsinteckningsförordning, se NJAII 1883, 1, s. 20. Att övergång av förlagsintecknad rörelse till dödsbodelägarna icke upptogs som förfalloanledning i FIF berodde nämligen på den under en tid efter dödsfallet provisoriska karaktären av detta övertagande samt därpå att dödsbodelägarna kunde bli lidande, om en plötslig realisation av förlagsegendomen måste företagas för att få medel att betala skulden. Se NJAII 1883, 1, s. 20–22 och Ask a. a. s. 40.

Det torde kunna antagas ytterst sällan inträffa, att förlagsgivaren har något intresse av en sådan förmånsrätt i en förlagstagarens arvinges konkurs, som ovan nämnts. Vi skola därför icke närmare vare sig de lege lata eller de lege ferenda gå in på frågan, huruvida densamma kan göras gällande. Vi vilja emellertid påpeka, att därest, som vi nyss antagit, förlagsgivarens förmånsrätt i detta fall icke kan göras gällande, förlagsgivaren torde äga ett visst skydd genom bestämmelsen i 11 § FIF, att förlagsgivaren äger rätt att kräva omedelbar betalning för intecknad fordran, ändå att den ej är förfallen, om det skäligen kan befaras, att på grund av förlagstagarens förvållande förlagsgivarens säkerhet kommer att märkligt minskas.

sågverksrörelse å annat håll, och vidare bestämdes, att den å rörelsen för år 1890 uppkommande vinsten finge, om den försloge till återlösande för A:s räkning av förstnämnda såg, i första rummet användas därtill. A. försattes i konkurs 29.1.1891, varvid förlagsinteckningshavaren gjorde gällande, att A. återförvärvat sågen. Tvist om förlagsinteckningens förmånsrätt uppkom. HR, dit frågan hänskjutits, ogillade i sin av HovR fastställda dom den av förlagsinteckningshavaren påyrkade förmånsrätten till sågen och därtill hörande inventarier, enär sågen ifråga med inventarier blivit av A. såld till B. samt förlagsinteckningshavarens förmånsrätt genom denna försäljning måste anses ha upphört och eftersom förlagskontraktet av den 21.12.1889 icke kunde så tolkas, att sågen utan därom särskilt ingånget avtal återgått till A., samt den omständigheten, att sågen genom överenskommelse med konkursboet efter konkursens början blivit en konkursboets egendom, icke kunde till påyrkad förmånsrätt föranleda. Två ledamöter i HovR voro skiljaktiga. De ansågo, att sågen hade återgått från B. till A. före konkursen och att vid sådant förhållande förlagsgivarens förmånsrätt icke försvunnit, varför de ville ogilla jävet mot den yrkade förmånsrätten.[8] HD:s majoritet fastställde HovR:s dom, »enär den egendom, hvarom i detta mål vore fråga, efter förlagsinteckningens beviljande ostridigt på grund af försäljning under någon tid varit i annan persons ägo; samt förlagsinteckningen därigenom måste anses hafva i samma egendom upphört». Tre JR ville fastställa HovR:s dom utan att ändra motiveringen till densamma.

I rättsfallet NJA 1909 s. 435 var det fråga om en skofabrik, vari fastställts en förlagsinteckning. I sammanhang med försäljning av skofabriksfastigheten såldes även de till fabriksrörelsen hörande tillhörigheterna, d. v. s. inventarier, lager och råmaterial vid fabriken och i en kontorslokal, varvid köpeskillingen delvis erlades genom att köparen övertog betalningsskyldigheten för förlagsinteckningen. I köparens konkurs yrkades förmånsrätt på grund av förlagsinteckningen. Mot denna bevakning anfördes jäv. RR:s majoritet ogillade bevakningen, dock utan att redogöra för skälen till sin uppfatt-

[8] Märk i motiveringen till dessa ledamöters vota orden: »alltså och då efter min åsikt den omständighet, att förlagsintecknad egendom, som vid början af konkurs finnes i gäldenärs bo kvar, må efter inteckningens meddelande hafva till större eller mindre del och under längre eller kortare tid varit ur gäldenärs ägo, icke kan lända till rubbning i den genom förlagsinteckningen vunna förmånsrätt».

ning, att rörelsen överlåtits med påföljd, att förlagsgivarens förmånsrätt försvunnit. En betr. frågan om den nye ägarens personliga ansvarighet för den förlagsintecknade gälden skiljaktig ledamot ansåg, att förmånsrätten upphört därigenom att den egendom, som förlagsinteckningen avsåg, sålts till en annan person. HovR:s majoritet ogillade i sin av HD fastställda dom bevakningen, dock utan att gå in på frågan, varför förmånsrätten upphört. En betr. frågan om den nye ägarens personliga ansvarighet för den förlagsintecknade gälden skiljaktig ledamot ansåg, att förmånsrätten upphört genom överlåtelsen av den lösa egendom, vari förlagsinteckningen gällde. En annan skiljaktig ledamot ogillade jävet mot bevakningen och således även jävet mot den yrkade förmånsrätten.

I rättsfallet NJA 1924 s. 393 var det fråga om ett fabriksmässigt bedrivet vedhuggeri. I dettas förlagsinteckningsbara egendom beviljades förlagsinteckningar 10.1.1921. Förlagstagaren, A., utgjordes av ett aktiebolag. Efter det förlagsinteckningarna fastställts sammanslogos A:s och tvenne andra aktiebolags vedsågerier, varvid bildades ett nytt aktiebolag, B., som övertog bl. a. till A:s vedhuggerirörelse hörande egendom, dock icke någon ved. Senare återköpte A. sin till B. sålda anläggning. Kort tid därefter, 15.8.1922, försattes A. i konkurs, varvid tvist uppkom rörande frågan, huruvida förlagsinteckningshavaren kunde tillerkännas någon förmånsrätt. RR ansåg i sin av HovR fastställda dom, att eftersom den förlagsintecknade egendomen under någon tid varit i annans ägo förlagsinteckningarna därigenom måste anses ha upphört i samma egendom, varför det framställda yrkandet om förmånsrätt ogillades. HD ansåg, att enär A., enligt vad i målet vore upplyst, i och med avyttrandet av all till hans vedhuggerirörelse hörande egendom upphört med samma rörelse A:s återförvärvande av egendomen icke medfört, att förlagsinteckningarna, som genom egendomens försäljning upphört att gälla i densamma, åter blivit gällande, varför HovR:s domslut fastställdes.

Vilka slutsatser kunna nu dragas av dessa rättsfall?

Vad då först fallet NJA 1894 s. 502 angår, så är oenigheten i de båda högre instanserna påfallande. Med uttrycket »den egendom, hvarom i detta mål vore fråga» i HD:s dom måste avses egendom av sådant slag, som kunde omfattas av en förlagsgivares förmånsrätt, d. v. s. själva förlagsegendomen. Av domen torde kunna dragas den slutsatsen, att överlåtelse av all till en förlagstagares rörelse hörande

förlagsegendom ansetts medföra, att förlagsinteckningen måste anses ha upphört i denna egendom. Att HD ansett överlåtelsen av *all* förlagsegendomen här vara avgörande torde framgå därav att HD näppeligen kan ha avsett, att om exempelvis ett en förlagstagare tillhörigt av förlagsinteckning omfattat redskap överlåtits till annan och därefter återförvärvats av förlagstagaren, förlagsinteckningen, om den överhuvudtaget kunde göras gällande i någon förlagstagaren tillhörig egendom, icke skulle gälla även i detta redskap.[9] Om HD hade velat hävda den uppfattningen, att det vore tillräckligt med överlåtelse av en väsentlig del av förlagsegendomen, hade detta säkerligen tydligt markerats i domen.

Emellertid kan man icke av domen ifråga draga den slutsatsen, att icke även annan överlåtelse än överlåtelse av all förlagsegendomen kan anses medföra upphörande av en förlagsinteckning förmånsrätt i förlagstagarens förlagsinteckningsbara egendom.

3 JR synas i likhet med HR och HovR:s majoritet ha ansett överlåtelsen av själva rörelsen tillsammans med inventarierna däri här ha varit det avgörande. Tonvikten synes sålunda icke ha lagts på överlåtelsen av själva förlagsegendomen.

HovR:s minoritet ansåg tydligen, att om förlagsintecknad egendom efter förlagsinteckning meddelande överlåtits till annan men före förlagstagarens konkurs återförvärvats av förlagstagaren en dylik överlåtelse icke kunde föranleda förmånsrättens försvinnande. Av formuleringen[1] framgår, att även om all den förlagsintecknade egendomen överlåtits och senare helt eller delvis återförvärvats av förlagstagaren förlagsinteckningen ansetts medföra förmånsrätt i den del av förlagsegendomen, som återförvärvats.

De av oss ur detta rättsfall dragna konklusionerna äro sålunda icke särskilt vittgående. Än mindre klarhet kan ernås genom studium av rättsfallet NJA 1909 s. 435. Av intresse är emellertid att konstatera, att i båda de lägre instanserna ledamöter skiljaktiga såvitt gällde frågan om den nye ägarens personliga ansvarighet för

---

[9] Om HD verkligen avsett, att förlagsinteckningen icke skulle kunna göras gällande i detta redskap, skulle denna uppfattning helt strida mot den vanliga uppfattningen av förlagsinteckningens objekt som utgörande den vid varje tidpunkt i förlagstagarens ägo befintliga egendomen av sådant slag som kan utgöra föremål för förlagsinteckning. Med en sådan uppfattning skulle det också vara synnerligen enkelt för förlagstagaren att beröva förlagsgivaren hans säkerhet.

[1] Se s. 129 n. 8.

den förlagsintecknade gälden ansett överlåtelsen av själva den förlagsintecknade egendomen vara avgörande. Enär för HD måste ha varit bekanta både HD:s motivering i rättsfallet NJA 1894 s. 502 och nyssnämnda skiljaktiga ledamöters motivering förefaller det egendomligt, att HD icke själv använt samma motivering i förevarande rättsfall, därest HD ansett denna motivering vara den riktiga. Det förefaller därför, som om HD medvetet hade sökt undvika ställningstagande i denna fråga, måhända emedan begreppen företag och rörelse just vid denna tid voro föremål för mycken diskussion i rättslitteraturen.

Vi övergå därefter till rättsfallet NJA 1924 s. 393. Först torde därvid kunna konstateras, att RR i motiveringen till sin av HovR fastställda dom får anses ha utgått från den uppfattning, som vi nyss antagit ha legat till grund för HD-majoritetens dom i rättsfallet NJA 1894 s. 502. HD synes emellertid icke ha delat denna uppfattning, ty om så hade varit fallet, hade ändring av underrätternas domsmotivering på sätt som skedde varit onödig. Eftersom enligt motiveringen till HD:s dom förmånsrättens försvinnande icke ansågs förorsakad av överlåtelsen av förlagsegendomen i sig, torde vi kunna draga den slutsatsen, att överlåtande av all en förlagsintecknad rörelses förlagsegendom i sig icke medför, att förlagsinteckningens förmånsrätt upphör att gälla även i den förlagsinteckningsbara egendom, som därefter kan komma att förvärvas till rörelsen. Denna ståndpunkt synes oss även mer tillfredsställande än den, som kommit till uttryck i HD:s dom i rättsfallet NJA 1894 s. 502. Även efter det överlåtelse av all till en förlagsintecknad rörelse hörande förlagsegendom ägt rum kunna ju väsentliga delar av rörelsens egendom finnas kvar. Vi kunna t. ex. tänka oss det fallet, att de till en förlagsintecknad industriell rörelse hörande inventarierna till sin väsentliga del äro av fast egendoms natur och sålunda icke förlagsinteckningsobjekt. Förlagsinteckningsobjekten utgöras då i allmänhet huvudsakligen av de till rörelsen hörande råvarorna, produkterna och utestående fordringarna för försåld förlagsegendom. Vi kunna vidare tänka oss, att rörelseverksamheten tillfälligt inställes på grund av strejk eller lockout eller under en depressionsperiod för rationalisering, och att under denna tid all förlagsegendomen överlåtes eller förvandlas i penningar. En regel om förmånsrättens försvinnande även i den sedermera nyanskaffade förlagsinteckningsbara egendomen synes då knappast ha någon uppgift att fylla.

Visserligen torde det normalt få anses vara mycket sällsynt, att *all* förlagsegendom överlåtes utom i samband med överlåtelse eller nedläggande av själva rörelsen, men möjlighet därtill finnes, och framför allt förefinnes en betydande risk för skentransaktioner.

I rättsfallet NJA 1924 s. 393 har HD i stället lagt tonvikten på den omständigheten, att rörelseidkaren upphört med sin rörelse. Vidare är det uppenbart, att HD ansett kausalsammanhang förefinnas mellan detta upphörande och överlåtelsen av all till rörelsen hörande egendom. Av rättsfallet torde emellertid i första hand blott följande slutsatser kunna dragas, nämligen dels att överlåtelse av all till en förlagsintecknad rörelse hörande egendom kan tänkas medföra, att rörelsen anses ha upphört, dels att om all en förlagsintecknad rörelse tillhörig förlagsegendom överlåtits och om därigenom rörelsen ifråga skall anses ha upphört förlagsinteckningens förmånsrätt i denna rörelses förlagsinteckningsbara egendom anses ha försvunnit, dels ock att om förlagsgivarens förmånsrätt på sätt nu angivits anses ha upphört, icke den omständigheten, att förlagstagaren återförvärvar egendomen och ånyo börjar driva rörelsen, medför, att förlagsinteckningen gäller i rörelsens förlagsinteckningsbara egendom.

Flera frågor, som äro av intresse i detta sammanhang, kunna emellertid icke utan vidare anses besvarade av praxis sådan den framgår av nu nämnda rättsfall. Först kan sålunda fastslås, att därav icke framgår, huruvida överlåtelse av all förlagsegendomen är nödvändig för att förlagstagaren skall anses ha upphört med sin rörelse med påföljd, att förlagsinteckningens förmånsrätt försvinner. Vidare torde ej heller med visshet kunna sägas, att rörelsen måste anses ha upphört att drivas av förlagstagaren för att förmånsrätten skall försvinna. Ej heller får man reda på, huruvida förlagstagaren alltid anses ha upphört med rörelsen och förmånsrätten sålunda ha försvunnit i och med att all rörelsens egendom överlåtits. Det framgår icke heller, huruvida överlåtelsen av all rörelsens egendom är nödvändig för att rörelsen skall anses ha upphört att drivas och förmånsrätten försvunnit. Det är icke heller klart, huruvida överlåtelse av själva firmanamnet är nödvändig för att förlagsrätten skall försvinna.

Vi skola nu taga upp dessa frågor till behandling.

Först kunna vi då taga upp den frågan, huruvida såsom ett minimikrav för förlagsrättens försvinnande måste gälla, att åtminstone

all förlagsegendom har överlåtits. Som nyss framhållits, kan svaret på denna fråga icke med visshet utläsas ur praxis. Emellertid synes oss denna fråga kunna besvaras jakande. Ty följden av ett nekande svar på densamma skulle ju bliva den, att, om förlagstagaren i samband med nedläggande av sin rörelse (ett nedläggande utan någon avsikt från förlagstagarens sida att återupptaga verksamheten) avyttrar det mesta av den till rörelsen hörande förlagsegendomen men behåller en liten del av densamma, en förlagsinteckningshavare i förlagstagarens konkurs icke skulle erhålla någon förmånsrätt i denna återstod av förlagsegendomen i den mån den ännu tillhör förlagstagaren. En dylik verkan synes oss emellertid icke eftersträvansvärd. Ty därigenom skulle förlagsinteckningens värde som säkerhet minskas, utan att andra borgenärer än möjligen de, som tillkommit efter rörelsens nedläggande, kunnat räkna med denna återstod som säkerhet. För dem torde, i den mån de äro oprioriterade, denna återstod ändå icke utgöra någon egentlig säkerhet, enär däri ingående delar kunna, till skillnad från förlagsegendom i allmänhet i en i gång varande rörelse, lätteligen genom pantsättning eller överlåtelse undandragas dem, utan att vad som sålunda undandragits ersättes med annan förlagsegendom. Detta sistnämnda gäller ju i viss mån även förlagsgivaren, men för denne torde det dock innebära en viss trygghet, att han, därest han icke skulle observera överlåtelsen av den väsentliga delen av förlagsegendomen i tid för att kunna begagna sig av de möjligheter, som 11 § FIF här erbjuder trots förmånsrättens upphörande, dock har en viss, ehuru mindre god säkerhet kvar. Även i detta fall kan ju förlagsgivaren på ett helt annat sätt än den oprioriterade borgenären ha glädje av denna egendom som säkerhet, ty han har dock en förmånsrätt däri och löper tack vare denna icke så stor risk att behöva dela med sig av sin säkerhet åt nästan hur många oprioriterade medborgenärer som helst. Överhuvudtaget synes det oss som om man här icke behövde taga så stor hänsyn till de oprioriterade borgenärerna.

Emellertid kan det ju tänkas, att förlagstagaren så småningom startar en helt annan förlagsinteckningsbar rörelse, vari han dock kan använda en del av nyssnämnda förlagsegendom. Därvid kunna tvister olika förlagsgivare emellan tänkas uppkomma. En förlagsgivare kan lätt kontrollera, huruvida hos samma inskrivningsdomare finnes förd någon icke dödad förlagsinteckning i en rörelse driven av samma person, vilken inteckning han har att taga hänsyn till. Men

nu kan ju en förlagsinteckning i den först intecknade rörelsen vara fastställd av en annan inskrivningsdomare än en förlagsinteckning i den senare intecknade rörelsen, enär den först intecknade rörelsen drivits i stad eller socken tillhörig en annan inskrivningsdomares ämbetsområde än det, där den senare intecknade rörelsen drives. Här visar sig en nackdel av att icke ett för hela riket gemensamt register över förlagsinteckningar föres. Därest en förlagsinteckning i den först intecknade rörelsen sålunda fastställts av inskrivningsdomaren i ett annat område än det, där den senare intecknade rörelsen drives och av vars inskrivningsdomare en förlagsinteckning i densamma fastställts, synes oss därför innehavaren av förlagsinteckningen i den först intecknade rörelsen näppeligen kunna erhålla förmånsrätt i förlagsegendom, som även normalt utgör förlagsegendom i den senare intecknade rörelsen. Ty ägde han sådan förmånsrätt, skulle förtroendet för förlagsinteckning som säkerhet kunna minskas i jämförelse med vad som torde bli fallet med den nu förordade regeln.[1]

Måhända kan det även synas, som om förmånsrätt i förlagsegendom, som tillhör en rörelse, vilken nedlagts i samband med avyttring av förlagsegendom, borde göras gällande senast inom viss tid efter överlåtelsen ifråga eller inom viss tid efter det vederbörande förlagsgivare erhållit kännedom om densamma, m. a. o. att en kortare avvecklingstid här borde förefinnas. Orsaken till att någon dylik avvecklingstid icke finnes föreskriven kan emellertid tänkas vara den, att enär efter rörelsens nedläggande någon ny förlagsegendom icke kan träda i stället för förlagsegendom, som blivit värdelös, försvunnit eller avyttrats (betr. den avyttrade egendomen torde dock utestående fordringar å köpeskilling träda i stället), förlagsgivarens förmånsrätt, trots avsaknad av preskriptionstid, måste göras gällande inom en relativt kort tidrymd. Eftersom detta ingalunda alltid kan anses vara fallet, torde dock införande av en sådan avvecklingstid kunna diskuteras.

Som tidigare framhållits ger praxis intet säkert svar på frågan, huruvida det är nödvändigt, att förlagstagaren upphört med rörelsen för att den med förlagsinteckningen förenade förmånsrätten skall

[1] T. o. m. om båda de ifrågavarande förlagsinteckningarna fastställts av samma inskrivningsdomare, kan en regel om förlagsgivarens förmånsrätt i förlagsegendom i en nedlagd rörelse anses diskutabel på grund av att svårighet i många fall kan antagas föreligga, när det gäller att visa, vilken förlagsegendom som ingår i den först intecknade rörelsen.

anses ha försvunnit. Emellertid får HD:s dom i rättsfallet NJA 1924 s. 393 dock anses vara ett indicium på att praxis skulle gå på denna linje, om frågan sattes på sin spets. En sådan linje synes oss också vara den naturliga. Ty om förlagstagaren fortsätter den förlagsintecknade rörelsen, låt vara i liten skala, synes det oss icke finnas någon anledning, varför icke förlagsgivaren fortfarande skulle kunna göra gällande sin förmånsrätt i rörelsens förlagsinteckningsbara egendom.

Måste en förlagsintecknad rörelse anses ha upphört att drivas av förlagstagaren och förmånsrätten därför ha försvunnit i och med att all till rörelsen hörande egendom avyttrats? Denna fråga är ingalunda lätt att på ett fullt tillfredsställande sätt besvara. Svaret är beroende av vad man anser utgöra till rörelsen hörande egendom. Till en persons egendom torde i allmänhet hänföras det, som anses utgöra föremål för hans äganderätt. Att ingå på frågan, vilka realiteter, som avses med beteckningen äganderätt, liksom att närmare bestämma, vilka grupper av föremål och rättigheter, som kunna omfattas av en persons äganderätt, faller utom ramen för denna avhandling. Emellertid torde det framgå av vad ovan anförts om rörelsebegrepp, som uppställts i rättslitteraturen, att icke allt det, som i allmänhet anses konstituera en rörelse, utgöres av sådant som enligt gängse uppfattning kan utgöra föremål för äganderätt. Rörelse kan med andra ord ingalunda anses bestå uteslutande av vad som i allmänna språkbruket kallas för egendom. Om man emellertid till egendom i detta fall hänför utom äganderätt till fysiska föremål även fordringsrättigheter samt patenträtter o. dyl. s. k. immaterialrättigheter och överhuvudtaget vad som kan betecknas såsom rörelsens organisation i vidsträckt mening och den tryggade avsättningsmöjlighet, som rörelsen äger, i den mån dessa element i rörelsen äro överlåtbara, d. v. s. icke knutna till den överlåtande rörelseidkarens person[1], synes man kunna anse, att överlåtelse av all till rörelsen hörande egendom medför, att rörelsen måste anses överlåten. Detta får dock anses vara fallet endast i den mån överlåtelsen innebär, att den överlåtande förlagstagaren efter överlåtelsen får antagas icke fortsätta rörelsen. Överlåtelse av all rörelsens egendom inbegripet det som nyss hänförts dit får anses innebära, att förlagstagaren upphört med sin rörelse, såvida icke dels en del av rörelsens värde får anses

[1] Jfr Hueck a. a., se ovan s. 124–125.

bunden till förlagstagarens person, dels ock samtidigt förlagstagaren icke utfäst sig att ej starta en ny rörelse av samma slag. Den utåt manifesterade inriktningen av förlagstagarens vilja torde få anses vara ett avgörande moment.[2] Vi kunna t. ex. tänka oss en liten karamellfabrik, i vilken användes drivkraft om tillräckligt många hästkrafter för att förlagsinteckning skall kunna fastställas däruti, medan arbetarstammen utgöres blott av förlagstagaren och hans son. I denna fabriks förlagsinteckningsbara egendom beviljas förlagsinteckning. Rörelsen har icke några andra goodwillvärden än dels ett bra läge, beroende på ett förmånligt arrendekontrakt, dels vissa personliga kunskaper och arbetsvanor hos nyssnämnda personer, dels ock vissa direkt till förlagstagarens person anknutna relationer till avnämare och kreditgivare samt leverantörer. Överlåter nu förlagstagaren alla sina överlåtbara tillgångar, däribland arrendekontraktet, till en annan person och därefter omedelbart sätter upp en liknande rörelse inom samma stad, synes man icke kunna anse, att förlagstagaren upphört med sin rörelse med påföljd av förmånsrättens försvinnande. Med detta exempel vilja vi visa, att överlåtelse av all den till rörelsen hörande egendomen även i den vidsträckta betydelse vi här använt ordet egendom icke behöver medföra, att den överlåtande rörelseidkaren skall anses ha upphört med sin rörelse. Än mindre behöver dylikt upphörande ha skett i och med överlåtelse av allt det, som i vanligt språkbruk förstås med en rörelses egendom. Man torde sålunda få iakttaga en viss försiktighet vid bedömandet av alla de fall, då icke den överlåtande förlagstagaren i ett enligt lag giltigt avtal med den övertagande personen förbundit sig att icke fortsätta att bedriva en likartad rörelse. Även då en dylik utfästelse skett, måste man visserligen räkna med att det kan vara fråga om en skentransaktion. Trots att sålunda en viss försiktighet måste iakttagas, när det gäller att avgöra, huruvida överlåtelse av all till en rörelse hörande egendom skall anses medföra, att rörelsen upphört att drivas av överlåtaren och förlagsinteckningens förmånsrätt därför ha försvunnit, kan nog tryggt sägas, att i det övervägande antalet fall överlåtelsen av all till en rörelse hörande egendom, även om med egendom blott avses vad som i allmänna språkbruket betecknas med detta ord, får anses medföra, att den i rörelsen fastställda förlagsinteckningens förmånsrätt har försvunnit. Själva upphörandet av

[2] Jfr Jacobi a. a., se ovan s. 125–126.

rörelsen får anses ha skett, då driften faktiskt nedlagts och förlagstagarens vilja, enligt vad som utåt manifesterats, inriktats på att driften icke skall återupptagas.[3] När detta har skett kan givetvis ofta icke vara fullt klart, utan man får vid bedömandet härav rätta sig efter de indicier, som kunna förefinnas, bland vilka överlåtelsen av rörelsens egendom är ett.

Det är givetvis icke nog med att en rörelse i samband med överlåtelse nedlagts på kortare tid på grund av en strejk, en brand, en ekonomisk depression eller dylikt för att förlagstagaren skall anses ha upphört med sin rörelse. Kan det visas, att förlagstagarens upphörande med rörelsen på detta sätt redan från början varit av tillfällig art, räcker icke egendomens överlåtande jämte nedläggandet av driften till såsom indicier för att rörelsen upphört och förmånsrätten försvunnit.[4]

Det må påpekas, att ett åtminstone tillfälligt upphörande av driften av en förlagstagares rörelse torde vara en nödvändig rent faktisk följd av överlåtelse av all rörelsen tillhörig egendom. Men ett dylikt tillfälligt upphörande kan sålunda i sig icke antagas medföra förmånsrättens försvinnande.

Emellertid kan å andra sidan förlagstagarens nedläggande av rörelsen i realiteten bli rent tillfälligt, ehuru förmånsrätten dock får anses ha upphört. Så torde nämligen vara fallet, då förlagstagaren nedlagt sin rörelse i samband med överlåtelsen av dess egendom, och ej tecken funnits, att han haft för avsikt att fortsätta med densamma, men han sedan kommer på andra tankar och återförvärvar vad som finnes kvar av det överlåtna och det som kommit i stället därför samt ånyo börjar driva rörelsen. Se NJA 1894 s. 502 och NJA 1924 s. 393.

Frågan, huruvida överlåtelse av all till en förlagsintecknad rörelse hörande egendom är nödvändig för att förlagstagaren skall anses ha upphört med sin rörelse med påföljd, att den med förlagsinteckningen förenade förmånsrätten försvinner, bör enligt vår uppfattning besvaras nekande. Ty även om väsentliga delar av organisationen och den tryggade avsättningsmöjligheten övergått från förlagstagaren till annan person genom frivillig överlåtelse, synes detta i många fall kunna anses vara i förening med rörelsens nedläggande ett tillräckligt indicium på förlagstagarens avsikt att upphöra med

[3] Jfr Jacobi a. a., se ovan s. 126.

[4] Jfr Eberstein a. a., se ovan s. 123–124.

rörelsen. Skillnaden mellan en dylik överlåtelse och en total överlåtelse kan ju vara hårfin. Vid en dylik överlåtelse av väsentliga delar av rörelsen kan det emellertid tänkas, att förlagstagaren icke ens tillfälligt nedlägger sin rörelse. I sådant fall får man vara speciellt noggrann med att kompletterande indicier finnas tydande på att det verkligen är förlagstagarens avsikt att upphöra med rörelsen. Även här utgör överlåtelsen av egendomen sålunda blott ett indicium på nedläggande av rörelsen från förlagstagarens sida.

Överlåtelse av själva firmanamnet torde icke kunna anses erforderlig för att förlagstagaren skall anses ha upphört med sin rörelse med påföljd av förmånsrättens försvinnande. Visserligen kan måhända ovannämnda 22.12.1885 avgivna utl. av nya lagberedningen[5], vilket citerades av departementschefen under behandlingen av förslag, som 1932 ledde till vissa förändringar i FIF[6], tyda på en motsatt uppfattning. Emellertid torde, om HD haft denna senare uppfattning, ha nämnts något om firmaöverlåtelse i motiveringarna till domarna i rättsfallen NJA 1894 s. 502 och NJA 1924 s. 393.[7] Visserligen har 1936 tillkommit en bestämmelse, att firma skall införas i boken över förlagsinteckningar.[8] Denna bestämmelse kan dock icke utan vidare anses implicera en regel om fordran å firmaöverlåtelse för förmånsrättens försvinnande, vilken senare regel förefaller opraktisk. Den passar ej heller ihop med vad som gjorts gällande härovan.

Som synes av vad nu sagts torde rörelsens övergång för att medföra förlagsinteckningsrättens upphörande vara beroende av huruvida den överlåtande förlagstagarens rörelse upphört. När förlagstagarens rörelse skall anses ha upphört torde icke kunna angivas närmare utan får anses vara en fråga, som får avgöras i varje särskilt fall. Vissa viktiga indicier tydande på ett dylikt upphörande ha vi angivit.

Enligt 11 § FIF utgör även *nedläggande* av rörelse förfalloanledning. Medför då nedläggande av en rörelse, att förlagsinteckningens förmånsrätt försvinner? Därom finnes ingen bestämmelse i lag. Ej heller har frågan satts på sin spets i och avgjorts av högre instans.

---

[5] Se ovan s. 127 n. 5.

[6] Se NJAII 1932 s. 266–267. Se även mot. FK 1884: 18. Se vidare ang. denna mot. och nämnda utl. av nya lagberedningen nedan s. 163 ff.

[7] Jfr Eberstein a. a., se ovan s. 124.

[8] Se s. 154.

Bestämmelsens tillkomsthistoria är ej heller fullt klar, och i varje fall synes stadgandet ej ha motiverats med att förlagsinteckningshavarens förmånsrätt skulle försvinna genom själva nedläggandet.

För besvarande av denna fråga vilja vi hänvisa till vårt resonemang i anslutning till praxis' ställningstagande till frågan om förlagsrättens försvinnande vid en förlagsintecknad rörelses överlåtelse. På grund av den betydelse, som vi därvidlag ansett, att man måste tillmäta frågan, huruvida rörelsen får anses ha upphört genom överlåtelsen, synes oss skäl tala för att även vid förlagstagarens upphörande med sin rörelse utan samband med överlåtande av densamma förlagsinteckningens förmånsrätt kan anses upphöra. Emellertid torde denna fråga icke erhålla någon större betydelse annat än i två hänseenden. Det ena fallet är, då vid nedläggandet finnes kvarvarande förlagsegendom. Därom torde i tillämpliga delar kunna anföras vad som betr. frågan om förmånsrättens försvinnande vid överlåtande av en väsentlig del av förlagsegendomen anförts ovan, varför vi sålunda anse förmånsrätten i allmänhet gälla i efter nedläggandet kvarvarande förlagsegendom.[9] Det andra fallet är det, när förlagstagaren mot förmodan efter nedläggandet återupptager sin rörelse, som icke före återupptagandet kunde betraktas som endast tillfälligt nedlagd. Det senare fallet synes oss i realiteten vara likartat med det, att en förlagstagare återförvärvar en tidigare överlåten rörelse, varför ur rättsfallen NJA 1894 s. 502 och NJA 1924 s. 393 torde kunna dragas den slutsatsen, att förlagsinteckningen i sådant fall icke kan göras gällande i den återupptagna rörelsen. De lege ferenda kan emellertid ifrågasättas, huruvida denna sistnämnda lösning är tillfredsställande.

I 11 § FIF är även bestämt, att *flyttning* av förlagsintecknad rörelse utgör förfalloanledning. Anses då flyttning av en sådan rörelse medföra den med förlagsinteckning förenade förmånsrättens försvinnande?

Detta framgår icke tydligt av lagbestämmelse, ehuru av förarbetena till 1932 års ändringar i FIF liksom av ett stort antal uttalanden i samband med föreslagna ändringar i samma förordning framgår, att allmänna uppfattningen redan före 1932 års lagstiftning, varigenom dylik flyttning blev förfalloanledning, var den att

---

[9] Betr. frågan om införande av en avvecklingsperiod se vad som anförts å s. 135, vilket i tillämpliga delar kan anföras även här.

flyttning medförde förmånsrättens förfallande.[1] Denna uppfattning kan ledas tillbaka till rättsfallet NJA 1904 s. 176.

En redogörelse för detta rättsfall torde här vara av betydande intresse. Det var däri fråga om en metallfabrik belägen i en stad med RR, vilken stad icke var residensstad.[2] I fabriken med vad därtill hörde fastställdes förlagsinteckning. Senare flyttades fabriken från sagda stad till en socken utanför densamma. Kort tid därefter blev förlagstagaren försatt i konkurs. Tvist om frågan, huruvida förlagsinteckningshavarens förmånsrätt kunde göras gällande, uppkom. Det antecknades såsom ostridigt, att fabriksrörelsen i staden bedrivits inom förhyrd lokal liksom att de vid fabriken i socknen befintliga maskinerna och redskapen voro desamma, som tidigare funnits i fabriken i staden. Firman, under vilken rörelsen bedrevs, hade icke i samband med flyttningen inregistrerats hos KB i länet. HR ansåg i sin av HovR fastställda dom det vara ostridigt, att metallfabriken med tillhörigheter flyttats från staden till socknen och ansåg, att genom denna flyttning förlagsinteckningshavarens förmånsrätt i den flyttade egendomen upphört. Denna dom fastställdes av HD:s majoritet. Ett JR ansåg, att den framställda anmärkningen, att förlagsinteckningen skulle ha upphört att gälla genom att fabriken flyttats utom området för sagda stad saknade stöd av stadgande i FIF och ville därför upphäva de lägre domstolarnas beslut och ogilla anmärkningen mot den yrkade förmånsrätten.

Rättsfallet NJA 1920 s. 394 får likaledes anses erbjuda intresse i detta sammanhang.

I detta rättsfall var det fråga om ett stenhuggeri bedrivet av ett aktiebolag i en socken. RR i residensstaden hade fastställt förlagsinteckning till säkerhet för ett förlagslån till drivande av bolagets stenhuggeri i socknen. I inteckningsärendet hade företetts ett av vederbörande länsman utfärdat intyg av innehåll, att bolaget vore ägare till den fabrik, som under namn av Gusta stenhuggeri vore belägen i Gusta, Brunflo socken, jämte redogörelse för verksamhetens art och de däri använda maskinerna. Senare uppförde bolaget en ny anläggning för stenförädling på en annan plats i samma socken. Bolagets äldre anläggning bibehölls emellertid fortfarande. Den var belägen på ett avstånd av omkring 3 km från den nya anläggningen.

---

[1] Se därom exempelvis å s. 9 n. 8 nämnd skriv.

[2] Ang. forum för fastställande av förlagsinteckning se FIF § 2.

Senare beviljades tre nya förlagsinteckningar till säkerhet för förlag till båda dessa anläggningar. Bolagets verksamhet innefattade både brytning och förädling av sten. Efter den nya anläggningens tillkomst ägde tillverkningen av trappsten och plansten, som var den huvudsakliga tillverkningen, rum vid denna, medan tillverkningen av monument och fasadsten fortfarande bedrevs vid den gamla anläggningen. Bolaget försattes sedermera i konkurs. Tvist uppkom därefter ang. den förmånsrätt, som de vid skilda tidpunkter fastställda förlagsinteckningarna medförde i respektive anläggningar. RR ansåg i sin av HovR fastställda dom, att med hänsyn till vad i ärendet blivit upplyst om beskaffenheten av den nya anläggningen den först beviljade förlagsinteckningen icke omfattade jämväl de för driften vid den nya anläggningen anskaffade maskinerna, redskapen och inventarierna. HD ansåg emellertid, att den nya anläggningen icke kunde betraktas annorlunda än som en utvidgning av bolagets förut i samma socken bedrivna stenhuggerirörelse, varför den först beviljade förlagsinteckningen ansågs skola medföra förmånsrätt även i den nya anläggningens förlagsegendom.

Av rättsfallet NJA 1904 s. 176 torde kunna dragas den slutsatsen, att flyttning av rörelsen med dess tillhörigheter åtminstone från en kommun hörande till en förlagsinteckningsdomstols område till en kommun hörande till en annan förlagsinteckningsdomstols område ansetts medföra förlagsinteckningsrättens försvinnande.

Av rättsfallet NJA 1920 s. 394 torde kunna dragas den slutsatsen, att om en förlagsintecknad rörelse drives i en viss vid förlagsinteckningens beviljande angiven stad eller socken, och därefter en ny anläggning av samma eller likartat slag uppföres i samma kommun, till vilken anläggning en del (även om det är den huvudsakliga delen) av driften överföres, så anses förlagsinteckningen gälla även i den nya anläggningen. En dylik nyanläggning anses utgöra en utvidgning av den gamla rörelsen och icke startande av en ny rörelse eller flyttning av den gamla rörelsen med påföljd av förlagsinteckningsrättens totala försvinnande eller åtminstone försvinnande i vad som flyttats eller startats.[3]

---

[3] Märk att en förlagsintecknad rörelses flyttning *inom* samma kommun icke torde medföra förmånsrättens försvinnande. Dylik flyttning utgör ej heller förfalloanledning jämlikt 11 § FIF, åtminstone ej enligt Stockholms nuvarande förlagsinskrivningsdomares uppfattning, vilken delas av oss.

Emellertid finnas ett stort antal frågor av intresse, på vilka utgången av ifrågavarande rättsfall icke lämnar något säkert svar. Sålunda är det osäkert, dels huruvida den omständigheten, att flyttningen skett till just annan förlagsinteckningsdomstols område, är av betydelse, dels huruvida såsom villkor för att flyttning skall anses ha skett gäller, att driften måste ha nedlagts på den förutvarande orten, och, därest denna sista fråga besvaras nekande, huruvida förlagsinteckningen fortfarande gäller i den kvarvarande rörelsen, dels ock inverkan på den med förlagsinteckning förenade förmånsrätten av att rörelsen, i den mån den blir kvar, visserligen nedlägges men därefter återupptages. Av intresse är ju även att veta, vilken betydelse flyttning av rörelseegendomen och förlagsegendomen respektive väsentliga delar därav skall anses äga för frågan om förmånsrättens försvinnande.

Vid besvarandet av dessa frågor torde man kunna i viss utsträckning använda liknande resonemang som tidigare använts, när det gällt att besvara likartade frågor om verkan av en förlagsintecknad rörelses överlåtelse å den med förlagsinteckningen förenade förmånsrätten. En mycket viktig skillnad mellan överlåtelse och flyttning, som man alltid måste ha i tankarna, är emellertid den, att redan i och med överlåtelsen av en i förlagsegendomen integrerande del förmånsrätten i densamma går förlorad, medan redan i och med flyttningen av en i förlagsegendomen integrerande del förmånsrätten i densamma icke behöver gå förlorad.[4]

För att kunna besvara dessa frågor torde det vara lämpligt att först något gå in på förlagsinteckningsrättens fordringar i lokaliseringshänseende för att en rörelse skall vara individualiserad.

Enligt 1 § FIF i dess nu gällande lydelse skall i den utfästelse av den blivande förlagstagaren, varom talas i denna paragraf, uppgift finnas om stad eller socken, där rörelsen drives. Denna bestämmelse kompletteras av ett stadgande i 4 § av KK 12.6.1936 med föreskrifter angående tillämpningen av förordningen d. 13 april 1883 angående förlagsinteckning, varav framgår, att inskrivningsdomaren skall registrera denna uppgift. Vid sin tillkomst 1883 innehöll FIF liknande bestämmelser, ehuru strängare krav då uppställdes ifråga om vissa näringars lokalisering. Dessa näringar ansågos vid denna tid dels i följd av sin natur, dels ock i följd av den för deras drivande gällande

[4] Se s. 185 ff.

lagstiftningen bundna vid viss plats, varför man betr. dem ej kunde undgå att fordra uppgift om själva denna plats vid ansökan om förlagsinteckning.[5] Däremot ansågs intet skäl föreligga, varför vid ansökan om förlagsinteckning i exempelvis en fabrik platsen för fabriken skulle behöva uppgivas närmare än vid anmälan om fabrikens anläggning, i vilket fall uppgiften enligt förordningen om utvidgad näringsfrihet endast behövde omfatta stad eller socken, där näringen drevs. Uppgift å stället för fabriken vore en onödig fordran, som kunde lägga svårigheter i vägen för flyttningen av en industriell anläggning.[6]

Kan då någon betydelse för förmånsrättens försvinnande på grund

---

[5] Se justitieministerns anmälan 3.11.1882 i statsrådet av en RD skriv. 17.5.1882, se NJAII 1883, 1, s. 17.

[6] Märk att om en förlagstagare driver en särskilt förlagsinteckningsbar rörelse i en icke-residensstad med RR och en annan särskilt förlagsinteckningsbar rörelse av samma slag i en socken utanför, och därpå denna socken inkorporeras med staden synes det ju, som om med gällande lokaliseringsbestämmelser rörelserna skulle anses vara en och densamma i förlagsinteckningshänseende. Därest skilda förlagsinteckningar besvära de båda rörelserna, synes det oss, som om visserligen den hos residensstadens förlagsinskrivningsdomare fastställda förlagsinteckningen skall omregistreras hos förlagsinskrivningsdomaren i den andra ifrågavarande staden, men att de båda rörelserna fortfarande i förlagsinteckningshänseende skola behandlas som två skilda rörelser. I annat fall skulle endera förlagsgivaren kunna bli lidande. Man kunde tänka sig, att rörelsen blev gemensam i förlagsinteckningshänseende, och vardera förlagsgivaren fick behålla sin förlagsinteckning med lika rätt som den andra till så stort belopp, som svarade mot respektive rörelsers förlagsegendoms värden i förhållande till respektive förlagsinteckning, varefter den ene förlagsgivaren eventuellt fick för en del av beloppet stå tillbaka för den andre. Det skulle emellertid bli väl invecklat i praktiken. Å andra sidan kunna icke gärna båda förlagsgivarna utan vidare få samma rätt, ty då skulle den ene kunna bli missgynnad. Därest däremot de båda rörelserna vid tiden för inkorporeringen icke besväras av några förlagsinteckningar eller endast av gemensamt i desamma fastställda sådana, torde de efter omregistreringen mycket väl kunna behandlas som samma rörelse i förlagsinteckningshänseende. Ja, även om den ena av de båda rörelserna besväras av en inteckning, medan den andra är gravationsfri, synas rörelserna efter inkorporeringen böra bli en och densamma i förlagsinteckningshänseende och sålunda båda böra besväras av förlagsinteckningen ifråga. Visserligen kunna oprioriterade borgenärer till den gravationsfria rörelsen bli lidande därpå, men de måste ju ändå ha räknat med, att rörelsen kunde ha intecknats när som helst. Motsvarande resonemang kan föras, när rörelserna besväras av en gemensam förlagsinteckning och den ena rörelsen av en särinteckning med sämre rätt. Om däremot en dylik gemensam förlagsinteckning besvärar de båda rörelserna, men en särinteckning med bättre rätt besvärar den ena, torde rörelserna icke på detta sätt kunna sammanslås efter inkorpo-

av flyttning tillmätas den omständigheten, att rörelsen flyttats från en förlagsinskrivningsdomares ämbetsområde till en annans? Det förhållandet, att i rättsfallet NJA 1904 s. 176 HD icke särskilt betonat denna omständighet i motiveringen till sin dom kan måhända anses tyda på att så icke ansetts vara fallet. Därest HD:s dom i detta rättsfall baserades på den uppfattningen, att fordran å uppgift om stad eller socken i förlagsinteckningsärende utgör ett medel att individualisera rörelsen (ej t. ex. blott ett medel för vederbörande förlagsinteckningsmyndighet att konstatera sin behörighet) torde stödet för denna utgångspunkt just få anses ha varit förutnämnda föreskrift i FIF angående uppgift om stad respektive socken i förlagsinteckningsärende. Något motsvarande stöd för att flyttning icke blott från en kommun till en annan utan just från en inskrivningsmyndighets område till en annans måste föreligga för att förmånsrätten skall försvinna finnes däremot icke i FIF. Emellertid må samtidigt framhållas, att med gällande regler på förlagsinteckningsrättens område just flyttning från ett sådant ämbetsområde till ett annat synes, därest den icke skulle medföra förmånsrättens försvinnande i den till det nya ämbetsområdet överflyttade rörelsen, medföra betydligt större risker för senare förlagsgivare och oprioriterade borgenärer än exempelvis en flyttning av en rörelse från en socken till en annan socken inom samma inskrivningsdomares ämbetsområde. Ty i det senare fallet framgår ju av gravationsbevis utfärdat av inskrivningsdomaren i det ämbetsområde, inom vilket rörelsen flyttats, att förlagstagaren driver en förlagsintecknad rörelse av denna beskaffenhet, varför en förlagsgivare in spe liksom en oprioriterad borgenär har all anledning att undersöka, om det är fråga om samma rörelse. I det förra fallet däremot framgår icke av gravationsbevis utfärdat av inskrivningsdomaren i det ämbetsområde, dit den förlagsintecknade rörelsen flyttats, att förlagstagaren redan driver en förlagsintecknad rörelse, såvida icke förlagstagaren även i det nya området driver en förlagsintecknad rörelse. Detta förhållande får enligt vår uppfattning anses medföra, att den uppfattning betr. förevarande fråga, som närmast överensstämmer med lagtext och praxis, leder till föga tillfredsställande resultat ur synpunkten av förlags-

reringen, ty då skulle innehavaren av den gemensamma förlagsinteckningen kunna bli lidande.

Vad nu sagts gäller även i tillämpliga delar, när stad med RR lägges under landsrätt.

inteckningsinstitutets ändamål.[7] Vi skola återkomma till denna fråga vid behandlingen av vissa spörsmål de lege ferenda.

Övergå vi därefter till frågan, huruvida de lege lata det kan anses, att driften måste helt ha nedlagts i den i förlagsinteckningsärendet uppgivna staden eller socknen för att rörelsen skall anses ha flyttats med påföljd av förlagsinteckningsrättens försvinnande, få vi här även undersöka, huruvida förmånsrätten i så fall kan försvinna blott i den förflyttade delen av rörelsen eller även i den del av rörelsen, som finnes kvar. Det synes oss, som om såvitt gäller den eventuellt kvarblivande icke upphörda delen av rörelsen man på samma grunder som vid motsvarande förhållande efter överlåtelse måste anse, att förlagsinteckningens förmånsrätt alltjämt belastar densamma, även om praktiskt taget all rörelsens egendom förflyttats. Ja, saken torde här i själva verket ligga klarare till än vid överlåtelse av förlagsintecknad rörelse, ty här kan man ju i själva verket aldrig tala om någon förflyttning av all förlagstagarens egendom i den vidsträcktare betydelse vi tagit begreppet egendom ovan vid behandlingen av frågan om betydelsen av rörelses överlåtelse för förlagsgivares förmånsrätt. En del av de värden, som ingå under begreppet rörelse, torde nämligen i ett fall som detta aldrig komma att förflyttas i egentlig mening. Förflyttande av rörelsens egendom i större skala synes därför endast kunna i samband med nedläggande av driften på det gamla stället begagnas som indicium på att rörelsen förflyttats i sin helhet och rörelsen på det gamla stället definitivt upphört. Om däremot rörelsen på det gamla stället anses ha upphört med påföljd av förmånsrättens försvinnande, men rörelsen därefter återflyttas till samma ställe eller eljest ånyo börjar att drivas därstädes, är det fråga om man icke kan analogivis från rättsfallen NJA 1894 s. 502 och NJA 1924 s. 393 sluta sig till att förlagsinteckningsrätten icke kan göras gällande i den på detta sätt »återuppväckta» rörelsen. Samma grunder tala härför som de, vilka tala för samma negativa resultat vid »återuppväckande» av överlåten rörelse

[7] Se ang. detta ändamål s. 13. Nuvarande förlagsinskrivningsdomaren i Stockholm utgår från att förlagsinteckningens förmånsrätt försvinner vid rörelsens flyttning från en kommun till en annan, oavsett om kommunerna höra till skilda inskrivningsdomares områden eller ej. Det må emellertid samtidigt framhållas, att Svenska trävaruexportföreningen i skriv. 30.4.1926 har antagit, att förmånsrättens upphörande genom rörelsens flyttning sker i och med att genom denna driften blir förlagd till en annan domstols domvärjo, och ansett rättsfallet NJA 1904 s. 176 vara ett stöd för denna tolkning.

såsom driven av förlagstagare. De lege ferenda kan emellertid betvivlas, att detta resultat är lyckligt.

Svaret på frågan huruvida en rörelse skall anses förflyttad med påföljd, att förmånsrätten ej längre belastar vad som förflyttats, måste vara helt avhängigt av huruvida en rörelse av samma eller likartat slag kan sägas drivas på det nya stället. Enbart förflyttning av förlagsegendom utanför den stad eller socken, där rörelsen i förlagsinteckningsärendet uppgivits drivas, medför ingalunda, att förmånsrätten försvinner i samma egendom.[8]

Följdriktigheten torde kräva, att, även om blott en liten del av rörelsen förflyttas, förmånsrätten skall anses ha upphört i den förflyttade delen, blott rörelsen i den nya kommunen kommit till uttryck i igångsatt drift av samma eller likartat slag. Att dylik drift måste ha igångsatts för att förflyttning skall anses ha skett anse vi sammanhänga därmed, att, om en förlagstagares rörelse förflyttas blott för att nedläggas, detta närmast är att jämställa med förflyttning av förlagsegendom utanför ifrågavarande stad eller socken exempelvis för försäljningsändamål.[8a]

Givetvis kan det ofta även vara svårt att avgöra, huruvida en av förlagstagaren inom annan stad eller socken igångsatt rörelse är densamma som den redan förut drivna förlagsintecknade. Emellertid torde detta förhållande i regel icke ha så stor betydelse. Ty i den nya rörelsen kan ju den gamla förlagsinteckningens förmånsrätt aldrig göras gällande, vare sig den får anses vara samma rörelse eller en ny sådan.

Betr. frågan om all till den i den gamla kommunen drivna rörelsen hörande förlagsegendom skall ha förflyttats för att förlagsgivarens förmånsrätt skall anses ha försvunnit däri kan i tillämpliga delar hänvisas till det resonemang, som ovan förts rörande motsvarande fråga vid överlåtelse av en förlagsintecknad rörelse.

Som synes bli konsekvenserna av den uppfattning betr. följderna av flyttning av förlagsintecknad rörelse, som i praxis kommit till uttryck i rättsfallet NJA 1904 s. 176, ganska svåröverskådliga. De svårigheter, som här uppstå, torde dock de lege ferenda i huvudsak kunna bringas att upphöra. Se därom närmare längre fram.

När i 11 § FIF talas om helt överlåtande eller förflyttande av rörelse såsom förfalloanledning, synes det oss som om allt talar för

[8] Se s. 185 ff.

[8a] Se s. 187 ff.

den uppfattningen, att härmed avses just sådant helt överlåtande respektive förflyttande av rörelse, som vi ovan ansett medföra den med förlagsinteckning förenade förmånsrättens upphörande. Först när rörelsen överlåtits respektive förflyttats på sådant sätt, att förmånsrätten på sätt ovan framhållits försvunnit i den enligt förlagsinteckningsrättens regler individualiserade ursprungligen förlagsintecknade rörelsen, torde alltså förlagsgivaren äga rätt att kräva omedelbar betalning för förlagsintecknad fordran, ändå att den icke är förfallen, på grund av att rörelsen ifråga helt överlåtits eller förflyttats. Bestämmelserna om överlåtelse respektive förflyttning såsom förfalloanledning synas nämligen ha tillkommit i första hand för att skydda förlagsgivaren mot risken för förlagsinteckningsrättens försvinnande genom hela rörelsens överlåtande respektive förflyttande.[9] Hur därmed förhåller sig är emellertid icke så viktigt, emedan ju överlåtelse respektive förflyttning av en väsentlig del av rörelsen är tillräcklig för att en förlagsintecknad fordran skall anses förfallen enligt samma paragraf. Och för att dylik väsentlig överlåtelse respektive förflyttning skall anses ha ägt rum med påföljd enligt 11 § FIF torde man icke kunna uppställa den fordran, att den skall ha medfört förlagsinteckningsrättens upphörande. I stället synes här avses, att rörelsen till en del kan tänkas fortfarande drivas av den gamle ägaren respektive i den gamla kommunen. Förlagsgivarens säkerhet blir ju oftast allvarligt hotad, om större delen av objektet för hans förmånsrätt försvinner, även om en del av detsamma återstår. Man torde sålunda kunna anse t. ex. överlåtelse av större delen av en förlagsintecknad rörelses lösa inventarier kunna utgöra förfalloanledning, även om rörelsen fortfarande i liten skala drives av överlåtaren. Givetvis måste det dock vara fråga om fall, då överlåtelsen respektive förflyttningen icke omedelbart kompenseras genom nyanskaffning av lösa inventarier i så stor utsträckning, att genom densamma den väsentliga omfattningen respektive det väsentliga värdet[1] av förlagstagarens förlagsegendom dock finnes kvar i hans ägo respektive i den gamla kommunen.

Vad kan då betraktas som väsentlig del av en förlagsintecknad rörelse? Det synes oss som om man, när det gäller att bestämma

[9] Se s. 127 och 142, 1905 års RD skriv. nr 117, flera skriv. i anledning av 1925 års remiss, såsom länsstyrelsens i Blekinge län skriv. 7.5.1926 och länsstyrelsens i Hallands län skriv. 11.5.1926, ävensom motiven till 1932 års ändringar i FIF.

[1] Betr. begreppen omfattning och värde se s. 149.

denna väsentliga del, icke kan tänka sig, att överlåtelsen eller flyttningen med nödvändighet skall ha ägt rum i ett sammanhang, utan att det likaväl kan tänkas vara fråga om en rad successiva överlåtelser respektive förflyttningar ledande till att en väsentlig del av rörelsen så småningom överlåtits respektive förflyttats. Ty annars skulle det vara synnerligen lätt att kringgå ifrågavarande bestämmelse. Men om dylika successiva överlåtelser respektive förflyttningar skola anses som väsentliga med påföljd, att de utgöra förfalloanledning, måste man ju utgå från förlagsegendomens omfattning eller värde vid någon tidpunkt, efter vilken omfattningen[2] respektive värdet[2a] av förlagsegendomen måste väsentligt ha nedgått. Det torde då kunna antagas, att denna tidpunkt är tidpunkten för förlagsinteckningens fastställande. Härvid kan icke värdet å förlagsegendomen vid förlagsinteckningens fastställande vara allena avgörande; d. v. s. om överlåtelse respektive förflyttning skett på så sätt, att förlagsegendomen väsentligt nedgått i värde, kan icke förfalloanledning alltid föreligga på grund av ifrågavarande bestämmelse. Ty tack vare ändrade konjunkturer kan ju förlagsegendomens värde ha sjunkit ned till $^1/_2$ eller mindre, utan att dess omfattning undergått nämnvärd minskning genom överlåtelse eller förflyttning, och då är det omöjligt att med de ordalag, som ifrågavarande bestämmelse har, anse denna värdeminskning utgöra överlåtelse eller förflyttning. Om omfattningen av förlagsegendomen nedgår kraftigt genom dylik överlåtelse eller förflyttning, men värdet å egendom av detta slag stigit så mycket, att den kvarvarande förlagsegendomen ändock har ungefärligen samma värde som vid förlagsinteckningens fastställande, skall då en väsentlig del av rörelsen anses ha övergått respektive förflyttats? Mot detta talar den omständigheten, att förlagsgivarens säkerhet ej därigenom i sig behöver märkligt minskas, ty värdet av den kvarvarande förlagsegendomen är ju lika stort som eller ungefär lika stort som motsvarande värde vid förlagsinteckningens fastställande. Enligt vår uppfattning måste det äga rum en minskning av omfattningen av förlagsegendomen, som icke kompen-

---

[2] Med omfattningen av egendomen avses däri faktiskt ingående lösa inventarier, råvaror etc. oavsett värdet å desamma. Med att denna omfattning icke nedgår trots väsentlig värdeminskning menas då, att förlagsegendomen fortfarande omfattar ungefär lika många lösa inventarier, råvaror etc. av samma eller likartat slag som dem, vilka funnos vid den ifrågavarande tidpunkten.

[2a] med värde avses här värdet i svenskt mynt.

serats genom en värdestegring å densamma, för att en väsentlig del av en förlagsintecknad rörelse skall anses ha överlåtits respektive förflyttats med påföljd av förlagsgivarens rätt att kräva omedelbar betalning för icke förfallen förlagsintecknad fordran.

Det må framhållas, att förlagsegendomens värde respektive omfattning vid förlagsinteckningens fastställande icke alltid torde vara lätt att i efterhand konstatera beroende på att någon uttrycklig fordran i lag, att det i 3 § FIF omförmälda intyget skall innehålla värdering av den förlagsinteckningsbara egendomen respektive en exakt förteckning å de i densamma ingående individuella föremålen, icke finnes. Magistrat respektive landsfiskal behöver enligt 3 § härvidlag blott intyga, att rörelsen är av den art och av förlagstagaren drives i den omfattning, som i 1 § FIF sägs. På grund härav torde det ofta vara synnerligen svårt att leda i bevis, att överlåtelse respektive förflyttning av väsentlig del av förlagsintecknad rörelse ägt rum, speciellt i de relativt sällsynta fall, då vid förlagsinteckningens fastställande rörelseidkaren icke var bokföringspliktig.

Det må vidare framhållas, att en viss skillnad får anses föreligga mellan begreppen rörelse enligt 11 § FIF beroende på om det är fråga om överlåtelse, nedläggande eller förflyttning av en väsentlig del av densamma. Medan överlåtelse av en väsentlig del av förlagsegendomen utan samband med överlåtande av någon del av driften torde kunna utgöra överlåtande av väsentlig del av rörelsen enligt denna § torde det få anses, att för förflyttning av väsentlig del av rörelse enligt samma paragraf fordras, att åtminstone någon del av själva driften förflyttats. Detta får ses i sammanhang med den tidigare omförmälda skillnaden med avseende å förlagsgivarens förmånsrätt mellan å ena sidan överlåtelse av viss del av förlagsegendomen utan samband med överlåtelse av någon del av driften och å andra sidan förflyttning av viss del av förlagsegendomen utan samband med förflyttning av själva driften.[3] Vid nedläggande av en väsentlig del av en rörelse är det uppenbart, att hänsyn blott kan tagas till i vad mån driften är nedlagd.

Förutom nämnda regler om anknytning till en viss rörelseidkare och lokalisering till en viss stad eller socken finnas ytterligare några bestämmelser avsedda att underlätta individualiseringen av en förlagsintecknad rörelse.

---

[3] Se s. 130 ff., särskilt s. 143.

Att förlagstagarens namn jämlikt 4 § i den tidigare nämnda KK 12.6.1936 skall upptagas i överskriften till det i denna kungörelse omförmälda upplägget synes oss vara en ganska självklar individualiseringsföreskrift, på vilken det icke behöver spillas många ord. Det må emellertid framhållas, att vid juridiska personer blir det själva firman, som kommer att angivas såsom förlagstagarens namn.[4] Detta är av betydelse, som vi snart skola se.

I överskriften till nyssnämnda upplägg skall vidare enligt 4 § i nyssnämnda KK intagas uppgift om rörelsens allmänna beskaffenhet. Vad menas då med rörelsens »allmänna beskaffenhet»?[5] Räcker det t. ex. med att uppgiften ifråga är så intetsägande, att den blott angiver rörelsen såsom »fabriksrörelse» utan närmare definition av vad för slag av fabriksrörelse det rör sig om?[6] Formuleringen av FIF kan möjligen anses tyda på att så är fallet. Däri nämnes ju härvidlag blott, att intyget av magistrat respektive landsfiskal skall innehålla uppgift om att rörelsen är av den art och omfattning, som i 1 § samma förordning säges, d. v. s., när det gäller fabrik, industriell rörelse, för vilken i regel användes drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter eller ock minst tio arbetare.[7] Om rörelsens allmänna beskaffenhet skulle få angivas blott såsom »fabriksrörelse», får väl detta anses medföra, att, om förlagstagaren i en stad driver två helt

---

[4] Se sålunda lagen 12.8.1910 om aktiebolag § 123, lagen 14.9.1944 om aktiebolag § 193, lagen 28.6.1895 om handelsbolag och enkla bolag § 1, lagen 13.7.1887 ang. handelsregister, firma och prokura §§ 9–10 samt lagen 22.6.1911 om ekonomiska föreningar § 76.

[5] Jfr lagen 13.7.1887 ang. handelsregister, firma och prokura § 17.

[6] I praktiken angives i av oss undersökta böcker över förlagsinteckningar i regel det speciella slag av förädling rörelsen avser, men så är icke alltid fallet. I ett fall har en kombinerad handels- och industrirörelses allmänna beskaffenhet angivits endast med ordet handelsrörelse.

[7] Märk emellertid NJA 1946 s. 229. I detta rättsfall var det fråga om en ansökan om förlagsinteckning, vid vilken ansökan hade fogats ett av vederbörande landsfiskal utfärdat intyg, vari uppgavs, att rörelseidkaren ifråga drev industriell rörelse under viss firma i en i intyget angiven socken, och att för rörelsen användes drivkraft om minst fem effektiva hästkrafter. Enär intyget ifråga icke innehöll sådant närmare angivande av den bedrivna rörelsens art, att det kunde anses styrkt, att rörelsen vore av sådan beskaffenhet, som avses i FIF, och utredning därom ej heller eljest förebragts, ansågs ifrågavarande ansökan icke kunna bifallas. Av rättsfallet ifråga får anses framgå, att när förlagsinteckning önskas fastställd i en fabriksrörelse, utredning om vilket slag av industriell rörelse, som bedrives, måste företes i sådant intyg, varom i 3 § FIF förmäles.

olika slag av fabriksrörelse, t. ex. en mekanisk verkstad och en konfektfabrik, en i förlagstagarens »fabriksrörelse» i staden fastställd förlagsinteckning skulle anses gälla i båda dessa rörelser. Nu förefaller emellertid ett sådant resultat olyckligt bl. a. beroende därpå att svårigheter skulle kunna uppstå, när det gäller att bestämma, huruvida förutsättningarna för omedelbart krav jämlikt 11 § FIF föreligga liksom när överlåtelse eller flyttning skall anses medföra förmånsrättens upphörande. Vidare kunna olägenheter uppkomma därigenom, att längre fram separata förlagsinteckningar överhuvudtaget icke kunna fastställas i av förlagstagaren inom samma stad eller socken drivna skilda rörelser. Att anse att separata förlagsinteckningar på grund av förutnämnda lokaliseringsfordrans roll som individualiseringsmedel icke skulle kunna fastställas i skilda typer av industriell rörelse drivna av samma person i samma stad eller socken förefaller emellertid att vara en synnerligen opraktisk lösning, enär han med en sådan regel i många fall icke torde kunna effektivt utnyttja båda sina rörelser i kreditsyfte. Ty det är ju icke alltid säkert, att en person, som är villig att låna ut pengar mot säkerhet av förlagsinteckning i en mekanisk verkstadsrörelse eller mot dylik säkerhet ingå borgen för ett av förlagstagaren upptaget banklån är villig att göra samma sak mot säkerhet av förlagsinteckning i en konfektfabrik. Personen ifråga kanske anser sig ha sådan kännedom om mekanisk verkstadsrörelse, att han kan bedöma säkerhetsvärdet av en förlagsinteckning i densamma, medan han alls icke anser sig äga motsvarande kännedom betr. konfektfabriksbranschen. Konfektfabriken skulle sålunda kanske icke nämnvärt förbättra förlagstagarens lånevillkor i detta fall eller öka hans möjlighet att erhålla borgenssäkerhet, medan den redan fastställda förlagsinteckningen skulle medföra, att hans möjligheter att erhålla kredit med tillhjälp av en senare förlagsinteckning i konfektfabriken förminskades tack vare att förlagsinteckning redan besvärade denna fabrik.[8] Men om denna regel, såsom vi hålla före, icke kan anses

[8] Gemensam förlagsinteckning kan ju ändå alltid anlitas, om en inteckning önskas fastställd i två eller flera rörelser för samma lån. Se kap. X. I ännu högre grad ogynnsam ställer sig ju den av oss här kritiserade regeln, om efter förlagsinteckningens fastställande i den ena rörelsen förlagstagaren startar den andra rörelsen av annat slag i samma stad eller socken, och denna rörelse anses automatiskt omfattad av förlagsinteckningen. Annorlunda ligger det ju, som ovan framhållits, till vid startande av en ny rörelse av samma slag i samma stad eller socken efter det förlagsinteckning fastställts i den först startade rörelsen.

gälla, synas sålunda starka skäl tala för att rörelsens allmänna beskaffenhet måste angivas närmare än blott genom att uppgivas som industriell rörelse i överskriften till ifrågavarande upplägg. I själva verket synes föreskriften om registrering av rörelsens allmänna beskaffenhet vara tämligen meningslös, om den icke tolkas på detta sätt.

Hur går det då, om en rörelses beskaffenhet efter förlagsinteckningens fastställande ändras? Därest denna ändring är av väsentlig art, synes det oss mest antagligt, att densamma med avseende å däri fastställd förlagsinteckning skall anses liktydig med nedläggande av den förlagsintecknade rörelsen och startande av en ny rörelse. Detta synes oss klart, såvitt gäller ändring medförande, att efter förändringen verksamheten blivit av den beskaffenheten, att en ny förlagsinteckning icke kan i densamma fastställas. Ty annars skulle ju på detta sätt även icke förlagsinteckningsberättigade näringar, t. ex. handel, kunna på indirekt väg förlagsintecknas, vilket väl icke kan anses vara fallet. Men om en idkare av en industriell förlagsintecknad rörelse av viss beskaffenhet, t. ex. ett sågverk, upphör med sin sågverksdrift, och förlagstagaren i samma hus och med tillhjälp av delvis samma lösa inventarier påbörjar en annan slags rörelse av förlagsinteckningsbar beskaffenhet, t. ex. en mekanisk verkstad, skall då förlagsinteckningen anses gälla i till den mekaniska verkstaden hörande förlagsinteckningsbar egendom? Detta synes icke de lege lata kunna antagas vara fallet, åtminstone om icke före det förändringen vidtagits anmälan om densamma skett till vederbörande förlagsinskrivningsdomare, och denne verkställt anteckning om ändringen i rörelsens allmänna beskaffenhet på samma sätt som han verkställer anteckning om ändring i den firma, varunder rörelsen drives. Därest icke dylik anteckning om ändringen ägt rum, skulle nämligen förlagstagarens övriga borgenärer kunna bli lidande, om den ändrade rörelsen skulle omfattas av förlagsinteckningen ifråga. De hämta ju i allmänhet sina kunskaper om vilken förlagstagarens rörelse, som är förlagsintecknad, ur gravationsbevis eller direkt ur förlagsinteckningsboken.

Vid delvis ändring av en förlagsintecknad rörelses beskaffenhet synes oss förlagsinteckningen icke kunna anses bli gällande i den del av rörelsen, vars beskaffenhet ändrats. Samma skäl tala för en dylik regel som de, vilka tala för att samma enkla förlagsinteckning icke skall kunna fastställas i flera olika rörelser med verksamhet av helt

olika beskaffenhet.[9] Vill förlagstagaren erhålla förlagsinteckning i båda dessa rörelser, synes han böra låta fastställa gemensam förlagsinteckning i desamma.

Slutligen må nämnas, att nedgång av en förlagsintecknad rörelses omfattning efter förlagsinteckningens fastställande under den i 1 § omförmälda minimigränsen icke synes i sig böra medföra förlagsinteckningsrättens upphörande i rörelsen, ty därigenom skulle förlagsgivarens säkerhet kunna helt försvinna utan någon motsvarande vinst för andra borgenärer. De skäl, som tala för minimigränsen för sagda omfattning, nämligen hänsyn till rörelsens möjlighet att erbjuda förlagsgivare någon i egentlig mening betryggande säkerhet, göra sig således här icke gällande.[2]

En annan individualiseringsföreskrift, som tidigare antytts, utgöres av bestämmelsen i 4 § förutnämnda KK 12.6.1936, att i överskriften till upplägget skall upptagas den firma, varunder rörelsen utövas. Bestämmelsen kompletteras genom ett stadgande i samma stycke med innehåll, att om förändring i firman, varom anmälan skett eller upplysning i inteckningsärende vunnits, anteckning skall göras i samma överskrift.

Vad innebära nu dessa bestämmelser?

Till en början skola vi undersöka i vad mån ändring i firmanamnet kan påverka en i en rörelse fastställd förlagsinteckning. I 9 § nyssnämnda KK finnes stadgat, att gravationsbevis skall upptaga icke blott den firma, varunder rörelsen angivits i boken över förlagsinteckningar, utan även anmärkta ändringar däri. Detta vore ju meningslöst, om icke därmed avsåges, att alla förlagsinteckningar, som meddelats i rörelsen, vare sig de beviljats under det gamla eller nya firmanamnet, skola medtagas i gravationsbevis.[3] Och då kan

---

[9] Se s. 151–152. [2] Jfr s. 96–97.

[3] Enligt uppgift av nuvarande förlagsinskrivningsdomaren i Stockholm upptages, efter det anteckning om firmaändring skett i förlagsinteckningsboken, förut i rörelsen under dess tidigare firmanamn beviljade inteckningar i gravationsbevis över rörelsen under det ändrade firmanamnet. Annorlunda synas förhållandena ha legat till före den 1932 vidtagna lagstiftningen på förlagsinteckningsrättens område. Av vissa skriv. i anledning av 1925 års remiss, nämligen a. skriv. 3.2.1926 från Svenska handelsbanken, skriv. 17.5.1926 från Sveriges industriförbund och a. skriv. 27.2.1926 från Skandinaviska kreditaktiebolaget, framgår, att efter ändring i förlagstagarens firma förlagsinteckningsdomstol behandlade företaget som två skilda förlagstagare och icke i gravationsbevis utfärdade under det ena firmanamnet upptog förlagsinteckningar meddelade under det andra firmanamnet.

man givetvis icke heller antaga, att förlagsinteckningen upphör i och med firmaändring eller registrering därav av handelsregisterförare respektive anteckning därom av förlagsinskrivningsdomare, ty en sådan regel skulle ju medföra, att gravationsbevis kunde vara riktigt utfärdade men missvisande.

Samtidigt må emellertid påpekas, att en ändring av förlagstagarens firma med bibehållen förmånsrätt för förlagsgivaren kan medföra vissa faror, så länge anteckning om densamma icke influtit i förlagsinteckningsboken. Därest gravationsbevis begäres å en förlagsintecknad rörelse under det ändrade firmanamnet, och i förlagsinteckningsboken rörelsen finnes upptagen under det gamla firmanamnet, kan gravationsbeviset komma att utvisa, att rörelsen icke besväras av någon förlagsinteckning.[4]

Kan själva förlagstagaren anses ha blivit en annan genom firmaändringen, är situationen något annorlunda än när firman ändrats, men förlagstagaren är densamma. Om ett aktiebolag eller en ekonomisk förening ändrat sitt firmanamn, påminner förhållandet teoretiskt om det fall, att rörelsen överlåtits från en förlagstagare till en annan, och man kunde därför tänka sig, att förlagsinteckningens förmånsrätt upphörde att gälla i rörelsen. Resultatet av en dylik ändring skulle påminna om det fall, att ett aktiebolag överlåter en förlagsintecknad rörelse till ett annat aktiebolag, men båda aktiebolagen ha samma aktieägare. I båda fallen äro de fysiska personer, som via juridisk person äga den förlagsintecknade rörelsen, desamma, men de juridiska personer, som direkt äro ägare till rörelserna, äro olika. Emellertid är det en viss skillnad mellan de båda fallen. Ty en formellt riktig överlåtelse av en rörelse mellan ett bolag som säljare och ett annat som köpare kan antagas i allmänhet vara en betydligt mer omständlig procedur än en firmaändring. Och efter en dylik överlåtelse finnes säljarebolaget kvar och har oftast tillgångar i form av influten köpeskilling eller utestående ogulden köpeskilling för den försålda rörelsen, varigenom förlagsgivarens ställning blir en annan än vid firmaändring. Men om vi sålunda anse, att vid ändring i firmanamn hos en juridisk person, som är förlagstagare, en redan fastställd förlagsinteckning fortfar att gälla i den rörelse, som förlagstagaren

[4] Enligt uppgift av nuvarande förlagsinskrivningsdomaren i Stockholm kommer ändring av förlagstagarens firmanamn till vederbörande inskrivningsdomares kännedom först i samband med prövning av ansökan om förlagsinteckning. Givetvis kan han dock även genom anmälan erhålla kännedom därom.

driver efter ändringen av firmanamnet, så ha vi därmed icke sagt, att icke även en överlåtelse av en förlagsintecknad rörelse från ett aktiebolag ägt av vissa fysiska personer till ett annat aktiebolag ägt av samma fysiska personer med påföljd av förlagsinteckningens försvinnande kan tänkas medföra en osäkerhet för förlagsgivaren liknande den, som skulle göra sig gällande vid en regel om förmånsrättens försvinnande vid firmaändring, på grund av lättheten att använda en dylik överlåtelse för att i en kritisk situation bli av med en besvärlig förlagsinteckning. Emellertid kan man nog icke komma ifrån att med nu gällande bestämmelser det vid överlåtelsen från ett aktiebolag till ett annat rör sig om en överlåtelse, som måste medföra upphörandet av den med förlagsinteckningen förenade förmånsrätten.

Kan en firmaändring av förevarande slag på annat sätt antagas medföra andra verkningar än en ändring av en fysisk persons firma? Det bör observeras, att här såsom riskökande moment tillkommer den omständigheten, att medan för en misstänksam förlagsgivare in spe respektive en annan borgenär in spe, när det gäller en fysisk persons firma, en viss trygghet förefinnes därigenom, att samme fysiske persons namn dock finnes hos förlagsinskrivningsdomaren inregistrerat, någon motsvarighet härtill icke föreligger, när exempelvis ett aktiebolag ändrar firmanamn.

Av speciellt intresse vid handelsbolag har ansetts vara, vilken verkan inträde eller utträde av bolagsman skall anses medföra med avseende å förlagsinteckning. Att här föreligger ett problem har t. ex. Skandinaviska kreditaktiebolaget ansett, som i ovannämnda skrivelse 27.2.1926 anför följande: »I sammanhang härmed torde någon uppmärksamhet böra ägnas spörsmålet om inverkan å ett handelsbolags förlagsinteckningar av bolagsmans utträde, resp. ny bolagsmans inträde.» Det synes oss icke föreligga någon anledning att, så länge handelsbolaget fortfarande anses utgöra samma juridiska person, antaga annat än att förlagsinteckningen fortfarande gäller i bolagets förlagsegendom. Jämlikt 19—20 §§ i lagen 28.6.1895 om handelsbolag och enkla bolag är utträdande bolagsman ansvarig såsom för egen skuld för bolagets före utträdet ingångna förbindelser och för efter utträdet ingångna förbindelser, om medkontrahenten ej känt till utträdet. Däremot torde icke kunna antagas, att en förlagsgivare kan göra gällande förmånsrätt i någon egendom tillhörig den avgångne bolagsmannen. Ty den avgångne bolagsmannen betraktas

ju som en annan person än handelsbolaget. Betryggande garantier för att tillvaron av en dylik förmånsrätt kommer till tredje mans kännedom finnas icke heller.

När en rörelse av förlagsinteckningsbar omfattning skall anses drivas och sålunda kunna förlagsintecknas torde kunna bestämmas med ledning av vad ovan anförts.

Några synpunkter de lege ferenda.

I uttalanden gjorda i anledning av 1925 års remiss har föreslagits, att en gemensam förlagsinteckningsdomstol för hela riket skulle införas.[5] Detta synes oss vara ett förslag värt att beakta. Nackdelarna med en sådan för hela landet gemensam inskrivningsmyndighet för förlagsinteckningar äro huvudsakligen tre. Dels medför den därav föranledda omorganisationen kostnader. Dels kunna besvärliga problem uppkomma under en övergångsperiod. Dels ock kunna större besvär och kostnader än f. n. (större avstånd till registreringsmyndighet) därigenom komma att drabba dem, som begagna sig av förlagsinteckningsinstitutet. Vad den sista nackdelen beträffar torde den icke kunna anses stor och får anses mer än motvägas av just dessa intresserades fördel av en ny regel, som gör förlagsinteckningen betydligt mer värdefull som säkerhet. Övergångsbesvärligheterna torde icke behöva bli särdeles svåra och det bör observeras, att redan med gällande lagstiftning motsvarande svårigheter i mindre skala kunna uppkomma genom förlagsintecknade rörelsers överförande till samma förlagsinskrivningsdomare på grund av inkorporering av landskommun i stadskommun eller genom stads läggande under landsrätt.[6] Kostnaderna för omläggningen kunna antagas bli ringa mot vad man vinner med densamma, vartill vi nu skola komma.

En väsentlig vinst av en gemensam förlagsinskrivningsmyndighet anse vi vara den, att därigenom förlagsinteckning försvin-

---

[5] Så exempelvis i tidigare nämnda skriv. 27.2.1926 av Skandinaviska kreditaktiebolaget och 11.5.1926 av Stockholms handelskammare. Märk den centraliserade registreringen av »chattel mortgage» och »floating charge», se s. 47 och 53. Märk även i Danmark framställda önskemål om införande av ett centralt register över underpant i lösöre, se s. 39.

[6] Se s. 144 n. 6.

nande genom flyttning helt torde kunna undvikas. Det bör dock härvid anmärkas, att, även om förlagsinskrivningsmyndigheterna äro desamma som nu, torde flyttningens verkan, att förlagsinteckningens förmånsrätt försvinner, vara omotiverad i den mån flyttningen sker inom samma förlagsinskrivningsdomares område. I själva verket är situationen här likartad med den vid flyttning från en kommun till annan, då för hela landet finnes en gemensam förlagsinskrivningsmyndighet. Däremot kan ju med nuvarande inskrivningsmyndigheter flyttning av en förlagsintecknad rörelse från en inskrivningsdomares ämbetsområde till en annan inskrivningsdomares ämbetsområde utan förlagsinteckningens upphörande medföra allvarliga risker för en senare förlagsgivare in spe respektive oprioriterad borgenär in spe till den flyttade rörelsen. Ty denne kan ju icke gärna infordra gravationsbevis från alla landets förlagsinskrivningsdomare, innan han beviljar förlagstagaren lån, går i borgen för denne mot säkerhet av förlagsinteckning eller dylikt.

I den mån flyttning icke anses medföra förlagsinteckningens upphörande synes oss sådan flyttning ej heller behöva medföra rätt för förlagsgivaren att kräva omedelbar betalning för icke förfallen förlagsintecknad fordran på sätt i 11 § FIF stadgas. Överhuvudtaget torde den nuvarande individualiseringen av förlagsintecknad rörelse få anses ohållbar ur säkerhetssynpunkt, men de värsta nackdelarna därav elimineras genom införande av en dylik gemensam förlagsinskrivningsmyndighet. Att rörelsen skall vara lokaliserad till viss stad eller socken synes oss utgöra ett föråldrat stadgande. Om all i Sverige av varje förlagstagare driven rörelse av samma beskaffenhet som den, vilken förlagsintecknats, skulle anses i förlagsinteckningshänseende tillhöra den förlagsintecknade rörelsen, torde detta bättre än den nuvarande regeln få anses anpassat efter nutidens ekonomiska förhållanden. Därest på skilda orter av samme förlagstagare drivna rörelser av samma beskaffenhet anses utgöra skilda enheter i förlagsinteckningshänseende, kan det nämligen vara lätt för förlagstagaren att undandraga förlagsgivaren hans säkerhet genom att överföra förlagsegendom från den ena rörelsen till den andra.

Därest en förlagstagare driver skilda förlagsintecknade rörelser, böra förlagsinteckningarna i desamma enligt vår uppfattning inregistreras på sådant sätt, att det av gravationsbevis betr. den ena rörelsen framgår, att förlagstagaren ifråga driver även en annan förlagsintecknad rörelse, liksom att förlagstagaren driver en förlagsintecknad

rörelse bör nämnas i gravationsbevis ang. av samma förlagstagare driven icke förlagsintecknad rörelse. Därigenom skulle kunna förebyggas eventuella olägenheter för en annan förlagsgivare in spe respektive en oprioriterad borgenär in spe av ändring i den firma, varunder en fysisk förlagstagare driver en förlagsintecknad rörelse. Ty ser denne borgenär in spe av gravationsbevis betr. en av en viss person driven rörelse, att densamma visserligen icke är förlagsintecknad, men att personen ifråga driver en annan rörelse, som är förlagsintecknad, har han all anledning att undersöka, huruvida det är samma rörelse under en annan firma, ehuru firmaändringen icke kommit till förlagsinskrivningsmyndighetens kännedom. Vidare borde bestämmelser införas därom, att en till föraren av vederbörande register anmäld ändring av aktiebolags, handelsbolags eller ekonomisk förenings firma omedelbart ex officio av denne skulle meddelas vederbörande förlagsinskrivningsmyndighet. Därigenom skulle en förlagsgivare in spe respektive en oprioriterad borgenär in spe säkerställas mot menliga verkningar av en dylik firmaändring.

Det kunde även tänkas, att varje förlagsintecknad rörelse försågs med ett registreringsnummer. Ett sådant torde ha betydelse framför allt om en för hela riket gemensam förlagsinskrivningsmyndighet finnes, samt om samme förlagstagare anses kunna driva flera rörelser av samma beskaffenhet. Därigenom skulle individualiseringen av rörelsen underlättas. Emellertid anse vi, som förut framhållits, att förlagstagaren icke bör kunna särinteckna flera rörelser av samma beskaffenhet.

Om sålunda det osäkerhetsmoment, som flyttning av en förlagsintecknad rörelse genom dess verkan å förmånsrätten f. n. utgör för förlagsgivare, utan större svårighet torde på sätt ovan visats kunna helt eller delvis elimineras, kan man fråga, huruvida någon möjlighet finnes att förbättra förlagsgivarens ställning i det fall, att en förlagsintecknad rörelse överlåtes.[8] Förmånsrättens försvinnande i samband med dylik överlåtelse torde nämligen vara en av de omständigheter, som framför allt äro ägnade att föranleda förlagsinteckningens osäkerhet som kreditunderlag. Att stadgandet i 11 § FIF om skydd för förlagsgivaren mot dylik överlåtelse ej kan anses

[8] Härvidlag har redan tidigare nämnts fördelen i ett speciellt avseende av en för hela riket gemensam förlagsinskrivningsmyndighet, se s. 134–135.

särdeles effektivt torde klart ha insetts på flera håll.[9] Finnes det då något skäl till att en förlagsinteckning förmånsrätt upphör i och med den förlagsintecknade rörelsens överlåtelse? Av motiven till FIK:s förslag 1881 och flera uttalanden[1] i samband med tillkomsten av FIF och kritiken av densamma synes man kunna sluta sig till att historiska erfarenheter av avigsidorna hos skilda lösöreunderpantsystem liksom frångående av sådana system i nyare europeisk lagstiftning spelat en stor roll för regelns tillkomst.

På grund av den osäkerhet förlagsinteckningens försvinnande vid överlåtelse sålunda medför för förlagsgivaren, vilken osäkerhet ju äventyrar hela förlagsinteckningsinstitutets värde, ha emellertid tid efter annan förslag framställts, vilka åsyftat ett tryggande av förlagsgivarens ställning härvidlag. Därvid har man sökt säkerställa förlagsgivaren genom viss ansvarighet för den nye ägaren eller genom garantier för att överlåtelsen skall komma till förlagsgivarens kännedom eller ock genom en kombination av dylika regler. FIK:s förslag 1881 innehöll ingen bestämmelse om skydd för förlagsgivaren vid överlåtelse av rörelsen. Emellertid avgav kommittéledamoten A. Swartling ett särskilt yttrande, vari han föreslog, att vid laga fång av den förlagsintecknade inrättningen beroende på frivilligt avtal den nye ägaren skulle vara pliktig ansvara för den i verket intecknade förlagsgälden. Han motiverade detta förslag med att förlagsinteckningens värde måste förringas i väsentlig grad genom den risk långivaren löper att när som helst se sin säkerhet tillintetgjord genom en låntagarens åtgärd, varom långivaren i allmänhet aldrig på förhand får någon kunskap och som han i varje fall lagligen ej kan hindra.

Fullmäktige i Järnkontoret, som avgåvo yttrande över komitterades förslag[2], avgåvo ett nytt förslag efter mönster av 28 § IF[3]. Fullmäktige ville även ha införd plikt att inom viss tid anmäla överlåtelse till vederbörande RR och att inom samma tid förete handling

---

[9] Se sålunda uttalanden i samband med nedan nämnda förslag till stärkande av förlagsgivarens ställning vid överlåtelse ävensom yttranden av Strömfelt, Jöns Pehrson och Lindahl vid debatt 8.5.1882 i FK och korporationsutl. åberopade av Strömfelt. Dessa utl. gälla 11 § FIF i dess lydelse 1883 men få anses äga intresse även efter 1932 års lagstiftning om ändringar i FIF.

[1] Se särskilt nya lagberedningens utl. 22.12.1885, se nedan s. 163 ff.

[2] Se bil. II till 1882 års LU:s utl. nr 51.

[3] Denna paragraf hade då samma lydelse som nu.

om förlagslåns övertagande av annan verksägare till införande i rättens prot.

I 1882 års LU:s utl. nr 51 över förslag till förordning ang. förlagsinteckning framställdes förslag till skydd för förlagsgivaren, då genom frivillig överlåtelse bruk, gruva, sågverk, fabrik eller inrättning, för vars drivande förlagslånet erhållits, övergått till annan. Enligt detta skulle, såvida ej annat avtalats, förmånsrätten i rörelsens förlagsegendom fortfarande gälla och dessutom säljaren vara personligen ansvarig för skulden, därest icke den nye ägaren enligt förbindelse å inteckningshandlingen övertagit gälden, i vilket senare fall inteckningshandlingen med den däråt tecknade förbindelsen måste, för att förmånsrätten skulle kunna göras gällande, inom viss tid efter det överenskommelsen träffats inlämnas till rätten för intagande i prot. över förlagsinteckningar. Skedde överlåtelsen utan förlagsgivarens vetskap, skulle förlagsskulden på förlagsgivarens yrkande anses till betalning förfallen.

Det intressanta med detta förslag är, att förmånsrätten avsågs bli kvar även efter överlåtelsen. Därigenom har förslaget tagit avstånd från den s. a. s. onyanserade skräcken för införande av om underpant påminnande bestämmelser. När man skall taga ställning till ett sådant förslag som detta, får man dock besinna, att verkningarna av förmånsrättens övergång kunna ställa sig olika i skilda fall. Driver den nye ägaren redan förut en separat förlagsintecknad rörelse av samma beskaffenhet, kan intressekollision uppkomma mellan skilda förlagsgivare. Äro förlagsgivarna till de båda rörelserna desamma, ligger saken dock givetvis annorlunda till.

Vidare kan det ju tänkas, att en förlagsintecknad rörelse inköpes av någon, som redan driver en förlagsintecknad rörelse av samma beskaffenhet, blott i avsikt att för undvikande av konkurrens nedläggas, varvid en del av förlagsegendomen måhända överföres till den av den nye ägaren redan förut drivna rörelsen. Om då denna senare rörelse är separat förlagsintecknad, förefinnes även här nyssnämnda risk för intressekollision mellan skilda förlagsgivare.

Vidare kan ju tänkas, att rörelsen överlåtes efter hand till en eller flera personer utan att den överlåtna förlagsegendomen därefter kommer till användning i en förlagsinteckningsbar rörelse.

Hur ställer sig nu saken, om den nye ägaren icke driver en separat förlagsintecknad rörelse av samma beskaffenhet vid tidpunkten för hela rörelsens överlåtande eller om han driver en dylik rörelse, men

den eller de separata förlagsinteckningarna innehavas av samme förlagsgivare. Då inträffa ju icke nu nämnda svårigheter, om den nye ägaren fortsätter att driva rörelsen. I verkligheten synes i dessa fall förslaget kunna utgöra grund för lagstiftning, därest garantier funnes för publiciteten av själva överlåtelsen. Någon bestämmelse, som skulle innebära en dylik garanti, har emellertid icke influtit i detta förslag, varför förslaget i den mån det gäller själva förmånsrättens övergång i varje fall icke i det skick det framställts kan anses acceptabelt. Om däremot överlåtandet på ett tillfredsställande sätt blir publicerat, synes det oss icke vara någon anledning, varför icke i detta fall förmånsrätten skulle kunna finnas kvar. Ty i sådant fall måste ju den nye ägarens oprioriterade borgenärer ändå räkna med att denne kan låta fastställa ny förlagsinteckning i rörelsen.

Den föreslagna bestämmelsen om att, därest överlåtelse sker utan förlagsmannens vetskap, förlagsskulden anses till betalning förfallen, där förlagsmannen det påyrkar, torde vara förlagsgivaren till ringa hjälp. Ty just i de fall, då förlagsgivaren saknar vetskap om överlåtelsen, finnas stora utsikter att han, som kanske först vid en sen tidpunkt erhåller kännedom om densamma, icke får någon hjälp av bestämmelsen. Ju längre tid, som förflutit mellan tidpunkten för överlåtelsen och tidpunkten för förlagsgivarens erhållande av kännedom om densamma, desto större utsikt finnes i allmänhet, att förlagsgivaren ej får någon nytta av den ursprunglige förlagstagarens ansvarighet.

Vad den nye ägarens personliga ansvarighet beträffar förefaller den att vara väl motiverad såsom ersättning för den gamle förlagstagarens personliga ansvarighet i den mån ersättandet sker, på sätt som föreslagits, genom avtal mellan förlagsgivaren och den nye ägaren, bekräftat genom skriftlig förbindelse av den senare å inteckningshandlingen.

Vid behandlingen av den föreslagna 11 § i FIF (om överlåtelse såsom förfalloanledning) förklarade sig 1883 års LU i sitt utl. nr 11 »öfvertygat om, att, derest i framtiden något lämpligt sätt att än ytterligare betrygga förlagsgifvarens rätt skulle blifva uttänkt och föreslaget, detsamma ock skall vinna lagstiftande maktens bifall». Vid första läsningen av prop. i utskottet föreslog Strömfelt ett tillägg till 11 § av följande lydelse: »börande öfverlåtelsen 3:ne gånger i allmänna tidningarne, minst en vecka mellan hvarje gång, kungöras innan liqvid eger rum, vid äfventyr att köparen, intill dess sådant

kungörande skett varder lika med förlagstagaren för förlagsskulden ansvarig, dock ej utöfver köpeskillingens belopp». Strömfelts uppfattning var nämligen den, att för att stadgandet i 11 § skulle visa sig effektivt måste två bestämmelser utöver den om överlåtelse såsom förfalloanledning införas. Den ena borde innehålla, att förlagsgivaren måste på något sätt erhålla underrättelse om överlåtelsen. Den andra borde innehålla, att åt honom skulle vara tillmätt någon tid, inom vilken han kunde vidtaga åtgärder för att förhindra omedelbar förskingring av köpeskillingen honom till förfång.

Varken detta föreslagna tillägg eller övriga nyssnämnda förslag antogos.

I en mot.[4] vid 1884 års RD föreslog emellertid Strömfelt ett tillägg till 11 § FIF av ungefär samma lydelse som nyssnämnda av honom föreslagna tillägg.

1884 års LU fann i sitt utl. nr 54 sagda mot. synnerligen beaktansvärd och hemställde, att RD ville hos konungen anhålla om utarbetande av förslag till lagbestämmelser, som skulle skapa större trygghet för förlagsgivare vid dylik överlåtelse.

1884 års RD framhöll i skriv. nr 41 bl. a. behovet av att möjlighet till kunskap om försäljning bereddes förlagsgivare samt hemställde hos KMt om sådan lagstiftning, som skulle skapa större trygghet för förlagsgivare vid rörelsens överlåtelse. Denna RDskriv. remitterades av KMt till nya lagberedningen, som avgav utl. 22.12.1885, vilket är av mycket stort intresse bl. a. därför att det synes ha tillmätts stor vikt vid det utredningsarbete, som föregick 1932 års ändringar i FIF.[5]

I överensstämmelse med vad beredningen hemställde i sitt utl. föranledde ifrågavarande RDskriv. ingen KMt:s vidare åtgärd.[6]

Nya lagberedningen anförde i sitt nyssnämnda utl.[7] bl. a. följande skäl mot att köparen på sätt som föreslagits skulle kunna bli ansvarig för förlagsskulden, vilka här skola granskas.

1. Grunden till ett dylikt stadgande kunde endast vara, att förlagsinteckningen skulle ha tillförsäkrat dess innehavare någon viss

---

[4] FK 18.

[5] Se NJAII 1932 s. 265–267.

[6] I mot. AK 1905: 52 upptogs frågan på nytt, men LU fann i utl. nr 55 vad nya lagberedningen anfört i sitt utl. 22.12.1885 utgöra fullgiltiga skäl att avstyrka en dylik lagstiftningsåtgärd.

[7] Se Montan a. a. s. 255–257.

även mot ny ägare villkorligt gällande och således med panträtt närmast jämförlig rätt till betalning ur den intecknade egendomens värde.[8]

Det må här påpekas, att det visserligen är sant, att den med förlagsinteckningen förenade förmånsrätten genom införande av ett dylikt stadgande skulle påminna om panträtt i högre grad än vad eljest vore fallet. Detta är emellertid givetvis icke grunden till denna bestämmelse utan en följd av densamma. Detta påpekande kan måhända synas vara hårklyveri, men det göres därför, att lagberedningen här faktiskt torde ha varit inne på en oriktig tankegång. Det förefaller nämligen som om den utgått från ett i rättslitteraturen uppställt panträttsbegrepp, vilket icke ansetts lämpligt att använda i förlagsinteckningslagstiftningen, enär panträtt i lös egendom utan tradition ansetts medföra vissa skadliga verkningar. Därav synes sedan ha dragits den felaktiga slutsatsen, att ej heller bestämmelser, som göra förlagsinteckningens förmånsrätt mer likartad en panträtt än vad tidigare varit fallet, skulle kunna införas, även om icke ådagalagts, att därigenom de nackdelar uppkomma, som en egentlig panträtt här skulle medföra. Ty har lagberedningen med ifrågavarande anmärkning blott avsett, att ifrågavarande stadgande icke passade in i de panträtts- respektive förmånsrättskonstruktioner, som vid denna tid användes i den svenska rättslitteraturen, så får denna invändning tillbakavisas såsom utslag av en i nästan ännu högre grad verklighetsfrämmande uppfattning. Visserligen har lagberedningen icke lagt tyngdpunkten på denna invändning, tvärtom, men redan den omständigheten, att den nämnts, låt vara i förbigående, kastar ett visst ljus över orsakerna till lagberedningens avståndstagande från förslaget.

2. En annan invändning var den, att nämnda stadgande föga skulle överensstämma med det förhållandet, att köparen för fordran hos säljaren ägde rätt att kvitta sin skuld för köpeskillingen. Vi kunna här icke närmare gå in på kvittningsinstitutet, men invändningen synes oss icke bärande, bl. a. därför, att den i så fall skulle kunna åberopas även mot inteckningsrättens övergång vid köp av intecknad fastighet.

3. Vidare anförde lagberedningen den invändningen, att stadgan-

---

[8] Märk att det vid tillkomsten av FIF ej ansetts lämpligt att låta förlagsinteckning medföra underpanträtt.

det i varje fall icke kunde lägga hinder i vägen för förlagstagaren att tid efter annan till en eller flera personer avyttra delar av verk eller inrättning. Stadgandet bleve därför kraftlöst gentemot all sådan överlåtelse av inrättningen, som ej tillika innefattade ett uttryckligt avstående av själva den firma, varunder rörelsen utövades.

Om denna invändning kan sägas, att det givetvis är alldeles riktigt, att stora delar av i en rörelse ingående beståndsdelar trots stadgandet ifråga skulle kunna överlåtas utan påföljd. Icke heller torde år 1932 nytillkomna bestämmelser i 11 § FIF innefatta någon verklig garanti mot sådana överlåtelser, enär förlagsgivaren icke behöver underrättas om desamma. Vi skola längre fram föreslå bestämmelser till skydd för förlagsgivare även mot dylik överlåtelse.

Att, som lagberedningen velat göra gällande, själva firman måste uttryckligen överlåtas för att de i förslaget till förlagsgivarens skydd givna bestämmelserna skola bli tillämpliga torde däremot, såsom vi tidigare framhållit, icke vara riktigt.[9]

4. Lagberedningen framställde vidare mot förslaget den anmärkningen, att stadgandet skulle sakna tillämplighet vid gåva, byte eller varje överlåtelse, som ej ägde formen av försäljning mot viss köpeskilling, varför det funnes en lätt utväg för en oredlig eller mindre samvetsgrann förlagstagare att eludera bestämmelsen.

Detta synes oss vara en synnerligen befogad anmärkning. Ty om förslaget åsyftat även sådan överlåtelse, som äger rum genom gåva eller byte, skulle näppeligen den däri intagna bestämmelsen om eventuell ansvarighet för den nye ägaren ha erhållit en sådan formulering. Det framgår ju icke av den föreslagna bestämmelsen, till vilket belopp ansvarigheten skulle sträcka sig vid gåva eller byte. Och även om förslagsställaren här avsett även överlåtelse, som ej äger formen av försäljning mot viss köpeskilling, så synes lagen på denna punkt böra vara avfattad så, att icke någon oklarhet blir rådande. Denna brist i förslaget torde emellertid kunna undvikas genom kompletterande bestämmelser.

5. Lagberedningen anförde vidare, att det stode förlagsgivaren öppet att vid avtal med förlagstagaren fordra all nödig garanti, samt att lagstadganden här ej vore lämpliga på grund av de växlande förhållandena. Lagbestämt bötesstraff för uraktlåtenhet att kungöra överlåtelsen vore otillfredsställande och innebure ett alltför ineffek-

[9] Se s. 139.

tivt skydd, där transaktionen beredde förlagstagaren eller tredje man ekonomisk fördel.

Mot vad lagberedningen sålunda anfört kan emellertid invändas, att det icke synes vara möjligt, i varje fall icke utan en dyrbar minutiös övervakning, att på basis av endast avtal göra förlagsinteckning till en någorlunda betryggande säkerhet, enär tillräckligt effektiva bestämmelser om publicitet ifråga om vissa åtgärder, som äventyra förlagsgivarens säkerhet, icke torde kunna införas på annat sätt än genom lagstadganden. Det kan dessutom ifrågasättas, huruvida icke lämpligt skydd för förlagsgivaren bör införas genom lagbestämmelser, även om motsvarande skydd stode att erhålla genom avtal. Ty det är alls icke givet, att varje förlagsgivare har en säker uppfattning om alla de rättsverkningar, som skilda avfattningar av ett avtal på denna punkt medföra enligt gällande svensk rätt.

En anmärkningsvärd egenhet hos förslaget är, att den nye ägarens ansvarighet begränsas till köpeskillingens belopp. Avsikten härmed torde vara den, att eftersom köpeskillingen får antagas utgöra en tämligen god värdemätare på det tillskott som den överlåtna rörelsen tillfört den nye ägarens förmögenhet, dennes övriga borgenärer icke åsamkas någon förlust genom denna ökade ansvarighet för deras gäldenär. Det synes oss emellertid som om det varit lämpligare att, om begränsning skall ske, låta den nye ägarens ansvar begränsa sig till den överlåtna rörelsen tillhörig förlagsegendom (även efter överlåtelsen tillkommen sådan). Ty den nye ägarens ansvarighet med just denna egendom kan ju en oprioriterad borgenär ändå aldrig räkna så mycket med, därest den nye ägaren efter överlåtelsen börjar med eller fortfar att driva förlagsinteckningsbar rörelse, enär rörelseidkaren ju ändå när som helst kan låta fastställa förlagsinteckning i rörelsen.

Det synes emellertid överhuvudtaget icke vara lämpligt att låta ansvarighet för den nye ägaren inträda såsom påföljd av försummat kungörelseförfarande. Ty då få måhända den nye ägarens borgenärer alls ej reda på den ansvarighet han iklätt sig. Tvärtom kan man tycka, att just kungörande måste ske för att dylik ansvarighet skall kunna uppkomma för den nye ägaren.

Förslaget tager sålunda en viss hänsyn till behovet av publicitet vid överlåtelse av förlagsintecknad rörelse, vilket är anmärkningsvärt, eftersom någon form av publicitet vid dylik rättshandling ännu icke är föreskriven i lag. Men dels begränsa sig de föreslagna

bestämmelserna till förlagsgivarens skydd till fall av överlåtelse mot viss köpeskilling av hela rörelsen dels ock äro de föreslagna publicitetsföreskrifterna liksom även bestämmelserna om köparens ansvarighet med den utformning de fått alldeles otillräckliga för att bereda förlagsgivaren någon verklig trygghet mot förlust på grund av nyssnämnda form av överlåtelse.

I flera yttranden i anledning av 1925 års remiss har också ifrågasatts skyldighet för förlagstagaren att underrätta förlagsgivaren om överlåtelse av rörelse. KomKoll framhöll emellertid i förutnämnda skriv. 28.5.1926, att i så fall till förekommande av otillbörlig överlåtelse erfordrades omfattande bestämmelser av straffrättslig art. KomKoll ansåg, att man med skäl kunde ifrågasätta, om effektiva dylika bestämmelser kunde åstadkommas, men motiverade icke närmare denna uppfattning. Vidare ansåg KomKoll, att fullt legitima avtal skulle kunna skadas genom dylika bestämmelser.

Härtill må anmärkas, att en dylik underrättelseplikt verkligen kan anses vara av behovet påkallad såsom komplettering av gällande bestämmelser för att förlagsgivaren skall kunna känna sig någorlunda trygg. Det torde emellertid förhålla sig så, att endast tämligen stränga straffbestämmelser här kunna tänkas visa sig effektiva, enär annars för gäldenären i vissa fall utsikten till att kunna undvika konkurs väl kan uppväga risken av ett lindrigt straff, särskilt då ett bötesstraff, som kanske kan betalas av släktingar eller vänner.

Efter denna återblick på förut framställda förslag och kritik därav skola vi diskutera ett par olika möjligheter att skydda förlagsgivare mot risken för förlust på grund av överlåtelse. Med överlåtelse avse vi därvid icke endast köp utan även byte och gåva. Det bör emellertid därvid observeras, att någon möjlighet att åstadkomma en trygghet för förlagsgivare motsvarande den, som tillkommer en handpanthavare eller fastighetsinteckningshavare, icke torde vara möjlig utan att samtidigt över hövan inskränka förlagstagarens handlingsfrihet. Till en början må framhållas, att på grund av de speciella förhållanden, under vilka apoteksrörelse bedrives (betydande kontroll, monopolartad karaktär och ringa dispositionsfrihet över rörelsen för dess idkare), en bestämmelse om att förmånsrätten finnes kvar i dylik rörelse efter densammas överlåtelse torde vara relativt riskfri och ej behöva utgöra förfalloanledning eller förknippas med straffsanktionerad underrättelse- eller kungörelseskyldighet för förlagstagaren.

Det torde emellertid, såvitt angår andra förlagsintecknade rörelser, kunna ifrågasättas, huruvida icke underrättelse- eller kungörelseskyldighet för förlagstagaren med tämligen strängt straffansvar för försummelse här skulle kunna ha en viss effekt. Men i så fall måste underrättelse- respektive kungörelseskyldigheten enligt vår uppfattning anknytas till fakta, vilkas förhandenvaro förlagstagaren relativt lätt kan konstatera, ty i annat fall torde en väsentlig förutsättning för strängt straff få anses saknas. Därest sålunda icke rörelsen såsom en helhet överlåtes, synes kunna tänkas, att det räcker, att en viss större kvot av dess vid förlagsinteckning fastställande befintliga förlagsegendom överlåtes utan att omedelbart ersättas med ny dylik egendom. Härvid kan emellertid ifrågasättas, om det icke kan vara nog att hänsyn tages blott till de lösa inventarierna på grund av risken vid industriella rörelser för relativt stora överlåtelser av annan förlagsegendom utan nyanskaffning under tillfälliga arbetsnedläggelser på grund av strejk, depression eller dylikt. Man skulle med andra ord blott fästa avseende vid den del av förlagsegendomen, som icke är avsedd att snabbt omsättas i rörelsen, enär endast denna del av förlagsegendomen skulle anses äga förutsättningar att kunna utgöra ett någorlunda stabilt kreditunderlag, medan övrig förlagsegendom aldrig skulle kunna utgöra annat än en supplerande säkerhet. Att draga en lämplig gräns är givetvis en vansklig sak, men förslagsvis kan överlåtelse av lösa inventarier till 8/10 av deras värde respektive omfattning[1] utan omedelbar ersättning med nya utgöra en gräns[2]. Om ny förlagsegendom av samma eller likartat slag omedelbart anskaffas i stället för den överlåtna har förlagsgivaren givetvis intet intresse av att speciella åtgärder vidtagas, såvida den nya egendomen icke får fast egendoms natur eller är köpt under ägareförbehåll för säljaren. Man kan sålunda tänka sig, att om förlagsintecknade lösa inventarier överlåtas i så stor mängd, att de kvarvarande med tillägg av motsvarande, som eventuellt satts i stället, icke ha ett värde respektive omfattning av mer än högst 2/10 av ett åsatt »begynnelsevärde» respektive »begynnelseomfattning», väsentlig

[1] Betr. begreppen värde och omfattning se s. 149 n. 2 och 2a.

[2] Därest apotek skulle härvidlag behandlas på samma sätt som andra förlagsintecknade rörelser torde i varje fall den skillnaden böra göras, att icke blott inventarierna utan hela förlagsegendomen här tages i betraktande, när det gäller att fastställa den för underrättelseskyldighet erforderliga kvoten. Ty en apotekare är skyldig att alltid hålla ett stort varulager.

överlåtelse av förlagsegendom anses ha skett medförande skyldighet för förlagsgivaren att dessförinnan vidtaga nedannämnda publicitetsåtgärder vid äventyr av straffansvar.

Man torde här kunna skilja på två fall. Det ena är det, då förlagsegendom överlåtes till en eller flera nya ägare för ingående i enskilt eller gemensamt driven förlagsinteckningsbar rörelse. Det andra fallet är det, då förlagsegendom överlåtes, men icke skall ingå i förlagsinteckningsbar rörelse. I det senare fallet kan man knappast tänka sig förlagsgivarens förmånsrätt övergå genom överlåtelsen men väl kunna utgöra förfalloanledning. I det förra fallet torde man kunna tänka sig en dylik övergång i de fall, då icke särskilda intressekollisioner därigenom kunna uppkomma mellan skilda förlagsgivare i enlighet med vad ovan anförts.[3] Publicitetsföreskrifter få emellertid anses nödvändiga vid överlåtelse, vare sig förmånsrätten övergår genom överlåtelsen eller ej, om förlagsinteckningsinstitutet skall kunna fungera tillfredsställande.

Betr. frågan om det läge, från vilket man måste utgå, när man skall avgöra frågan, huruvida föreskriven minskning av ifrågavarande förlagsegendoms värde eller omfattning ägt rum, torde i tillämpliga delar kunna hänvisas till vad ovan anförts de lege lata vid beräkning av motsvarande läge vid överlåtelse till väsentlig del av förlagsintecknad rörelse.[4] Emellertid torde det vara lämpligt att möjliggöra en ändring av denna utgångspunkt genom frivilligt avtal mellan förlagstagare och vederbörande förlagsinteckningshavare.

Underrättelse till i förlagsinteckningsboken antecknad förlagsgivare torde vara det lämpliga publicitetsmedlet, ty förlagsinteckningshavaren kan vid en sådan regel säkerställa sig genom anteckning om innehav av förlagsinteckning. Skulle nödig publicitet icke kunna iakttagas på grund av bristande anteckning om innehav skulle givetvis icke förmånsrätten kunna övergå, och den, som bleve lidande därpå, vore just förlagsgivaren, som därigenom blott finge umgälla sin egen försumlighet.

Man kan givetvis även tänka sig, att överlåtelse av en på liknande sätt bestämd mindre del av ifrågavarande förlagsegendom utgör förfalloanledning och omgärdas med samma publicitetsföreskrifter, varom ovan talats, men att förmånsrätten icke övergår genom denna överlåtelse. Då skulle man dels få en regel om att överlåtelse av hela

[3] Se s. 161.

[4] Se s. 148–150.

rörelsen eller minst 8/10 av de i rörelsen använda lösa inventarierna bestämda i förhållande till värdet eller omfattningen å viss dag, t. ex. dagen för förlagsinteckningens fastställande eller för avgivande av det därför erforderliga intyget, skulle medföra straffsanktionerad skyldighet för förlagstagaren att inom viss tid innan överlåtelse antagit nu nämnda omfattning därom underrätta förlagsgivaren[5], ävensom att förmånsrätten av förlagsgivaren kunde göras gällande hos den nye ägaren eller ock utgöra förfalloanledning beroende på den nye ägarens rörelseförhållanden på sätt ovan sagts. Dels skulle man få en regel om att överlåtelse av t. ex. $^1/_2$ av sagda inventarier skulle medföra på samma sätt sanktionerad skyldighet för förlagstagaren att underrätta förlagsgivaren viss tid dessförinnan liksom att den skulle utgöra förfalloanledning.

Det må emellertid framhållas, att i de fall, när förmånsrätten skall av förlagsgivaren kunna göras gällande även i den nya rörelsens förlagsinteckningsbara egendom, det icke är tillräckligt med förlagsgivarens underrättande, utan även inregistrering av åtgärden hos förlagsinskrivningsdomaren måste ske. Annars kan en ny förlagsgivare till den nye ägaren bli lidande.

Vid förmånsrättens giltighet i den nya rörelsen samtidigt med att den finnes kvar i den ursprunglige förlagstagarens rörelse får man väl tänka sig, att förlagsinteckningen blir gemensam i de båda rörelserna.

Genom nu föreslagna stadganden skulle en förlagsgivare kunna erhålla kännedom om större överlåtelser av förlagsintecknad egendom eller av hela rörelsen i tid för att kunna effektivt bevaka sina intressen, och vidare skulle han ej löpa någon risk, jämförlig med vad f. n. är fallet, vid de former av överlåtelse, då förmånsrätten kunde göras gällande även i den nye ägarens förlagsinteckningsbara egendom. Effektivare straff än böter för förlagstagarens underlåtenhet att underrätta förlagsgivaren respektive ingiva anmälan till registreringsmyndighet torde dock vara erforderligt, om publiciteten skall kunna bli så effektiv, att förlagsgivaren kan känna sig tryggad. Försummelse måste m. a. o. medföra stora risker för förlagstagaren i förhållande till vinstmöjligheterna därigenom.

Man kan givetvis tänka sig, att förlagsgivaren även i de fall, då förmånsrätt övergår genom överlåtelsen, äger vid sådan överlåtelse

[5] Om underrättelsen ägde rum först sedan överlåtelsen skett, skulle i vissa fall nyttan av densamma vara problematisk.

omedelbart kräva betalning för intecknad fordran ändå att den ej är förfallen.[6] I de fall, då förmånsrätten icke övergår genom överlåtelsen, trots att den ursprunglige förlagstagaren upphör att driva ens någon del av den gamla rörelsen, synes förmånsrätten i den ursprunglige förlagstagarens egendom böra upphöra, sedan en kortare avvecklingsperiod förflutit efter det förlagsgivaren och inskrivningsdomaren underrättats om överlåtelsen.

Därest man vill undvika straffbestämmelser av förutnämnda slag, skulle man kunna tänka sig, att man skyddade förlagsgivaren mot förlust på grund av överlåtelse genom att bestämma, att överlåtelsen icke bleve giltig i den mån den icke vore publicerad på sätt ovan omförmälts. Dylik överlåtelse skulle sålunda bli ogiltig på samma sätt som om den t. ex. skett på grund av tvång, och man torde även kunna tänka sig, att viss preskriptionstid efter erhållen kunskap om överlåtelsen stadgades, inom vilken ogiltigheten skulle göras gällande av förlagsgivaren. Det må emellertid framhållas, att man knappast kan tänka sig, att successiva smärre överlåtelser av förlagsegendom under en längre tid, som så småningom leda till publicitetstvång enligt ovan, skulle drabbas av dylik ogiltighet. Detta skulle vara till alltför stort men för omsättningen. Däremot skulle en inom viss kort tid till samma person verkställd sådan överlåtelse av förlagsintecknad rörelse, som vi de lege lata ansett medföra förmånsrättens upphörande, kunna vid bristande publicitet enligt ovan tänkas bli ogiltig. För att trygga förlagsgivarens ställning vid överlåtelse i allmänhet torde det emellertid vara svårt att komma ifrån införande av straffbestämmelser av nu antytt slag.

En straffsanktionerad skyldighet för förlagstagaren liknande den, varom nu talats, torde även kunna införas vid annan hotande minskning av förlagsgivarens säkerhet, t. ex. på grund av förestående nedläggande av större delen av rörelsen eller förlagsegendomens nedgång i värde under en viss gräns utan samband med överlåtelse, under förutsättning att skyldigheten anknytes till för förlagstagaren lätt konstaterbara fakta.

[6] Man kan givetvis även tänka sig, att förmånsrätten övergår blott ifall den ursprungliga rörelsen nedlägges.

KAP. VI.

FÖRLAGSINTECKNINGS OBJEKT.

Historik.

Med förlagsinteckning avses här den egendom, som kan omfattas av förlagsinteckning, d. v. s. utgöra föremål för den förmånsrätt förlagsinteckning medför eller — tidigare — förlag medförde.

Till en början synes åtminstone vid bergsmans- och bruksförlag förlagsgivarens företrädesrätt ha gällt de med tillhjälp av hans förlag tillverkade varorna.[1] I 1748 års förlagsförordning uppräknades för varje däri nämnd särskild grupp av förlagsgivare den egendom, i vilken gruppen åtnjöt företrädesrätt, vilken egendom i intet fall utgjordes endast av i förlagstagarens rörelse tillverkade varor. Den grupp, som för oss är av speciellt intresse, är den, som utgöres av förlagsgivare till järn- och andra bruk, ty bestämmelserna om förlag till sådana bruk ha haft särskild betydelse för utvecklingen av vårt nuvarande förlagsinteckningsinstitut.[2] Detta bruksförlag medförde enligt 1748 års förlagsförordning förmånsrätt i brukets inventarier och effekter.[3]

Rikta vi därpå uppmärksamheten mot de under hallordningarna hörande manufakturverken och fabrikerna, så medgav 1770 års förnyade hallordning förläggaren säkerhet i verkets effekter, vilket ju är ett ganska svävande uttryck.[4]

---

[1] Se exempelvis a. KRes 24.3.1652, se Kongl. Stadgar ... s. 206 och Munktell a. a. s. 31, samt tidigare nämnda KBr 14.1.1696 och Munktell a. a. s. 46 ff., särskilt s. 51. I HB 17: 7 i 1734 års lag talas också blott om förmånsrätt för förläggare till bergsbruk eller andra sådana verk uti det, som därmed tillverkat är.

[2] Se Munktell a. a. s. 24.

[3] Se Modée IV s. 2651.

[4] Se Modée IX s. 339. Jfr SJA VIII s. 401, JR Stråles yttrande.

Det uppkom alltså en åtminstone formell skillnad mellan bruksförlag å ena sidan och manufakturförlag å andra sidan såvitt gällde de slag av objekt, som omfattades av säkerheten, varvid manufakturförlaget kom att medföra säkerhet endast i effekter, medan bruksförlagets förmånsrätt gällde även annan egendom. Skilda uppfattningar om vad som skulle förstås med ordet effekter framkommo emellertid, och praxis var länge vacklande, men redan före tillkomsten av FIF synes dock den uppfattningen ha slagit igenom, att manufakturförlagsinteckning medförde förlagsrätt även i förlagstagarens inventarier.[5]

Varken 1748 års förlagsförordning eller 1739 och 1770 års hallordningar utvisa klart, huruvida fordringar å utestående köpeskilling för avyttrad förlagsegendom omfattades av förlagsinteckning eller ej. Ovisshet vid tillämpningen av författningarna synes länge ha förelegat.[6] Emellertid utbildade sig i praxis den principen, att dylika fordringar å utestående köpeskilling liksom fordringar överhuvud icke omfattades av förlagsgivarens förmånsrätt.[7] Genom lagstiftningen 1883 infördes i HB 17: 7 den bestämmelsen, att förlagsgivaren tillerkändes förmånsrätt i »gäldenärens fordringar för sådana förskott i penningar eller varor, som för rörelsen lemnade äro». Såsom sådana fordringar betraktades emellertid i praxis icke utestående fordringar, som uppkommit därigenom, att förlagstagaren försålt varor på kredit.[8] Med dessa förskott avsågos förskott till arbetare, vanligen utgörande en del av det kapital, som förlagstagaren mottagit av förlagsgivaren och därefter lämnat sina arbetare som ett slag av förlag.[9] Dylika förskott ansågos vid tiden för FIF:s tillkomst kunna vara ganska betydande, särskilt vid bergsbruks- och gruv-

[5] Se rättsfallen SJA VIII s. 401, SJA XVII s. 337, SJA XVIII s. 98, SJA XXIII s. 262, SJA XXIII s. 268 och NT 1867 II s. 407 samt Delldén, C. O.: Om Förmåns-Rätter enligt Sveriges Lagstiftning s. 329–330.

[6] Se exempelvis RR:s dom i rättsfallet SJA XVII s. 337, vidare av Bergskollegium samt Nyköpings Hall- och Manufaktur-Rätt fastställda förlagsinteckningar omnämnda i rättsfallet SJA XVIII s. 98, av Bergskollegium fastställd förlagsinteckning omförmäld i rättsfallet SJA XXIII s. 254 samt RR:s dom i samma rättsfall, vidare av Bergskollegium fastställda förlagsinteckningar omförmälda i rättsfallen SJA XXIII s. 265 och SJA XXIX s. 543.

[7] Se SJA XVII s. 337, vidare SJA XVIII s. 98, SJA XXIII s. 254, SJA XXIII s. 262, SJA XXIII s. 265 och SJA XXIX s. 543, HR:s dom och JR Backmans votum.

[8] Se NJA 1894 s. 422.

[9] Se FIK:s förslag s. 51.

rörelse, men synas därefter så småningom ha upphört att spela någon praktiskt betydelsefull roll.[1]

Missnöje gjorde sig så småningom gällande med den ståndpunkt svensk rätt intog såvitt gällde frågan om förlagsinteckning förmånsrätt i fordringar å utestående köpeskilling för försåld förlagsegendom.[2] Som ett resultat av framställda yrkanden fick genom 1932 års revision av FIF 6 § i densamma följande lydelse: »Försäljes förlagsegendomen eller vissa däri ingående föremål, njute förlagsgivaren samma rätt i utestående köpeskilling som han ägt i det försålda.»

Det får anses ovisst, huruvida före 1932 års ändringar i FIF förlagsinteckning fick beviljas i ideell andel av förlagsegendomen.[3] Förbud däremot infördes genom 1932 års lagstiftning efter därom framställt yrkande från näringslivets sida.[4]

Är det alltså osäkert, huruvida före ikraftträdandet av 1932 års lagstiftning förlagsinteckning kunde beviljas i ideell andel av förlagsegendom, så är det däremot klart, att förlagsinteckning kunde begränsas till en viss grupp av föremål av likartat slag.[5] Däremot torde

[1] Se FIK:s förslag s. 51 och NJAII 1932 s. 256.

[2] Sålunda ansåg Dahlberg, att det säkerligen skulle vara förenat med praktiska fördelar att medgiva förmånsrättens utsträckande till all låntagarens egendom av beskaffenhet att icke kunna bliva föremål för fastighetsinteckning, däribland även samtliga förlagstagarens fordringar av nu nämnt slag. Se Dahlberg a. a. s. 457. I flera av svaren från bankhåll i anledning av 1925 års remiss yrkades även, att förmånsrätten skulle utsträckas till att omfatta också fordringar uppkomna genom försäljning å kredit av förlagsintecknad egendom. Medan Svenska bankföreningen i skriv. 21.4.1926 endast framhöll, att om utestående fordringar på grund av försäljning av förlagsegendom omfattades av inteckning detta i hög grad skulle öka inteckningens värde, yrkade A-B Sydsvenska banken i en i avskrift bilagd skriv., att utestående fordringar för försåld förlagsegendom måtte omfattas av förmånsrätten. K Bank- och fondinspektionen yrkade i en skriv. 21.4.1926, att de förlagstagarens lösa tillgångar som ersatt förmånsberättigad egendom, däribland utestående fordringar, måtte omfattas av inteckningen. Liknande synpunkter framkommo även från annat håll. Märk exempelvis uttalanden vid sextonde handelskammaremötet. Se NJAII 1932 s. 263.

[3] Ask ansåg, att då flera personer gemensamt äga en industriell anläggning ingenting synes kunna hindra, att en av dem tager upp förlagslån mot säkerhet i hans andel av det, som tillverkat är m. m. Se Ask a. a. s. 20. Av i justitiedepartementet inneliggande handlingar, som använts som material vid 1932 års lagstiftning, framgår, att även motsatt uppfattning hävdats.

[4] Se NJAII 1932 s. 257.

[5] I rättsfallet NJA 1897 s. 380 ansågs det sålunda gå an, att i ett och samma företag en förlagsinteckningshavare kunde tillerkännas förmånsrätt i råvaror och tillverkade alster och en annan förlagsinteckningshavare i maskiner, redskap och

icke finnas någon anledning att antaga, att förlagsinteckning kunde fastställas i vissa individuellt angivna föremål.[6]

Gällande rätt.

För att egendom skall kunna omfattas av förlagsinteckning måste den vara av lös egendoms natur.[7] Vad som är att hänföra till fast egendom bestämmes genom lagen 24.5.1895 ang. vad till fast egendom är att hänföra. Dit räknas sålunda jord å landet och i stad samt såsom hörande till jorden däråa uppförda hus, vattenverk o. a. byggnader m. m. För att inventarier i en förlagsintecknad rörelse skola anses utgöra fast egendom, måste byggnaden, där de äro placerade, utgöra fast egendom. Om denna byggnad utgör fast egendom, måste man skilja mellan två fall.

Det ena är det, då byggnaden ej är fabrik eller eljest inrättats för industriell verksamhet (t. ex. vid en restaurangrörelse). I detta fall

inventarier. Visserligen var det här icke fråga om fastställandet av dessa förlagsinteckningar utan endast om de redan fastställda förlagsinteckningarnas förmånsrätt. Men före ikraftträdandet av den 1932 tillkomna nya lydelsen av 5 § FIF förekom det ofta, att konkursdomstol prövade, huruvida förlagsinteckning rätteligen bort fastställas, och, därest så icke ansågs ha varit fallet, frånkände densamma verkan i förlagstagarens konkurs. Se s. 82 n. 2.

Man torde därför av sagda rättsfall kunna draga den slutsatsen, att förlagsinteckning i en eller flera grupper av föremål av liknande slag, såsom exempelvis företagets inventarier, dess råvaror eller dess alster, ansågs vara tillåten före 1932 års ändring av 1 § FIF.

[6] En sådan möjlighet skulle knappast överensstämma med ordalagen i HB 17: 7 i dess lydelse 1883. Dessutom skulle en dylik förlagsinteckning knappast ha kunnat erbjuda någon nämnvärd säkerhet, enär ju då vid överlåtelse av förlagsintecknade föremål förlagsinteckning icke skulle omfatta nya av samma slag.

[7] Att förlagstagaren tillhöriga råvaror och i rörelsen framställda produkter i regel äro av lös egendoms natur är uppenbart. Emellertid kan tänkas, att en industriidkare i sin förlagsintecknade rörelse framställer produkter, som han använder i en av honom ägd byggnad, eller ock försäljer dylika produkter under ägareförbehåll till annan, som använder dem till en byggnad. I det förra av dessa fall torde produkterna bli fast egendom i samma utsträckning som om de icke tillverkats av förlagstagaren utan i stället inköpts. Betr. det senare fallet kan, såvitt gäller förlagsgivarens förmånsrätt i förlagstagarens säljarerätt till förlagsegendom, som infogats i köparens fastighet, i tillämpliga delar anföras vad som sägs ang. förlagsgivarens förmånsrätt i förlagstagarens köparerätt till föremål, som infogats i förlagstagaren tillhörig fastighet. Se s. 177–178. Betr. förlagsgivarens förmånsrätt i förlagstagarens säljarerätt till förlagsegendom, som sålts under ägareförbehåll, se även s. 191.

räknas jämlikt § 3 i 1895 års lag till fast egendom såsom tillbehör till byggnad icke endast fast inredning, ledningar för uppvärmning m. m. och annat, som är i byggnadens vägg, tak eller golv inmurat eller intimrat utan även »vad till stadigvarande bruk för byggnaden blivit anskaffat, såsom dubbeldörrar, innanfönster, nycklar, järnspislar, järnugnar, kaminer, brandredskap m. m.».

Det andra är det fall, då det rör sig om en fabrik eller en annan för industriell verksamhet avsedd byggnad. Vid dylik byggnad anses enligt 3 § som fast egendom, förutom i första fallet avsedd egendom, varje maskin, motor, kärl eller därmed jämförligt redskap, dock endast under tvenne förutsättningar.

1. Maskinen etc. skall faktiskt vila på underlag, som är fast och från grunden berett.

2. Ifrågavarande maskin etc. skall för sin användning kräva sådant underlag, som avses i p. 1.

Vidare anses vid förevarande byggnader kraftledningar med därtill hörande inrättningar i de flesta fall utgöra fast egendom.

Tillämpningen av bestämmelserna om vilka inventarier, som utgöra fast egendom, har ofta givit anledning till tolkningstvister, vilket med hänsyn till lagens avfattning ju var att vänta. Vi skola till en början fästa vår uppmärksamhet å de fall, då byggnader med därtill anknutna inventarier tillhöra samma person, som jämväl äger själva marken, varå byggnaderna äro uppförda.

Till belysande av frågan om vad som skall anses ha anskaffats till stadigvarande bruk för en byggnad, vilken fråga ju är av intresse i båda de i § 3 angivna huvudfallen, kan hänvisas till rättsfallen NJA 1921 A 461, NJA 1922 s. 88 och NJA 1934 s. 46. Därav framgår, att det icke anses tillräckligt, att inventarier anskaffats till stadigvarande bruk för en rörelse, som drives i byggnaden, utan de måste ha anskaffats till stadigvarande bruk för själva byggnaden, oavsett vilken rörelse, som densamma härbärgerar.[8]

Vad de båda i det andra i § 3 nämnda huvudfallet angivna förut-

[8] Märk att i en byggnad med apoteksrörelse sådana inventarier som en inmurad ångpanna, ett torkskåp med eldstad, som till en del var murad, ett från golv till tak sig sträckande dubbelskåp, infällt i golvet samt fast vid vägg och tak, ävensom ett antal diskar samt låd- och hyllfack, som voro förenade med i byggnaden ingående beståndsdelar på sådant sätt, att de av RR icke ansetts kunna utan avsevärd skada för byggnaden lösbrytas, ansetts utgöra lös egendom. Se NJA 1919 s. 525.

sättningarna beträffar kan nämnas, att, som Benckert framhåller, det icke lärer vara erforderligt, att underlaget beretts just för de inventarier, som det är fråga om.[9] Domstolarna uppehålla emellertid med stränghet den fordran, att inventarierna ifråga för sin användning kräva och jämväl vila på fast, från grunden berett underlag[1], varvid emellertid även tillbehör till sådana inventarier anses utgöra fast egendom[2]. Det är sålunda i allmänhet icke lätt för en förlagstagare att undandraga förlagsgivaren hans säkerhet genom tillfälliga arrangemang.[3]

Hur ligger saken till när inventarierna ifråga eller byggnaderna ifråga med tillhörande inventarier icke ägas av markägaren? Såvitt gäller förlagsinteckning torde här tre fall vara av intresse.

1. Förlagstagaren äger själva byggnaden med därtill anknutna inventarier, men icke den mark, varå de äro uppförda.

2. Förlagstagaren förhyr den byggnad å annans mark, vari rörelsen drives.

3. Inventarierna i byggnad, vari fastighetsägaren driver en förlagsintecknad rörelse, äro av förlagstagaren inköpta under ägareförbehåll för säljaren.

I fall 1. får huvudregeln anses vara den, att både byggnaden och därtill anknutna inventarier äro lös egendom. Ett undantag från denna regel måste dock göras såvitt gäller sådan byggnad å ofri grund, varom förmäles i 5 § i 1895 års lag.

I fall 2. får huvudregeln anses vara den, att de till byggnaden anknutna inventarierna utgöra lös egendom. En motsatt regel torde dock gälla, om inventarierna anbragts i byggnaden på sådant sätt, att de ej kunna skiljas därifrån utan väsentlig skada å byggnaden.[4]

[9] Se Benckert, K.: P. M. angående begreppet »fasta maskiner» i civilrättslig och skatterättslig mening s. 2.

[1] Se NJA 1897 s. 13, NJA 1903 s. 540, NJA 1903 s. 555 och NJA 1926 s. 547.

[2] Se NJA 1897 s. 13.

[3] Härvid bör uppmärksammas, att vid bestämmande av vilken egendom, som är fast, varken uppgift i ägarens bokföring om egendomens lösa respektive fasta natur eller uppgift av en utmätningsman därom i hans beskrivning av en fastighet i samband med exekutiv auktion å densamma eller dylik uppgift i det i vederbörande länskungörelser intagna tillkännagivandet om en sådan auktion kunna tillmätas avgörande betydelse. Se NJA 1903 s. 555 och NJA 1923 s. 289.

[4] Se NJA 1933 s. 447. Jfr Benckert: P. M. s. 4 och Schmidt: Om ägareförbehåll s. 183. Måhända kan det numera t. o. m. hävdas, att även om inventarierna ifråga kunna utan väsentlig skada skiljas från den byggnad, vari de äro anbragta, de ändå betraktas som fast egendom, om de kunna anses tillsammans med bygg-

Vad fall 3. beträffar, torde det få anses, att förlagsgivaren i de fall, då ägareförbehållet kan göras gällande av säljaren, kan tillerkännas förmånsrätt i förlagstagarens köpareratt[5] till inventarierna ifråga. Utvecklingen synes numera gå i den riktningen, att dylika ägareförbehåll till inventarier av beskaffenhet att i den mån de tillhöra köparen utgöra fast egendom icke tillerkännas giltighet gentemot en innehavare av inteckning i köparens fastighet eller annan tredje man, varför för förlagsgivarens del den eljest förefintliga gränsen mellan fast och lös egendom även här synes avgörande.[6]

Är specialitetsprincipen tillämplig på förlagsegendom?

Denna princip användes såvitt gäller pant, inteckning etc. i dubbel betydelse. I den ena betydelsen förstås därmed att endast vissa individuellt bestämda saker eller andra nyttigheter kunna utgöra objekt för ifrågavarande rätt. I den andra betydelsen förstås därmed att ifrågavarande rätt endast kan stiftas till säkerhet för utbekommande av ett åtminstone till sitt maximum fixerat belopp i penningar eller varor.[7] Vi skola här något dröja vid specialitetsprincipen i den förra meningen.[8]

---

naden utgöra en ekonomisk enhet, så att byggnaden genom deras frånskiljande skulle förlora sin användbarhet för det syfte, för vars tillgodoseende den uppförts. Se NJA 1935 s. 416 och NJA 1942 s. 195 samt Schmidt: Om ägareförbehåll s. 190 ff.

[5] Se närmare ang. förlagsgivarens förmånsrätt i förlagstagarens köpareratt till under ägareförbehåll för säljaren köpta föremål s. 191–192.

[6] Se närmare om denna utveckling ävensom om betydelsen i detta sammanhang av 4 § i 1895 års lag Sjögren, W.: Domaremakt och rättsutveckling s. 353 ff., Lundstedt: Byggnadsborgenärerna s. 19 ff., Almén, T.: Om äganderättsförbehåll till föremål, som införlivas med fast egendom, s. 5 ff., Undén, Ö.: Om tillbehör till fastighet enligt svensk rätt s. 3 ff., Lagerström, O.: Något om äganderättsförbehåll till värmeledningar och liknande tillbehör till fastighet s. 417 ff., Benckert: P. M. s. 4 samt Schmidt: Om ägareförbehåll s. 166 ff. ävensom rättsfallen NJA 1909 s. 278, NJA 1913 s. 627, NJA 1914 s. 263, NJA 1917 s. 462, NJA 1918 s. 441, NJA 1918 s. 445, NJA 1923 s. 602 och NJA 1944 s. 183. Märk särskilt NJA 1918 s. 441, som avgjordes av HD in pleno.

Schmidt anser, att ägareförbehåll till föremål, som infogats i fast egendom, bör sakna rättsverkan såväl mot tredje man som mot fastighetsägaren personligen. Se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 192.

[7] Se Benckert, K.: Bidrag till inteckningsinstitutets historia s. 89, Undén: Sakrätt 1946 s. 299 och Caselius: Irtaimistokiinnityksestä.

[8] Betr. specialitetsprincipen i den senare meningen må framhållas följande. Jämlikt 1 § FIF må förlagsinteckning ej beviljas utan för visst belopp i penningar. Före ikraftträdandet av 1932 års ändringar i FIF kunde förlagsinteckning beviljas

Som bekant uppställes i gällande svensk rätt i allmänhet den fordran för uppkomsten av giltig panträtt, att dess objekt skall utgöras av en eller flera individuellt bestämda tillgångar.[9] Den starka ställning en panthavare intager gentemot tredje man gör också denna regel väl motiverad. En väsentlig skillnad mellan den rätt en panthavare (även en fastighetsinteckningshavare) och en förlagsinteckningshavare äger utgöres just därav, att förlagsegendomen icke består av individuellt bestämda saker etc. utan av en kollektivitet av tillgångar, i vilka de särskilda (individuella) tillgångarna i allmänhet kunna växla och detta delvis ganska snabbt. Däremot äro dessa tillgångar bestämda till sin art, vilket framgår av vad nedan sägs i detta kapitel. Därest specialitetsprincipen i den förra betydelsen skulle gälla såvitt angår förlagsinteckning objekt, skulle förlagsinteckning knappast kunna tillmätas något värde som säkerhet, enär ju en betydande del av förlagsegendomen i så fall ganska hastigt skulle försvinna, om rörelsen drives på ett affärsmässigt sätt. Men den åtskillnad mellan panträtt och förlagsgivarens förmånsrätt, som måste upprätthållas på grund av olämpligheten att låta specialitetsprincipen i förevarande mening gälla vid förlagsinteckning, synes oss ingalunda de lege ferenda kunna tagas till intäkt för den uppfattningen, att det även i övrigt måste existera ett svalg mellan panträtt och förlagsgivarens förmånsrätt. Ty därigenom kunna på ett olyckligt sätt alla försök att stärka förlagsgivarens ställning gentemot tredje man hindras. Vi skola i annat sammanhang återkomma till denna fråga.

Jämlikt 1 § FIF får förlagsinteckning icke meddelas i viss andel av förlagsegendomen och ej heller i vissa däri ingående föremål.

Förlagsinteckning får sålunda icke fastställas i ideell andel av förlagsegendomen. Men vad innebär den genom 1932 års lagstiftning

---

även för visst belopp i varor. Denna regel ansågs vid 1932 års lagstiftning icke överensstämma med modern uppfattning. Se NJAII 1932 s. 256.

Såvitt gäller fastighetsinteckning anses det tillräckligt, att fordringen är fixerad till sitt maximum, varemot ingenting hindrar, att den i övrigt är obestämd, varför inteckning således kan beviljas för en vitesutfästelse eller en borgensförbindelse. Se Olivecrona, K.: Föreläsningar över inteckningsförordningen s. 23 samt NJA 1928 s. 332 och NJA 1931 s. 230. Även såvitt gäller förlagsinteckning torde det räcka, att fordringen på detta sätt är bestämd till sitt maximum. Jfr NJA 1917 s. 541 och finsk rätt, se s. 29.

[9] Se Undén: Sakrätt 1946 s. 299 ff.

införda bestämmelsen i 1 § FIF, att förlagsinteckning icke får beviljas i vissa i förlagsegendomen ingående föremål? Lagtextens ordalag tyda närmast på att därmed avses endast individuellt angivna föremål. Å andra sidan har i motiven till lagändringen såsom skäl för detta förbud mot inteckning i vissa föremål anförts, att, om dylik inteckning vore tillåten, därav kunde föranledas kollision med förlagsinteckningar, vilka med lika eller sämre förmånsrätt meddelats i all förlagsinteckningsbar egendom i vederbörande företag.[1] Men samma följd skulle ju inträda, därest en eller flera grupper av förlagsegendomen för sig förlagsintecknades, varefter en eller flera förlagsinteckningar i all företagets förlagsinteckningsbara egendom fastställdes.[2] Det torde därför kunna antagas, att med vissa föremål i 1 § FIF även avses en eller flera grupper till sin art bestämda föremål.[3]

Vid industriell rörelse utgöres förlagsinteckningens föremål enligt 1 § FIF av förlagstagarens för rörelsen avsedda lösa inventarier och råvaror samt i rörelsen frambragta alster och vid gruvdrift jämväl gruva. Enligt 6 § FIF kommer därtill utestående köpeskilling för försåld förlagsegendom.

Vi skola nu närmare undersöka vilken egendom som här kan komma ifråga.

Vilka äro de för rörelsen avsedda lösa inventarier, som här avses? Först böra vi lägga märke till att de liksom även råvaror och i rörelsen framställda alster måste vara den förlagstagande rörelseidkarens egendom. Denna slutsats kan dragas av ordet »hans» i 1 § FIF.

---

[1] Se NJAII 1932 s. 258.

[2] Jfr NJA 1897 s. 380.

[3] Enligt vad vi erfarit tolka åtminstone många förlagsgivare bestämmelsen på detta sätt. För en kreditgivare, vilken såsom A-B Industrikredit lämnar långfristig kredit mot säkerhet av förlagsinteckning, medför emellertid stadgandet sålunda tolkat den nackdelen, att en förlagsinteckning objekt icke kan uppdelas på lösa inventarier å ena sidan och övrig förlagsegendom å andra sidan. A-B Industrikredit är sålunda endast intresserat av anläggningstillgångar som säkerhet för sina långfristiga lån, medan banker som säkerhet för sina snabbt omsatta lån vilja ha med även omsättningstillgångarna. A-B Industrikredit har på grund härav ofta icke kunnat komplettera säkerhet bestående i en fastighetsinteckning med säkerhet bestående i en förlagsinteckning i lösa maskiner o. a. inventarier eller ock har bolaget avtalat med en långivande bank, d. v. s. en annan borgenär till vederbörande låntagare, att bolaget icke skall utnyttja sin förlagsinteckning annat än såvitt gäller låntagarens inventarier, varefter sagda bank kunnat erhålla en förlagsinteckning i låntagarens omsättningstillgångar.

Lånade eller på avbetalning köpta inventarier, vartill säljaren har ägareförbehåll[4], kunna sålunda icke utgöra föremål för förlagsinteckning lika litet som hos förlagstagaren inlagt gods. Vad beträffar på avbetalning köpta inventarier avses därmed här säljarerätten till desamma. Med köparerätten förhåller det sig annorlunda.[5]

Med »för rörelsen avsedda lösa inventarier» torde vidare avses lösöre, d. v. s. lösa flyttbara saker[6], ej t. ex. värdepapper och ej heller patenträtter och andra s. k. immateriella rättigheter. Att härmed avses konkreta föremål av lös egendoms natur torde framgå även av den omständigheten, att utestående fordran å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom icke ansågs omfattad av förlagsinteckning, förrän särskild bestämmelse därom införts i FIF genom 1932 års lagstiftning.[7] I HB 17: 7 i dess avfattning före 1932 års lagändring användes icke uttrycket »för rörelsen avsedda lösa inventarier», utan man använde orden »all den lösegendom, vare sig maskiner, redskap, dragare eller annat, som till bergsbrukets, gruvans, fabrikens eller inrättningens drift hörer». Det synes icke vid 1932 års lagändring ha varit de lagstiftande myndigheternas avsikt att utesluta några av dessa grupper av lösa saker från möjligheten att utgöra föremål för förlagsinteckning.[8] Man torde därför kunna anse, att under lösa inventarier inbegripas i första hand maskiner, redskap, dragare och fordon, som användas i rörelsens drift. Uppenbart är, att maskiner och arbetsredskap av lös egendoms natur höra hit. Dessa ha ansetts omfattade av förlagsinteckning redan långt före tillkomsten av FIF. Vad beträffar dragare, så äro ju dessa levande inventarier, och det kan måhända anses såsom ovisst, huruvida de utgöra lösa inventarier i FIF:s mening. Härvid bör observeras, att i JIL, som ju tillkom samtidigt med nyssnämnda omformulering av FIF:s första paragraf, talas om säkerhet i inventarier, levande och döda, medan FIF icke på detta sätt skiljer mellan levande och döda inventarier. Detta behöver emellertid icke utvisa, att i FIF icke skulle avses jämväl levande inventarier, ty orsaken till denna skilda formulering kan ju vara den, att vid jordbruk de levande inventarierna ha ett relativt sett så mycket högre värde än vid de flesta för att icke

[4] Jfr här motiven till 1 § JIL, NJAII 1932 s. 223.
[5] Se därom s. 191–192.
[6] Jfr Undén: Sakrätt 1946 s. 12 ff. Jfr även Schmidt: Om ägareförbehåll s. 145.
[7] Se ovan s. 173.
[8] Se NJAII 1932 s. 256 ff.

säga alla industriföretag.[9] Någon egentlig bärande motivering för att exempelvis ett fabriksföretag tillhöriga hästar, som användas för vissa transporter nödvändiga för driften, icke skulle omfattas av förlagsinteckning, lärer med hänsyn till förlagsinteckningsinstitutets uppgift icke kunna framställas. I avsaknad av tydlig bestämmelse i lag torde dock en viss oklarhet råda. Därest vid 1932 års ändring av 1 § FIF verkligen avsetts, att levande inventarier skulle, i motsats till vad tidigare varit fallet, icke anses utgöra förlagsinteckningsbar egendom, skulle detta dock säkerligen tydligt ha markerats.

Vad menas med att de förlagsinteckningsbara lösa inventarierna skola vara avsedda för rörelsen? Denna bestämmelse motsvarades, som nyss sagts, före 1932 års lagstiftning av stadgandet, att den lösa egendomen, vare sig maskiner, redskap, dragare eller annat, skulle höra till bergsbrukets, gruvans, fabrikens eller inrättningens drift. Det har ansetts ovisst, huruvida till dessa inventarier räknas exempelvis administrationsinventarier (kontorsinventarier m. m.), och införande av tydlig bestämmelse därom har förordats.[1] FIF:s avfattning lider på denna punkt av en viss oklarhet både före och efter 1932 års lagstiftning. Om man emellertid i likhet med Skandinaviska kreditaktiebolaget tolkar orden »eller annat» i satsen »maskiner, redskap, dragare eller annat» i 1883 års version sålunda, att den lösegendom, som därunder inbegripes, skall vara jämförlig med någon av de tre kategorierna och därav drager den slutsatsen, att rörelsens kontorsinventarier icke lära omfattas av förlagsinteckningen, torde man dock icke kunna draga samma slutsats av orden »för rörelsen avsedda lösa inventarier» i 1932 års version. Tvärtom synes ju den omständigheten, att lagstiftaren vid 1932 års lagstiftning frångått exemplifieringsmetoden, tyda på att även administrationsinventarier inbegripas under sistnämnda uttryck. Annars är det svårt att förstå, att texten ändrats på sätt som skett samtidigt med att åtminstone de, som formulerat den nya texten, voro väl medvetna om den förut rådande oklarheten på denna punkt. Därtill kommer, att ur synpunkten av förlagsinteckningsinstitutets uppgift någon anledning att utesluta administrationsinventarier från att omfattas av detsamma knappast torde förefinnas. De utgöra ett värdefullt

[9] Jfr NJAII 1932 s. 223.

[1] Av länsstyrelsen i Älvsborgs län i dess 30.4.1926 daterade utl. i anledning av 1925 års remiss, av Skandinaviska kreditaktiebolaget i a. skriv. 27.2.1926 och av KomKoll i a. skriv. 28.5.1926.

plus, när det gäller förlagsgivarens säkerhet, utan att inteckningen i dem i stort sett medför andra menliga verkningar än dem, som även inteckning i själva fabriksinventarierna medför. Det bör även framhållas, att i 1883 års version de lösa inventarierna skulle vara att hänföra till driften, medan de i 1932 års version skola vara att hänföra till rörelsen. Man kan måhända anse driften vara ett mindre omfattande begrepp än rörelsen.[2]

Det må emellertid framhållas, att enligt motiven till JIL kontorsinventarier icke torde vara att hänföra till de objekt, som omfattas av inteckningen.[3] Det kan för övrigt anmärkas, att ej heller lösöreinteckning enligt finsk rätt omfattar kontorsinventarier.[4]

Emellertid må samtidigt observeras, att ifråga om administrationsinventarier en väsentlig skillnad i allmänhet förefinnes mellan industriföretag, speciellt större sådana, och de flesta jordbruksföretag. Ty vid ett jordbruksföretag kan det ofta vara svårt att urskilja, huruvida vissa inventarier användas huvudsakligen till administrationsuppgifter för jordbrukets räkning eller lika mycket till andra ändamål. Överhuvud torde vid de flesta jordbruksföretag de eventuellt förefintliga enbart för administration avsedda inventariernas värde vara ganska obetydligt i jämförelse med de övriga för driften avsedda inventariernas värde. Därest administrationsinventarier icke inbegripas under jordbruksinventarieinteckning, torde detta alltså icke utgöra något skäl för att dylika inventarier icke skulle kunna omfattas av förlagsinteckning.[6]

---

[2] Det må påpekas, att i rättsfallet NJA 1929 s. 117 ansåg HR förlagsinteckning omfatta bl. a. kontorsinventarier. HovR ansåg de i målet omförmälda kontorsinventarierna icke besväras av förlagsinteckning, men motiverade detta icke med att de i egenskap av kontorsinventarier icke kunde utgöra föremål för förlagsinteckning, utan med vad som anförts rörande arten av rörelsen, som ansågs till största delen utgöra handelsrörelse. HD ansåg, att någon fabriksrörelse i detta fall överhuvudtaget icke bedrevs, varför förlagsinteckning förmånsrätt här icke alls kunde göras gällande. Däremot uttalade sig HD icke om, huruvida i annat fall förlagsinteckning kunnat göras gällande i kontorsinventarier.

[3] Se NJAII 1932 s. 223.

[4] Se s. 28. Jfr norsk rätt, se s. 34 n. 8.

[6] Vill man finna exempel på vad som i praxis ansetts kunna inbegripas under uttrycket »all den lösegendom, vare sig maskiner, redskap, dragare eller annat, som till bergsbrukets, gruvans, fabrikens eller inrättningens drift hörer» och som torde omfattas av förlagsinteckning även efter ikraftträdandet av 1932 års lagstiftning, kan man studera rättsfallen NJA 1897 s. 380, NJA 1912 s. 196, NJA 1920 s. 394 och NJA 1926 s. 380.

Enligt 1 § FIF omfattar förlagsinteckning även förlagstagarens »för rörelsen avsedda råvaror», vilket motsvarar uttrycket »de för tillverkningen avsedda råämnen» i 1883 års version. Vad förstås då med råvaror? Att därunder falla direkt från naturen hämtade organiska och oorganiska material, t. ex. sten eller trä, som endast relativt obetydligt bearbetats till för transport lämplig storlek, form och konsistens och därefter utan ytterligare förädling transporterats till en förlagsintecknad fabrik, torde få anses vara klart. Men begreppet råvaror i 1 § FIF får i likhet med motsvarande begrepp i 1883 års version anses betydligt vidare. Även råmaterial, som tidigare undergått en rad förädlingsprocedurer i annan eller andra rörelser, hänföras hit.[7] Emellertid måste det vara fråga om material, som verkligen ytterligare (på normalt ekonomiskt försvarligt sätt) förädlas i rörelsen. Sålunda var det i rättsfallet NJA 1924 s. 309 fråga om en person, som idkade sågverksrörelse och virkeshandel. Ett bjälklager ansågs här icke omfattas av förlagsinteckning, troligen enär det enligt vittnesmål icke ansågs som ett normalt fall, att bjälkar försågas till virke, vilket vore oekonomiskt, och att bjälkar därför icke kunde betraktas som förlagsinteckningsbara råämnen avsedda för sågverksrörelse. Det kan emellertid ofta vara svårt i praktiken att avgöra vad som skall anses utgöra köpta handelsvaror avsedda för direkt försäljning och anskaffade råvaror avsedda för vidare bearbetning.[8] Av intresse är, att i rättsfallet NJA 1897 s. 380 lump, vilken anskaffats som råämne för papperstillverkning, hänfördes till gruppen råämnen, ehuru enligt uppgift lumpen sedan mer än tio år tillbaka icke använts som råvara avsedd att bearbetas, men kunnat begagnas såsom packning och vid putsning. Enligt samma rättsfall ha stenkol och annat brännmaterial ansetts utgöra råvaror eller vara jämställda därmed och därför omfattas av förlagsinteckning.[9] Förlagsinteckning torde då få anses omfatta även smörjmedel och annat för inventariernas underhåll anskaffat material. Huruvida material anskaffat för uppvärmning och underhåll av den byggnad, vari förlagsintecknad rörelse är inrymd, skall anses omfattat av förlagsinteckning eller ej, får anses ovisst. Därest byggnaden ifråga helt

[7] Se t. ex. rättsfallet NJA 1926 s. 380, i vilket såsom av förlagsinteckning omfattad egendom upptogos bl. a. tyger, band och spetsar i deras egenskap av material för tillverkning av kläder.

[8] Jfr NJA 1923 s. 688.

[9] Jfr fransk rätt, se s. 63.

är avsedd för den förlagsintecknade rörelsens drift torde det emellertid vara mest överensstämmande med FIF:s ordalag och syfte att anse även detta material inbegripet under förlagsinteckning. Detsamma torde få anses gälla ifråga om bränsle och smörjmedel till i den förlagsintecknade rörelsen använda maskiner av fast egendoms natur.

Förutom lösa inventarier och råvaror omfattar förlagsinteckning även »i rörelsen frambragta alster», vilket uttryck före tillkomsten av 1932 års lagstiftning motsvarades av orden »det, som tillverkat är». Någon reell skillnad torde icke ha avsetts med detta förändrade uttryckssätt, men det 1932 införda uttrycket markerar tydligare, att det är fråga om produkter framställda i just den förlagsintecknade rörelsen.[1]

För att en sak skall anses vara i rörelsen frambragt alster måste den givetvis ha undergått någon förädling i rörelsen av betydelse.[2] Det får sålunda icke vara fråga om en vara, som efter blott obetydlig i rörelsen gjord förändring är avsedd att försäljas i densamma.[3] I annat fall skulle det vara lätt för en idkare av en handelsrörelse att genom en obetydlig ändringsverksamhet kunna erhålla förlagsinteckning eller för en idkare av en kombinerad industri- och handelsrörelse att kunna erhålla förlagsinteckning och få densamma att gälla även i handelsvarulagret.

Man kan ställa den frågan, huruvida nämnda råvarors, inventariers och alsters territoriella belägenhet är av betydelse. Varken i 1748 års förlagsförordning, 1770 års hallordning, FIF eller i HB 17: 7 före eller efter 1883 års ändring i densamma säges något härom. Av intresse är emellertid att notera, att före ikraftträdandet av FIF i en av högre instanser fastställd dom av RR en förlagsgivare på grund av en av handels- och ekonomikollegium meddelad förlagsinteckning tillerkänts förmånsrätt enligt HB 17: 7 uti den av ifråga-

[1] Märk att HD:s flesta ledamöter under förarbetena till 1883 års ändring av HB 17: 7 ville ha formuleringen »det, som tillverkats å ställe, som inteckningen afser». I annat fall ansågs, för den händelse förlagstagaren drev annan icke förlagsintecknad rörelse av förlagsinteckningsbar beskaffenhet, icke med tillräcklig tydlighet begränsas den tillverkning, vari förmånsrätt åtnjöts. Emellertid ansågs det (av departementschefen) tydligt, att det även med den lydelse, som senare antogs, icke kunde vara fråga om annan tillverkning än som frambringades i den (å uppgivet ställe) eller i uppgiven stad eller socken idkade rörelse, däri inteckningen fastställts. Se NJAII 1883, 1, s. 29.

[2] Jfr s. 89.

[3] Jfr NJA 1923 s. 688, NJA 1924 s. 309 och NJA 1929 s. 117.

varande firma bedrivna »galvanoplastiska fabrik med alla dertill vid konkursens början hörande maskiner, verktyg, rudimaterier, inventarier och effekter samt färdigt eller under arbete varande gods, *ehvad detsamma befunnits vid fabriken eller i andra förvaringsrum*» (kurs. av oss).[4] Av detta rättsfall torde kunna utläsas, att jämlikt föreskrifterna vid denna tid det icke ansågs spela någon roll, var förlagsegendomen (åtminstone färdigt eller under arbete varande gods) vid tiden för konkursens inträdande befann sig. Det må för övrigt i samband därmed påpekas, att av förarbetena till den finska lagen om lösöreinteckning 1923 det icke framgår, att den för lösöreinteckningens objekt karakteristiska territoriella begränsningen även skulle ha ansetts föreligga såvitt gällde den från gammal svensk-finsk rätt härstammande finska förlagsinteckningens objekt.[5] Om man jämför detta förhållande med nyss anförda svenska rättsfall, synes det knappast förefinnas något skäl att antaga, att ordalagen i 1748 års förlagsförordning och 1770 års förnyade hallordning ansetts kunna utgöra ett stöd för den uppfattningen, att territoriell begränsning av nu antytt slag förelegat ifråga om vare sig råvaror, lösa inventarier eller produkter.

Av förarbetena till FIF framgår icke, hur man tänkt sig svaret på denna fråga. I rättslitteraturen ha meningarna varit delade. Undén påpekar, att det ej finnes föreskrivet, att egendom, vari förmånsrätt gäller, skall finnas i eller vid själva företaget. Han anser sålunda inköpta men ännu ej å platsen befintliga råämnen såsom »för tillverkningen avsedda» liksom ock timmer, som är upplagt i en sågverksägares skog och avsett till försågning vid sågverket.[6] Dahlberg anser det vara ovisst, i vad mån till en förlagsintecknad rörelse hörande lös egendom, som mer eller mindre tillfälligt finnes å annan ort än där fabriken drives, inrymmes under inteckningen, exempelvis timmer, som ligger i till ett sågverk hörande, stundom mycket avlägsna

[4] Se NT 1867 II s. 407.

[5] I den motivering till införande av territoriell begränsning i den föreslagna nya lagen om förlagsinteckning, som står att läsa i finska lagberedningens a. förslag 1901, kan ej utläsas något om en dylik begränsning i då gällande finsk rätt. Se detta förslag s. 41 ff. Det må för övrigt påpekas, att även enligt lösöreinteckningslagen lösöreinteckning kan gälla i föremål, som endast tillfälligt befinna sig utanför det vid inteckningens fastställande angivna området. Se s. 21–22. Före ikraftträdandet av 1923 års lag om lösöreinteckning gällde ju i Finland alltjämt 1748 års förlagsförordning och 1770 års förnyade hallordning. Se s. 17.

[6] Se Undén: Sakrätt 1946 s. 356.

skogar, eller flyter i älvarna på väg till sågverket eller befinner sig i ett å annan ort upplagt konsignationslager. Han anser det emellertid antagligt, att det rättsliga bedömandet skulle utfalla till förmån för en vid tolkning.[7] Vidare anser han de lege ferenda, att förlagsinteckning bör kunna göras gällande i all företagets lösa egendom oavsett territoriell belägenhet.

Av svaren i anledning av 1925 års remiss framgick även, att tvekan gjort sig gällande i vida kretsar betr. denna fråga.[8] Efter det dessa sistnämnda uttalanden skett har HD träffat ett intressant avgörande i rättsfallet NJA 1927 s. 519. I denna dom har förmånsrätt på grund av förlagsinteckning ansetts äga rum i gäldenären tillhöriga, vid hans fabrik tillverkade varor, oavsett att dessa vid början av gäldenärens konkurs förvarades å orter utom den kommun, där fabriken drevs. HR ansåg icke förlagsinteckningen gälla i sådan konkursboets egendom, som befunne sig utom den socken, där fabriksrörelsen bedrevs. HovR ansåg däremot i sin av HD fastställda dom, att, enär ifrågavarande förlagstagaren-spinneribolaget tillhöriga, i bolagets besittning i Tranås, Motala, Mjölby och Vetlanda befintliga lösegendom ostridigt tillverkats vid spinneribolagets fabrik i Rösa inom Skede socken, den omständigheten, att lösegendomen vid konkursens början förvarats å orter utom Skede socken, icke föranledde därtill att den å förlagsinteckning grundade förmånsrätt till betalning finge anses hava upphört.

Vilka slutsatser kunna dragas av detta rättsfall för bedömandet av vår fråga?

I ett kompendium har uppgivits, att Benckert icke tillmäter detta

[7] Se Dahlberg a. a. s. 454.

[8] Sålunda hävdades i Vänersborgs RR:s skriv. 22.3.1926 de lege ferenda, att tvekan icke bör råda därom, att egendom, som i visst fall kan vara föremål för förlagsinteckning, är det oavsett var den förvaras, »blott den finnes å område, där svensk exekution gäller». Länsstyrelsen i Örebro län ansåg i skriv. 30.4.1926 tydligen den på förlagsinteckningar grundade rätten icke gälla i egendomen, var den än befann sig, ty de lege ferenda anfördes: »Än vidare torde det få anses önskvärt, att den på förlagsinteckningar grundade säkerheten stärkes, bl. a. sålunda att förmånsrätten till viss vara bibehålles, så länge den är i gäldenärens ägo, oavsett var den må befinna sig.» A-B Sydsvenska banken ansåg tydligen svaret på frågan vara ovisst, enär den framhöll, att alla råvaror och produkter oberoende av belägenhet borde omfattas av förlagsinteckningen. Svenska handelsbanken påpekade i a. skriv. 3.2.1926, att klara lagbestämmelser rörande förlagsinteckningens territoriella räckvidd icke funnos och ifrågasatte de lege ferenda, huruvida inteckningen icke borde omfatta kredittagarens i viss rörelse investerade egendom, var den än befunne sig.

rättsfall klart prejudicerande betydelse för *råvaror* utom den kommun, där företaget är beläget.[9] Bankombudsmannen G. Undén, som fått inom justitiedepartementet utarbetat förslag till ändringar i förlagsinteckningsförfattningarna överlämnat i korrektur för påseende, uttalade sig i en skriv. 8.1.1932 om detta rättsfall. Han ansåg, att därigenom oklarheten, huruvida på annan ort befintlig egendom omfattas av förlagsinteckning, blivit i viss mån hävd. Osäkerhet syntes emellertid kvarstå ifråga om t. ex. en i regel så värdefull tillgång som ett trävarubolags under flottning varande timmer, ty enligt prejudikatet skall egendom för att falla under förlagsinteckning finnas i förlagstagarens besittning. Man kunde enligt Undén ställa den frågan, om icke ett konkursbo på grund av ofullständig besittning skulle kunna förvägra förlagsgivaren förmånsrätt i allt gäldenärens under flyttning varande timmer. G. Undén yrkade, att en uttrycklig bestämmelse därom måtte införas genom lagändring.

Även i motiven till 1932 års lagstiftning ansågs den nu nämnda oklarheten ha hävts blott *i viss mån* genom rättsfallet.[1] Det ansågs emellertid, att efter avgörandet i detta rättsfall behovet av lagstiftningsåtgärd icke gjorde sig gällande med samma styrka som tidigare. Det får ju anses egendomligt, att om ett behov av lagstiftningsåtgärd överhuvudtaget ansågs föreligga, en sådan åtgärd dock icke vidtogs i samband med de ganska genomgripande ändringar i FIF, som ägde rum 1932.

Hur är nu svaret på frågan om den territoriella belägenhetens betydelse enligt gällande rätt?

Att någon territoriell begränsning skulle ha införts genom vare sig FIF eller 1932 års lagstiftning synes med hänsyn till ordalagen i vederbörande lagtexter icke kunna antagas. Det torde därför kunna förmodas, att någon egentlig territoriell begränsning icke förefinnes, åtminstone försåvitt den territoriella belägenheten icke inverkar på frågan om i vilkens besittning egendomen befinner sig. Och därmed äro vi inne på frågan om besittningens betydelse i förevarande avseende.

Till en början kan då konstateras, att ur ordalagen icke torde

---

[9] Se Förmånsrättsordning och handfången pant efter föreläsningar H. T. 1924 och 1932 av professor Karl Benckert (tryckt utan föreläsarens medverkan) s. 39.

[1] Se NJAII 1932 s. 258–259.

kunna utläsas något om besittningens betydelse vare sig i 1883 års version av FIF eller i nuvarande version av densamma. Ej heller ur motiven till dessa lagtexter kan utfinnas något därom.

Fråga är, om man icke får tänka sig saken på följande sätt. Orden »i bolagets besittning» i domen i 1927 års rättsfall ha använts antingen såsom ytterligare skäl, förutom det att egendomen var förlagstagarens tillhörighet enligt 27 § KL, för att markera, att det här var uppenbart, att egendomen omfattades av förlagsinteckning. Eller också kunna de ha använts blott för att utmärka, att egendomen, eftersom den var i bolagets besittning, verkligen var bolagets tillhörighet enligt 27 § KL. I det förra fallet skulle man kunna tänka sig, att de högre instanserna icke velat uttala sig om frågan, huruvida besittning var erforderlig eller ej, utan nöjt sig med att konstatera, att, därest förlagstagaren var både ägare enligt 27 § KL och besittare av egendomen, densamma omfattades av förlagsinteckningen. I det senare fallet skulle man däremot kunna tänka sig, att de högre instanserna ansett, att för att förlagsinteckningen skulle omfatta egendomen det var tillräckligt, att densamma var av i FIF angivet slag och förlagstagarens tillhörighet enligt 27 § KL, samt att orden »i bolagets besittning» sålunda blott ansetts utgöra ett stöd för att egendomen verkligen var bolagets tillhörighet enligt nämnda paragraf. Den sistnämnda tolkningen synes måhända långsökt men stödjes dock av flera viktiga omständigheter. Sålunda nämnes i rubriken till rättsfallet intet om besittningen, varför det förefaller som om densamma icke tillmätts prejudicerande betydelse för frågan, om egendom inom annan kommun än den, varest fabriken drevs, besvärades av förlagsinteckningen eller ej, utan ansetts vara av vikt på sin höjd för frågan om egendomen hörde till förlagstagarens konkursbo enligt 27 § KL eller icke.

Ytterligare ett stöd för denna sista tolkning torde kunna vinnas på ett annat sätt. Enligt 27 § KL räknas till konkursbo all egendom, som tillhörde gäldenären, då beslutet om egendomsavträde meddelades, eller tillfaller honom under konkursen och som är av beskaffenhet att för gäld kunna tagas i mät, så ock den egendom, som kan återvinnas till konkursboet. Till konkursboet höra alltså alla förlagstagaren tillhöriga för rörelsen avsedda lösa inventarier och råvaror samt i rörelsen frambragta alster, oavsett om de äro i hans besittning eller ej. Vilket förnuftigt syfte skulle det då tjäna att låta någon förlagstagarens egendom, som ingår i konkursboet och i övrigt är av be-

skaffenhet att omfattas av förlagsinteckning, icke omfattas av densamma, därför att egendomen ifråga är i annans besittning? Ty att utan stöd av vare sig lag eller motiv därtill uppställa fordran å förlagstagarens besittning torde knappast låta sig göra, utan att avgörande praktiska fördelar därmed stå att vinna. Vi måste därför ställa den frågan, vilka verkningar nu nämnda två regelalternativ jämförda med varandra kunna ha med avseende å kontrahenterna, tredje man och samhället i övrigt. Det torde då utan vidare vara klart, att förlagsgivarens säkerhet blir mindre genom en fordran å förlagstagarens besittning av förlagsegendomen. Förlagsinteckningens säkerhetsvärde i allmänhet minskas sålunda, åtminstone något, framför allt genom den oklarhet, som skulle bli följden av regeln. Detta behöver ju emellertid icke vara någon nackdel, därest förlagstagarens i prioritetsavseende sämre ställda borgenärer erhölle en motsvarande fördel genom uppställande av sagda fordran. Emellertid skulle ju dessa borgenärer i allmänhet icke kunna räkna med dylik förlagsinteckningsbar egendom i annans besittning som säkerhet för sina fordringar, enär besittningen ju oftast när som helst kan övergå till förlagstagaren.[2] Den i allmänhet förefintliga ytterliga osäkerheten, huruvida dylik egendom i annans än förlagstagarens besittning vid konkurstillfället kommer att befinna sig i den förres besittning eller ej, kan antagas åstadkomma, att en förnuftig person vid lämnande av kredit till en förlagstagare ändå icke räknar med att densamma är undandragen förlagstagarens förmånsrätt. Framför allt skulle emellertid denna besittningsregel vara ytterligt opraktisk därigenom att vid förlagstagarens konkurs avgörande då ständigt måste träffas ej blott om vilken egendom, som tillhör konkursboet, utan även om den frågan, huruvida egendom, som utan tvekan tillhör konkursboet, vid konkurstillfället är i förlagstagarens besittning eller ej. Denna senare fråga skulle givetvis lätt kunna giva anledning till tvister, som enligt vår uppfattning ej stå i proportion till de fördelar regeln skulle medföra.

Det synes oss som om man de lege lata skulle kunna formulera följande regel. Oberoende av dess territoriella belägenhet (åtminstone inom område, där svensk rätt gäller) omfattas egendom av sådant slag, vari enligt FIF förlagsgivarens förmånsrätt kan gälla och som räknas till konkursbo enligt 27 § KL, av en i konkursgäldenärens

---

[2] Exempelvis genom överförande i hans besittning när det gäller råvaror.

rörelse fastställd förlagsinteckning.[3] Därmed är givetvis icke sagt, att förlagstagarens besittning alltid skulle sakna betydelse för frågan vad som utgör föremål för förlagsinteckning. Men denna fråga är av betydelse endast såvitt den är väsentlig för frågan vad som hör till konkursboet.

Enligt vår uppfattning måste förlagsinteckning sålunda även anses omfatta den rätt förlagstagaren-säljaren äger till i rörelsen framställda alster och annan förlagsegendom, som sålts under ägareförbehåll och som anses ingå i förlagstagarens konkursbo. Likaså besväras då även förlagsegendom, som förlagstagaren lämnat till kommissionär för försäljning, men som fortfarande anses tillhöra förlagstagaren, av förlagsinteckningen liksom råvaror inköpta för förlagstagarens räkning av kommissionär.

Har förlagsgivaren förmånsrätt i den rätt förlagstagaren äger till under ägareförbehåll för säljaren inköpta föremål, som, om de utgjort förlagstagarens tillhörighet, skulle ingått i förlagsegendomen? Denna rätt kan ju många gånger äga ett betydande värde. Av intresse härvidlag är ett uttalande av departementschefen under förarbetena till JIL.[4] Efter att ha konstaterat, att jordbruksinventarieinteckning icke kan göras gällande i inventarier köpta på avbetalning, påpekar han, att i ett yttrande över jordbruksutredningens förslag hade ifrågasatts, att i dylika fall säkerhetsrätten skulle omfatta gäldenärens på avbetalningsköpet grundade rätt. Han säger därefter: »Utan uttryckligt stadgande torde emellertid möjlighet alltid stå inteckningshavaren öppen att, om han anser det för sig fördelaktigt, fullfölja avbetalningsköpet genom att erlägga resterande köpeskilling och därigenom bereda sig själv förmånsrätt i inventarierna.»

Förhållandena vid förlagsinteckning torde härvidlag få anses likartade med förhållandena vid jordbruksinventarieinteckning. Emellertid kan saken ligga så till att förlagsgivaren ingalunda vill under konkursen inbetala hela återstoden av köpeskillingen utan endast inträda i köparens rätt, d. v. s. att under kanske en följd av månader genom periodiska avbetalningar fullfölja avbetalningsköpet. En sådan köparerätt torde dock icke kunna göras gällande av köparens

[3] Jfr situationen vid jordbruksinventarieinteckning. Se NJAII 1932 s. 223. Jfr även Nilsson, E.: Om förlagsinteckning och förlagsinteckningshavares rätt till brandskadeersättning s. 375.

[4] Se NJAII 1932 s. 223.

konkursbo.[5] Därest godset återtages av säljaren, och säljaren därför vid uppgörelse måste erlägga ett förlagstagaren tillkommande överskottsvärde, synes oss förlagsgivarens förmånsrätt böra gälla i detta överskottsvärde. Som stöd för denna uppfattning torde 6 § FIF analogivis kunna åberopas. Ändamålssynpunkter tala för att förlagsgivarens förmånsrätt omfattar vad som kan finnas av köparerätt till under ägareförbehåll för säljaren av förlagstagaren inköpt egendom, enär det vid sådana köp är fråga om en successiv övergång från säljaren till köparen av den tryggade position, som avses med ordet äganderätt. Det synes svårt att motivera, varför förlagsgivaren exempelvis skulle äga förmånsrätt i en nyss färdigbetalad på avbetalning köpt maskin, men icke i köparerätten till en till 9/10 betalad dylik.[6]

Som redan nämnts omfattar förlagsinteckning vid gruvdrift jämväl själva gruvan. Enligt gällande rätt synes själva mineralstrecket anses omfattat av jordägarens äganderätt och den genom inmutning eller koncession vunna rätten att med uteslutande av andra bearbeta och tillgodogöra sig detsamma anses för lös egendom, varav man kan sluta sig till att denna senare rätt kan omfattas av förlagsinteckning.[7]

Vad innebär då detta i realiteten? Det torde i allmänhet i praktiken icke spela så stor roll, om man anser förlagsinteckningen omfatta själva mineralstrecket eller endast rätt att med uteslutande av andra bearbeta och tillgodogöra sig detsamma. Ty äganderätten yttrar sig väsentligen just i denna rätt att tillgodogöra sig mineralstrecket ifråga. En viss skillnad mellan de båda alternativen finnes emellertid. Om gruvinnehavaren icke erlägger årlig (för övrigt obetydlig) försvarsavgift i rätt tid, kan hans rätt till gruvan förverkas jämlikt 56 § gruvlagen. Vid dylikt förverkande återgår bl. a. den icke brutna mineralen i strecket till jordägaren. Det torde vara klart, att därest gruvrätten förverkas, innan gruvföretagaren

[5] Se KL §§ 100 och 138 samt NJAII 1921 s. 575. Märk emellertid att den regel om rabatträkning, som jämlikt KL § 138 st. 3 skall äga rum, när en räntelös fordran icke är förfallen, synes böra kunna åberopas av förlagsgivaren, om han önskar inbetala resterande köpeskilling för att erhålla förmånsrätt i föremål köpta på avbetalning under ägareförbehåll. I varje fall synes på något sätt avdrag böra ske för de kreditkostnader, som täckas av den obetalda delen av avbetalningspriset. Jfr lagen 11.6.1915 om avbetalningsköp § 4.

[6] Jfr norsk rätt, se s. 34–35 och dansk rätt, se s. 37 n. 4.

[7] Se NJAII 1896, 1, s. 3, samt NJAII 1939 s. 277 ff. och 291 ff. Jfr gruvlagen 3.6.1938, speciellt § 51.

kommer i konkurs, förlagsgivarens förmånsrätt icke kan göras gällande i obruten mineral.[8] Emellertid torde risken för en försiktig förlagsgivare att lida förlust på grund av förverkande enligt 56 § gruvlagen vara ganska minimal, ty underlåten inbetalning av försvarsavgift inom tid, som i 55 § gruvlagen sägs, torde få anses utgöra förfalloanledning enligt 11 § sista punkten FIF. Någon svårighet att vare sig kontrollera, huruvida inbetalning skett inom sagda tid eller ej, eller att, där inbetalning ej skett före den 31 mars året därefter, få förlagstagaren försatt i konkurs, torde icke heller förefinnas.

Givetvis vore risken för att förlagsgivaren skulle åsamkas förlust större, om man kunde anse en inmutare redan innan han erhållit utmål kunna få förlagsinteckning i sin »rörelse». Emellertid torde en dylik rörelse bestående i undersökningsarbete, som drives innan utmålet erhålles, knappast kunna anses som rörelse i den mening, som avses i 1 § FIF. Därtill är den alltför provisorisk till sin karaktär. Men om inmutarens »rörelse» före utmålet skulle kunna förlagsintecknas, är det uppenbart, att förlagsinteckningen här måste betraktas som en ytterligt svag säkerhet, vare sig förlagsinteckningen anses omfatta själva mineralstrecket eller blott den på inmutning grundade rätten att bearbeta och tillgodogöra sig detsamma.[9]

I vad mån kunna surrogatvärden för nu nämnd förlagsegendom utgöra föremål för förlagsinteckning? Med surrogatvärden avses här vad som trätt i stället för tidigare nämnd egendom av beskaffenhet att utgöra föremål för förlagsinteckning. Av särskilt intresse bland dylika surrogatvärden är utestående köpeskilling för försåld förlagsegendom. Som tidigare framhållits åtnjuter förlagsgivaren, om förlagsegendomen eller vissa däri ingående föremål försäljas, samma rätt i utestående köpeskilling som han ägt i det försålda. Av motiven framgår, att man vid lagändringen 1932 utgått från den uppfattningen, att fordringen här framträder såsom ett surrogat för de från förlagsegendomen skilda föremålen.[1] Av lagtext och motiv framgår, att det i ifrågavarande hänseende icke göres någon skillnad mellan olika slag av överlåtelser, blott de ske mot köpeskilling. Det kan vara fråga om en överlåtelse av hela förlagsegendomen eller en väsentlig

[8] Jfr NJAII 1939 s. 423 ff.

[9] Märk att betr. vissa mineral, som avses i lagen 28.5.1886 ang. stenkolsfyndigheter m. m., vad nu sagts kan anföras i tillämpliga delar.

[1] Se NJAII 1932 s. 263.

del därav eller ock om överlåtelse av blott ett eller flera enstaka i förlagsegendomen ingående föremål.[2]

Den 1932 beslutade nya formuleringen av 6 § FIF föranledde kritik redan under förarbetena till lagändringen. Sålunda avgav herr Bissmark vid tillkomsten av FLU:s utl. nr 33 en reservation, vari han föreslog, att förlagsgivaren skulle njuta förmånsrätt i utestående fordringar för försåld förlagsegendom blott vid försäljning i samband med rörelsens överlåtande eller nedläggande.[3] Även efter det ändringen ägt rum har densammas berättigande varit föremål för skilda meningar.

Advokaten C. Ekdahl har riktat kritik mot den genom ändringen företagna utvidgningen av förlagsinteckningsobjektet.[4] Han medgiver, att förlagsinteckningens värde som kreditunderlag genom ändringen ökats, men han anser tillika, att de oprioriterade borgenärernas rätt därigenom äventyras i allra högsta grad, under det att förlagsgivaren omotiverat gynnas. Han skiljer emellertid mellan två fall, nämligen realisation av hela förlagsegendomen eller större delar därav å ena sidan och annan försäljning av förlagsegendom å andra sidan. I det förra fallet kränkas icke utomstående intressen genom regeln, enär försäljningssumman i dylika fall endast undantagsvis överstiger förlagsegendomens värde före försäljningen. I det senare fallet anser han emellertid, att det ställer sig helt annorlunda. Tillverkade helfabrikat upptagas i inventariet över förlagsegendomen icke till utförsäljningsvärdet utan till det väsentligt lägre tillverkningsvärdet. Skillnaden, d. v. s. mervärdet vid försäljningen, avser dels att täcka allmänna kontors- och distributionskostnader, dels ock att utgöra affärsvinsten. Förlagsgivarens förmånsrätt bör därför icke omfatta hela den utestående fordran det är fråga om. På grund av att den emellertid gör detta enligt den nya lydelsen av 6 § kränkas de borgenärers rätt, vilkas fordringar äga speciellt sammanhang med de kostnader, för vilka mervärdet vid försäljning är avsett att utgöra täckning. Dylika borgenärer äro exempelvis reklamfirmor och tidningar. Hittills har det främst varit utestående kontofordringar, som kommit de oprioriterade borgenärerna tillgodo. Försäljning i

[2] Härvid måste observeras, att det blott är köpeskillingen för förlagsintecknad egendom, som avses. Därest hela rörelsen överlåtes, omfattas exempelvis icke köpeskillingen i den mån den belöper å fast egendom av inteckningen.

[3] Se 1932 års FLU:s utl. nr 33 s. 9.

[4] Se Ekdahl, C.: Förlagsinteckningshavares rätt i utestående köpeskilling.

rörelsen är numera till direkt fördel för inteckningshavaren, vilket gör orättvisan i den nya ordningen ännu mer i ögonen fallande.

Han anser vidare, att genom utvidgningen ifråga en kraftig begränsning av industriföretagens personliga kredit kommer att äga rum, vilket i sin tur medför ett ökat behov av eget eller genom ordnad upplåning anskaffat kapital. Därigenom skulle nämnda företag i ännu högre grad än tidigare bliva beroende av bankerna, vilket dels icke står i överensstämmelse med en märkbar strävan inom banklagstiftningens område att motverka, att bankerna bliva ägare till industriföretagen, dels synbarligen principiellt ogillas av Ekdahl.

Advokaten W. Moberg har bemött Ekdahls synpunkter.[5] Han anser, att något sådant »mervärde» som Ekdahl tänkt sig icke finnes under verkliga förhållanden. Förlagsgivarens rätt i ett industriföretags lager är icke begränsad till tillverkningsvärdet. Ekdahls uppfattning, att genom lagändringen förlagstagarens personliga kredit skulle minskas, tror han icke vara riktig. En dylik inskränkning av kredit till ekonomiskt svaga företag vore emellertid nyttig. Om företagen på grund av ändringen skulle skaffa sig ökat eget eller genom ordnad upplåning anskaffat kapital, skulle bankernas inflytande på industriföretagen snarare minskas än ökas. Emellertid är det icke troligt, att denna ökning av kapitalet i verkligheten kommer att äga rum.

I anslutning till denna polemik skola några egna synpunkter anföras.

Mobergs kritik av Ekdahls »mervärdes»begrepp är såtillvida berättigad som värdet av osålda alster framställda i förlagstagarens rörelse givetvis icke behöver vara lika med det värde man erhåller genom att summera kostnaderna för råvarornas anskaffande och bearbetande till de produkter, som äro avsedda att säljas, utan värdet å alstren ifråga är givetvis det värde, som i allmänna marknaden gäller för dylika varor. Men detta hindrar icke, att tack vare försäljningsorganisation, reklam o. dyl. ofta mycket betydande merkostnader utöver tillverkningskostnaderna uppkomma, vilka merkostnader måste betalas för att förlagstagaren i verkligheten skall få varorna sålda. Om vi med »mervärde» beteckna dessa kostnader + den eventuella vinsten uppkommer detta »mervärde», vare sig försäljningspriset täcker tillverkningskostnader + merkostnader eller icke. Det

[5] Se Moberg, W.: Förlagsinteckningshavares rätt i utestående köpeskilling.

är i detta avseende vårt »mervärdes»begrepp skiljer sig från Ekdahls, ty Ekdahl synes endast räkna med »mervärde» i de fall, då försäljningspriset överstiger tillverkningskostnaderna. Uttrycket »mervärde» är ej heller så lyckligt men användes här i den av oss angivna betydelsen för att ej ytterligare komplicera framställningen med nya termer.

Vid ett industriföretag kunna vi här lämpligen schematiskt räkna med tre skilda slag av belopp, som normalt täckas av försäljningspriset för i rörelsen framställda alster, nämligen 1. kostnaderna för tillverkningen, d. v. s. för råvarornas anskaffande och bearbetning, 2. distributionskostnaderna i vidsträckt mening, d. v. s. lagerhållning, försäljningskontor, handelsresande, reklam, transporter, eventuella kostnader för lämnande av försäljningskredit etc., samt 3. den eventuella vinsten. Även om man bortser från vinsten, torde det vara klart, att försäljningspriset å den sålda varan i allmänhet måste ställa sig högre än summan av de kostnader, som nedlagts å en osåld vara av samma slag, för vars försäljning några anstalter ännu icke vidtagits. Ovannämnda kostnader för försäljningen ha dock i allmänhet till stor del redan utlagts även för den vid konkursutbrottet osålda varan, enär ju utlägg för reklam, försäljningsorganisation etc. måste ske ofta redan långt innan de varor, vilkas försäljning därigenom underlättats, kunna säljas. Skillnaden mellan merkostnaderna för vid tidpunkten för konkursutbrottet såld respektive osåld produkt av samma slag torde därför ofta icke vara så stor. Emellertid torde merkostnaderna för den sålda varan i den mån de äro oguldna kunna komma att helt eller delvis få gäldas av oprioriterade borgenärer, emedan förlagsgivaren gentemot dem äger förmånsrätt även i den del av den utestående köpeskillingen för egendomen, som motsvarar merkostnaderna, under det att merkostnaderna för osåld vara helt eller delvis gäldas ur konkurskostnaderna, varvid förlagsgivaren icke äger någon förmånsrätt i denna del av varans värde. I senare fallet äger förlagsgivaren sålunda med förmånsrätt tillgodogöra sig endast den del av »mervärdet», som uppkommit redan före konkursutbrottet.

Man kan sålunda säga, att det i allmänhet är för förlagsgivaren tack vare 6 § FIF fördelaktigare, om förlagsegendom säljes på kredit före konkursen än om dylik egendom finnes kvar osåld vid konkursutbrottet. I det senare fallet blir han dock icke lidande på grund av konkurrens med redan vid konkursutbrottet befintliga oprioriterade

borgenärer utan endast på grund av konkurrens med senare tillkomna borgenärer. Det synes oss härvidlag icke förefinnas någon annan väsentlig skillnad mellan en total överlåtelse av hela förlagsegendomen eller en därmed jämställd realisation av större delar därav å ena sidan och försäljning av förlagsegendom i vanlig ordning å andra sidan än att överlåtelse i det förra fallet kan utgöra förfalloanledning jämlikt 11 § FIF. Denna skillnad synes emellertid icke i sig kunna motivera skilda regler om förlagsgivarens förmånsrätt i utestående fordran å ogulden köpeskilling för såld förlagsegendom.

Men vidare är Ekdahls uppfattning svårförståelig, emedan med hans resonemang det ju bör bli endast det omtalade »mervärdet», som ifrågavarande oprioriterade borgenärer ha rätt till. Men eftersom de utestående fordringarna å ogulden köpeskilling omfatta även tillverkningskostnader, som väl ofta torde vara större än merkostnaderna (däri icke inbegripet vinsten), kan man ställa den frågan, varför förlagsgivarna skulle såvitt gäller dessa fordringar helt få avstå från sin förmånsrätt till förmån för ifrågavarande oprioriterade borgenärer. Man må särskilt tänka sig betydelsen härav i de fall, då tillgångarna i förlagstagarens konkursbo huvudsakligen utgöras av dylika utestående fordringar.

Ekdahl har även såsom stöd för sin kritik angivit vissa enligt hans uppfattning menliga inverkningar å samhällslivet av denna reform.

Vilka praktiska konsekvenser kan då införandet 1932 av den nya bestämmelsen i 6 § FIF beräknas medföra eller rättare sagt ha medfört? En allmän uppfattning, som även delas av Ekdahl, Moberg och oss, torde vara den, att förlagsinteckningens värde som säkerhet för kredit därigenom väsentligt ökats. Detta torde även framgå av vad ovan anförts. Vilka andra följder kunna då väntas av en dylik reform?

Det ligger nära till hands att antaga, att den verkan, som en förstärkning av en realsäkerhet sådan som förlagsinteckning kommer att medföra för förlagstagarens personliga kredit är en försämring av densamma. Emellertid bör observeras, att en dylik verkan icke med nödvändighet behöver inträffa. Vid dylik personlig kredit åt ett förlagsintecknat eller åtminstone förlagsinteckningsbart industriföretag torde nämligen oftast betydligt större avseende fästas vid sådana omständigheter som den bärkraft företaget kan anses äga på grund av läge, avsättningsförhållanden, organisation, företagsleda-

rens duglighet etc. ävensom företagsledningens och företagsägarens personliga hederlighet och betalningsvanor än vid den för en oprioriterad borgenär alltid ovissa möjligheten att i en eventuell konkurs få sin fordran helt eller delvis betald.

Därest emellertid tack vare denna ändring vissa förlagstagares personliga kredit minskas, torde Ekdahls uppfattning vara riktig såtillvida, att en ökning av bankkrediterna i förhållande till industriföretagens egna kapital då kan förväntas befrämjas.[6] Det får också anses riktigt, att man, åtminstone om man får döma av kommitteförarbetena, inom banklagstiftningen sökt motverka, att bankerna bliva ägare till industriföretagen. Även att industrien på annat sätt råkar i allt för stort beroende av bankerna har man sökt undvika.[7] 1924 års bankkommitté motiverade denna ståndpunkt därmed att bankmännen icke äro utbildade till industrimän, och att deras egentliga arbetsuppgifter lägga hinder i vägen för dem att ägna sig åt industriella uppgifter, varför ett industriföretag i regel skötes bäst, om dess ledning är självständig och oberoende i förhållande till vederbörande bank.[8]

Emellertid bör man icke överskatta det ökade beroende i förhållande till bankerna industriföretagen genom denna utvidgning av den av förlagsinteckning omfattade egendomen riskera att iråka. Ty även efter denna utvidgning utgör förlagsinteckning en i förhållande till förlagsegendomens normala värde så svag säkerhet, att en bank knappast kan uteslutande på den säkerheten bevilja kredit med större belopp än som motsvarar blott en del av förlagsegendomens vid kreditens beviljande uppskattade värde.[9] Risk finnes givetvis dock för att vid sjunkande priser å förlagsegendomen eller om företaget av annat skäl går dåligt dess beroende av bankerna ökas. Detta torde emellertid knappast vara möjligt att undvika med i Sverige förekommande kreditformer.

---

[6] Man kan emellertid på grund av det förhållandet, att någon dylik ökning av industriföretagens bankkrediter i verkligheten icke torde ha ägt rum, icke antaga, att förevarande ändring i 6 § FIF ej i sig verkat i riktning av inskränkning i förlagstagarnas personliga kredit, ty andra faktorer, såsom goda konjunkturer m. m., synas ha motverkat en sådan ökning. Se Östlind: Industrien s. 14 ff.

[7] Se SOU 1927: 11, särskilt s. 61 ff., SOU 1932: 30, särskilt s. 43, samt NJAII 1932 s. 159 ff.

[8] Se SOU 1927: 11 s. 61.

[9] Betr. en förlagsinteckning normala belåningsvärde se s. 12. Jfr 46 § i lagen 22.6.1911 om bankrörelse.

Man får ej heller bortse från att det resonemang, varmed 1924 års bankkommitté motiverar sin uppfattning om olämpligheten av industriföretagens beroende av bankerna, tydligen utgår från en såsom given betraktad förutsättning, nämligen den, att bankerna vid sådan beroendeställning komma att leda industriföretagen. Vi nöja oss med att konstatera, att det icke är givet, att så blir fallet, utan likaväl kan tänkas, att industriföretagen även då ledas av industrimän, ehuru under starkare kontroll från bankernas sida, vilket emellertid ej får förväxlas med direkt ledning.[1] Därmed vilja vi dock ej bestrida, att det måhända inträffat, att industriföretag kommit att ledas av bankmän.

Ehuru de olägenheter, vilka sålunda eventuellt kunna bli följden av den tänkbara utvidgning av förlagsinteckningsberättigade industriföretags bankkrediter, som ovan antytts, icke böra förbises, synes det för avgörande av frågan om lämpligheten av att utsträcka förlagsinteckningens förmånsrätt till att omfatta även utestående köpeskilling för försåld förlagsegendom vara av särskild vikt att konstatera, huruvida näringslivet därigenom kan erhålla billigare eller lättåtkomligare kredit än eljest.[2] Lagändringen skulle kunna tänkas ha till följd, att räntan å lån mot säkerhet av förlagsinteckning kunde ställa sig lägre än vad eljest skulle vara förhållandet. Genom densamma skulle förlagstagaren också kunna tänkas erhålla en friare och förmånligare ställning, när det gällde att erhålla borgen, välja långivare och acceptera lånevillkor.[3] Företaget skulle då även äga större möjligheter att bliva vinstgivande, vilket i sin tur likaledes skulle bidraga till att göra förlagstagarens ställning mer oberoende av hans borgenärer.

Vad beträffar den på grund av nämnda utvidgning förmodade inskränkningen av den personliga krediten, vilken inskränkning som tidigare påpekats icke så säkert behöver äga rum, bör framhållas, att även dylik personlig kredit givetvis icke är utan kostnad för näringslivet. I den mån icke personlig kredit jämförd med kontantköp medför större omsättning och därav betingade minskade kostnader för tillverkning, leverans etc., medför den givetvis en fördyring av varorna, och denna fördyring torde vid affärsmässig drift

[1] Bankerna ha själva i allmänhet givetvis intresse av att deras industriföretaggäldenärer skötas väl. Jfr Östlind: Industrien s. 14.

[2] Se s. 13.

[3] Se s. 13.

på grund av förlustrisken bli betydligt större än räntan å lån mot säkerhet.[4] Det bör observeras, att den borgenär, som giver personlig kredit, ofta icke torde kunna prestera denna kredit utan att först själv ha skaffat sig kredit mot säkerhet.

Vid bedömande av frågan om lämpligheten av denna eventuellt utvidgade bankkredit jämförd med den personliga krediten bör vidare observeras, att banker ofta torde vara mer kompetenta än t. ex. leverantörer att bedöma ett företags möjligheter att bedriva en lönande produktion. Många andra borgenärer än banker, såsom tidningar, reklamfirmor, diverse leverantörer etc. ha måhända alls icke närmare studerat tillgängliga uppgifter om företagets finansiella ställning men medgiva ändock anstånd med betalning. Dessutom torde i allmänhet en mot säkerhet av realhypotek lämnad kredit på ett helt annat sätt än personlig kredit ställas i relation till ett företags realtillgångar. Det torde därför få anses troligt, att ökad möjlighet till realkredit för exempelvis ett industriföretag icke blott medför, att företaget lättare kan erhålla kredit på längre tid och med bättre villkor i allmänhet[5], utan ock att utsikterna till att den lämnade krediten kommer att stå i ett väl avvägt förhållande till företagets realtillgångar bli större.

Det må dock framhållas, att möjligheten för förlagstagaren att genom cession eller pantsättning undandraga förlagsgivaren hans säkerhet i utestående fordringar å ogulden köpeskilling till en viss grad förminskar denna säkerhet jämlikt 6 § FIF. Vi skola återkomma härtill i annat sammanhang.[6]

Finnas några andra värden med ersättnings- eller kanske bättre uttryckt surrogatkaraktär, som kunna omfattas av förlagsinteckning?

Vi kunna först tänka på det fall, att förlagsegendom utbytes mot annan egendom. Om de tillbytta föremålen utgöras av förlagsinteckningsbar egendom, är det uppenbart, att förlagsinteckningen besvärar även desamma. Lika klart får det anses vara, att om förlagsintecknade föremål utbytas mot egendom av i vanliga fall icke förlagsinteckningsbart slag den senare i allmänhet kommer att icke

[4] Jfr Olson och Lasson a. a. s. 169–170 samt Sillén a. a. s. 211 ff.

[5] Detta är så mycket mer betydelsefullt, eftersom svenska industriföretag ofta arbeta med relativt ringa eget kapital i förhållande till det hela. Se Sillén a. a. s. 120.

[6] Se s. 288–290. Jfr s. 115–117.

besväras av förlagsinteckningen. Man kan emellertid tänka sig ett fall, då förlagsgivaren skulle kunna tillerkännas företrädesrätt även i dylik tillbytt egendom. Vi avse här det fallet, då förlagstagaren vid utbyte av förlagsintecknad egendom mot annan egendom, vare sig den senare normalt är förlagsinteckningsbar eller ej, verkställer honom åliggande prestation men lämnar medkontrahenten anstånd med dennes prestation. Denna situation företer i själva verket en slående likhet med det fall, att i förlagstagarens konkursbo finnes utestående fordran å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom. Det torde kunna ifrågasättas, om man icke analogivis kan anse förlagsinteckning besvära även ifrågavarande fordran å utbytesprestation. Att här (eller vid utmätning) göra någon skillnad mellan utestående fordran å penningsumma och utestående fordran å ett eller flera föremål eller andra värden än föremål och pengar torde knappast vara motiverat av ändamålshänsyn. Byte intager ju i svensk rätt i allmänhet en ställning likartad med den, som tillkommer köp[7], och i förevarande avseende synes icke föreligga någon anledning att göra ett undantag. Därest utestående fordran å bytesprestation icke omfattas av förlagsinteckning, skulle detta öppna en möjlighet för förlagstagaren att undandraga förlagsgivaren en del av hans säkerhet genom att ersätta köpeavtal med bytestransaktioner, detta för att gynna annan borgenär, och det är ej alltid (t. ex. på grund av bevisningssvårigheter) säkert, att dylika transaktioner i realiteten kunna göras om intet genom anlitande av bestämmelserna i 29, 32 eller 34 §§ i KL.

Man kan ställa den frågan, huruvida förlagsinteckningens förmånsrätt även omfattar köpeskilling för försåld förlagsegendom, när köpeskillingen influtit men av någon anledning ännu icke sammanblandats med förlagstagarens övriga tillgångar utan kan identifieras som surrogat. Det kan förefalla att ligga nära till hands att här analogivis tillämpa bestämmelserna i 6 § FIF och sålunda anse, att förlagsinteckningen omfattar även dylik influten köpeskilling. Emellertid torde härvidlag böra observeras, att en dylik situation icke så ofta med visshet kan anses föreligga. På grund därav skulle nu antydda regel kunna medföra, att ytterligt lätt tvist skulle kunna uppkomma rörande frågan, huruvida en dylik situation förelåge

[7] Jfr t. ex. det förhållandet, att i 1 § lagen 20.6.1905 om köp och byte av lös egendom stadgas: »Vad i denna lag är stadgat om köp skall i tillämpliga delar gälla i fråga om byte.»

eller ej. De nackdelar, som skulle bli följden härav, bl. a. i form av ökad risk för processer, skulle enligt vår uppfattning icke kunna väntas bli kompenserade genom någon mer betydande ökning av förlagsinteckningens värde såsom säkerhet. Emellertid skulle en regel, varigenom dylik köpeskilling omfattades av förlagsinteckning i de fall, då den *uppenbart* hade nu nämnd surrogatkaraktär, kunna tänkas ha fog för sig. Man kan tänka sig exempelvis det fallet, att en maskin sålts, varefter influten köpeskilling avsatts för att inköpa en ny maskin. Lämpligt torde emellertid vara i så fall att de lege ferenda bestämma en kort tid från köpeskillingens inflytande, efter utgången av vilken förlagstagarens förmånsrätt upphör. Det kan emellertid starkt ifrågasättas, huruvida icke på grund av den relativa sällsyntheten av dylika inbetalda köpeskillingar med identifierbar surrogatkaraktär och desammas förhållandevis ringa betydelse för förlagsinteckningsinstitutets säkerhetsvärde det trots allt ändock kan antagas, att domstolarna skulle anse förlagsinteckningen icke omfatta desamma.

En mellanställning intages härvidlag av köpeskillingar för försåld förlagsegendom, vilka influtit i form av postanvisning, check el. dyl., som vid tidpunkten för konkursen av förlagstagaren ännu icke utväxlats mot penningar eller gottskrivits hans bankkonto. Här har ju betalningen skett i form av anvisningar å annan gäldenär, i ena fallet postverket, i andra fallet en bank, varför betalning icke skett i form av mynt utan i form av fordringar å andra gäldenärer. Vi skola icke närmare gå in på frågan, huruvida exempelvis dylik postanvisning utgör lagligt betalningsmedel att jämställa med metalliskt mynt och riksbankssedlar, utan nöja oss med att konstatera, att någon anledning att antaga, att förlagsinteckning icke skulle omfatta en dylik postanvisning respektive check icke torde föreligga. Ty här är det enligt vår mening fråga om ett surrogat av lättkonstaterbart slag, som helt kan jämställas med utestående fordran å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom, varför analogislut här torde vara försvarligt. Emellertid är det ur kreditsynpunkt ej så betydelsefullt, vilken regel man här väljer.

Äger förlagsgivaren förmånsrätt i utfallande försäkringsbelopp för förlagsegendom, som helt eller delvis förstörts, skadats, stulits eller dylikt? Den härvidlag ekonomiskt viktigaste formen för dylik försäkring torde vara brandförsäkring, men även andra former av försäkring kunna här vara av intresse, t. ex. inbrottsförsäkring.

Det finnes ingen bestämmelse i svensk lag, som otvetydigt giver förlagsgivaren rätt till betalning ur utfallande försäkringsbelopp för förlagsegendom i de fall, då icke särskilt avtal därom träffats. Före försäkringsavtalslagens ikraftträdande 1.1.1928 funnos icke ens några mer bestämda hållpunkter i lag att utgå ifrån. I anledning av 1925 års remiss framställdes önskemål om att förlagsinteckning skulle omfatta även försäkringsbelopp för förlagsegendom.[8]

I motiven till 1932 års ändring av 6 § FIF hänvisas till 54 § lagen 8.4.1927 om försäkringsavtal. Enligt denna paragraf skall, om försäkring tagits å gods utan angivande av det intresse försäkringen avser, densamma, där ej annat framgår av omständigheterna, anses gälla till förmån för envar, som, i egenskap av ägare, panthavare eller innehavare av annan rättighet till godset eller emedan han i anledning av avtal om godset står faran för detta, har intresse av att dess värde icke minskas eller går förlorat. I nämnda motiv uttalas den uppfattningen, att innehavaren av förlagsinteckning torde enligt grunderna för detta lagrum kunna åberopa detsamma, om försäkringsfallet inträffar under konkurs. Vidare göres i dessa motiv gällande, att ett annat förhållande då ej heller kan antagas inträda, om försäkringsfallet inträffat före konkursen, men beloppet inbetalas därefter. Ej heller anses särskilda bestämmelser för att bereda inteckningshavaren ytterligare skydd vara av nöden.[9]

Vi kunna här, om vi bortse från förlagsgivarens (eventuella) förmånsrätt vid utmätning, skilja mellan tre fall. Det första är det, att både försäkringsfallet inträffar och försäkringsbeloppet utbetalas efter det förlagstagaren försatts i konkurs. Det andra fallet är det, att försäkringsfallet inträffar före förlagstagarens konkurs, men försäkringsbeloppet utbetalas efter försättandet i konkurs. Det tredje fallet är det, att både försäkringsfallet inträffar och försäkringsbeloppet utbetalas före konkursutbrottet. I det sista fallet kan man dessutom skilja mellan de tillfällen, då i händelse av förlagstagarens

---

[8] Sålunda föreslog KomKoll bestämmelser i huvudsaklig överensstämmelse med bestämmelserna om inteckningshavares rätt till betalning ur ersättning, som utgår på grund av brandförsäkringsavtal betr. intecknad byggnad hörande till fast egendom. Från bankhåll förordades bestämmelser av innehåll, att försäkringssumma, så länge den icke införlivats med försäkringstagarens förmögenhet, skulle utgöra surrogat för vad som förstörts. Se NJAII 1932 s. 264. Bankombudsmannen G. Undén förordade i a. skriv. 8.1.1932 den av KomKoll föreslagna reformen.

[9] Se NJAII 1932 s. 264.

konkurs efter försäkringsfallet och försäkringsbeloppets utbetalande sagda belopp vid tidpunkten för konkursutbrottet införlivats med förlagstagarens övriga tillgångar, och de tillfällen, då det fortfarande är avskilt från dessa.

I fall nr 1. synes den allmänna uppfattningen vara den, att förlagsgivaren kan göra gällande sin förmånsrätt i försäkringsbeloppet.[1] Denna uppfattning delas av oss.

Betr. fall nr 2. synas däremot skilda uppfattningar göra sig gällande rörande frågan om förlagsgivarens förmånsrätt i försäkringsbeloppet. Enligt den ena uppfattningen kan förlagsgivaren här på samma sätt som i fall 1. göra sin förmånsrätt gällande.[2] Enligt den andra uppfattningen är § 54 i försäkringsavtalslagen här icke tillämplig.[3] I motiven till 1932 års ändring i 6 § FIF synes göras gällande, att den förstnämnda uppfattningen anses automatiskt följa av ett accepterande av ovannämnda uppfattning betr. fall 1. Nilsson motiverar att förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande i fall 2. därmed att det står i överensstämmelse med förlagsgivarens rätt i utestående fordran å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom. I själva verket förefinnes ju här också en ganska slående likhet mellan fall 2. och inbetalning av utestående köpeskilling efter utbrottet av förlagstagarens konkurs. I båda fallen är det fråga om lätt identifierbara vid konkursutbrottet i form av utestående fordringar å penningbelopp befintliga surrogat för förlagsegendom, vilken redan före

---

[1] Se NJAII 1932 s. 264, Schmidt, F.: Om försäkring av tredje mans intresse s. 426 och Nilsson a. a. s. 378. Också G. Undén uttalar en sådan åsikt i förutnämnda skriv. 8.1.1932. Hult torde likaså hysa samma uppfattning. Se Hult, Ph.: Bidrag till läran om försäkring av tredje mans intresse s. 309.

[2] Se NJAII 1932 s. 264, Nilsson a. a. s. 378, Hult a. a. s. 309 ff. och Schmidt: Om försäkring s. 426 ff. Jfr ang. Hults uppfattning Schmidts uppgift i det i denna not a. a. s. 428.

[3] Så enligt G. Undén i a. skriv. 8.1.1932. Han skriver: »Å sid. 14 under rubriken »Försäkringssumma» anföres, att § 54 i försäkrings- (avtals-) lagen bör anses tillämplig på innehavare av förlagsinteckning även om försäkringsfallet inträffar före konkursen men beloppet inbetalas efter konkursens början. Denna uppfattning torde icke överensstämma med den bland praktiska jurister vanliga.» G. Undén anser det naturligt, att 54 § är tillämplig efter det förmånsrätten i och med konkurstillståndet trätt i kraft betr. viss egendom. Däremot anser han det svårt att utan stöd av lag göra gällande förmånsrätt till försäkringssumman för egendom, till vilken någon sådan rätt aldrig inträtt. Mot förluster i det senare fallet hade bankerna sökt skydda sig genom pantsättning av försäkringsbreven, vilket dock vore en rätt så besvärlig procedur.

konkursutbrottet försvunnit ur kretsen av förlagstagarens tillhörigheter. Och någon anledning att här göra en skillnad mellan försäkringsfall inträffade före och efter konkursutbrottet synes oss ej föreligga. Den uppfattning, som G. Undén anser vara den bland praktiska jurister vanliga, synes bygga på den åsikten, att förlagsgivarens förmånsrätt först i och med konkursutbrottet träder i kraft, varför först därefter utfallande försäkringsbelopp skulle kunna äga surrogatkaraktär av beskaffenhet att förmånsrätten utsträcktes därtill. Därmed torde väl menas, att först i och med konkursutbrottet förlagsgivaren äger värja sin ställning med avseende å godset gentemot förlagstagaren och dennes övriga borgenärer. Det göres emellertid av Schmidt gällande, att man i fall 2. får taga hänsyn till förhållandena, om godset varit i behåll, och att tredje man i förhållande till försäkringstagaren och dennes borgenärer sålunda har rätt till ersättningsbeloppet endast under förutsättning, att han, om godset funnits i behåll, ägt värja sin ställning mot borgenärerna.[4] Det synes också svårt att förstå, att några ändamålssynpunkter här skulle tala för G. Undéns uppfattning. Därest emellertid försäkringsavtalslagens bestämmelser här icke anses tillämpliga vare sig principiellt eller genom att i avtal bestämts, att försäkringen avser förlagstagarens intresse, synes oss hinder icke möta att i detta fall analogivis tillämpa 6 § FIF.

Skulle förlagsgivarens förmånsrätt icke kunna göras gällande i detta fall skulle de oprioriterade borgenärerna gynnas på förlagsgivarens bekostnad. De skulle tillerkännas säkerhet i surrogat för förlagsegendom utan att dock normalt kunna räkna med denna säkerhet, varför förlagstagaren därigenom icke av dem kan antagas erhålla kredit lättare eller på fördelaktigare villkor än om de härvidlag få stå tillbaka för förlagsgivaren. För förlagsgivarens säkerhet är det däremot av stor vikt, att han även här kan göra sin förmånsrätt gällande, ty annars kan ju hans säkerhet helt eller delvis gå förlorad. Det må framhållas, att tack vare 11 § FIF konkurs ofta kan arrangeras så, att fall 2. inträffar. Se därom närmare vad som säges betr. fall 3.

Det synes oss sålunda, att även i fall 2. förlagsgivaren kan göra förmånsrätt gällande i försäkringsbeloppet, vare sig man anser denna tolkning böra baseras på 54 § försäkringsavtalslagen eller på 6 § FIF.

Om vi så övergå till fall 3., så torde det råda delade meningar så-

[4] Se Schmidt: Om försäkring s. 428 och 430–431.

vitt gäller frågan, huruvida förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande i detta fall.[5] Det bör observeras, att detta tredje fall reellt torde stå det andra nära, då försäkringsfallet inträffar före konkursen och försäkringsbeloppet utbetalas likaledes före konkursutbrottet, men den inbetalda summan intill konkursutbrottet hålles avskild från förlagstagarens övriga förmögenhet eller i varje fall intill denna tidpunkt finnes i behåll och lätteligen kan identifieras. Därest man i likhet med Nilsson anser 6 § FIF analogt tillämplig i fall 2., torde man kunna anse förlagsgivaren äga förmånsrätt även i förevarande fall, om han anses äga förmånsrätt i före konkursutbrottet inbetald köpeskilling för försåld förlagsegendom, vilken köpeskilling vid tidpunkten för konkursutbrottet hålles avskild från förlagstagarens övriga förmögenhet eller åtminstone lätteligen kan identifieras. Vi ha ju ifrågasatt, huruvida förlagsgivaren kan göra sin förmånsrätt gällande i dylik före konkursutbrottet inbetald köpeskilling för försåld förlagsegendom.[6]

Om vi så se på fall 3. i allmänhet, synes det oss som om, därest enligt ordalagen i 54 § försäkringsavtalslagen förlagsgivaren överhuvud i något av förevarande tre fall anses kunna utgöra innehavare av annan rättighet till godset, han bör anses vara dylik innehavare i samtliga tre fallen. Härvidlag synes oss förlagsgivare vara att jämställa med panthavare. Visserligen åtnjuter panthavaren ett starkare skydd än förlagsgivaren gentemot ägarens förfoganden över godset, och vidare är panthavarens gods individualiserat och ej endast bestämt till sin art redan under normala förhållanden (d. v. s. innan förutsättningar för panthavarens gottgörelse ur panten inträtt). Dessa omständigheter synas nu emellertid icke kunna anses i förevarande hänseende vara väsentliga, utan en i viss rörelse fastställd förlagsinteckning torde få anses utgöra en rättighet till gods (nämligen förlagsegendomen) i 54 §:ens mening redan innan förmånsrätten

[5] Se NJAII 1932 s. 264 och Nilsson a. a. s. 378. Jfr Undén, G. a. skriv. 8.1. 1932. Det torde väl vara tydligt, att Schmidt anser, att förlagstagaren i detta fall utfäst, att förlagsgivaren skall äga säkerhet i den försäkrade förlagsegendomen. Däremot är det osäkert, om han anser förlagsgivaren i detta fall äga värja sin ställning mot förlagstagarens borgenärer. Se Schmidt: Om försäkring s. 432 och 427–428. Hult synes icke anse fall 3. principiellt skilt från de övriga fallen. Se Hult a. a. s. 309–312. Jfr betr. Hults uppfattning Ebersteins anmälan av Hults avhandling Bidrag till läran om försäkring av tredje mans intresse s. 447 och Schmidt: Om försäkring s. 428.

[6] Se s. 201–202.

kan göras gällande vid exekution i samma egendom, på samma sätt som en panträtt i visst gods anses utgöra en rättighet till samma gods redan innan sådana omständigheter inträffa, att panthavaren kan söka täckning ur godsets värde för sin fordran. I ordet rättighet torde nämligen normalt visserligen inläggas, att på bestämt sätt anordnade exekutionsmöjligheter stå till buds för rättighetsinnehavaren liksom att han, när exekution kommit till stånd, har en på visst sätt reglerad ställning, men däremot icke, att exekution måste ha kommit till stånd för att rättigheten skall anses ha uppkommit. Anses det, att förlagsgivarens förmånsrätt jämlikt 54 § kan göras gällande i fall 1. och 2. men ej i fall 3., måste detta ju bero på att förlagsgivaren icke anses ha någon rättighet till förlagsegendom redan i och med inteckningsinnehavet utan först i och med förmånsrättens aktualiserande vid exekution i densamma. Detta synes oss strida både mot sedvanlig juridisk terminologi och mot allmänt språkbruk.[7]

Anser man däremot i likhet med oss förlagsinteckning medföra en rättighet i 54 §:ens mening för förlagsgivaren så snart denne fått inteckningen i sin hand, torde 54 § här vara å honom tillämplig, enär det är uppenbart, att han har intresse av att förlagsegendomens värde icke minskas eller går förlorat. Detta värde utgör ju hans säkerhet. Till skillnad från en vanlig fordringsrätt, som riktar sig mot gäldenärens hela förmögenhet, riktar sig ju förlagsgivarens speciella rätt mot visst slag av gods i förlagstagarens ägo.

Emellertid bör samtidigt påpekas, att verkningarna av 54 §:ens tillämplighet i fallen 1. och 2. å ena sidan samt i fall 3. å andra sidan bli skilda såtillvida som det i de förra fallen blir de övriga borgenärerna, som direkt beröras av förlagsgivarens förmånsrätt härvidlag, medan det i senare fallet i första hand blir förlagstagaren själv.

Det torde få anses klart, att förlagsgivarens säkerhet blir betydligt större, om han kan göra förmånsrätten gällande även i fall 3., än om han icke kan det. Äger förlagsgivaren göra gällande förmånsrätt i fall 2. men ej i fall 3., kunna ändock de oprioriterade borgenärerna icke vid sin kreditgivning räkna med att försäkringsbeloppet icke tillfaller förlagsgivaren ens i det fall, att försäkringsfall inträffar före förlagstagarens konkurs, varför de ännu mindre än om förlagsgiva-

[7] Jfr här Ussing, H.: Erstatningsret s. 164 ff. Märk att i svenska försäkringsavtalslagens 54 § icke nämnes ordet sakrätt, utan det heter »innehavare av annan rättighet till godset».

rens förmånsrätt ej ens kan göras gällande i fall 2. kunna låta denna eventuella ökade säkerhet vid försäkringsfall utgöra anledning till rikligare kredit eller kredit på bättre villkor.[8] Om i fall 3. förlagsgivaren icke erhölle förmånsrätt, skulle man dock kunna tänka sig, att förlagstagaren finge större möjligheter än eljest att kunna anskaffa ny egendom i stället för den förstörda och på detta sätt hålla företaget flytande, vilket skulle vara till fördel för alla parter. Men detta resultat skulle troligen förhindras därigenom att förlagsgivaren för sin säkerhet vore helt beroende av att snarast få förlagstagaren försatt i konkurs. Lämpligare synes vara, att förlagsgivaren och förlagstagaren i det särskilda fallet träffa avtal om beloppets användande till ersättande av förstörd förlagsegendom, vilka avtal enligt uppgift från försäkringsgivarehåll synas vara vanligt förekommande i anslutning till försäkringsfall, då nedannämnda speciella klausul[9] till förmån för förlagsgivare intagits i försäkringsavtalet. En oprioriterad borgenär blir dock kanske något mer lidande än i fall 1., enär han måhända i fall 3. haft anledning att räkna med att konkurs icke skolat inträffa, medan hans fordran var aktuell. Jfr motsvarande skillnad mellan fallen 1. och 2. Emellertid måste han ju givetvis vid svårare försäkringsfall vid en motsatt regel alltid räkna med att förlagsgivaren begagnar sin befogenhet enligt 11 § FIF.

Man torde emellertid vid en regel motsatt den av oss hävdade i fall 3. ej kunna anse förlagsgivarens ställning tryggad genom bestämmelsen i 11 § FIF, att förlagsgivaren äger rätt att kräva omedelbar betalning för intecknad fordran, ändå att den ej är förfallen, om förlagsegendomen eller väsentlig del därav förstöres. Ty dels kan det ju hända, att förlagsgivaren får kännedom om försäkringsfallet så sent, att han redan därför icke kan få förlagstagaren försatt i konkurs (eller ens få egendomen utmätt) före försäkringsbeloppets utbetalande. Dels kan det ock hända, att förlagstagaren bestrider, att situation enligt 11 § föreligger, varvid han kan använda sig av det vaga uttryckssättet i förevarande bestämmelse och kanske helt hindra exekution i förlagsegendomen eller åtminstone få den uppskjuten tills försäkringsbeloppet utbetalats. Särskilt om förlagsgivarens sena kännedom om försäkringsfallet kombineras med dylikt bestridande från förlagstagarens sida kan förlagsgivarens situation visa sig prekär.

[8] Detta desto mindre som förlagsgivaren regelmässigt genom avtal söker skydda sig mot förstörelse av förlagsegendom åtminstone på grund av brand. Se s. 209–210.

[9] Se s. 210 n. 7.

Det skall dock icke förnekas, att förlagsgivaren har en viss säkerhet redan genom denna bestämmelse.[1]

Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida det är lämpligt, att förlagsgivaren kan tänkas behöva försätta förlagstagaren i konkurs för att här kunna rädda sin säkerhet. Dessutom kan betvivlas lämpligheten av en regel, som gör förlagsgivarens förmånsrätt i fall 3. avhängig av förlagstagarens beteende och även lämnar åt slumpen ett visst icke alldeles nödvändigt spelrum.[2]

Till förmån för fastighetsinteckningshavare gälla i svensk rätt vissa tvingande bestämmelser, varigenom han i allmänhet tillerkännes utfallande brandförsäkringsbelopp för byggnad hörande till fast egendom, där beloppet överstiger en tiondel av det belopp, för vilket brandförsäkring å egendomens åbyggnad är gällande.[3] Ehuru vid brandskada å gäldenärens egendom en förlagsinteckningshavares situation är ganska likartad med en fastighetsinteckningshavares torde nu nämnda tvingande regler, som ju äro av undantagskaraktär, icke kunna analogivis tillämpas vid förlagsinteckning. Detta torde de kunna desto mindre som fastighetsinteckningshavaren här torde ha ett ofta ännu större intresse än förlagsinteckningshavaren av att utfå beloppet, enär förlagsinteckningshavaren jämlikt 11 § FIF äger kräva omedelbar betalning för intecknad fordran, ändå att den ej är förfallen, om förlagsegendomen helt eller till väsentlig del förstöres, medan något motsvarande stadgande icke finnes i IF. 31 § i denna förordning är tillämplig endast då fastighetsägaren vanvårdat eller fördärvat den intecknade egendomen.

Den uppfattningen synes vara utbredd på försäkringsbolagshåll, att förlagsgivaren icke i lag tillerkännes före förlagstagarens konkurs utfallande försäkringsbelopp för brandförsäkrat gods. Den endast villkorliga rätt till utfallande försäkringsbelopp, som förlagsgivaren

---

[1] Enligt uppgift från försäkringsgivarehåll torde vid en mer omfattande industribrand normalt tämligen lång tid förflyta mellan försäkringsfallet och försäkringsbeloppets utbetalande. I de flesta fall torde sagda tid uppgå till mer än 1 mån.

[2] Jfr finsk rätt. Se s. 28. Det synes oss vara ganska klart, att situationen vid lösöreinteckning och förlagsinteckning här är likartad. Man må icke förvillas av att den finska lösöreinteckningen anses medföra panträtt och därför tro, att ett svalg förefinnes mellan förlagsinteckning och den ur förlagsinteckning framvuxna lösöreinteckningen.

[3] Se lagen om försäkringsavtal §§ 86–88 och lagen 8.4.1927 om inteckningshavares rätt till betalning ur ersättning, som utgår på grund av brandförsäkringsavtal.

sålunda enligt denna uppfattning skulle äga, har icke, åtminstone såvitt gäller brandförsäkring, ansetts utgöra något tillfredsställande skydd för honom.[4] Svenska bankföreningen tillhandahåller därför formulär till s. k. ansvarsförbindelse, vilken utfärdas av försäkringsgivaren och varigenom förlagsgivaren tillförsäkras rätt att, om brandskadeersättningen överstiger 1/10 av det för den intecknade egendomen gällande försäkringsbeloppet, före varje annan komma i åtnjutande av ersättning i den mån så erfordras till gäldande av hans fordran. Finnas flera förlagsgivare, äga de sinsemellan samma förmånsrätt till ersättning som de i händelse av konkurs skulle ha åtnjutit i den intecknade egendomen.[5] Även ytterligare bestämmelser av intresse äro upptagna i dessa formulär till ansvarsförbindelser.[6] Förutsättning för utfärdande av dylik ansvarsförbindelse är emellertid, att förlagstagaren i egenskap av försäkringstagare lämnat medgivande därtill.[7]

---

[4] Man får även ihågkomma, att försäkringsavtalslagens eventuellt här tillämpliga regler äro dispositiva och sålunda kunna sättas ur kraft medelst avtal.

[5] Se Nilsson a. a. s. 378 ff.

[6] Bl. a. kan försäkringsgivaren, i stället för att direkt med brandskadeersättningens belopp gottgöra förlagsgivaren, övertaga dennes inteckning mot erläggande av dess belopp till kapital och ränta. Se Nilsson a. a. s. 379 ff.

[7] Se Nilsson a. a. s. 381. Lägg här märke till att enligt 35 § i lagen om försäkringsavtal må till föremål för skadeförsäkring göras varje lagligt intresse, som kan uppskattas i penningar, varvid försäkringen må avse försäkringstagarens eller tredje mans intresse.

Att förlagsgivaren skyddas vid brand å förlagsegendom genom avtalsbestämmelser påminnande om till fastighetsinteckningshavarens skydd gällande tvingande lagbestämmelser är enligt uppgift från försäkringsgivarehåll synnerligen vanligt, och försiktiga långivare se till att brandförsäkring tagits och dylik ansvarsförbindelse utfärdats, innan de bevilja lån mot säkerhet av förlagsinteckning. Ofta åsättes på försäkringstagarens begäran själva försäkringsbrevet en klausul med enligt ett för oss tillgängligt formulär följande lydelse: »Klausul N:o 3 angående rätt till brandskadeersättning för innehavare av förlagsinteckning resp. jordbruksinventarieinteckning.

På begäran av försäkringstagaren förklaras härmed, att den försäkringshavaren tillkommande ersättning för sådan genom detta brandförsäkringsbrev försäkrad lös egendom, som är föremål för förlagsinteckning resp. inteckning i jordbruksinventarier, skall, därest ersättningen uppgår till mer än $^1/_{10}$ av försäkringsbeloppet för ifrågavarande slag av egendom, i främsta rummet utbetalas till resp. inteckningshavare med den förmånsrätt dem emellan, som de i händelse av konkurs skulle hava åtnjutit i egendomen.

Försäkringsgivaren må låta motsvarande rätt att utfå brandskadeersättning, som

Även annan form av avtal användes i praktiken för att undvika de för förlagsgivaren stora riskerna av andra härovan nämnda tolkningar än de av oss hävdade.[8] Vi skola ej närmare gå in på dessa avtal utan nöja oss med att konstatera, att det tydligen i praktiken har ansetts viktigt, att förlagsgivaren verkligen har någon garanti för erhållande av ersättning ur försäkringsbeloppet vid mera omfattande förstöring av förlagsegendom.

Det må slutligen påpekas, att, därest förlagsgivarens förmånsrätt anses kunna göras gällande vid utmätning i vissa fall[9], vad nu anförts torde få anses gälla i tillämpliga delar med avseende å dessa fall.

Kan förlagsgivarens förmånsrätt göras gällande i skadestånd för skadad, förstörd eller stulen förlagsegendom? Någon lagbestämmelse finnes icke därom. Någon bestämmelse motsvarande 54 § försäkringsavtalslagen finnes ej heller att falla tillbaka på.[1] För att närmare klargöra för oss situationen vid utfallande skadestånd för förlagsegendom kunna vi liksom vid utfallande försäkringsbelopp för dylik egendom tänka oss tre fall.

1. Det första fallet är det, att både skadan, stölden etc. inträffar och skadeståndet utbetalas efter det förlagstagaren försatts i konkurs.

2. Det andra fallet är det, att skadan, stölden etc. inträffar före förlagstagarens konkurs, men att skadeståndet utbetalas först efter konkursutbrottet.

3. Det tredje fallet slutligen är det, då både skadan, stölden etc. inträffar och skadeståndsbeloppet utbetalas före konkursutbrottet.

Vad först fall 1. beträffar så är att observera, att innehavaren av en fastighetsinteckning tillerkänts skadestånd, som måst utgivas av en person, vilken gjort sig skyldig till egenmäktigt förfarande genom att från en intecknad i mät dömd fastighet borttaga egendom hänförlig

---

är innehavare av fastighetsinteckning i lag tillförsäkrad, tillkomma dylik innehavare av förlagsinteckning resp. inteckning i jordbruksinventarier och skall i ty fall vad i Allmänna Försäkringsvillkorens art. 50 stadgas, äga motsvarande tillämpning.»

Motsvarande klausuler och ansvarsförbindelser synas däremot, likaledes enligt uppgift från försäkringsgivarehåll, icke vara brukliga när det gäller annan skadeförsäkring, enär katastrofrisken här icke anses så stor. Jfr Nilsson a. a. s. 377. Hinder möta dock givetvis icke mot att sluta motsvarande avtal även här.

[8] Se s. 204 n. 3. Se även Nilsson a. a. s. 383.

[9] Se kap. VII.

[1] Jfr s. 203.

till fast egendom.[2] Här är ju situationen likartad med fall 1. vid förlagsinteckning, varför analogivis torde kunna antagas, att utfallande skadeståndsbelopp i detta fall skall tillerkännas förlagsinteckningshavare.[3] Såsom stöd de lege lata för en dylik regel kan även en annan omständighet anföras. Situationen här är nämligen nästan identisk med situationen i fall 1., då det gäller frågan om förlagsgivarens förmånsrätt i utfallande försäkringsbelopp, varför även från regeln i denna situation analogislut kan tänkas.[4] Visserligen utgör ju 54 § försäkringsavtalslagen ett stöd för den i allmänhet antagna regeln i fall 1. om förmånsrätt i utfallande försäkringsbelopp, men det bör observeras, att den svenska skadeståndsrätten, till skillnad från den svenska försäkringsrätten, icke i någon högre grad stöder sig på lagbestämmelser. Särdeles stor vikt torde därför icke böra fästas vid den omständigheten, att något uttryckligt stadgande om rätt i vissa fall för tredje man till utfallande skadeståndsbelopp i förevarande fall icke finnes.[5]

Man kan säga, att situationen i rättsfallet NJA 1941 s. 156 mera påfallande har sin motsvarighet, såvitt gäller förlagsinteckning, i fall 1. än i fall 2. Men även om man anser, att analogislut här ej kan ske från rättsfallet NJA 1941 s. 156 eller från fall 2. betr. utfallande försäkringsbelopp, vilket dock synes oss motiverat, så torde 6 § FIF

---

[2] Se NJA 1941 s. 156. En person, som, efter det en fastighet dömts i mät, därifrån egenmäktigt bortfört föremål av beskaffenhet att jämlikt 3 § lagen 24.5.1895 vara att hänföra till fast egendom, har förpliktats att till innehavaren av en inteckning, vilken vid köpeskillingens fördelning blivit nödlidande till belopp överstigande värdet av föremålen, i skadestånd utgiva ett mot nämnda värde svarande belopp.

[3] Den omständigheten, att, därest inteckningshavare saknats i rättsfallet NJA 1941 s. 156, konkursboet icke ägt motsvarande rätt till skadestånd, synes oss icke härvidlag förhindra analogislut. Ty av rättsfallet framgår dock, att skadestånd avseende fastighetsintecknad egendom ansetts kunna tillfalla fastighetsinteckningshavare. Jfr NJA 1882 s. 77.

[4] Se s. 204.

[5] Karlgren synes anse, att man betr. tredje mans rätt till utfallande skadeståndsbelopp kan använda sig av analogier från 54 § försäkringsavtalslagen. Se Karlgren, Hj.: Skadeståndsläran s. 165–166. Jfr, såvitt angår motsvarande paragraf i dansk rätt, Ussing a. a. s. 164 ff.

Märk att samma resonemang som i fall 1. borde kunna föras betr. det fall, att skadeersättning erlägges jämlikt 37 § KL. Samtidigt må dock framhållas, att Skandinaviska kreditaktiebolaget i a. skriv. 27.2.1926 uttalat den meningen, att förlagsgivaren icke äger förmånsrätt i sådan skadeersättning, varom förmäles i sistnämnda paragraf.

analogivis kunna användas för att komma till samma resultat. Liksom när det gäller efter konkursutbrott utbetalat försäkringsbelopp till följd av försäkringsfall, som inträffat före konkursen, föreligger också här en påfallande likhet med inbetalning av utestående köpeskilling efter utbrottet av förlagstagarens konkurs. Även här är det fråga om ett lätt identifierbart surrogat för förlagsegendom, vilken redan före konkursutbrottet avsöndrats ur förlagstagarens tillgångar. Därest man anser, att försäkringsbelopp jämlikt 54 § försäkringsavtalslagen eller 6 § FIF i motsvarande fall skall omfattas av förlagsgivarens förmånsrätt, synes det vara ganska oformligt att icke anse även skadestånd omfattas av densamma.

Det torde alltså finnas skäl att antaga, att även i fall 2. förlagsgivarens förmånsrätt omfattar förevarande skadeståndsbelopp.

Vad fall 3. beträffar så är att observera, att detta fall reellt torde stå fall 2. nära, då försäkringsfallet inträffar före konkursen och skadeståndsbeloppet utbetalas likaledes före konkursutbrottet, men den inbetalda summan intill konkursutbrottet hålles avskild från förlagstagarens övriga förmögenhet. Därest man anser förlagsgivaren äga förmånsrätt i före konkursutbrottet inbetald köpeskilling för försåld förlagsegendom, vilken köpeskilling vid tidpunkten för konkursutbrottet hålles avskild från förlagstagarens övriga förmögenhet eller åtminstone lätteligen kan identifieras, så torde kunna antagas, att även här förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande. Emellertid ha vi ju icke ansett det troligt, att förmånsrätt kan göras gällande i det första fallet.[6]

Vad fall 3. i övrigt angår bör emellertid observeras, att det här föreligger en speciell skillnad mot förhållandena i fall 3. vid försäkringar. Vi kunna tänka oss, att förstörelse av i 11 § FIF avsedd omfattning drabbat förlagsegendom eller att så mycket förlagsegendom stulits eller på något annat sätt än genom direkt förstörelse gjorts värdelös, att förlagsgivarens säkerhet kommit att märkligt minskas, samt att någon har ansetts skadeståndsskyldig därför. Det kan då tänkas, att överenskommelse om skadestånd kan träffas inom kort tid efter det skadan åsamkats, eller t. o. m. i undantagsfall, att dylikt skadestånd kontraktsenligt skall utgå och verkligen snabbt utbetalas. Men antagligast torde vara, att först efter långvariga förhandlingar eller rentav rättegång något skadestånd presteras. Men i så fall torde

[6] Se s. 201–202.

det icke förefinnas någon svårighet för förlagsgivaren att få förlagstagaren försatt i konkurs före skadeståndsbeloppets utbetalande. Därav följer, att fall 3. i allmänhet icke behöver bliva aktuellt, varför betydelsen av förlagsgivarens förmånsrätt i detta fall ingalunda kan jämföras med betydelsen av samma förmånsrätt i fall 3. vid försäkringar. Förlagsgivarens förmånsrätt i förevarande fall kan emellertid ha betydelse såtillvida, att om det är skadeståndet han vill åt, konkurs därigenom skulle kunna tänkas bli förhindrad. Men därest förmånsrätt i detta fall saknades, skulle frågan om dylik förmånsrätts existens i förlagstagarens konkurs i varje fall icke vara så beroende av tillfälligheter som om förmånsrätt skulle saknas i fall 3. vid försäkringar.[7] Man kan emellertid måhända anse, att, därest förmånsrätt i försäkringsbelopp i fall 3. anses tillkomma förlagsgivaren, förmånsrätt även i skadeståndsbelopp enligt fall 3. bör tillkomma honom för likformighetens skull och på grund av att vissa skäl, som tala för regelns uppehållande vid försäkringar, även här göra sig gällande.

Betydande grupper av lösegendom[8] finnas, som icke kunna omfattas av förlagsgivarens förmånsrätt. Särskilt viktiga dylika grupper äro byggnader å ofri grund, olika slag av fordringar, andelar i andra företag, förlagstagarens icke för den industriella rörelsen avsedda inventarier etc. och s. k. immateriella rättigheter, såsom rätt till patent, mönster, modeller, etc. samt företagets goodwill. Vi skola nämna ett par ord om dessa grupper.

Byggnad å ofri grund omfattas icke av förlagsinteckning. Så var fallet redan enligt FIF i dess version 1883[9], och någon ändring därutinnan skedde icke genom 1932 års lagstiftning[1]. Som skäl för denna lagens ståndpunkt anförde FIK dels att något egentligt behov därav ej förefanns, enär det ansågs mycket sällan förekomma, att värdefulla industriella byggnader icke stodo på industriidkarens egen

[7] Jämförelsen är av intresse speciellt vid andra försäkringar än brandförsäkringar, enär vid brandförsäkringar ju härvidlag vanligtvis särskilda avtalsbestämmelser gälla.

[8] Vi använda här ordet egendom i vidsträckt bemärkelse. Jfr s. 136.

[9] Se motiven till 1883 års lagstiftning (FIK:s förslag s. 50–51 och NJAII 1883, 1, s. 26–27). Se även Ask a. a. s. 33, ett flertal utl. i anledning av 1925 års remiss, NJAII 1932 s. 257 och Lawski, S.: Konkurs- och ackordslagarna s. 351. Observera dock att Kôersner hade en motsatt uppfattning. Se Kôersner, A.: Några förmögenhetsrättsliga spörsmål s. 250 n. 2. Kôersner har dock ej motiverat sin uppfattning. (Måhända är det fråga om ett tryckfel.)

[1] Se NJAII 1932 s. 257.

grund, och ej heller någon av den nya lagstiftningen beroende framställt yrkande därom, dels ock framför allt den fara för kollision mellan fastighets- och förlagsinteckningar, som skulle kunna uppkomma därigenom. Ty en dylik byggnad å ofri grund skulle ju kunna komma i samma ägares hand som grunden, varvid det bleve svårt att bestämma förmånsrätten för respektive förlagsinteckningshavare. Dessutom anfördes det samtidigt mot inteckning i gruvor anförda skälet, att förlagsinteckning ej är avsedd att användas för förvärvande av den egendom, där rörelsen kommer att bedrivas.[2] Emellertid har, i anslutning till 1925 års remiss, från många håll påpekats, att en liknande kollision även enligt gällande rätt sker, när i byggnad å ofri grund insatta och förlagsintecknade maskiner genom byggnadens och grundens sammanförande i samme ägares hand bli fast egendom.[3] Ävenledes framställdes före 1932 års lagstiftning önskningar om att byggnad å ofri grund borde kunna omfattas av förlagsinteckning.[4] Av intresse är härvidlag att konstatera, att enligt finsk rätt lösöreinteckning gäller i vissa byggnader å ofri grund.[5] Kommer av lösöreinteckning besvärad byggnad i samme ägares hand som marken, varå den är uppförd, gäller lösöreinteckningen i byggnaden jämväl framför tidigare i grunden beviljade fastighetsinteckningar.[6] Det har måhända ansetts, att i och med förenandet av grunden och byggnaden i samma ägares hand tillkommer byggnaden som en ytterligare säkerhet för innehavare av tidigare i grunden fastställda fastighetsinteckningar, vilken säkerhet de icke kunnat räkna med. Det har då ansetts naturligt, att dessa fastighetsinteckningshavare få, såvitt byggnaden angår, stå tillbaka för innehavare av före sammanslagningen i byggnaden gällande lösöreinteckning. Emellertid må framhållas, att en person, som efter sammanslagningen blivit innehavare av en tidigare i grunden fastställd fastighetsinteckning, liksom även innehavare av en efter sammanslagningen fastställd fastighetsinteckning i fastigheten,

[2] Det skälet tages såvitt gäller gruvor numera icke någon hänsyn till av lagstiftaren, enär ju gruva omfattas av förlagsgivarens förmånsrätt, medan tidigare vissa gruvor icke omfattades av densamma.

[3] Så exempelvis av KomKoll i a. skriv. 28.5.1926 och av Stockholms handelskammare i a. utl. 11.5.1926.

[4] Så exempelvis av KomKoll i a. skriv. 28.5.1926 och av handelskammaren i Karlstad i skriv. 27.2.1926.

[5] Se s. 27.

[6] Se s. 27.

givetvis kan bli lidande, därest icke anteckning om lösöreinteckningen skett i fastighetsboken, så att av utfärdat gravationsbevis rörande fastigheten framgår, att lösöreinteckningen gäller i byggnaden framför fastighetsinteckningarna. Att låta förlagsinteckning gälla i byggnad å ofri grund synes emellertid, om försiktighetsmått motsvarande nu nämnda vidtagas, icke behöva medföra några vådliga följder på grund av kollision. Att behov därav i många fall kan föreligga synes klart, enär ju icke alla industriella företag äga den mark, varå de äga byggnader. Och även om dylika byggnader å ofri grund ej äro vanliga hos industriföretag, kunna de givetvis tänkas komma mer i bruk, om de genom en förlagsinteckning kunna användas som säkerhet för kredit. Som nyss påpekats ha ju före tillkomsten av 1932 års lagstiftning yrkanden verkligen framställts om att dylika byggnader skola omfattas av förlagsinteckning.

Det må framhållas, att då här talats om byggnad å ofri grund har därmed endast avsetts sådan av lös egendoms natur. Det får nämligen utan vidare anses klart, att sådan byggnad å annans grund, varom talas i 5 § lagen 24.5.1895 ang. vad till fast egendom är att hänföra, såsom utgörande fast egendom icke kan omfattas av förlagsinteckning.

Ask gör gällande, att i ett fall byggnader av lös egendoms natur torde kunna utgöra föremål för förlagsinteckning. Då förmånsrätten sträcker sig till själva gruvan torde den nämligen enligt Ask likaledes omfatta de byggnader, som därtill höra, enär dessa äro att anse som adpertinenser.[7]

Den skillnad, som Ask här gör mellan gruvbyggnader och andra industriella byggnader av lösörenatur, skulle då bero på att gruvbyggnader men ej andra industriella byggnader äro att anse som tillbehör. Måhända har Ask här haft i sikte den skillnaden, att byggnader avsedda för gruvdrift knappast kunna lämpligen användas för annat ändamål, medan byggnader avsedda för industriell rörelse ofta kunna begagnas även för andra syften. Byggnader vid gruvor skulle således äga samma karaktär som maskiner, redskap, dragare eller annat, som till gruvans drift hörer, medan andra industriella byggnader icke skulle äga motsvarande karaktär.

En dylik åtskillnad mellan gruvbyggnader och andra industriella byggnader torde vara ohållbar. Vissa andra industriella byggnader

[7] Se Ask a. a. s. 33.

ha en likartad tillbehörskaraktär som gruvbyggnader, d. v. s. de kunna icke lämpligen användas för icke-industriella ändamål. Något stöd för Asks uppfattning synes icke kunna utletas ur vare sig lagtext, motiv eller HD:s praxis.

Förlagstagarens utestående fordringar av annat slag än tidigare nämnda omfattas icke av förlagsgivarens förmånsrätt. Utestående fordran å köpeskilling för annan egendom än förlagsegendom faller sålunda utanför förlagsegendomen. Däremot torde en av en köpare av förlagsegendom utfärdad revers å köpesumman för förlagsegendom, vilken lämnas som betalning, få jämställas med muntlig bokfordran å ogulden köpeskilling och sålunda omfattas av förlagsinteckningshavarens förmånsrätt. Därest köparen däremot lämnat revers eller obligation utställd av en annan (fysisk eller juridisk) person som betalning, torde en dylik fordran knappast kunna anses omfattad av förlagsinteckning lika litet som en i utbyte för förlagsegendom lämnad sak av beskaffenhet att normalt icke omfattas av förlagsinteckning.[8] I det senare fallet är det nämligen verkligen fråga om erläggande av en betalning i annan form än pengar, medan det i förra fallet endast är fråga om underlättande för förlagstagaren att, därest det skulle behövas, för myndighet styrka och hos köparen indriva sin fordran å köpeskillingen.[9]

---

[8] Annorlunda givetvis, om obligationen eller den av annan person utfärdade reversen vid tiden för utbrottet av förlagstagarens konkurs ännu icke traderats till förlagstagaren, ty då kan situationen anses analog med situationen i det fall, att vanlig köpeskilling för förlagsegendom icke guldits. Likaså ligger det annorlunda till vid betalning med postanvisning, check el. dyl. Ty dylika fordringar användas ju normalt som betalningsmedel på samma sätt som mynt och sedlar och utväxlas snabbt mot penningar. Jfr ovan s. 202. Reverser och obligationer erlagda som betalning för förlagsegendom och utställda av annan person än den betalande kunna år efter år finnas bland förlagstagarens tillgångar, varför en regel om förlagsgivarens förmånsrätt i desamma lätt skulle kunna medföra tvister beroende på svårigheten att i varje särskilt fall avgöra, på vilket sätt de kommit i förlagstagarens ägo. Betr. dylika reverser och obligationer torde i tillämpliga delar kunna anföras vad som på s. 201–202 ovan säges ang. frågan om förlagsgivarens förmånsrätt i för försåld förlagsegendom influten köpeskilling, som ännu ej sammanblandats med förlagstagarens övriga tillgångar utan kan identifieras som surrogat.

[9] Såsom exempel på en annan fordran av beskaffenhet att enligt vår uppfattning icke kunna omfattas av förlagsinteckning kan nämnas den fordran å tullrestitution, varom förmäles i rättsfallet NJA 1897 s. 380. Det var här fråga om en fabrik, som fabriksmässigt och för avsalu tillverkat pappersmassa, papper, garn och vävnader. Juteväv hade importerats och använts såsom omslag kring papper

Det enligt 1883 års förlagsinteckningslagstiftning gällande stadgandet, att förlagsgivarens förmånsrätt omfattar gäldenärens fordringar för sådana förskott i penningar eller varor, som för rörelsen lämnade äro, borttogs genom 1932 års lagstiftning med den motiveringen att det enligt samstämmig uppfattning i det praktiska livet icke hade någon uppgift att fylla och »därjämte visat sig ägnat att leda till missförstånd».[1]

Förlagstagarens aktier, lotter och dylika andelar i andra företag omfattas givetvis ej heller av förlagsgivarens förmånsrätt. Dylika tillgångar kunna uppgå till betydande värden.

Förlagsinteckningen omfattar ej heller sådana inventarier o. a. tillhörigheter, som icke äro avsedda för den förlagsintecknade rörelsen. Exempel på dylik egendom äro saker för förlagstagarens personliga bruk, inventarier använda uteslutande för handelsrörelsen i en förlagsintecknad rörelse bestående av handelsrörelse med av andra tillverkade produkter kombinerad med en verkstad av förlagsinteckningsbar omfattning liksom det för försäljning utan föregående bearbetning i rörelsen köpta varulagret, i annan av förlagstagaren driven verksamhet använd materiel etc.

Vidare omfattas icke s. k. immateriella rättigheter, såsom rätt till patent, mönster, modeller etc., samt företagets goodwill av förlagsgivarens förmånsrätt. Här rör det sig ofta om betydande värden, som icke omfattas vare sig av fastighetsinteckning eller av förlagsinteckning. Vi skola återkomma till dessa tillgångar vid behandlingen de lege ferenda.

Det må anmärkas, att vid hotell-, pensionat- och restaurangrörelse jämlikt 1 § FIF endast de för rörelsen avsedda lösa inventarierna

---

och pappersmassa. Vid jutevävens importerande hade erlagts tull med förbehåll om restitution i den mån väven utfördes som omslag. Någon förmånsrätt ansågs icke kunna göras gällande av förlagsgivaren i restituerade tullmedel. Det framgår icke av rättsfallet, huruvida någon skillnad här gjordes mellan vid konkursutbrottet utestående fordran å restitution och redan influtna dylika restitutionsmedel. I båda fallen skulle dock enligt vår uppfattning även med nuvarande lydelse av 6 § FIF utgången av rättsfallet såvitt gällde denna fråga ha blivit densamma. Ifrågavarande restitutionsfordran uppkom nämligen såsom eventuell redan vid betalningen av tullavgiften och aktualiserades genom utförseln av den vara, för vilken tull erlagts. Försäljning av varan är sålunda icke nödvändig för att dylik fordran skall uppkomma, utan det räcker med följande: införande av den tullpliktiga varan och erläggande av tullen därför samt utförande av densamma.

[1] Se NJAII 1932 s. 256.

kunna utgöra föremål för förlagsinteckningen.[2] Surrogat för dessa inventarier torde dock få anses omfattade av förlagsgivarens förmånsrätt i den utsträckning, som framgår av vad ovan anförts ifråga om förlagsinteckningens objekt i allmänhet, liksom vad ovan sagts om förlagsegendomen vid industriell rörelse i tillämpliga delar får anses gälla även ifråga om förevarande rörelser.

Medan förlagsegendomen sålunda är mindre differentierad vid hotell-, pensionat- och restaurangrörelse än vid industriell rörelse är den vid apoteksrörelse mer differentierad än vid industriell rörelse. Ty vid apoteksrörelse omfattar förlagsinteckning förutom för rörelsen avsedda råvaror och lösa inventarier samt i rörelsen framställda alster även övriga för rörelsen avsedda varor. Sålunda omfattas även av fabriker framställda apoteksvaror av förlagsinteckning, och skälet härtill är, att dessa varor utgöra en väsentlig del av apotekens lager, och att lagret av dessa varor i likhet med lagret av övriga varor till sammansättning och omfattning icke kan antagas undergå väsentliga förändringar.[3] I övrigt kan vad ovan sagts om förlagsegendom vid industriell rörelse antagas i tillämpliga delar gälla.[4]

Synpunkter de lege ferenda.

Lämpligheten av den svenska rättens förlagsinteckningsobjekt kan ifrågasättas. Vissa punkter skola här tagas upp till diskussion.

Till en början kunna vi söka framställa en allmän princip betr. den egendom, som har förutsättningar att just i egenskap av förlagsegendom tjäna som underlag för kredit.

Härvidlag torde i första hand komma ifråga alla de värden med undantag för fast egendom, som äro anknutna till företagets drift och vilkas bortdragande från driften utan deras ersättande med värden av likartat slag sålunda i allmänhet på ett kännbart sätt skulle göra sig märkbart i denna drift, speciellt om egendomen ifråga är avsedd att ständigt omsättas. Dylik egendom lämpar sig nämligen icke för pantsättning på grund av traditions- och individualiserings-

---

[2] KomKoll har hävdat, att vid förevarande rörelser linneförråd är att hänföra till de lösa inventarierna. Se prop. 1935: 157 s. 10.

[3] Se NJAII 1938 s. 651 och 653.

[4] Det må anmärkas, att vid apoteksrörelse mycken egendom, som tämligen »fast» införlivats med det hus, där rörelsen är belägen, icke torde utgöra fast egendom. Se s. 176 n. 8.

kraven. Frågan är därför också, om pantsättning, säkerhetsöverlåtelse och lösöreköp av för rörelsen avsedda råvaror och lösa inventarier samt i rörelsen framställda alster bör kunna ske. Denna fråga behandlas i ett annat kapitel.[5] Vidare torde förlagsgivarens säkerhet bli alltför obetydlig, om den icke kompletteras med vissa surrogat för nu nämnd egendom, enär kanske eljest hans säkerhet snabbt kan totalt försvinna.

Vi skola nu i första hand anlägga några de lege ferendasynpunkter på förlagstagarens tillgångar av typ, som vi de lege lata ansett kunna utgöra föremål för förlagsgivarens förmånsrätt. Därefter skola vi övergå till frågan, huruvida förmånsrätten lämpligen kan utsträckas till andra typer av tillgångar.

Tidigare har diskuterats frågan, huruvida administrationsinventarier de lege lata få anses omfattade av förlagsinteckning eller icke.[6] På grund av den ovisshet såvitt rör denna fråga, som får anses förefinnas, torde lämpligen ett uttryckligt stadgande därom böra införas i lag, varvid stadgandet då givetvis enligt vår uppfattning bör gå i den riktning vår diskussion utvisat. Särskilt må därvid framhållas förlagstagarens svårighet att genom pantsättning utnyttja dessa inventarier i kreditsyfte.

Ang. möjligheter för förlagstagaren att genom handpantsättning eller cession utnyttja utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom som säkerhet för kredit samt dessa möjligheters bedömande de lege ferenda talas på andra ställen i denna avhandling.[7]

Betr. frågan om förlagsgivarens säkerhet i surrogatvärden kan diskuteras, huruvida icke nya regler lämpligen böra införas. Fråga är, om icke såvitt gäller försäkringsbelopp nya bestämmelser efter mönster av lagen 8.4.1927 om inteckningshavares rätt till betalning ur ersättning, som utgår på grund av brandförsäkringsavtal, äro motiverade åtminstone i fall 3. Ty innehavaren av en förlagsinteckning befinner sig här i en likartad situation som innehavaren av en fastighetsinteckning. Häremot invändes måhända, att förhållandena måste gestalta sig väsentligt olika, när det är fråga om å ena sidan en »fast» till sitt värde vid varje tidpunkt relativt lätt uppskattningsbar säkerhet som en fastighetsinteckning och å andra sidan en »flytande»

[5] Se kap. XII.

[6] Se s. 182–183.

[7] Se s. 115–117 och 288–290.

till sitt värde vid varje tidpunkt icke så lätt beräknelig säkerhet som en förlagsinteckning. Det kan göras gällande, att i förra fallet den faktiska skadan liksom den på den förstörda intecknade egendomen belöpande andelen av försäkringsbeloppet skulle vara mycket lättare att beräkna. Något ligger väl däri, men i ett företag med ordentlig bokföring torde dock värdet av en viss förstörd del av förlagsegendomen vid en given tidpunkt i förhållande till värdet av hela förlagsegendomen vid samma tidpunkt vara möjligt att (åtminstone ungefär) beräkna. Jfr även det förhållandet, att genom avtal dylika bestämmelser oftast tillämpas vid förlagsinteckning.

Det synes oss emellertid lämpligt att gå ett steg längre och införa motsvarande nya bestämmelser även såvitt gäller annan försäkring å förlagsegendomen än brandförsäkring. Förhållandena i dessa fall få såvitt gäller förevarande fråga anses vara analoga med förhållandena vid brandförsäkring av förlagsegendom med den skillnaden, att försäkringsfall icke inträffa så ofta.

De nu skisserade bestämmelserna om försäkringsbelopp för förlagsegendom föreslås skola bli tvingande efter mönster av bestämmelserna i nyssnämnda lag 8.4.1927.[9]

Såvitt gäller skadeståndsbelopp för förstörelse av eller på annat sätt orsakad värdeminskning å förlagsegendom synes oss de lege ferenda icke finnas någon anledning att, vad fallen 1. och 2. angår, behandla dem på annat sätt än fallen 1. och 2. vid försäkring. Däremot kan det diskuteras, om det är någon mening att införa en bestämmelse om att förlagsgivaren även i fall 3. skall enligt tvingande bestämmelse tillerkännas förmånsrätt i skadeståndsbelopp.[1] Emellertid synes det oss som om även i detta fall skadestånd torde kunna behandlas lika med försäkring, bl. a. för att därigenom konkurs kan undvikas i vissa fall.

Finnas förutsättningar att utsträcka förlagsgivarens förmånsrätt till andra typer av tillgångar än dem som f. n. utgöra förlagsegendom?

[9] Vid brandförsäkringsfall, då enligt denna lag utfallande försäkringsbelopp skall tillfalla fastighetsinteckningshavare, liksom vid dylika fall, då jämlikt av försäkringsgivaren utfärdad ansvarsförbindelse dylikt belopp skall tillfalla förlagsgivare, medger enligt uppgift från försäkringsgivarehåll i praktiken ofta fastighetsinteckningshavaren respektive förlagsgivaren, att gäldenären tillerkännes beloppet för ersättande av det förstörda. Ett visst mått av lagande efter lägligheten torde sålunda med dylika tvingande regler kunna förväntas.

[1] Jfr ovan s. 213–214.

Vi ha tidigare framhållit, att byggnader hänförliga till lös egendom icke utgöra föremål för förlagsinteckning. Skälen till den svenska rättens ståndpunkt härvidlag ha även nämnts.[2] Det viktigaste av de framförda skälen är ju det, att fara för kollision mellan fastighets- och förlagsinteckning därigenom skulle kunna uppkomma. Vi ha emellertid redan framhållit, att ungefär samma risk förefinnes även enligt gällande rätt ifråga om vissa i dylik byggnad insatta lösa inventarier. Ty när i byggnad å ofri grund insatta och förlagsintecknade maskiner genom byggnadens och grundens sammanförande i samme ägares hand bli fast egendom kan kollision uppkomma med i grunden fastställd fastighetsinteckning.[3]

Om vi nu emellertid tillåta oss att göra det tankeexperimentet, att förlagsinteckning skulle utsträckas till att omfatta även för förlagsintecknad rörelse avsedd byggnad å ofri grund, vilka regler kunna då förhindra kollision med fastighetsinteckning? Enligt vår uppfattning skulle det kunna vara tänkbart att här införa en motsvarighet till den finska regeln vid kollision mellan lösöreinteckning och fastighetsinteckning i liknande fall kombinerad med tidsbestämd anmälningsplikt till vederbörande inskrivningsdomare för anteckning i fastighetsboken och solidariskt proprieansvar för förlagstagaren och den fastighetsägare, av vilken han förvärvar marken, med ett belopp av högst byggnadens värde för tredje man åsamkad förlust på grund av att anmälan till inskrivningsdomaren icke skett i rätt tid. På detta sätt skulle publiciteten kunna säkerställas, och en fastighetsinteckningshavare icke behöva riskera, att en del av fastighetens värde är undandragen hans panträtt i annat fall än när detta värde tillförts fastigheten efter det han blivit innehavare av inteckningen. Likaså skulle ny fastighetsägare skyddas. Det kan givetvis även tänkas, att förlagstagaren under straffhot ålägges göra dylik anmälan. Emellertid är det tvivelaktigt, huruvida det kan vara mödan värt att här införa en bestämmelse om straff, som för att kunna ingiva hopp om effektivitet nog måste innebära frihetsstraff, enär förlagstagaren eljest lätt kan komma i en sådan situation, att han frestas trotsa straffhotet (han kan t. ex. ha planer att inköpa fastigheten, varå byggnaden är belägen, och sedan genom en fastig-

---

[2] Se s. 214–215.

[3] Märk även särskilt yttrande av ledamoten i FIK Knut Posse, se FIK:s förslag s. 60.

hetsinteckning omfattande även byggnaden uppbringa största möjliga kredit för att undgå konkurs).

Man kan vidare tänka sig nu skisserade regler kompletterade med regler medförande möjlighet för förlagstagaren att avlösa förlagsinteckningsansvaret såvitt gäller en dylik byggnad genom att till förlagsgivaren betala en penningsumma motsvarande byggnadens på särskilt sätt uppskattade värde.[4]

Nu synes det oss, att vissa skäl tala för att låta just för rörelsen avsedd byggnad å ofri grund utgöra föremål för förlagsinteckning. Dels kan en dylik byggnad äga ett förhållandevis ganska högt värde, dels kan den antagas representera ett mer permanent värde än en stor del av den egendom, som för närvarande kan omfattas av förlagsinteckning. Givetvis får man anse, att om dylik byggnad betraktas som förlagsegendom, värdet därav ur synpunkten av förlagsgivarens säkerhet skulle betydligt förhöjas, om förlagsinteckningen kunde göras gällande i byggnaden även efter det den förenats med grunden i förlagstagarens hand. Ifall blott upplysning om detta förhållande lätt kan erhållas av tredje man, t. ex. en innehavare av en fastighetsinteckning i den mark, varå byggnaden är uppförd, så kan denne knappast beklaga sig över att en byggnad, som han aldrig kunnat räkna med som sin säkerhet, icke heller kommer att utgöra dylik säkerhet.

Emellertid måste vi i enlighet med den allmänna princip vi ovan uppställt för vår de lege ferendabehandling ställa den frågan, huruvida förlagstagaren utan större svårighet på annat sätt kan utnyttja byggnad av förevarande slag i kreditsyfte. Meningarna i rättslitteraturen om fordringarna för mot borgenärerna giltig pantsättning respektive säkerhetsöverlåtelse av dylika byggnader äro delade. Medan enligt en uppfattning pantsättning här icke synes möjlig utan tradition[5], torde enligt en annan uppfattning pantsättning eller åtminstone säkerhetsöverlåtelse av dylik byggnad kunna ske genom blotta avtalet[6].

[4] Man skulle även kunna tänka sig, att förlagstagaren skulle kunna få en dylik anteckning avförd, därest byggnaden börjar användas för annat ändamål, rives el. dyl.

[5] Se Winroth, A.: Strödda uppsatser I s. 66. Jfr Undén: Sakrätt 1946 s. 297 och samme förf.: Om panträtt i rättigheter s. 100–101.

[6] Se Karlgren, Hj.: Säkerhetsöverlåtelse och pantsättning av lös egendom s. 179 ff. Ekdahl synes anse pantsättning här omöjlig men säkerhetsöverlåtelse möjlig, se Ekdahl, C.: Om fordran i konkurs s. 29.

I praxis torde åtminstone för pantsättning tidigare tradition ha ansetts erforderlig[7], men numera synes tradition icke erforderlig vare sig för pantsättning eller säkerhetsöverlåtelse[8]. Därest det anses vara gällande rätt, att tradition ej kräves för pantsättning eller åtminstone säkerhetsöverlåtelse av byggnad av lös egendoms natur, utan att blotta avtalet är tillräckligt (denuntiation kan ju här ej ersätta tradition), synes förlagstagaren utan större svårighet kunna på annat sätt än genom förlagsinteckning utnyttja dylik byggnad i kreditsyfte. En nackdel för den på detta sätt tryggade borgenären måste det dock härvidlag vara, att en dylik pantsättning respektive säkerhetsöverlåtelse kan försiggå utan nödig publicitet, varför hans säkerhet kan bli värdelös genom en antedaterad köpehandling eller ock därigenom att faktiskt redan tidigare en annan borgenär fått byggnaden som säkerhet, utan att förevarande borgenär känner till detta.[9] Förlagstagaren kan alltså utan större besvär utnyttja dessa byggnader i kreditsyfte på annat sätt än genom förlagsinteckning, men säkerheten i desamma torde då vara mer problematisk än vid förlagsinteckning i desamma med de av oss ovan skisserade särskilda bestämmelserna till förlagsgivarens skydd.

De konklusioner, som kunna dragas av vad vi här anfört, äro följande. Därest enligt gällande rätt för giltighet mot borgenärer tradition är erforderlig ifråga om både pantsättning och säkerhetsöverlåtelse av byggnad å ofri grund, torde starka skäl tala för utsträckningen av förlagsgivarens förmånsrätt till att omfatta dylika byggnader. Därest enligt gällande rätt tradition icke är erforderlig för giltighet av dylik pantsättning eller åtminstone säkerhetsöverlåtelse mot övriga borgenärer, vilket senare praxis synes oss utvisa, torde skäl, ehuru icke fullt så starka, tala för dylik utsträckning, såvida densamma kombineras med förbud mot dylik säkerhetsöverlåtelse respektive pantsättning, ty annars blir förlagsgivarens rätt här för osäker. I båda dessa fall måste dock enligt vår uppfattning en dylik utsträckning, därest den genomföres, kombineras med det särskilda skydd för förlagsgivaren mot risken att gå miste om sin säkerhet genom byggnadens och grundens förenande i förlagstagarens hand, som ovan skisserats.

---

[7] Se NJA 1895 A 358 och NJA 1907 s. 552.

[8] Se SvJT 1936 rf. s. 49, SvJT 1939 rf. s. 31 och SvJT 1941 rf. s. 24.

[9] Givetvis kan säkerheten bli värdelös även därigenom att byggnad och grund komma i samme ägares hand.

Det kan ifrågasättas, huruvida icke såvitt gäller förlagstagaren tillhöriga maskiner och andra inventarier, vilka i egenskap av adpertinenser till byggnad av lös egendoms natur de lege lata utgöra lös egendom av beskaffenhet att kunna vara föremål för förlagsinteckning men efter förlagsinteckningens fastställande komma att tillsammans med grunden bli förenade i förlagstagarens hand och därigenom bli fast egendom, samma regler om förlagsinteckningens giltighet i dessa inventarier, anmälningsskyldighet, förlagstagarens och fastighetsägarens solidariska proprieansvar samt fastighetsägarens möjlighet att avlösa ansvaret i tillämpliga delar kunna förordas, som ovan antytts ifråga om eventuellt giltig förlagsinteckning i byggnad å ofri grund.

Häremot invändes måhända, att fastighetsboken skulle översvämmas med anteckningar om dylika olika inventarier. Emellertid kan man tänka sig, att inventarierna ifråga anmälas i klump på så sätt, att samtliga inventarier i en viss byggnad tillhörig annan än förlagstagaren, vilka de lege lata äro av beskaffenhet att bli fast egendom vid byggnadens och grundens förening i samme ägares hand, samtidigt med själva byggnaden anmälas till anteckning.

Det må framhållas, att dessa inventarier icke så lätt gå att utnyttja som säkerhet för kredit genom pantsättning eller lösöreköp.[10]

Det kan diskuteras, huruvida förlagsgivaren de lege ferenda bör tillerkännas förmånsrätt även i andra förlagstagarens fordringar än dem, som utgöra eller kunna jämställas med utestående fordran å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom. Många industriföretag inneha betydande värden i form av dylika fordringar, såsom obligationer etc. Emellertid torde den frågan kunna ställas, huruvida dylika fordringar förekomma så regelmässigt och normalt kunna till sitt värde ungefärligen uppskattas på sätt faktiskt gäller om vanlig förlagsegendom. Ty överlåtas dylika fordringar eller likvideras de kontant behöva inga nya dylika regelmässigt uppkomma i deras ställe, som fallet vanligen är med utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom. Därest överlåtelse av stora partier dylika fordringar skulle anses medföra tillämplighet av 11 § FIF, skulle olämpliga resultat kunna bli följden därav. Ty dylik överlåtelse behöver ingalunda utgöra symptom på insolvens, enär dessa

[10] Se kap. XII. Märk att vid säkerhetsöverlåtelse måste ju här, till skillnad från vad som är fallet vid dylik överlåtelse av byggnad å ofri grund, lösöreköpsförordningens föreskrifter iakttagas.

fordringar ingalunda ingå i den egentliga rörelsen på samma sätt som förlagsegendom enligt gällande rätt. Dessutom torde ju förlagstagaren redan nu utan större svårighet kunna utnyttja dessa fordringar i säkerhetssyfte genom pantsättning, vilket ju icke är fallet med muntliga bokfordringar. Skäl finnas sålunda att icke utvidga förlagsgivarens förmånsrätt till att omfatta även dylik egendom. Vad nu sagts om obligationer och dylika fordringar torde även få anses gälla ifråga om aktier, banklotter och andra andelsbevis i ekonomiska företag.

Däremot kan starkt ifrågasättas, huruvida icke förlagsgivarens ställning skulle kunna i många fall avsevärt förstärkas, om s. k. immateriella förmögenhetsrätter, såsom rätt till patent, mönster, modeller och varumärken, skulle omfattas av hans förmånsrätt. Emellertid torde dylika patent etc. endast i den mån de äro avsedda att användas i förlagstagarens rörelse ha någon uppgift att fylla såsom förlagsegendom. Ty blott i detta fall äro de så knutna till rörelsen, att en förlagsgivare kan räkna med dem såsom tillhörande förlagsegendomen vid sin kreditgivning. Men äro de avsedda för rörelsen ingå dylika immateriella förmögenhetsrätter däri likaväl som maskiner etc. Det torde därför ingalunda möta några svårigheter att jämställa dem med nuvarande slag av förlagsegendom. Liksom tidigare när det gällde utestående kontofordringar är det såvitt gäller förevarande slag av rättigheter omtvistat, huruvida tradition ersättande formaliteter äro erforderliga för mot borgenärerna giltig pantsättning eller säkerhetsöverlåtelse av desamma.[2] I den mån för näringslivet viktiga s. k. immateriella rättigheter, såsom rätt till patent, mönster, modeller etc. anses genom pantsättning eller säkerhetsöverlåtelse kunna utnyttjas av förlagstagaren i kreditsyfte, utan att tradition eller formaliteter till sitt syfte motsvarande tradition behöva iakttagas för transaktionens giltighet mot förlagstagarens övriga

[2] Medan Undén synes anse dylika formaliteter behövliga åtminstone såvitt gäller pantsättning av vissa immateriella rättigheter, såsom patenträttighet, se Undén: Om panträtt i rättigheter s. 108 ff., synes Kôersner, som icke anser pantsättning av sådana rättigheter möjlig, icke anse sådana formaliteter erforderliga såvitt gäller mot borgenärerna giltig säkerhetsöverlåtelse av immateriella rättigheter, se Kôersner: Några s. 248 ff., särskilt s. 249 och 259. Karlgren nöjer sig med att säga, att därest vid immateriella rättigheter något naturligt surrogat för tradition, såsom denuntiation, icke står att uppbringa, pantsättning och säkerhetsöverlåtelse giltig mot borgenärer redan genom själva avtalet kan förordas, se Karlgren: Säkerhetsöverlåtelse s. 179–180.

borgenärer, och utan att förlagstagaren ens behöver avstå från att själv med uteslutande av andra utnyttja den uppfinning, modell etc., som rättigheten avser, är det uppenbart, att förlagsgivarens ökade säkerhet vid en utsträckning av förmånsrätten till att omfatta desamma icke torde bli särdeles stor. Måste förlagstagaren för att åstadkomma en på detta sätt giltig pantsättning eller säkerhetsöverlåtelse själv avstå från med patentet etc. följande fördelar, blir det däremot i allmänhet svårt för honom att undandraga förlagsgivaren dennes säkerhet. I detta senare fall kan en utsträckning av förlagsgivarens förmånsrätt till att omfatta även förevarande s. k. immateriella rättigheter förordas[3], varvid då en bestämmelse om ogiltighet av pantsättning och säkerhetsöverlåtelse av desamma eventuellt kunde införas såsom förstärkning av förlagsgivarens skydd härvidlag. I det förra fallet bör observeras, att utan nyssnämnda ogiltighet även den borgenär, som säkerställes genom en dylik »traditionslös» pantsättning eller säkerhetsöverlåtelse, i verkligheten nästan lika litet som en borgenär vid motsvarande transaktioner avseende byggnad å ofri grund intager en ens någorlunda tryggad ställning.[4] Ty även här kan redan tidigare en för borgenären okänd pantsättning respektive säkerhetsöverlåtelse ha ägt rum liksom ock senare genom ett antedaterat avtal en annan borgenär beredas företräde. Man kan därför anse, att även i detta fall vissa skäl tala för en utsträckning av förlagsgivarens förmånsrätt till förevarande i rörelsen utnyttjade rättigheter, därest denna utsträckning kombineras med en regel om ogiltighet gentemot förlagsgivaren av pantsättning respektive säkerhetsöverlåtelse av dylika i rörelsen utnyttjade tillgångar.[5]

Ett »immateriellt» förmögenhetsvärde, som de lege ferenda får anses vara av ett speciellt intresse, utgöres av vad som kan kallas ett företags goodwill. Däri anses nu visserligen ingå »immateriella» värden av nyss nämnt slag, d. v. s. rätt till patent, varumärken o. s. v. Men goodwillvärdet är i allmänhet något mera. Man skulle kunna tänka sig, att, liksom enligt fransk rätt ett handelsföretag kan ställa säkerhet för kredit genom att själva företaget pantsättes,

---

[3] Jfr härvidlag »nantissement des fonds de commerce» i fransk rätt, se s. 64–65.

[4] Se ovan s. 224. Betr. dylik byggnad löper borgenären dock även den risken, att hans säkerhet undandrages honom på grund av förvandling till fast egendom.

[5] Det må i samband härmed emellertid framhållas, att, som naturligt är, en patenträtt i regel anses sjunka mycket hastigt i värde. Se Orreby, E. V.: Företagets årsredovisning s. 762. Jfr Sillén a. a. s. 231.

enligt svensk rätt en i ett industriföretag fastställd förlagsinteckning skulle kunna omfatta själva företaget. Därmed skulle då menas den kundkrets företaget äger eller rättare sagt den förmåga att attrahera kunder detta företag anses besitta, vilket i sin tur är avhängigt av en mängd omständigheter, såsom företagets personal, organisation, förbindelser utåt etc.[6] En dylik omständighet kan även utgöras av att en fabrik har ett utmärkt läge för produktion och avsättning av de alster den frambringar, vilket läge kan vara säkerställt genom äganderätt eller tomträtt till den mark, varå fabriken är belägen, eller genom ett kontrakt om nyttjanderätt till marken ifråga. Dessa omständigheter kunna sålunda föranleda, att en firmas produkter äro kända för att vara exempelvis av god kvalitet och firman som sådan vara känd för att vara väl organiserad och att lägga sig vinn om att och kunna på bästa sätt betjäna sina kunder och korrekt uppfylla sina affärsförbindelser, vilket allt gör firmans rörelse vinstgivande.[7]

Det goodwillvärde hos ett företag, som vi här åsyfta, skulle kanske bäst kunna karakteriseras som det värde ett företag äger utöver marknadsvärdet å företagets övriga tillgångar sålda var för sig efter avdrag av skulderna.[8] Vi giva då goodwill en inskränkt betydelse och inräkna icke däri exempelvis sådana för sig överlåtbara immateriella rättigheter som patent i annan mån än deras värde är direkt avhängigt av utnyttjandet i just detta företag.

Man kan emellertid ställa den frågan, huruvida förlagsgivaren verkligen kan ha någon glädje av förevarande goodwillvärde som säkerhet. Ty dels kan det ju tänkas, att den omständigheten, att förlagstagaren försatts i konkurs (eller, därest förlagsgivaren anses kunna göra sin förmånsrätt gällande vid utmätning i vissa fall, att utmät-

---

[6] Jfr s. 120 ff. Dessa i företaget immanenta goodwillvärden torde enligt gällande rätt lika litet som rörelse i sin helhet kunna pantsättas eller överlåtas till säkerhet, enär tillräcklig individualisering icke går att åstadkomma. Märk att härvidlag icke synes kunna ernås bättre individualisering än betr. förlagsegendom i allmänhet, d. v. s. viss typ eller typer av egendom anknutna till viss rörelse. Märk att enligt engelsk rätt goodwill synes separat kunna pantsättas. Se s. 48 n. 5.

[7] Jfr Sillén a. a. s. 215 ff.

[8] Härvid bortses icke från den omständigheten, att även i de konkreta tillgångar, som utgöras av i rörelsen framställda alster, ett goodwillvärde ingår. Enär ju förlagsgivarens förmånsrätt redan enligt gällande rätt omfattar detta goodwillvärde, torde dock någon uppspaltning av dessa produkters värde i tillverkningsvärde, goodwillvärde etc. här icke vara av behovet påkallad.

ning för annan borgenärs räkning vunnits) får anses förinta eller starkt minska goodwillvärdet ifråga[9], dels kan ju goodwillvärdet tänkas försvinna, om företaget i samband med konkursen nedlägges. Det kan utan tvivel bli så, att goodwillvärdet på grund av endera eller båda dessa omständigheter i ett givet fall kommer att ställa sig ganska obetydligt eller helt obefintligt för en med avseende däråförmånsberättigad förlagsgivare. Emellertid torde detta ingalunda alltid vara fallet. Ty ett företag kan ju tvingas gå i konkurs, ehuru både dess organisation och produkter äro förträffliga. Man kan t. ex. tänka sig ett industriföretag, som producerar tämligen lätt umbärliga varor, vilka under en långvarig depression icke röna någon nämnvärd efterfrågan. Går företaget på grund av de dåliga tiderna i konkurs, kan ju dess goodwillvärde, ehuru kanske minskat, åtminstone till en del finnas kvar.[1] Och ett företag, som försatts i konkurs, behöver ju ingalunda alltid nedläggas. Ofta torde det för borgenärerna vara förmånligare, om det kan säljas i sin helhet eller drivas vidare åtminstone en tid.[2] I båda dessa fall kan goodwillvärdet vara betydande, och man kan säga, att just detta goodwillvärde är vad som ofta kan tänkas vara av avgörande betydelse, när det gäller att taga ställning till huruvida företagets egendom skall skingras på flera händer eller för tillgodoseende av borgenärernas

[9] Vid överlåtelse av ett företag synes sålunda i regel värdet å företagets goodwill beräknas efter den företagarevinst rörelsen lämnat under en följd av år. Se Sillén a. a. s. 219 ff. samt Orreby a. a. s. 763.

[1] Ehuru vid överlåtelse av företag värdet av dess goodwill i regel synes beräknas efter den företagarevinst rörelsen lämnat under ett antal år, är det felaktigt att anse betalning för goodwill utgöra en ersättning för föregående företagarevinster. Den utgör tvärtom en ersättning för framtida företagarevinster och kan beräknas genom att efter en icke alltför låg räntefot (med tanke på de många osäkerhetsmoment, som här spela in) diskontera de kommande årens företagarevinster till deras nutida värde. Se Sillén a. a. s. 218 och 221. Därför synes det oss, att man icke utan vidare kan anse det klart, att ett företag, som gått dåligt under ett par år på grund av en lågkonjunktur och därför kommit på obestånd eller som blivit konkursmässigt tack vare omfattande förskingringar, av försäkringar icke täckta skador på grund av en katastrof el. dyl., eo ipso måste anses sakna de speciella förutsättningar för framtida företagarevinster, som konstituera ett goodwillvärde av den inskränkta typ vi här åsyfta. Märk även att ett företag, som går i konkurs, kan äga tillgångar, överstigande skulderna, ehuru dess tillgångar för tillfället äro bundna på ett eller annat sätt. Jfr Hueck a. a. s. 121 ff.

[2] Jfr 60 § KL. Att märka är att så länge företaget drives vidare förlagsgivaren har företräde till företagets goodwill genom sin förmånsrätt i sålda alster och utestående fordringar å ogulden köpeskilling för dylika. Jfr Hueck a. a. s. 122.

eget intresse lämpligen på bästa möjliga sätt hållas samman. Den utsträckning av förlagsgivarens förmånsrätt till att omfatta även företagets goodwillvärde i inskränkt mening, varom här talats, torde alltså aktualiseras i det fall, då på grund av förlagstagarens konkurs hela eller större delen av den förlagsintecknade rörelsen säljes. Det är därför sannolikt, att i en eventuell konkurs förlagsgivaren, som ofta torde vara den störste fordringsägaren i konkursen, är intresserad av att rörelsen i sin helhet överlåtes. Detta skulle i sin tur öka sannolikheten för att dylika överlåtelser av hela förlagsintecknade rörelser i konkurs skulle bli vanligare, vilket i sin tur skulle förhindra värdeförstöring i många fall, nämligen bl. a. just förstörelsen av detta goodwillvärde. Ävenledes skulle man kunna tänka sig, att genom dylik utsträckning förlagstagaren lättare än eljest skulle kunna utnyttja detta goodwillvärde i kreditsyfte. Emellertid må samtidigt framhållas, att detta värde måste ställa sig för förlagsgivaren mer oberäkneligt än de flesta övriga värden, som ingå i förlagsegendomen eller av oss de lege ferenda ifrågasatts kunna ingå i densamma. Utsträckningen av förlagsgivarens förmånsrätt till att omfatta goodwill i inskränkt mening vilja vi därför icke bestämt förorda, men vi anse dock densamma vara värd att diskutera.

KAP. VII.

NÄR KAN FÖRLAGSGIVARENS FÖRMÅNSRÄTT GÖRAS GÄLLANDE?

De exakta rättsverkningar, som förlagsrätt ansågs medföra enligt de under 1600-talet och förra hälften av 1700-talet utfärdade förlagsförfattningarna, är det svårt att erhålla en klar uppfattning om. Likaså är det dunkelt, hur förlagsrätten vid denna tid uppfattades i systematiskt hänseende och till vilket begrepp (äganderätt, panträtt etc.) densamma närmast var att hänföra. Det har sålunda gjorts gällande, att förlagsgivarens rätt tidigare betraktades som äganderätt eller samäganderätt.[1] Såvitt gäller bergsmansförlag kritiseras denna uppfattning av Munktell.[2] Det är i alla fall tydligt, att åtminstone de viktigaste av de under 1700-talet utfärdade förlagsförfattningarna innehålla regler om förlag, vilka i högre grad än nu gällande regler om förlagsinteckning närma sig nu gällande regler om panträtt och i viss mån även äganderätt, liksom de även delvis erinra om regler ang. arbetsavtal.[3] Det har även gjorts gällande, att under

[1] Se Christiernin, P. U.: En akademisk afhandling i svenska bergslagfarenheten om bergs-förlag s. 5, Ask a. a. s. 2–3 och Caselius: Teoslainakiinnityksestä. Jfr SJA VIII s. 401, NRev:s yttrande, FIK:s förslag s. 47 samt finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 25.

[2] Se Munktell a. a. s. 51–53.

[3] Enligt 1739 års hallordning fick sålunda förlagstagaren icke utbyta i förlag erhållna råvaror och ej heller utan förläggarens vetskap försälja sådana råvaror, och han fick ej till annan än förläggaren försälja med förlaget tillverkade produkter vid äventyr av skadestånd och straff. Se art. 4 §§ 2–3, Modée II s. 1504. Enligt samma förordning måste varje mästare, om han var tvungen att söka förlag av annan, hålla sig till en viss och ständig förläggare. (Ombyte av förläggare kunde dock ske i vissa fall.) Se art. 4 §§ 6–7, Modée II s. 1504–1505. Försäljningar och pantsättningar av förlager ansågos icke giltiga, och förläggaren icke blott skyddades däremot av straffbestämmelser utan ägde även en vidsträckt vindikationsrätt.

1600-talet och början av 1700-talet den f. n. uppehållna skarpa skillnaden mellan panträtt och speciell förmånsrätt icke heller fanns i svensk rätt, utan att även förmånsrätt inordnades under den romerska rättens vida panträttsbegrepp.[4] I själva verket synes ännu långt in på 1800-talet icke någon skarp skillnad ha uppehållits mellan begreppen panträtt och förmånsrätt.[5] Den företrädesrätt förlagsinteckning medförde synes ha betraktats som ett slag av underpanträtt eller så småningom som en särskild typ av panträtt vid sidan om vanlig hypotekarisk panträtt.[6]

Emellertid synes dock redan innan man skarpt började skilja mellan begreppen panträtt och förmånsrätt förlagsinteckningens rättsverkningar på väsentliga punkter ha börjat skilja sig från de regler,

---

Se art. 4 § 10, Modée II s. 1505. Utmätning och kvarstad å förläggares varor och effekter hos mästare eller deras arbetare var förbjuden. Se art. 4 § 10. Märk att det talas om mästarens arbetslön i art. 4 § 9, se Modée II s. 1505. Jfr ang. det om situationen vid arbetsavtal erinrande förhållandet mellan förläggare och förlagstagare enligt förevarande hallordning Munktell a. a. s. 8.

Vid bergsmansförlag enligt 1748 års förlagsförordning fick förlagstagaren ej skingra tillverkningen till förläggarens skada vid äventyr av straff, se § 5, Modée IV s. 2637. Så länge skulden enligt det första förlaget var ogulden, fick ingen heller giva förlag till en annan förläggares intecknade förlagstagare annat än med förre förläggarens samtycke eller efter laga uppsägning, se Modée IV s. 2635.

I 1770 års hallordning voro reglerna till förläggarens skydd icke av samma styrka som i 1739 års hallordning. Han hade sålunda icke kvar vindikationsrätten. Även här straffades emellertid förlagstagaren, om han sålde eller förpantade erhållen förlagsegendom. Se art. V § 12, Modée IX s. 340. Också enligt denna förordning erinrade förhållandet mellan förläggare och förlagstagare om situationen vid arbetsavtal.

[4] Se Caselius, I.: Teoslainakiinnityksestä. Jfr även Benckert: Bidrag s. 105 n. 357, och Calonius, M.: De Hypotheca, Pars I s. 21 ff. samt 29 ff. jfrda med s. 3–4.

[5] Se Delldén a. a. s. 321–329 jfrda med s. 314 (betr. förlag s. 328–329 jfrda med s. 314). Detta torde hänga samman med den relativt senkomna systematiska uppdelningen av förmögenhetsrätten i sakrätt och obligationsrätt. Jfr Bergman a. a. s. 24.

[6] I sitt utl. nr 51 s. 2 förklarar således 1859–60 års LU, att begreppet förlag blott är ett species av underpant samt vidare: »Hufvudkarakteren eller rätt att pantförskrifva lös egendom, utan att densamma från sig lemna, är densamma i fråga om förlag och i afseende å andra arter af underpant.» 1865–66 års LU skiljer i sitt bet. nr 57 s. 4 emellan hypotekarisk panträtt i lös egendom och den särskilda form av panträtt i lös egendom, som utgöres av förmånsrätt i lös egendom, så länge den finnes i gäldenärens värjo, och framhåller, att förlagsinteckning medför denna senare form av panträtt. Jfr även 1859–60 års LU:s utl. nr 53 s. 3.

som i allmänhet konstituera våra dagars svenska panträttsbegrepp, särskilt såtillvida, att förlagsinteckningsrätten icke kunde göras gällande oberoende av i vilkens besittning egendomen befann sig.[7]

Vad nu anförts giver vid handen, att förlagsinteckningens speciella förmånsrätt liksom övriga förmånsrätter synes ha framvuxit ur panträtten och tidigare till och med räknats som ett särskilt slag av panträtt, samt att den skarpa boskillnad mellan panträtt och speciella förmånsrätter, som numera göres gällande på sina håll, är av tämligen färskt datum.

Om vi så ställa den frågan, när förlagsinteckning kan göras gällande, så är det av särskilt intresse att veta, huruvida förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande enbart i konkurs eller också vid utmätning.

Att förlagsgivaren tillerkännes förmånsrätt i konkurs framgår direkt av HB 17: 7. Enligt en utbredd uppfattning kan sagda förmånsrätt göras gällande endast i konkurs men icke vid utmätning.[8] Emellertid är denna fråga ingalunda så klar, att man utan utförlig motivering kan godtaga en sådan uppfattning.

Vid undersökningen av frågan, huruvida förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande vid utmätning eller ej, kunna vi skilja mellan tre fall.

1. Kan förlagsgivaren, om hans fordran är förfallen till betalning, själv begära utmätning för densamma, utan att annan person dessförinnan erhållit utmätning i förlagsintecknad egendom, och därvid, ifall annan borgenär samtidigt eller senare får utmätning för sin

[7] Se exempelvis motiven till och diskussionen om de lagförslag ang. införande av s. k. underpant i lös egendom, som framlades 1850 av lagberedningen samt vid RD 1859–60, 1865–66 och 1868, exempelvis 1859–60 års LU:s utl. nr 51 och 53 samt 1865–66 års LU:s bet. nr 57.

[8] Se Dahlberg a. a. s. 455, Lawski a. a. s. 25–26, Gedda, T.: Kommentar till 17 kap. handelsbalken s. 115, Undén: Sakrätt 1927 s. 391–392 och 1946 s. 357 samt Ekdahl: Om fordran i konkurs s. 102. Även ur vissa kompendier kan utläsas en liknande uppfattning. Se sålunda Exekutionsrätt efter föreläsningar av prof. Karl Olivecrona ht 1938 och vt 1939 s. 36–37, Konkursrätt efter föreläsningar av prof. Karl Olivecrona s. 44, samt Förmånsrättsordning (Benckert) s. 34. Av Benckerts föreläsningar synes särskilt tydligt framgå, att förlagsgivaren ej anses äga någon förmånsrätt ens i det fall, att utmätning av förlagsintecknad egendom sker för annan borgenärs fordran, och även förlagsgivaren därefter erhåller utmätning i samma egendom för sin till betalning förfallna fordran. Märk även jordbruksutredningens förslag 1930, SOU 1930: 2 s. 119–120, konkurslagstiftningskommitténs förslag 1919 s. 223 samt NJAII 1923 s. 183.

fordran i förlagsintecknad egendom, åtnjuta förmånsrätt enligt HB 17: 7?

2. Äger förlagsgivaren åtnjuta dylik förmånsrätt, då utmätning av förlagsintecknad egendom sker för annan borgenärs fordran, och förlagsgivarens fordran icke är förfallen till betalning?

3. Äger förlagsgivaren åtnjuta dylik förmånsrätt, då utmätning av förlagsintecknad egendom sker för annan borgenärs fordran, och även förlagsgivaren därefter erhåller utmätning i samma egendom för sin fordran, vilken är förfallen till betalning?

Fall 1. torde sakna praktisk betydelse, såvida det icke inträffar, att förlagsgivaren samtidigt med annan borgenär erhåller utmätning i förlagsegendom, vilket torde vara ett ytterst sällsynt undantagsfall. Om vi bortse från situationen vid denna händelse, är nämligen i detta fall förlagsgivarens förmånsrätt enligt HB 17: 8 av lika stort värde för honom som hans förmånsrätt jämlikt HB 17: 7. Därest förlagsgivaren samtidigt med exempelvis en oprioriterad borgenär erhållit utmätning i förlagsegendom, synes oss detta fall böra jämställas med fall 3.

Vad beträffar fall 2. har HD i en dom givit uttryck åt den uppfattningen, att förlagsgivaren här icke äger åtnjuta någon förmånsrätt enligt HB 17: 7.[9] Vi skola längre fram återkomma till detta fall.

Huruvida förlagsgivaren äger åtnjuta förmånsrätt i fall 3. är icke så lätt att säga. Vi ha tidigare nämnt vissa modernare författares uppfattning, att förlagsgivarens förmånsrätt överhuvudtaget icke kan göras gällande vid utmätning. Såsom talesmän för den åsikten, att förlagsgivaren äger åtnjuta förmånsrätt i detta fall, kunna nämnas Ask[1], Herslow[2], Trygger[3], Hasselrot[4], Caselius[5] samt möjligen även Hassler[6] och Bergman[7].

---

[9] Se NJA 1896 s. 166.

[1] Se Ask a. a. s. 26–27.

[2] Se Herslow, E.: Utsökningslagen och dithörande författningar s. 56.

[3] Se Trygger, E.: Kommentar till utsökningslagen s. 234–235.

[4] Se Hasselrot, B.: Supplement (2) till Berndt Hasselrots juridiska skrifter s. 72–73.

[5] Se Caselius: Om lösöreinteckning s. 351. Märk att enligt finsk rätt förlagsgivarens förmånsrätt synes ha kunnat göras gällande i fall 3.

[6] Se Hassler, Å.: Svensk exekutionsrätt. Andra häftet. Utmätning s. 262.

[7] Se Bergman a. a. s. 159. Bergman synes åtminstone kunna tänka sig, att förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande utom konkurs.

Ask åberopar som stöd för sin uppfattning UL §§ 119[8] och 127[9] jämförda med HB 17: 19[1] samt nya lagberedningens förslag till utsökningslag 1876 s. 31 och 118—120[2].

Herslow intager en liknande ståndpunkt som Ask. Han anser visserligen förmånsrätt enligt HB 17: 7 vara principiellt utan all betydelse vid utmätning men dock kunna göras gällande, då lös egendom exekutivt försäljes, såvida den förmånsberättigade borgenären själv vunnit utmätning i samma egendom eller ock gäldenären före försäljningen blivit försatt i konkurs.[3] Det är i detta sammanhang av intresse, att Herslow icke lång tid efter det han publicerat

[8] De bestämmelser i 119 § UL, som Ask synes ha åsyftat, återfinnas numera med vissa ändringar, som för vårt problem ej äro av betydelse, i 141 § samma lag, vars första mening har följande lydelse: »Nu har, då annan lös egendom, än i 140 § sägs (d. v. s. vissa fartyg, vår anm.) blivit för en borgenärs fordran utmätt, annan borgenär, som däråa jämväl vunnit utmätning, påstått bättre förmånsrätt, än utmätningen medför, eller har sådant yrkande, som i 139 § sägs (d. v. s. yrkande om betalning ur köpeskillingen för utmätt egendom, som framställes av innehavare av handpant, retentionsrätt m. fl., vår anm.) blivit av borgenär inom föreskriven tid framställt: finnes ej full tillgång för borgenärerna och kunna de ej åsämjas, huru medlen skola fördelas; bestämme utmätningsmannen viss tid för medlens fördelning och kalle borgenärerna ... att med utmätningsmannen å uppgivet ställe sammanträda för att sin rätt i avseende å fördelningen iakttaga och bevaka.»

[9] 127 § UL vid denna tid (1888) innehöll bestämmelser om fördelning av köpeskilling för utmätningsvis såld fast egendom.

[1] HB 17: 19 hade då som nu följande lydelse (här återgiven med modern stavning): »Tvista borgenärer om bättre rätt till betalning ur gäldenärs egendom, när den till konkurs ej avträdd blivit, varde ock den tvist prövad efter de grunder nu stadgade äro.»

[2] I detta förslag s. 119 heter det bl. a.: »Förlagsgifvarens rätt till förlagsegendomen upphör i samma ögonblick förlagstagaren afhänder sig eganderätten dertill och är således uppenbarligen icke en sakrätt, utan en förmånsrätt, som endast kan komma till tillämpning i konkurs, om godset finnes bland de afträdda tillgångarne, eller då godset blifvit för förlagsfordringen utmätt.» Betr. 119 § (nuvarande 141 §) säges bl. a.: »De fall, då vid fördelningen af köpeskillingen för utmätt lös egendom en tvist om bättre rätt till betalning kan uppstå, äro, som förut är antydt, då ... och vidare då samma egendom blifvit för flere borgenärers fordringar utmätt ... I det senare fallet är dock något särskildt fördelningsförfarande ej nödvändigt, så vida ej någon af borgenärerne gör anspråk på bättre förmånsrätt än sjelfva utmätningen medför. Framställes ej ett sådant anspråk, vare sig då utmätning sökes eller senare måste det antagas, att borgenärerne åtnöjas med att utfå hvad å deras fordringar enligt 17 Kap. 8 § HandelsBalken belöper, och att ingen stridighet i detta afseende dem emellan förefinnes.»

[3] Se Herslow a. a. s. 56.

ifrågavarande arbete var en av de ledamöter i HD, vilka avkunnade domen i rättsfallet NJA 1896 s. 166, vilket måhända kan anses utgöra ett stöd för den uppfattningen, att nämnda avgörande av HD blott åsyftar fall 2. HD:s dom var enhällig.

Trygger har gått på samma linje som Herslow.[4] Hasselrot intager såvitt gäller förevarande spörsmål samma ståndpunkt som Trygger, och han åberopar även vad denne anfört härvidlag.[5] Både Trygger och Hasselrot framhålla, att en innehavare av enbart förmånsrätt i lös egendom jämlikt 72 § UL visserligen icke kan hindra egendomens utmätande för annan gäld, men att det ingenstädes är tydligt uttalat, att förmånsrätten icke medför någon rätt för borgenären att taga del i den vid egendomens exekutiva försäljning influtna köpeskillingen. De påpeka även, att ordalagen i HB 17: 19 kunna föranleda ett motsatt antagande[6], men anse dock någon dylik rätt för den förmånsberättigade borgenären i regel icke förefinnas och anföra såsom stöd för denna uppfattning det påståendet, att denna åsikt konsekvent utförd skulle leda därtill, att även en oprioriterad borgenär skulle äga möjlighet att få del i köpeskillingen för den utmätta egendomen, därest han därom hos utmätningsmannen i tid framställde yrkande.

Vad kan det då vara, som åstadkommit, att den uppfattningen, att förlagsgivaren skall kunna göra gällande förmånsrätt i fall 3.,

---

[4] Se Trygger a. a. s. 234–235. Trygger säger bl. a.: »I 17 kap. 19 § handelsbalken ... heter det nemligen ... Förutsättningen för tillämpningen af § 19 är åter den, att något särskildt förhållande inträdt, som i likhet med konkurs alstrar för flere borgenärer en betalningsrätt i den ifrågavarande egendomen. Detta är emellertid vid utmätning af lös egendom fallet endast beträffande fordran, som är förenad med pant- eller retentionsrätt eller för hvilken egendomen blifvit utmätt. För att en förmånsberättigad borgenär, som ej eger pant- eller retentionsrätt, skall få åtnjuta del i köpeskillingen för den exekutivt försålda lösa egendomen, måste han derför hafva beredt sig utmätning, innan auktionen eger rum. Har han vunnit sådan utmätning för sin fordran är han uppenbarligen berättigad att i förhållande till andra borgenärer, som vunnit utmätning, njuta betalning icke endast efter den ordning, § 8 i 17 kap. handelsbalken föreskriver, utan jemvel efter den, som framgår af föregående §§ i nämnda kapitel ... I rättsfall i Nytt juridiskt arkiv 1896, s. 166, ogillades innehafvares af förlagsinteckning yrkande att njuta betalning ur den sålunda intecknade egendomen, hvilken för annan borgenärs fordran, men ej för förlagsinteckningens gäldande, blifvit utmätt.»

[5] Se Hasselrot a. a. s. 72–73.

[6] Märk Hasselrots ord: »Fastmera synas ordalagen i 17 kap. 19 § handelsbalken ... kunna föranleda ett motsatt antagande.»

numera icke är så allmänt omfattad? Måhända kan det i vissa fall röra sig om för långt gående slutsatser, som dragits av rättsfallet NJA 1896 s. 166.[7] Emellertid ha vi muntligt hört uppgivas det skälet, att orden »vid konkurs» tillkommit i HB 17: 7. Dessa ord funnos icke i 1883 års version av samma paragraf utan infördes genom lagändring 13.5.1921 på förslag av de sakkunniga i deras 1919 avgivna förslag till konkurslag m. m. De sakkunniga motiverade den ändrade lydelsen av HB 17: 7 därmed att vid den av kommittén verkställda omarbetningen av 8 § i 17 kap. kommittén var tvungen att tillämpa den i den nya konkurslagen använda terminologien, och att det vid sådant förhållande ansetts lämpligt att genom ändringar jämväl i 5, 6, 7 och 11 §§ låta nyssnämnda terminologi komma till användning överallt i kapitlet.[8] Det får anses uteslutet, att de sakkunniga på detta sätt motiverat ändringen av HB 17: 7, om avsikten därmed varit att fastslå, att förlagsgivarens förmånsrätt blott kunde göras gällande i förlagstagarens konkurs, vare sig därmed åsyftats en ändring av då gällande rätt eller ett fastställande av vad som redan dessförinnan kunde anses vara gällande rätt. Därest en dylik avsikt kombinerats med nu nämnda motivering, som ju blott framhäver terminologiska synpunkter, kan ju detta knappast betraktas på annat sätt än som illojalt förfarande gentemot de lagstiftande myndigheterna, och i varje fall kan man ju icke anse, att lagstiftaren haft en dylik avsikt. Orimligheten av denna avsikt framgår ju även därav, att man knappast kan tänka sig, att en lagkunnig kommitté icke skulle tydliggjort densamma genom att ändra även HB 17: 19, vilken paragraf ju utgör det starkaste stödet för den uppfattningen, att svensk rätt intager den ståndpunkten, att förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande även vid utmätning enligt fall 3. Man bör lägga märke till att HB 17: 7 redan före nyssnämnda tillägg 1921 avsåg just förhållandena i konkurs, och att HB 17: 19 innebar en utvidgning av bl. a. nämnda paragrafs tillämpningsområde till andra tillfällen än konkurs, vilken utvidgning klart framgår av 19 paragrafens formulering. Det är sålunda uppenbart, att en ändring av enbart HB 17: 7 på sätt som skett utan samtidig ändring av 19 § ej kunde vara till fyllest för att realisera nyssnämnda avsikt.

[7] Se t. ex. Undén: Sakrätt 1927 s. 391–392 och 1946 s. 357.

[8] Se Förslag till konkurslag 1919 s. 223. Denna ändring i HB 17: 7 hade däremot icke skett i Förslag till konkurslag 1911, se s. 96–97 och 516–520.

Nu framställes måhända den anmärkningen, att vad som här av oss gjorts gällande nog kan vara riktigt, men att det icke har någon större betydelse, enär dylika sammanträffanden av utmätningsansökningar måste vara mycket sällsynta. Emellertid torde så icke vara fallet, därest förlagsgivarna ha klart för sig, att de kunna göra gällande sin förmånsrätt i fall 3. Ty intet hindrar, att i avtalet mellan förlagsgivaren och förlagstagaren bestämmes, att, om förlagsegendom utmätes för annan borgenärs fordran, förlagsgivarens fordran omedelbart förfaller till betalning. I så fall kan förlagsgivaren tack vare bestämmelsen i 72 § UL (se därom s. 268) erhålla möjlighet att själv söka utmätning i egendomen så tidigt, att han kan göra sin förmånsrätt gällande. Utmätningsförfarandet tager ju nämligen en viss tid i anspråk, särskilt på grund av att försäljning av utmätt lös egendom skall ske genom offentlig auktion, om vilken kungörelse skall ske viss tid dessförinnan. (Se 5 kap. UL.[9])

Det bör beaktas, att förlagsgivarens fordran måste vara exigibel, d. v. s. fastställd av lagsökningsdomare eller allmän domstol. Emellertid torde i allmänhet lagsökningsutslag effektueras så snabbt, att han hinner få sin utmätning anmäld i tid.[1] Emellertid torde de lege ferenda måhända ett utsträckande av 1 § 2 st. lagsökningslagen till att omfatta även förlagsinteckning vara motiverad. Jfr här § 14 i finska lagen om lösöreinteckning.[2]

Det torde få anses vara av intresse att utreda frågan, vilka antagliga verkningar en regel i fall 3. om att förlagsgivaren äger förmånsrätt skulle få jämfört med en regel, att han icke kan tillerkännas förmånsrätt. Vi kunna då först antaga, att den första regeln i den mån den är känd torde incitera den om sin säkerhet måne förlagsgivaren att genom avtal om förlagsskuldens omedelbara förfallande till betalning vid utmätning av förlagsegendom för annan borgenärs räkning säkerställa sig mot en eventuell förlust på

---

[9] Ehuru icke tiden för företagande av utmätning av lös egendom i allmänhet är närmare reglerad, framgår redan av den bestämmelsen, att försäljning normalt skall ha skett inom två månader sedan landsfiskal och inom en månad sedan stadsfogde mottagit erforderliga handlingar, att det kan förflyta ganska lång tid mellan beslagtagandet och realisationen. Se UL § 162 och Hassler a. a. s. 284 och 320.

[1] Märk att lagsökningsdomares respektive underrätts utslag, varigenom någon ålagts betalningsskyldighet, i allmänhet må verkställas, ehuru ändring däri sökes. Se UL § 39.

[2] Se s. 24.

grund av en sådan eventualitet. Detta skulle i sin tur medföra, att en oprioriterad borgenär i själva verket icke kunde räkna med att i händelse av gäldenärens betalningsovillighet utfå sin fordran genom utmätning i gäldenärens förlagsegendom, såvida icke förlagsegendomen räcker till att täcka både hans och förlagsgivarens fordran. Ty en dylik förfalloklausul behöver givetvis icke för att vara giltig vara intagen i förlagsinteckningsreversen, varför den oprioriterade borgenären nästan alltid måste vara osäker, huruvida en dylik klausul finnes, ehuru han undersökt tillgängliga handlingar hos förlagsinskrivningsdomaren. Förlagsgivarens ställning blir däremot säkrare än vid den andra regeln, ty att försätta förlagstagare, vars betalningsovillighet utmätningen indicerat, i konkurs jämlikt KL § 4, kan givetvis med hänsyn till konkurskostnaderna m. m. vara ett vanskligt företag för förlagsgivaren.[3] Emellertid är den oprioriterade borgenärens möjlighet att genom utmätning kunna erhålla betalning för sin fordran ur förlagsegendomen även vid den andra regeln tämligen oviss tack vare bestämmelserna i KL § 4. Vi anse därför den första regeln bättre tillgodose förlagsinteckningsinstitutets ändamål. Genom densamma förbehålles nämligen förlagsegendomen i högre grad som säkerhet för förlagsgivarens räkning.[4] Om vi schematiskt utgå från det antagandet, att all kredit kostar pengar, och att kostnaderna för kredit, respektive lättheten att anskaffa densamma, i allmänhet stå i proportion till det värde den för densamma lämnade säkerheten anses besitta, så synes det oss, åtminstone såvitt gäller större och långfristigare krediter, lämpligare att söka trygga förlagsgivarens ställning med hänsyn till förlagsegendomen och därigenom nå minskning i kostnaderna för hans förlagskredit respektive underlätta hans möjligheter att anskaffa kredit och att välja borgenär[5], än att på förlagsgivarens bekostnad öka de oprioriterade borgenärernas exekutionschans i förlagsegendomen. Denna chans får ju ändå tack vare bestämmelserna i KL § 4 anses så

---

[3] Jfr s. 267–268.

[4] Förlagsgivarens förmånsrätt torde här icke kunna göras gällande annat än när yrkande därom av honom framställts, ty i annat fall kan man knappast säga, att sådan tvist mellan borgenärer, varom i HB 17:19 förmäles, uppkommit. Förlagsgivaren skulle kunna skadas genom ett dyrbart exekutionsförfarande med hel eller delvis återbetalning av det av honom givna lånet vid en tidpunkt, då detta icke är till hans fördel. Jfr prop. 1932: 106 s. 32 och Caselius: Lagen om s. 119.

[5] Jfr s. 13.

osäker, att vid kredit av en oprioriterad borgenär den ökade trygghet den andra regeln medför knappast kan väntas åstadkomma nämnvärt bättre villkor för förlagstagaren än den första regeln. Vid smärre kortfristig s. k. personlig kredit torde kreditgivaren säkerligen i allmänhet icke kunna väntas i någon högre grad räkna med exekutionschansen i förlagsegendomen utan huvudsakligen lita på låntagarens personliga ambition och förmåga att göra rätt för sig, varför den ena eller andra regeln icke torde medföra någon nämnvärd skillnad härvidlag för kreditgivarens säkerhet.[6] Samtidigt må framhållas, att ej heller förlagsgivaren genom en regel om honom tillkommande förmånsrätt i fall 3. är helt tryggad mot förlustrisk på grund av utmätning i förlagsegendom. Bl. a. på grund därav skola vi närmare granska fall 2.

Det må därvid framhållas, att direkt stöd i lag för HD:s avgörande i rättsfallet NJA 1896 s. 166 får anses vara i det närmaste obefintligt. Ordalagen i HB 17: 19 tyda snarast på att förlagsgivaren även i fall 2. kan göra sin förmånsrätt gällande. Hur har man då i rättslitteratur och praxis kommit till motsatt resultat? Detta är ju desto egendomligare, som lagkommittén, från vars förslag HB 17: 19 är hämtad, torde ha åsyftat något helt annat, vilket framgår av följande dess yttrande: »Då, wid utmätning och andra tillfällen, twist borgenärer emellan kan uppkomma om bättre rätt till gäldenärs egendom, utan att formlig konkurs ägt rum eller deraf må föranledas, har Commiteen ansett det förklarande i lagen böra gifwas, att sådan twist skall af Rätten pröfwas, efter de grunder, som för konkurs äro stadgade.»[7]

Vi förmoda, att grunden till den uppfattning, som tagit sig uttryck i rättsfallet NJA 1896 s. 166 finnes uttryckt i nya lagberedningens förslag till utsökningslag.[8] Nya lagberedningens resonemang synes vara följande. Först konstateras, att förlagsgivarens rätt till förlagsegendomen upphör i samma ögonblick förlagstagaren avhänder sig äganderätten därtill. Av detta förhållande drages därefter den slutsatsen, att förlagsgivarens rätt icke är en sakrätt, och därav drages i sin tur den slutsatsen, att förlagsgivarens rätt är en förmånsrätt,

[6] Jfr s. 197–198.

[7] Se Lagkommitténs motiver, avtryckta i lagberedningens a. förslag 1850, se s. 232. Se även Förslag till konkurslag 1859 s. 93–94 samt lagberedningens nyssnämnda förslag, nya motiver, s. 85–92. Jfr Hasselrot a. a. s. 90.

[8] Se ovan å s. 235 n. 2 citerade uttalanden i detta förslag.

som vid utmätning endast kan göras gällande, då utmätning vunnits för själva förlagsfordringen. Tack vare detta märkliga resonemang har man blivit i stånd att konstruera en rättsregel, för vilken icke blott icke finnes något direkt stöd i lagtexten, utan som tvärtom strider både mot en uttrycklig lagbestämmelse och mot motiven till denna lagbestämmelse. Ty hade lagkommittén med utmätning avsett icke utmätning i allmänhet utan blott den i fall 3. nämnda dubbelutmätningen skulle detta säkerligen kommit till uttryck i lagtexten eller åtminstone i motiven. Det bör observeras, att lagkommittén tydligen tänkt sig fall kunna förekomma, då förmånsrätten kan göras gällande utom konkurs, ehuru icke ens utmätning skett.

Men om sålunda den uppfattning, som varit avgörande för utgången av rättsfallet NJA 1896 s. 166, får antagas vara baserad på ett verklighetsfrämmande resonemang, och man betänker, att den på grundval av detta resonemang konstruerade rättsregeln strider mot en ännu gällande bestämmelse i lag, får det anses osäkert, huruvida detta rättsfall i fortsättningen kommer att bli vägledande för praxis, i synnerhet som det härvidlag icke var fråga om ett plenimål.[8a] Vi nöja oss här med att konstatera, att utgången av sagda rättsfall icke synes stå i överensstämmelse med HB 17: 19, samt att några sakligt betydelsefulla skäl för denna avvikelse från en av lagtexten indicerad regel icke framkommit. Det må även påpekas, att i sagda rättsfall ÖÄ ansåg förlagsgivaren äga förmånsrätt i fall 2.[9]

Vilka verkningar skulle en regel om förlagsgivarens förmånsrätt i fall 2. kunna tänkas medföra jämförda med verkningarna av en annan regel? Därigenom skulle givetvis förlagsgivarens ställning bliva

---

[8a] Märk dock KL § 4.

[9] Det bör framhållas, att det av Trygger anförda och av Hasselrot citerade skälet för att förlagsgivaren ej skall tillerkännas förmånsrätt i fall 2, att följden av en dylik förmånsrätt skulle konsekvent utförd leda därhän, att även en oprioriterad borgenär skulle äga möjlighet att få del i köpeskillingen för den utmätta egendomen, därest han därom hos utmätningsmannen i tid gjorde yrkande (se ovan s. 236), i verkligheten icke synes äga någon relevans. Ty jämlikt UL § 93 (tidigare § 92) skall icke mer av det utmätta godset säljas, än att gälden, varför utmätning skett, och kostnad, som skall ur egendomen utgå, kan av det sålda fullt gottgöras. (Jfr Hassler a. a. s. 335.) Då den oprioriterade borgenär, som själv icke fått utmätning, givetvis alltid måste stå tillbaka för en borgenär, vilken erhållit utmätning, vare sig den senares fordran före utmätningen varit prioriterad eller icke, kan han knappast ha något att vinna på ett dylikt yrkande, varför hans eventuella rättighet härvidlag torde få anses skäligen likgiltig.

mer tryggad än vid en motsatt regel. Ty vid en motsatt regel jämte den av oss antagna regeln i fall 3. är förlagsgivarens trygghet beroende på avtal och kan dessutom hotas exempelvis genom att förlagstagaren genom invändningar förhindrar, att förlagsgivarens fordran blir exigibel. Och därest en motsatt regel anses gälla i fall 3. är ju förlagsgivarens säkerhet beroende på att han snabbt försätter förlagstagaren i konkurs, vilket, som nyss framhållits, är ett ur många synpunkter vanskligt företag. Och samtidigt är bestämmelsen i KL § 4 i alla fall tillräcklig för att hota oprioriterade borgenärers säkerhet i förlagsegendomen i nästan lika hög grad vid denna motsatta regel som vid en regel om förlagsgivarens förmånsrätt i fall 2. Genom sistnämnda regel skulle man även kunna undgå de olägenheter, som förlagsgivarens beroende av KL § 4 f. n. medför.[1]

Måhända göres den invändningen mot att förlagsgivarens förmånsrätt överhuvudtaget skall kunna göras gällande vid utmätning, att om förlagstagaren har låtit det gå så långt som till utmätning förlagsgivaren ändå alltid har intresse av att förlagstagaren försättes i konkurs. Så behöver emellertid ingalunda vara fallet, bl. a. emedan förlagstagaren ju kan ha överklagat det utslag, till verkställande av vilket utmätning begäres.

Som tidigare nämnts kan enligt finsk rätt lösöreinteckningshavarens panträtt göras gällande vid utmätning i den lösöreintecknade egendomen för annan borgenärs fordran, även då den genom lösöreinteckningen säkerställda fordran icke är förfallen till betalning, såvida ej återstoden av egendomen uppenbarligen förslår till lösöreinteckningshavarens förnöjande.[2] Enligt motiven ansågs denna bestämmelse vara en i underpantens begrepp enligt då gällande lag inneboende grundsats.[3] Trots denna egendomliga motivering torde bestämmelsen få anses utvisa, att det prövats vara av betydelse för lösöreinteckningshavarens säkerhet, att den med lösöreinteckning förenade rätten kunde göras gällande icke blott vid konkurs utan även vid utmätning, ty orsaken till att man införde underpant i stället för enbart förmånsrätt var den, att man ansåg förlagsinteck-

[1] Se om dessa olägenheter närmare s. 266–268.

[2] Se s. 23.

[3] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 58–59. Märk att 13 § i 1901 års förslag till lag om förlagsinteckning m. m. hade nästan exakt samma lydelse som 13 § i lagberedningens reviderade förslag av 1919 och 12 § i lösöreinteckningslagen.

ningshavarens ställning behöva stärkas.[4] Även flera uttalanden om det svenska förlagsinteckningsinstitutet grunda sig på den uppfattningen, att den regeln, att förlagsgivarens fordran skulle kunna göras gällande i allmänhet vid utmätning för annan borgenärs räkning, vore för förlagsgivaren fördelaktigare än en motsatt regel.[5]

Av vad nu anförts anse vi framgå, att i fall 2. en regel om förlagsgivarens förmånsrätt bättre än en motsatt regel tillgodoser den uppgift förlagsinteckningsinstitutet har att fylla enligt vår tidigare i denna avhandling deklarerade uppfattning, och att detta förhållande insetts av många med förlagsinteckningsinstitutet väl förtrogna personer.

De lege ferenda anse vi emellertid, att en bestämmelse kan tänkas införd om att en oprioriterad borgenär överhuvudtaget icke äger erhålla utmätning för sin fordran i förlagsegendom. Därigenom skulle klart framgå, å ena sidan, att förlagsgivaren icke behövde känna sin säkerhet hotad av oprioriterade borgenärer, och å andra sidan, att dessa senare icke kunde räkna med annan del av förlagsegendomen som säkerhet för deras fordringar än den som eventuellt bleve över till dem i förlagstagarens konkurs. Därigenom synes det oss, att regelsystemet skulle vinna i klarhet, utan att därför förlagstagarens kreditintresse skulle bli lidande.[6] Därest en dylik bestämmelse ej anses böra införas, torde i varje fall avgörande skäl finnas för det önskemålet, att i lag införes en tydlig bestämmelse om att förlagsgivaren alltid kan göra gällande förmansrätt vid utmätning av förlagsegendom för annan borgenärs räkning.

Vid en förlagsintecknad rörelses överlåtelse eller flyttning upphör förlagsgivarens förmånsrätt i densammas förlagsintecknade egendom. Vid behandlingen av FIF:s rörelsebegrepp ha vi diskuterat frågan, när dylik överlåtelse respektive flyttning skall anses ha ägt rum.[7]

---

[4] Se finska lagberedningens a. förslag 1901 s. 41 ff. samt finska lagberedningens a. reviderade förslag 1919 s. 27 ff. Jfr även Caselius: Om lösöreinteckning s. 351.

[5] Se bl. a. Dahlberg a. a. s. 457. Märk även, att jordbruksutredningen 1930 föreslog, att den med inteckning i jordbruksinventarier förenade förmånsrätten borde kunna göras gällande även vid utmätning. Se SOU 1930: 2 s. 120–121.

[6] Märk att på annan plats i denna avhandling ogiltighet av lösöreköp av förlagsegendom föreslagits. Se s. 287.

[7] Se s. 127 ff.

Kan förlagsintecknad fordran överlåtas med bibehållen förmånsrätt och kan löftesman, som inlöst dylik fordran, göra gällande förmånsrätt?

Det synes oss troligt, att en förlagsintecknad fordran kan överlåtas med bibehållen förmånsrätt. Därvid utgå vi dock icke från den uppfattningen, som Nial synes hysa, att det är otvivelaktigt, att enligt svensk rätt den som förvärvar en med förmånsrätt utrustad fordran även erhåller förmånsrätten.[8] Vi utgå i stället från stadgan-

[8] Se Nial, H.: Svensk rättspraxis. Obligationsrätt 1931–1935 s. 480 och ett av Nial avgivet utl. företett i rättsfallet NJA 1940 s. 734, se s. 737–738. Nial åberopar som stöd för denna uppfattning rättsfallet NJA 1915 s. 426. Detta rättsfall, som avgjordes in pleno, gällde emellertid övergång av förmånsrätt enligt HB 17: 6 till löftesman vid inlösen av arrendefordran. Det kan emellertid antagas, att förmånsrättens övergång vid inlösen ofta kan ha en på ett helt annat sätt avgörande betydelse för en persons villighet att ställa sig som löftesman än motsvarande övergång vid cession har för en persons villighet att uppträda som utarrenderare eller långivare. Ty medan borgensmannens säkerhet ofta helt beror på denna förmånsrättens övergång vid hans inlösen, kan långivaren, även om förmånsrätten icke övergår genom cession, dock själv göra densamma gällande, ehuru han icke genom densammas överlåtelse lika smidigt kan erhålla valuta för sin fordran. Denna skillnad är påfallande, när det gäller arrende, men finnes även vid exempelvis förlagsinteckning. Förhållandena vid borgensmans inlösen och vid cession äro sålunda icke fullt analoga.

Almén hävdar, att förmånsrätten bör övergå, då en med förmånsrätt förenad fordran genom överlåtelse eller annorledes övergår från den ursprunglige borgenären till annan, men han synes icke draga så vittgående slutsatser av rättsfallet NJA 1915 s. 426, som Nial gör. Se Almén, T.: Om förmånsrätt för den, som på grund av borgen infriat eller genom överlåtelse förvärvat en prioriterad fordran s. 23 ff.

Gedda synes anse frågan om förmånsrättens övergång vid cession av fordran eller övergång på annat sätt från en ursprunglig borgenär till annan besvarad jakande i rättsfallet NJA 1931 s. 386. Se Gedda a. a. s. 25. I detta mål var det fråga om en arbetare påförda stadsutskylder, varför införsel skett i arbetarens hos arbetsgivaren innestående lön, varefter arbetsgivaren försatts i konkurs, innan det innehållna beloppet inbetalats till exekutor. Staden tillerkändes förmånsrätt jämlikt HB 17: 4 i det innehållna beloppet, enär den fordringsrätt till beloppet ifråga, som vid sådant förhållande övergått å staden, måste anses vara förenad med samma förmånsrätt, som tillkom löntagarna. Man må emellertid observera, att en regel om förmånsrättens övergång i detta fall icke tillgodoser en gäldenärs kreditintresse utan ett fiskaliskt intresse. Situationen är sålunda ej heller i detta fall fullt analog med situationen vid vanlig cession av fordran.

Det må även framhållas, att i rättsfallet NJA 1940 s. 734 det icke kan anses uppenbart, att HD tagit ställning till frågan om förmånsrätt jämlikt HB 17: 4 genom cession övergår eller icke. Frågan om förmånsrättens övergång vid vanlig

det i 10 § FIF. Detta stadgande torde ha kopierats efter motsvarande bestämmelse i IF i dess ursprungliga lydelse. Stadgandets formulering synes oss tyda på att inteckningsrätten vid cession av fordran övergår till cessionarien.[9] Liknande skäl, som tala för inteckningsrättens övergång vid cession av fastighetsinteckning, tala även för förmånsrättens övergång vid cession av förlagsinteckning. I båda fallen är det intresset av att göra viss egendom så värdefull som möjligt såsom kreditunderlag, som tillgodoses genom att möjliggöra för den kreditgivare, vilken mottager inteckning i egendomen som säkerhet, att i fall av behov genom överlåtelse av säkerheten snabbt kunna uppbringa pengar eller andra värden.[1]

Om det sålunda icke kan anses fullt klart, att förlagsgivarens förmånsrätt vid cession av förlagsintecknad fordran övergår å cessionarien, torde man emellertid av rättsfallet NJA 1915 s. 426 få anses berättigad att analogivis sluta sig till att förlagsgivarens förmånsrätt övergår till löftesman, som inlöst förlagsintecknad fordran.[2]

---

cession av fordran torde sålunda icke kunna anses besvarad genom dessa rättsfall, ehuru de kunna anses stödja den uppfattningen, att dylik övergång sker.

[9] Märk orden »fortfarande inteckningsrätt». Jfr Nordling, E. V.: Lagfarts- och inteckningslagarne s. 193. Enligt allmän uppfattning övergår vid cession av fastighetsinteckning själva inteckningsrätten å cessionarien. Se exempelvis NJAII 1936 s. 57. Därest så icke vore fallet skulle ju även den ena realisationsmöjlighet en innehavare av pantsatt inteckningsrevers äger, nämligen att försälja densamma såsom lös pant å auktion, vara skäligen illusorisk. Jfr Undén: Om panträtt i rättigheter s. 185.

[1] Märk även att i 11 § SkL, där det stadgas, att skuldebrev ställt till viss man med åtecknat medgivande till inteckning skall gälla såsom vore det ställt till viss man eller order, därest ej rektaklausul utsatts i skuldebrevet, ordet inteckning även torde inbegripa förlagsinteckning. Se NJAII 1936 s. 64. Bestämmelsen synes tyda på att förlagsgivarens förmånsrätt övergår till annan tillsammans med skuldebrevet.

[2] Se även NJA 1908 s. 150.

KAP. VIII.

RANGORDNINGEN MELLAN SKILDA FÖRLAGSINTECKNINGAR I SAMMA RÖRELSE OCH DÄRMED SAMMANHÄNGANDE SPÖRSMÅL.

Prioriteten mellan flera förlagsinteckningar i samma rörelse rättar sig efter dagen för inteckningsansökan sålunda, att den tidigare sökta inteckningen medför företräde framför den senare sökta, och inteckningar sökta samma dag medföra samma rätt.[1] Härvidlag gäller sålunda satsen »qui prior est tempore potior est jure». På särskild av sökanden framställd begäran anses dock inteckningar sökta samma dag kunna sättas att till förmånsrätten gälla efter varandra.

Om intecknad förlagsförbindelse är inlöst av förlagstagaren eller eljest åter kommen i hans hand, rycker då närmast efterföljande inteckningshavare upp på den föregåendes plats i prioritetsordningen? Svaret på denna fråga är icke lätt att giva. 10 § FIF har följande lydelse: »Är intecknad förlagsförbindelse inlöst av förlagstagaren eller eljest åter kommen i hans hand, vare honom ej förment att, där inteckningen ännu är gällande, å nyo utgiva handlingen med fortfarande inteckningsrätt.» Texten är densamma såväl i den ursprungliga 10 § i FIF i dess lydelse 1883 som i FIK:s förslag 1881.[3] Någon motivering till detta stadgande inflöt emellertid icke i FIK:s motiv, och detsamma synes varken ha diskuterats eller motiverats under RDbehandlingen.[4] Förklaringen härtill torde väl vara den, att stadgandet direkt kopierats efter 25 § i IF.[5] Detta stadgande var vid tiden för avgivandet av FIK:s förslag samt för antagandet och

[1] Se HB 17: 7.

[3] Se FIK:s förslag s. 7.

[4] Se RDtryck 1882–1883. Jfr NJAII 1883, 1, s. 1–34, särskilt s. 19–20.

[5] Förlagsinteckningsrätten ansluter sig ju i mångt och mycket till fastighetsinteckningsrätten.

ikraftträdandet av FIF nästan identiskt med sagda stadgande i 10 § FIF.[6] För att kunna tolka sistnämnda paragraf på ett tillfredsställande sätt synes det oss därför lämpligt att något dröja vid frågan om en sekundärpanthavares[7] ställning i förhållande till pantsättaren och dennes övriga borgenärer, varvid speciellt förhållandena vid underpant i fast egendom få anses vara av intresse. En dylik undersökning synes oss motiverad icke endast på grund av att regeln i paragrafen synes vara lånad från fastighetsinteckningsrätten utan även på grund av att förhållandena vid pant på denna punkt äro ganska likartade samtidigt med att pantinstitutet både är historiskt äldre än förlagsinteckningsinstitutet och ojämförligt mer än detta behandlats i rättslitteraturen och varit föremål för domstolsavgöranden.

Av särskilt intresse synes oss här vara frågan om giltigheten av satsen »pignoris causa indivisa est». Denna sats betyder ordagrant »pantens föremål är odelat». Innebörden därav är enligt Hagerup framför allt den, att panträtten icke undergår någon förändring med hänsyn till sitt föremål därigenom att pantfordringen förminskas t. ex. genom avbetalning. Satsen äger enligt Hagerup sin förnämsta betydelse när det gäller att bestämma förhållandet mellan flera panthavare i samma sak.[8] Därvid är saken icke uppdelad mellan panthavarna utan den ene panthavarens rätt blott inskränkt av hänsyn till den andre. Bortfaller denna inskränkning, utvidgar sig principiellt panträtten.[9]

Denna principiella sats synes redan tidigt ha gjorts gällande och har även i modern tid spelat och spelar alltjämt en betydande roll, även i de nordiska länderna[1], ehuru enighet inom rättslitteratur och

[6] IF 25 § hade vid denna tid följande lydelse (här återgiven med modern stavning): »Är intecknad fordringshandling inlöst av gäldenären eller eljest åter kommen i hans hand, vare honom ej förment att, där inteckningen ännu är gällande, ånyo utgiva handlingen med fortfarande inteckningsrätt.»

[7] Med en sekundärpanthavare mena vi en panthavare, framför vilken en annan panthavare, primärpanthavaren, äger prioritet. På motsvarande sätt användas orden primär förlagsinteckning(shavare) och sekundär förlagsinteckning(shavare).

[8] Se Hagerup a. a. s. 63.

[9] Se Hagerup a. a. s. 396–397. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1813 och Undén: Sakrätt 1946 s. 269.

[1] Se Hagerup a. a. s. 63 samt 396 ff., Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1813 ff., Ask a. a. s. 25 och Undén: Sakrätt 1946 s. 269 m. fl. författare. Jfr art. 2114 i Frankrikes code civil, varest säges om det franska hypoteket: »Elle est, de sa nature, indivisible, et subsiste en entier sur tous les immeubles affectés, sur chacun et sur chaque portion de ces immeubles.»

praxis om att principiellt en regel om uppryckningsrätt anses förefinnas ingalunda rått eller råder[2].

För att kunna medgiva undantag från denna i princip omfattade regel har doktrinen skapat begreppet ägarehypotek[3], som svensk rätt lånat från den tyska rätten[4].

Av intresse är att konstatera, att 25 § IF i dess lydelse 1875 i praxis kom att tolkas sålunda, att då ett intecknat skuldebrev icke var belånat till fulla värdet fastighetsägaren kunde pantsätta mellanskillnaden mellan inteckningsbeloppet och det belopp, varmed det belånats.[5] Att ägarehypotek fanns i svensk rätt gjordes emellertid enligt Holmbäck före 1912 års lagstiftning om ändringar i IF icke gällande varken i doktrin eller praxis.[6] Vid exekutiv försäljning av fastighet fick vid denna tid varken fastighetsägaren eller hans konkursbo utdelning å obelånad inteckning, utan efterföljande inteck-

---

[2] Se betr. äldre nordisk rättslitteratur och praxis exempelvis Ørsted, A. S.: Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed s. 206–208, Arnholm a. a. s. 224 och Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1788 ff. samt betr. modernare nordisk rättslitteratur och praxis t. ex. Hagerup a. a. s. 398 och Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1813 ff.

[3] Inom dansk rätt har man i stället för att använda begreppet ägarehypotek utformat den s. k. ombytesläran, vilken anses ha Ørsted till upphovsman. Den innebär i korthet det, att i vissa fall, då en »prioritet» blir ledig, efterföljande panthavare icke rycker upp, när sagda »prioritet» inlöses samtidigt med att gäldenären utställer ett nytt skuldebrev med samma plats i rangordningen, enär här blott ombyte med karaktär av cession anses föreligga. Ombytesläran har spelat en stor roll i dansk och norsk rätt men även utsatts för mycken kritik både i Norge och Danmark. Om denna läras uppkomst, utformning och betydelse se närmare Ørsted a. a. s. 198 ff., Torp, C.: Dansk Tingsret s. 685, Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1791 ff., Hagerup a. a. s. 398–399 och Arnholm a. a. s. 229–230. Hagerup anser, att denna lära icke godtagits av norsk praxis, medan Arnholm och Vinding Kruse därvidlag ha en annan åsikt. De sistnämnda båda författarna ha emellertid haft även efter 1925 tillkommet rättsfallsmaterial att grunda sin uppfattning på.

Märk att en ombytesregel synes ha funnits även i romersk rätt. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1791.

[4] Se Holmbäck, Å.: Ägarehypoteket i fast egendom enligt svensk rätt s. 3.

Betr. ägarehypotekets uppkomst och utveckling i tysk rätt se Holmbäck: Ägarehypoteket s. 5–10 och 14–21.

Ang. den utveckling i svensk rätt, som ledde fram till 25 § IF i dess lydelse av 1875 se Holmbäck: Ägarehypoteket s. 25 ff.

[5] Se NJA 1893 s. 441 och NJA 1914 s. 330, NJAII 1912 s. 224 n. 1 samt Holmbäck a. a. s. 31–32. Fastighetsägaren kunde alltså pantsätta vad som nu benämnes överhypotek.

[6] Se Holmbäck a. a. s. 33.

ningshavare ryckte upp.[7] I lagberedningens motivering till införandet av ägarehypoteket genom 1912 års lagstiftning gjordes gällande, att ett viktigt skäl härför var dess behövlighet för att kunna bestämma lägsta budet. Men införandet ifråga motiverades även med att de efterföljande fastighetsborgenärerna vid mottagandet av de inteckningar, som de erhållit såsom säkerhet, alltid äro tvungna att taga i beräkning, att föregående fordringar gälla fullt ut, i synnerhet som fastighetsägaren även enligt då gällande rätt ägde utgiva inlösta inteckningar på nytt med samma förmånsrätt. Nyssnämnda av praxis före 1912 års lagstiftning antagna regel om begränsad uppryckningsrätt ansågs dessutom lida av bristande följdriktighet[8] och även vara »en gifven obillighet» mot fastighetsägaren och dennes borgenärer, i synnerhet om fastighetsägaren icke vore personligen ansvarig för inteckningen ifråga. Regeln ifråga ansågs icke heller vara motiverad av några rättsliga hänsyn.[9]

Trots införande av ägarehypoteket genom 1912 års lagstiftning står den svenska rätten enligt Holmbäck *kvar* på den ståndpunkten, att objektet för en panträtt alltid är hela det pantsatta föremålet.[1] Genom 1912 års lagstiftning fick 25 § IF sin nuvarande lydelse.[2]

Även om 10 § FIF får anses direkt kopierad efter 25 § IF i dess avfattning av 1875 kunna vi ingalunda anse satsen »pignoris causa indivisa est» axiomatiskt gälla ens såvitt gäller fastighetsinteckning och än mindre såvitt gäller förlagsinteckning. Att ur satsen ifråga deducera fram varken genom lag eller praxis fastställda rättsregler

---

[7] Se Holmbäck a. a. s. 33, lagberedningens förslag till jordabalk II s. 314 och där a. rättsfallet NJA 1895 s. 223.

[8] Jfr Nordling a. a. s. 196.

[9] Se lagberedningens förslag till jordabalk II s. 313–315 och Holmbäck a. a. s. 34. Jfr Alexanderson, N.: 1912 års lagstiftning om exekutiv auktion i fast egendom s. 8, där om ägarehypotekets införande säges: »Därmed är steget taget fullt ut från den halvmesyr, som den äldre inteckningslagstiftningen på denna punkt inneburit.»

[1] Se Holmbäck a. a. s. 36.

[2] Betr. frågan i vad mån ägarehypotek finnes i finsk rätt se Serlachius, J.: Sakrätten enligt gällande finsk rätt s. 364–365, Wrede, R. A.: Grunddragen av sakrätten enligt Finlands lag s. 416–417, Caselius, I.: Till läran om ägarehypotek ur synpunkten av inteckningsutslagets rättskraft s. 259 ff., Chydenii anmälan av Caselius, I.: Omistajan kiinnityksestä, se s. 115, och Holmbäck: Ägarehypoteket s. 21–22. Av speciellt intresse är, att Wrede anser ägarehypotek kunna förekomma vid lösöreinteckning på motsvarande sätt som vid inteckning i fast egendom. Se Wrede a. a. s. 460.

är givetvis orimligt, i synnerhet när det gäller förlagsinteckningens förmånsrätt, som ju icke ens är en panträtt. Därmed vilja vi icke säga, att ägarehypotekskonstruktionen vid fastighetsinteckning varit helt onyttig.[3] Den torde faktiskt kunna fylla en uppgift såsom ett stöd för tanken när det gäller att systematiskt sammanfatta hithörande regler och torde på grund av sin enkelhet i vart fall icke ha förorsakat så många olägenheter som den dansk-norska ombytesläran.[4]

Nu framgår ju redan av 10 §:s formulering, att sekundär förlagsinteckning icke äger rycka upp, då förlagstagaren ånyo belånat inlöst primär förlagsinteckning. Blott upprycknings rätt begränsad till det fall, att förlagsinteckningen helt eller delvis ligger obelånad inne vid utmätning eller konkurs, torde sålunda de lege lata vara aktuell, därest upprycknings rätt anses förefinnas.

Vi komma här närmast att diskutera tolkningen av 10 § med utgångspunkt från de faktiska verkningar det ena eller andra regelalternativet kan antagas medföra med hänsyn till förhållandena vid förlagstagarens konkurs, enär det ju, som på annan plats i denna avhandling framhålles[4a], numera allmänt anses, att förlagsinteckningens förmånsrätt blott kan göras gällande i konkurs. Vi skola senare även något beröra förhållandena vid utmätning.

Ask har varit inne på frågan om tolkningen av 10 §.[5] Ask utgår härvid från den uppfattningen, att förmånsrätten står och faller med fordringen, d. v. s. att förmånsrätten är accessorisk till en fordran. Som visats på annan plats i denna avhandling[6] är en på detta sätt formulerad uppfattning missvisande och utgör icke ett adekvat uttryck för gällande rätt. Nu utgör emellertid enligt Ask bestämmelsen i 10 § endast skenbart ett undantag från denna regel.

---

[3] Vinding Kruse synes anse detta vara fallet. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1814.

[4] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1808 ff. Stor betydelse torde härvid kunna tillmätas det i Sverige brukliga systemet med dubbla reverser, enligt vilket en ackommodationsrevers tjänstgör som pant, och de närmare lånevillkoren upptagas i den andra reversen, omslagsreversen. Därigenom kan en pantrevers utnyttjas som säkerhet för flera lån efter varandra, och man undgår de t. ex. i Danmark vanliga förvirrande pantbrevsformuleringarna. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1788 ff., särskilt s. 1812–1813.

[4a] Se s. 233.

[5] Se Ask a. a. s. 49–50.

[6] Se kap. XI.

Innebörden av bestämmelsen är enligt Ask den, att den positiva rätten medgivit gäldenären att låta en fordran utgå med *lika god* förmånsrätt, som tillhört den gamla, medan den gamla fordringens förmånsrätt upphört på samma gång som fordringen själv. Ask anser vidare, att strängt taget borde följden av förlagstagarens ifrågavarande befogenhet bliva den, att om han inlöst en förlagsintecknad skuldsedel och därefter gör konkurs, innan inteckningshandlingen ånyo belånats, de oprioriterade fordringsägarna skulle erhålla anspråk på betalning ur det gods, i vilket förre innehavaren av den inlösta handlingen skulle ägt förmånsrätt, så som hade hans rätt blivit på dem överlåten. Ask gör emellertid vidare gällande, att samma *billighetshänsyn*, vilka enligt honom föranlett stadgandet i 10 §, torde medgiva ett avvikande från konsekvenserna av denna paragraf därhän, att vid infriandet av inteckning nr 1 inteckning nr 2 medgives uppryckning, även om inteckning nr 1 ännu är gällande, eftersom de annars i och för sig *oprioriterade* fordringarna komme att *föredragas* de *prioriterade*.

Nu torde det emellertid förhålla sig så, att billighetsskäl åberopas såsom stöd för en rättsregel i allmänhet blott när verkliga skäl för denna rättsregels upprätthållande saknas.[7] I detta fall synes oss åberopande av billighetsskäl vara särskilt olyckligt. Det är nämligen svårt att förstå, att det skulle överensstämma med billighetens krav att låta en person, blott därför att han i konkurs enligt lag åtnjuter prioritet framför andra borgenärer i ett visst i boet ingående värde, d. v. s. i vad som återstår, sedan primärinteckningshavaren tillgodosetts, åtnjuta bättre rätt än oprioriterade borgenärer i allmänhet i ett annat i boet ingående värde. I den mån den prioriterade borgenärens fordran i konkursen icke täckes av det i boet ingående värde, vari han åtnjuter förmånsrätt, åtnjuter han i allmänhet lika rätt som de oprioriterade borgenärerna i de i boet ingående värden, som icke omfattas av förmånsrätten, och bättre rätt har han ju vid lånets beviljande åtminstone i allmänhet icke kunnat räkna med. Skulle billighetssynpunkten här överhuvudtaget tala för något alternativ, så torde det väl snarare vara för det, som bygger på den satsen, att

[7] Jfr Ross a. a. s. 143. Billighet kan inom rättslivet även användas i den betydelsen, att en domare bestämmer vilken regel, som skall användas, genom fri värdering av omständigheterna i särskilda rättsfall, som han måste avgöra. Se Ekelöf, P. O.: Om interventionsgrunden s. 28–29. Billighet i denna betydelse kan det emellertid icke vara fråga om här.

alla borgenärer i en konkurs äro principiellt likställda, från vilken sats förmånsrätterna utgöra undantag.

Man kunde måhända med hänsyn till alla de övriga punkter, där förlagsinteckningsreglerna kopierats efter fastighetsinteckningsreglerna, vara benägen att vid tolkningen av 10 § FIF i första hand följa den tolkning av 25 § i IF, som var antagen i svensk praxis före ikraftträdandet av 1912 års lagstiftning, d. v. s. att om inteckningen vid fastighetsägarens konkurs eller vid exekutiv försäljning å fastigheten låg obelånad inne densammas plats icke tillföll fastighetsägaren eller hans konkursbo, utan att efterföljande inteckningshavare ryckte upp.[8] I andra avseenden har ju förlagsinteckningsrätten rättat sig efter fastighetsinteckningsrätten utan stöd av lagbestämmelse[9], vilket är förklarligt med hänsyn till fastighetsinteckningsbestämmelsernas större utförlighet. Nu synes emellertid all sannolikhet tala för att nämnda praxis utgått från satsen »pignoris causa indivisa est» såsom självfallen vid frånvaro av lagbestämmelse. Redan därför torde en dylik tolkningsmetod vara tvivelaktig. Dessutom torde lika gärna ett analogislut kunna göras från den nuvarande avfattningen av 25 § i IF.

Vilka faktiska verkningar kunna härvidlag skilda regelalternativ förmodas medföra, och vilket stämmer därvid bäst överens med det syfte förlagsinteckningsinstitutet får anses tjäna?

Härvid må då till en början framhållas, att med hänsyn till de klara regler på förlagsinteckningsrättens område, som faktiskt förefinnas, blott följande regelalternativ synas oss i praktiken tänkbara.

Det första är en regel i tillämpliga delar motsvarande vad som stadgas om ägarehypotek vid inteckning i fast egendom, d. v. s. den, att en förlagsinteckning's plats i prioritetsordningen i den mån den helt eller delvis är obelånad tillkommer utan prioritet för sekundärinteckningshavare förlagstagarens konkursbo. Denna regel benämna vi »ägarehypoteksregel».

Det andra är en regel, att då inteckningen helt eller delvis är obelånad vid förlagstagarens konkurs efterföljande inteckningshavare tillerkännes densammas förmånsrätt. Denna regel kalla vi begränsad upprycknings rätt.[1]

[8] Se s. 248–249.

[9] Märk att tydligen genom dylikt analogislut gemensamma förlagsinteckningar börjat fastställas och ansetts giltiga.

[1] Möjligen skulle man också kunna tänka sig, att förlagstagaren vid utmätning

Om vi då skärskåda de båda första alternativen kunna vi ställa den frågan, vilka verkningar en regel om begränsad upprycknings-rätt kunna anses medföra jämförda med de verkningar en ägare-hypoteksregel kan väntas medföra. För enkelhetens skull laborera vi endast med två inteckningar med olika prioritet.

Om vi då tänka oss en regel om begränsad upprycknings-rätt torde böra skiljas mellan det fall, att avtal avsett att binda primärinteck-ningshavarens och förlagstagarens eller enderas handlingsfrihet betr. primärinteckningen träffas mellan förlagstagaren och sekundärin-teckningshavaren, och det fall, då dylikt avtal icke träffas.

I det senare fallet kan sekundärinteckningshavaren näppeligen räkna med någon upprycknings-rätt, ty primärinteckningen kan ju, även om den inlösts eller avbetalning skett därå, när som helst åter belånas av förlagstagaren jämlikt 10 §. Någon fördel för förlags-tagaren av detta alternativ jämfört med det andra i form av bättre lånevillkor torde därför icke kunna påräknas.

Något annorlunda ligger onekligen situationen till i det förra fallet. Vi kunna då först tänka oss, att avtal träffats mellan för-lagstagaren och sekundärinteckningshavaren om att förlagstagaren, efter hand som återbetalning eller avbetalning sker å det lån, för vilket primärinteckning utgör säkerhet, ej mer skall belåna den-samma, och sekundärinteckningshavaren tillika känner till, att åter-betalning av den av primärinteckningshavaren lämnade försträck-ningen skall ske vid viss tidpunkt eller efter viss plan.[2] Ligger då primärinteckningen till säkerhet för en kortfristig försträckning,

---

skulle kunna endast i ett fall tillgodogöra sig den icke belånade plats i prioritets-ordningen, som tillkommer en på grund av skuldbetalning av gäldenären eller av annan orsak helt eller delvis obelånad inteckning. Vi avse det fall, då efter denna inteckning kommer en inteckning, som ej är förenad med fordringsrätt mot för-lagstagaren personligen. Jfr s. 282 ff. och Nordling, se nedan s. 255 n. 4.

Man skulle även kunna tänka sig ägarehypoteksreglerna begränsade till att avse överhypotek eller tvärtom till att avse annat ägarehypotek än överhypotek. Några ändamålshänsyn av vikt torde emellertid icke tala för en dylik splittring av de olika ägarehypotekstyperna, och därför anse vi oss ha föga anledning att dröja vid dessa alternativ, varigenom regelsystemet i onödan skulle kompliceras, detta desto mindre som i fastighetsinteckningsrätten de båda typerna följdes åt redan före ikraftträdandet av 1912 års lagstiftning. Se ovan s. 248. Den omständigheten att det ej framgår av lagtexten att överhypotek överhuvudtaget kan belånas, men väl att helt inlöst inteckning ånyo kan utgivas med fortfarande förmånsrätt, synes ej kunna tillmätas avgörande betydelse.

[2] Givetvis kan genom avtal bestämmas, att denna plan måste följas.

kan det måhända synas som om sekundärinteckningshavaren här verkligen har en ytterligare säkerhet, som han kan räkna med.[3] Ett par omständigheter åstadkomma emellertid här, att tilläggssäkerheten även i detta fall knappast kan värderas särdeles högt.

Den ena är den, att förlagstagaren kan komma på obestånd och försättas i konkurs så tidigt, att sekundärinteckningshavaren icke kan hinna tillgodonjuta någon upprycknings rätt.

En mer vägande anmärkning torde vara den, att gentemot tredje man gällande regler, som kunna giva sekundärinteckningshavaren nödigt skydd vid dylika avtal, faktiskt icke finnas i svensk rätt. I en kritisk situation kan sålunda förlagstagaren trots avtalet t. ex. belåna inteckningen helt eller delvis hos tredje man, därest inteckningen ifråga icke redan överlämnats till sekundärinteckningshavaren som säkerhet. I själva verket blir sekundärinteckningshavarens situation vid ett sådant avtal tämligen likartad med hans situation i det fall, att någon upprycknings rätt enligt lag icke finnes, men att avtal ingåtts mellan förlagstagaren och sekundärinteckningshavaren om att primärinteckningen, i den mån skulden till primärinteckningshavaren återbetalas, skall läggas som ytterligare säkerhet åt sekundärinteckningshavaren, samt en för sekundärinteckningshavaren känd återbetalningsplan såvitt gäller det mot säkerhet av primärinteckningen erhållna lånet finnes. I intetdera fallet hotar något straff förlagstagaren, om denne bryter mot vad som avtalats, utan detta medför endast civilrättsliga följder av ett slag, som icke torde utgöra tillräckligt skydd för sekundärinteckningshavaren.

Av vad nu anförts torde framgå, att den ökade säkerhet för sekundärinteckningshavaren, som en regel om begränsad upprycknings rätt skulle medföra jämförd med avsaknaden av en dylik rätt, torde vara av begränsad betydelse och beroende på säravtal med förlagstagaren. Med hjälp av dylikt avtal torde å andra sidan sekundärinteckningshavaren även i de fall, då begränsad upprycknings rätt icke finnes, kunna ernå i det närmaste lika stor trygghet.

Å andra sidan måste vid antagande av en regel om konkursboets rätt till inteckningen i den mån densamma icke är belånad de oprioriterade borgenärernas ytterligare säkerhet bli helt beroende av den tillfälliga omständigheten, huruvida inteckningen vid konkursen är helt eller delvis obelånad. Visserligen kan det teoretiskt tänkas,

[3] Jfr Arnholm a. a. s. 228.

att avtal slutes mellan förlagstagaren och någon eller några oprioriterade borgenärer om att inteckningen icke får belånas efterhand som primärinteckningshavaren får betalt. Man torde emellertid icke behöva räkna så allvarligt med förekomsten av dylika avtal, emedan de oprioriterade borgenärerna, som ju icke ens fordrat säkerhet, knappast torde bemöda sig till den grad för den relativt obetydliga säkerhet, som ett dylikt avtal medför. Denna säkerhet gäller ju icke endast till förmån för den avtalsslutande borgenären, utan även för ett obestämt antal andra borgenärer.

Det synes icke föreligga så stor skillnad mellan de antagliga verkningarna av den ena eller andra regeln här. Måhända torde dock det förra regelalternativet (med begränsad uppryckningsrätt) mer än det senare inbjuda till komplettering genom avtal. Enär, som vi framhållit, sådana avtal i allmänhet torde kunna förväntas åstadkomma en ganska klen och framför allt oberäknelig tilläggssäkerhet, är det tvivelaktigt om de kunna förväntas giva anledning till nämnvärt bättre villkor än om denna tilläggssäkerhet icke funnes. Den risken finnes därför, att eftersom långivaren oftast är den, som formulerar lånekontrakten, han, om det förra alternativet anses vara gällande rätt, tager in ett dylikt avtal däri utan att därför bevilja bättre villkor eller lättare bevilja lån.[4]

Om vi skola sammanfatta vad vi nu sagt betr. nämnda alternativ,

[4] Därest sekundärinteckningshavaren kan sluta avtal av nu nämnt slag med icke blott förlagstagaren utan även primärinteckningshavaren, torde dock denna tilläggssäkerhet kunna tillmätas ett större värde. Det kan emellertid antagas vara relativt sällan som primärinteckningshavaren har något intresse av ett dylikt avtal.

Vad beträffar en »ägarehypoteksregel» begränsad till de fall, då efter primärinteckningen kommer en förlagsinteckning, som ej är förenad med personlig fordringsrätt mot förlagstagaren, så skulle enligt Nordling motsvarande regel vid fastighetsinteckning förhindra de olägenheter, som skulle följa icke blott för de oprioriterade borgenärerna utan även för fastighetsägaren av en regel om uppryckningsrätt. Se Nordling a. a. s. 196 n. 1. Detta skulle bero på att den sekundäre inteckningshavaren på detta sätt skulle kunna åtkomma även andra värden än just sådana som omfattades av hans egen prioritet, ehuru han här *icke* som i vanliga fall, därest dessa värden icke räckte till för att täcka hans fordran, skulle haft en oprioriterad fordran hos ägaren till den intecknade egendomen på vad av hans fordran ej täckts av desamma.

Vid förlagsinteckning får situationen anses vara likartad, därest förlagsinteckning utan samband med personlig fordran anses giltig. Emellertid synes ur synpunkten av regelns inverkan på förlagstagarens kreditintresse ägarehypotek icke vara mer motiverat i detta fall än när sekundärinteckningen är förenad med personlig fordran å förlagstagaren.

så synas oss verkningarna av desamma på kreditlivet icke kunna antagas bli så skiljaktiga, att det ena eller andra alternativet[5] bestämt kan förordas av det skälet, att den sekundäre förlagsgivarens säkerhet därigenom klart skulle kunna beräknas bli så mycket bättre, att på grund härav förlagstagaren kan erhålla fördelaktigare lånevillkor än med den andra regeln. Men då synes det oss, att alternativet »ägarehypoteksregel» här är att föredraga, enär det knappast torde kunna påvisas någon anledning att vid frånvaro av uttrycklig lagbestämmelse frångå principen om konkursborgenärernas likställighet i andra fall än de, då skäl, som i allmänhet tala för uppehållandet av ifrågavarande förmånsrätt, även i detta speciella fall kunna göras gällande. Man skulle även kunna formulera denna sats sålunda, att förlagsgivarens förmånsrätt icke utan stöd av tydlig lagregel eller fast praxis kan göras gällande i ett fall, då icke något av de skäl, som tala för institutets uppehållande i allmänhet, tala för förmånsrättens giltighet i detta fall.

Ett ytterligare skäl, som här talar för alternativet »ägarehypoteksregel», är den ökade överensstämmelse med fastighetsinteckningsreglerna och därmed även ökade överskådlighet av regelsystemet i stort, som därav skulle bli följden.

Hur ligger saken till, då det är fråga om utmätning?

Det bör observeras, att förhållandena här såtillvida äro olikartade dem vid konkurs som det icke blir konkursboet utan förlagstagaren själv, som äger tillgodogöra sig eventuellt »ägarehypotek».[6] Därest förlagsegendomen vid utmätningen icke skulle räcka till att täcka ens en mindre del av sekundärinteckningshavarens fordran, torde en »ägarehypoteksregel» kunna väntas medföra, att sekundärinteckningshavaren ej anser det mödan värt att försätta förlagstagaren i konkurs jämlikt KL § 4, såvida han vet, att utom honom finnas ett stort antal oprioriterade borgenärer att konkurrera med om konkursboets »ägarehypotek». Det kan dock tänkas, att han vet, att han i förlagstagarens konkurs har möjlighet att även som oprioriterad

[5] Vi inbegripa här i alternativet »ägarehypoteksregel» även dylik regel blott i det fall, då sekundärinteckning icke är förenad med personlig fordran å förlagstagaren.

Alternativ med endast överhypotek respektive blott annat ägarehypotek än överhypotek synes oss på de å s. 252 n. 1 a. grunder utan vidare kunna lämnas ur räkningen.

[6] Givetvis äger dock den utmätningssökande, så långt hans fordran sträcker sig, företräde framför förlagstagaren.

borgenär kunna tillgodogöra sig hela eller större delen av sagda »ägarehypotek», varför »ägarehypoteksregel» vid utmätning skulle göra honom benägen att försätta förlagstagaren i konkurs även i ett sådant fall. Någon svårighet för förlagstagaren att i detta fall undgå konkurs genom att pantförskriva primärinteckningen torde dock icke förefinnas, åtminstone icke om hans ställning av sekundärinteckningshavaren ej anses synnerligen svag.[7] Att blott för utmätningsfallens skull ifrågasätta en annan regel än »ägarehypoteksregel» synes oss därför icke påkallat.

Synpunkter de lege ferenda.

Givetvis kan man här tänka sig ett otal regelalternativ. Om man emellertid icke i synnerligen hög grad vill avvika från nu gällande regelsystem torde antalet aktuella dylika alternativ kunna begränsas. Frånsett redan de lege lata behandlade alternativ synas följande kunna lämpa sig för diskussion, ehuru givetvis även andra kunna tänkas.

1. Utsträckt upprycknings rätt för den sämre prioriterade inteckningshavaren.

2. Begränsad upprycknings rätt för den sämre prioriterade inteckningshavaren.

a. Med möjlighet att sluta avtal rörande föregående inteckning verksamma både mellan parterna och gentemot tredje man. (Förstärkningsbar begränsad upprycknings rätt.)

b. Utan möjlighet att sluta avtal rörande föregående inteckning verksamma ens mellan parterna. (Icke förstärkningsbar begränsad upprycknings rätt.)

3. »Ägarehypoteksregel.»

a. Med möjlighet att sluta avtal rörande föregående inteckning verksamma både mellan parterna och gentemot tredje man.

b. Utan möjlighet att sluta avtal rörande föregående inteckning verksamma ens mellan parterna.

1. Med utsträckt upprycknings rätt mena vi den regeln, att, då en inteckning helt och hållet inlösts av förlagstagaren eller eljest kommit i hans hand, eller förlagstagaren gjort avbetalning å belopp, varför förlagsegendomen på grund av inteckning häftar, eller ock

---

[7] Jfr Ørsted a. a. s. 199–201.

inteckningen belånats till lägre belopp än det, varå den lyder, efterstående inteckningshavare »rycker upp» på den lediga platsen. I detta fall uppnår sekundärinteckningshavaren en betydligt större trygghet än i något av de fall, som behandlats de lege lata, ty här är han icke beroende av förlagstagarens ordhållighet, enär denne icke med verkan gentemot sekundärinteckningshavaren kan på annat håll ånyo belåna primärinteckningen eller den obelånade delen av densamma. Å andra sidan kan ju även i detta fall förlagstagaren gå i konkurs innan uppryckningen sker eller trassla med amorteringar och dylikt, varför sekundärinteckningshavaren ej kan draga alltför stora växlar på denna tilläggssäkerhet. Det kan med skäl ifrågasättas, huruvida de bättre villkor, som förlagstagaren kan erbjudas av sekundärinteckningshavaren på grund av denna extra säkerhet, gör hans ställning bättre än om han efter hand som primärinteckningen blivit ledig kan belåna densamma på annat håll och där erhålla villkor lämpade därefter.

Övergå vi så till fall 2. åsyfta vi med begränsad uppryckningsrätt, som tidigare framhållits, att uppryckning sker endast i de fall, då den föreliggande inteckningen eller inteckningsandelen vid tidpunkten för förlagstagarens konkurs eller utmätning är obelånad. Förlagstagaren har sålunda rätt att ånyo belåna densamma till skillnad från vad som är fallet vid utsträckt uppryckningsrätt.

Undersöka vi då först verkan av alternativ a., så kan sekundärinteckningshavaren här genom att sluta avtal med förlagstagaren om primärinteckningen skaffa sig samma säkerhet som i alternativ 1. Skillnaden gentemot alternativ 1. är sålunda egentligen den, att parternas fria disposition här har möjlighet att göra sig gällande. För att publicitetsprincipen skall kunna tillgodoses och avtalet bli giltigt mot tredje man torde vara erforderligt, att avtalet ifråga införes i förlagsinteckningsboken.

Alternativ b. torde erbjuda sekundärinteckningshavaren en synnerligen svag tilläggssäkerhet, varpå större lånemöjligheter eller bättre lånevillkor för förlagstagaren näppeligen torde kunna grundas.

Övergå vi så till fall 3. torde det under a. nämnda alternativet kunna väntas medföra ungefär samma verkan som alternativ 2 a. I båda fallen är ju dispositionsfriheten av central betydelse, ehuru den dispositiva regeln ställer sig olika. Även här skulle i så fall givetvis för avtalets giltighet gentemot tredje man kunna förordas föreskrift om dess införande i förlagsinteckningsboken.

Alternativ 3 b. utgör den direkta motsatsen till alternativ 1.

Måhända kunna alternativen under 2 a. och 3 a. förefalla att vara de bästa tack vare att viss valfrihet här kombineras med möjligheter till betydande säkerhet för sekundärinteckningshavaren. Emellertid måste beaktas, att det här liksom i fall 1. dock trots allt vilar en viss osäkerhet över uppryckningsmöjligheten för sekundärinteckningshavaren. En viss risk finnes därför alltid för att sekundärinteckningshavaren trots uppryckningsrätten icke beviljas däremot svarande bättre villkor, och att förlagstagaren därför kan bli lidande genom att nödgas binda primärsäkerheten långt innan den slutat häfta för den förste inteckningshavarens lån. Fråga är om icke det de lege lata av oss förordade alternativet har många skäl, som tala för sig. Dels motsvarar det ju regeln vid fastighetsinteckning, dels inskränkes därigenom icke över hövan parternas valfrihet.[8] Det är emellertid svårt att med hänsyn till de antagbara faktiska verkningarna av det ena eller andra regelalternativet bestämt förorda ett av dem.

Postposition och utbyte av inteckningshandling.

Bestämmelser om postposition (liksom även om dödning) av förlagsinteckning finnas i FIF § 9. Finnas flera inteckningar, må ej någon av dem sättas efter annan, med mindre den tillika sättes att gälla efter den eller de inteckningar, vilka äga lika eller bättre rätt än denna.[9]

IF § 21 innehåller bestämmelser ang. utbyte av inteckningshandling. Utbyte fyller både den uppgiften, att därigenom en gammal, trasig eller fullskriven inteckningshandling kan ersättas med en ny, och den uppgiften, att en inteckning därigenom kan uppdelas på

---

[8] Märk den risk för komplicerade och svårtolkade regler, som förefinnes, när parterna äga möjlighet att härvidlag sluta avtal giltiga även gentemot tredje man. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1788 ff., särskilt s. 1812–1813. En dylik risk finnes även vid frihet att sluta avtal giltiga endast mellan parterna, men risken för tvist i anledning av desamma är då icke så stor.

[9] Denna bestämmelse, som infördes 1932, synes ha tillkommit efter mönster av motsvarande 1912 införda bestämmelse i IF § 22. Motiveringen till dessa båda bestämmelser torde ha varit densamma, nämligen att om en inteckning på samma gång kan gälla före en inteckning och efter densamma, så är detta svårfattligt och ägnat att minska överskådligheten. Se NJAII 1912 s. 210. Jfr NJAII 1932 s. 265. Ang. tidigare praxis se NJA 1904 s. 342; jfr betr. fastighetsinteckning NJA 1890 s. 383.

två eller flera handlingar.[1] Den sista uppgiften är av särskild vikt i det fall, att inteckningshavare önska verkställa utbyte av förmånsställning utan att utöva inflytande på mellanliggande inteckningar.[2]

Det framgår ej av FIF, huruvida på motsvarande sätt utbyte här kan ske. Samma skäl, som motivera utbytesmöjlighet såvitt gäller fastighetsinteckning, torde emellertid motivera dylik möjlighet även här. Med hänsyn till att även andra i IF intagna regler utan särskild lagbestämmelse anses tillämpliga på förlagsinteckningar torde kunna antagas, att utbyte kan användas även såvitt gäller förlagsinteckningar.[3]

---

[1] Se Olivecrona: Inteckningsförordningen s. 47.

[2] Se Alexanderson: 1912 års lagstiftning s. 6.

[3] Skälet till att bestämmelser om postposition men icke om utbyte infördes genom 1932 års lagstiftning var måhända, att det såvitt gällde postposition ansågs erforderligt att bryta med HD:s praxis, vilket betr. utbyte ej var behövligt.

KAP. IX.

BESTÄMMELSER TILL FÖRLAGSGIVARENS SKYDD VID UTMÄTNING AV FÖRLAGSEGENDOM FÖR ANNAN BORGENÄRS FORDRAN OCH VID LÖSÖREKÖP AV DYLIK EGENDOM SAMT VID ANNAT HOT MOT HANS SÄKERHET.

I KL § 4 stadgas bl. a. följande: »Har lös egendom, vari förmånsrätt — — — på grund av förlagsinteckning — — — tillkommer borgenär, blivit utmätt för annans fordran, eller har egendom, som nyss sagts — — — genom skriftlig avhandling föryttrats med villkor, att säljaren äger behålla egendomen i sin vård, skall, där borgenären det yrkar, gäldenären försättas i konkurs, så framt ej gäldenären visar, att den övriga egendom, vari borgenären äger förmånsrätt, är tillräcklig till gäldande av hans fordran.»

Att förlagsgivaren skulle vid utmätning av förlagsegendom för annans fordran kunna på därom framställt yrkande få förlagstagaren försatt i konkurs föreslogs av FIK.[1] Som motiv angavs, att det vore obilligt, om icke ett dylikt skydd bereddes förlagsgivaren mot utmätningssökanden. Genom en dylik bestämmelse ansåg FIK, att en av de väsentligaste fördelar, som varit avsedda att vinnas med den vid 1865–66 års RD föreslagna underpantsinstitutionen, torde uppnås.

Kommittéförslaget blev i denna del utsatt för en ganska omild kritik vid granskningen i HD 24.11.1881, varvid särskilt anmärktes, att förlagstagaren på detta sätt kunde försättas i konkurs, utan att skälig anledning funnes att befara, att den övriga förlagsegendomen icke skulle räcka till förlagsgivarens förnöjande.[2] I följd av denna kritik inskränktes bestämmelsens giltighet till det fall, att skälig

[1] Se FIK:s förslag s. 51–52.

[2] Se prop. 1882: 21 s. 16–17.

anledning funnes att befara, att den övriga egendom, vari förlagsgivaren ägde förmånsrätt, ej skulle bli tillräcklig till hans förnöjande.[3] Bevisbördan kom här att åvila förlagsgivaren, vilken det ålåg att visa skälig anledning till antagande, att återstående förlagsegendom var otillräcklig.[4]

Bestämmelsen i KL § 4 om att vid lösöreköp av förlagsegendom förlagsgivaren kan få förlagstagaren försatt i konkurs tillkom genom lag 14.6.1907, varigenom den infördes i § 2 i den gamla konkurslagen. Bestämmelsen var då betingad av villkoret, att anledning vore att befara, att den övriga egendom, vari förlagsgivaren ägde förmånsrätt, vore otillräcklig till gäldande av hans fordran.[5] Denna ändring av § 2 i den gamla konkurslagen vidtogs i samband med samtidig ändring av lösöreköpsförordningen därhän, att denna förordning ansågs tillämplig icke blott vid utmätning utan även vid konkurs. Det stod givetvis klart för lagstiftaren, hur osäker förlagsgivarens ställning var i avsaknad av en dylik bestämmelse på grund av lättheten för förlagstagaren att genom lösöreköp undandraga honom hans säkerhet.[6]

Ifråga om bevisbördan skedde emellertid både såvitt gällde utmätning och lösöreköp en ändring vid nya KL:s antagande samtidigt med att bestämmelserna ifråga överflyttades från 2 § i den gamla konkurslagen till 4 § i KL. Enligt KL åvilar bevisbördan gäldenären. D. v. s. för att förlagsgivarens yrkande om konkurs icke skall bifallas, måste gäldenären visa, att den övriga förlagsegendomen är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran.[7] Motivet till ändringen angavs vara den svårighet, som här möter för borgenären att åstadkomma bevisning, enär han i allmänhet ej har någon förteckning å gäldenärens egendom och ej heller kan bereda sig tillträde till densamma.[8]

Den sedermera antagna 4 § i KL blev vid granskningen i FLU och RD utsatt för kritik på båda hållen. Därvid gjordes gällande, att paragrafen, med hänsyn till att obestånd vore allmän konkursgrund enligt den föreslagna 2 § i samma lag, icke hade någon uppgift att

---

[3] Se NJAII 1883, 1, s. 33–34.
[4] Jfr NJAII 1921 s. 401.
[5] Se NJAII 1908 s. 242 ff.
[6] Jfr NJAII 1908 s. 244.
[7] Se NJAII 1921 s. 401.
[8] Se NJAII 1921 s. 401–402.

fylla.[9] Däremot framhöll i AK chefen för justitiedepartementet Ekeberg dels vikten av att bevisbördan i fråga om förlagstagarens obestånd vid utmätning och lösöreköp av förlagsegendom, varigenom förmånsrätten inom viss tid förlorades, icke vilade på förlagsgivaren, vilket skulle bli fallet, om den föreslagna 4 § slopades, dels ock att förlagstagarens bevisskyldighet enligt 4 § ginge ut på något helt annat än att han icke vore insolvent, nämligen på att han hade så mycken förlagsegendom kvar, att densamma räckte till gäldande av förlagsgivarens förmånsberättigade fordran. Vidare framhöll Ekeberg, att förlagsinteckningshavarens förmånsrätt just avsåge att skydda honom mot växlingar i förlagstagarens solvens.[1]

När skall utmätning respektive föryttring av förlagsegendom, varom talas i KL § 4, anses ha ägt rum?

Vad först utmätning beträffar bör observeras, att lagen använder ordet utmätning i två betydelser.[2] När det gäller att avgöra betydelsen av orden »blivit utmätt» i KL § 4 har man att taga hänsyn till att bestämmelsen här om förlagsgivarens möjlighet att sätta förlagstagaren i konkurs torde få antagas taga sikte på att den utmätningssökande borgenären icke skall kunna undandraga konkursboet den utmätta egendomen utan att konkurs skall kunna komma till stånd inom tid, varom förmäles i HB 17: 8 och KL § 31. Men nu anses i praxis den dag, då utmätning verkställes enligt vad i HB 17: 8 säges, vara tidigare än försäljningen[3], varför tidpunkten därför kan antagas vara tidpunkten för beslagtagandet. För att förevarande bestämmelse i KL § 4 skall visa sig fullt effektiv måste även här med orden »blivit utmätt» avses dagen för beslagtagandet, ty mer än en månad kan ju förflyta mellan beslagtagandet och försäljningen.[4]

När skall egendom anses ha genom skriftlig avhandling föryttrats på sätt i KL § 4 förmäles? Ordalagen i sagda paragraf synas snarast utvisa, att det är tillräckligt, att skriftligt köpeavtal upprättats, och att något publikationsförfarande sålunda icke behöver ha påbörjats. Emellertid synes förevarande bestämmelse ha tillkommit i anslut-

---

[9] Se 1921 års FLU:s utl. nr 22 s. 148–149, prot. AK 1921: 29 s. 147–156.

[1] Se prot. AK 1921: 29 s. 153–154.

[2] Ibland avses med utmätning hela det förfarande, varigenom ett betalningsanspråk utmätningsvis realiseras. Ibland avses därmed endast beslagtagandet av gäldenärens egendom. Se Hassler a. a. s. 207.

[3] Se NJA 1880 s. 344. Jfr NJA 1889 s. 54.

[4] Se s. 238 n. 9.

ning till bestämmelsen i 3 § i lösöreköpsförordningen om att lösöreköp förlorar sin verkan, om köparen försättes i konkurs efter ansökning, som gjorts inom 30 dagar efter det handlingen inlämnats till vederbörande myndighet för intagande i protokoll.[5] Det kan därför antagas, att föryttring enligt KL § 4 äger rum först vid den tidpunkt, då lösöreköpsavhandlingen för intagande i protokoll ingives till vederbörande myndighet. Det synes ju meningslöst att låta förlagsgivaren kunna få förlagstagaren försatt i konkurs redan efter det förlagsegendom genom skriftlig avhandling föryttrats med villkor, att säljaren äger behålla egendomen i sin vård, ty en dylik avhandling gäller ju utan vidtagna föreskrivna publicitetsåtgärder icke gentemot förlagsgivaren i förlagstagarens konkurs och kan antagas komma till förlagsgivarens kännedom just genom dessa åtgärder.[6]

Vilket värde skall den återstående förlagsegendomen behöva äga för att vara tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran jämlikt KL § 4? Skulle man anse den blott behöva äga ett saluvärde, som vid uppskattningstillfället med nätt nöd täcker förlagsgivarens fordran, skulle bestämmelsen ifråga näppeligen bereda förlagsgivaren det skydd, som därmed avsetts. Ty även om risk icke föreligger för förlagsegendomens minskning på grund av förlagstagarens insolvens, kan förlagsegendomens värde även normalt växla så snabbt, att en försiktig förlagsgivare i allmänhet torde räkna med endast en del av förlagsegendomens värde som säkerhet vid en eventuell konkurs.[7] Vad som fordras för att återstående förlagsegendom jämlikt KL § 4 skall anses tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran torde enligt vår uppfattning endast kunna avgöras i varje särskilt fall, varvid hänsyn måste tagas till vad vi nyss anfört. Denna uppfattning synes oss även stå i överensstämmelse med paragrafens ordalag. Ty den övriga egendomen kan knappast anses tillräcklig, om den dagen efter det den varit föremål för uppskattning genom helt normala åtgärder kan nedbringas långt under fordringens värde. I så fall skulle slumpen här få spela en alltför stor roll för att regeln

---

[5] Se Lawski a. a. s. 26. Jfr NJAII 1908 s. 244.

[6] Skall stadgandet tolkas efter ordalydelsen, kan det tänkas, att t. o. m. en fullt normal försäljning enligt skriftligt kontrakt, vari det villkoret uppställts, att överlämnande skall ske vid en mer eller mindre noggrant bestämd senare tidpunkt, skulle kunna träffas av bestämmelsen, enär ju säljaren här äger behålla egendomen i sin vård. Det är dock givetvis icke rimligt, att stadgandet tolkas på detta sätt.

[7] Jfr s. 12.

skulle kunna anses stå i samklang med övriga regler betr. en art av realsäkerhet. Emot denna vår uppfattning skulle emellertid måhända kunna göras gällande, att därigenom alltför stora bevisningssvårigheter med åtföljande risker för tvistigheter skulle uppkomma. Vi skola inom kort återkomma därtill. Man torde här liksom när det är fråga om värden å tillgångar i en konkursboupptecknings få räkna med det värde den återstående förlagsegendomen efter en noggrann uppskattning prövas äga.

Vad beträffar frågan om vilken tidpunkt värderingen av återstående förlagsegendomen skall avse kan man givetvis vid frånvaro av lagstadgande tänka sig skilda sådana. Dels kan tänkas tidpunkten för själva beslagtagandet respektive vid lösöreköp köpeavtalets tillkomst, kungörande eller inlämning för intagande i protokoll. Dels kan tänkas tidpunkten för själva konkursansökans ingivande. Dels ock kan tänkas den senare tidpunkt, då efter konkursansökans ingivande själva värderingen av den återstående förlagsegendomen äger rum. Förevarande paragrafs avfattning synes oss utvisa, att tidpunkten för beslagtagandet respektive vid lösöreköp detsammas tillkomst eller kungörande icke här avses, ty då skulle icke presensformen »är tillräcklig» ha använts utan imperfektformen »var tillräcklig» eller perfektformen »varit tillräcklig». Det skulle däremot ligga nära till hands att anse, att förlagstagaren kan välja mellan tidpunkten för konkursansökan och någon senare tidpunkt. Förlagstagaren måste givetvis då inkomma med sin bevisning, innan beslut om konkurs fattats, och tidpunkten för värderingen måste givetvis ligga före den tidpunkt, då bevisningen företes. Emellertid skulle med en dylik regel den situationen kunna inträffa, att förlagstagaren visade, att den återstående förlagsegendomen vid tidpunkten för förlagsgivarens konkursansökan var tillräcklig till gäldande av hans fordran, medan det samtidigt var bekant, att den därefter nedgått väsentligt i värde. Ty ett konkursansökningsförfarande kan som bekant vara en ganska tidsödande procedur i många fall. Fråga är därför, om icke den regeln, att tidpunkten skall infalla omedelbart före bevisningens framställande, är den, som giver minsta anledning till komplikationer just därigenom att det blir den senast möjliga tidpunkten.

Övergå vi så till frågan, inom vilken tid förlagsgivaren måste framställa yrkande enligt KL § 4, så kunna vi först konstatera, att någon dylik tid icke finnes bestämd i lag. Förmodligen hänger detta sam-

man därmed, att man icke tänkt sig, att förlagsgivaren skulle ha intresse av att framställa yrkande om konkurs annat än under den tid, inom vilken möjlighet finnes för honom att åstadkomma, att det utmätta godset eller köpeskillingen därför respektive det lösöreköpta godset kommer att ingå i konkursmassan jämlikt bestämmelserna i HB 17: 8, lösöreköpsförordningen § 3 samt KL:s återvinningsparagrafer.[8] Emellertid kan det tänkas, att situationen kan vara sådan, att förlagsgivaren icke inom de i nyssnämnda paragrafer angivna tider är intresserad av att få förlagstagaren försatt i konkurs, men att det längre fram kan visa sig ligga i hans intresse att snabbt framtvinga konkurs, varvid han skulle kunna begagna sig av KL § 4. På grund härav kan förlagstagaren försättas i ett ständigt osäkerhetstillstånd efter det förlagsegendom varit utsatt för lösöreköp eller utmätning för annans fordran, vilket skulle kunna inverka menligt på rörelsens kreditmöjligheter, skötseln av densamma etc. Det synes oss därför de lege ferenda böra föreslås, att, om KL § 4 i övrigt bibehålles i dess nuvarande form, en bestämmelse införes om att förlagsgivaren, därest han vill yrka, att förlagstagaren skall försättas i konkurs, måste framställa begäran därom inom en månad från den dag beslagtagande verkställdes respektive lösöreköpsavhandlingen inlämnades för intagande i protokoll.

Den kritik, som riktades mot förevarande stadgande för att det blott utgjorde en onödig exemplifiering av stadgandet i 2 § KL om obestånd som konkursanledning torde, som departementschefen framhållit, vara obefogad. Men därmed är icke sagt, att paragrafen fått en särskilt lycklig avfattning. Det kan sålunda diskuteras, huruvida inskränkningen av konkursmöjligheten till de fall, då icke gäldenären visar, att den övriga förlagsegendomen är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran, är motiverad.

Man torde kunna påstå, att även om förlagstagaren efter utmätningen för annan borgenärs fordran kan visa, att den övriga förlagsegendomen är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran, detta icke utgör någon bindande bevisning för att förlagstagaren är solvent. Givetvis kan det ändock förhålla sig så, att han trots detta kommit i den situationen, att hans egendom, om konkurs inträffade, icke skulle förslå till att tillgodose alla hans borgenärer, och det kan samtidigt ligga så till, att han icke ens kan

[8] Jfr Lawski a. a. s. 26.

utom konkurs betala sina skulder allt efter det de förfalla. Vidare behöver utmätning av förlagsegendom icke utgöra tecken på förlagstagarens insolvens.[9] Emellertid torde utmätning ofta kunna med fog anses utgöra ett dylikt tecken. Men i så fall kan förlagsgivaren ingalunda anses skyddad därigenom, att den icke utmätta förlagsegendomen, enligt vad förlagstagaren visar, förslår till gäldande av hans fordran. Ty även vid sådant förhållande kan saken ligga så till att förlagstagarens skulder vida överstiga hans tillgångar, varför, om konkurs icke sker, förlagstagaren snart måste tillgripa återstående förlagsegendom för att tillgodose exempelvis oprioriterade borgenärer.

Om vi sålunda tänka oss, att utmätning äger rum i förlagsegendom för annan borgenärs räkning, så kan förlagsgivaren antingen anse förlagstagaren ändock vara solvent eller ock anse förlagstagaren visserligen vara insolvent men konkurs med hänsyn till kostnader etc. vara för riskabel, varför han icke yrkar, att förlagstagaren försättes i konkurs. I detta fall har ju bestämmelsen i KL § 4 om att gäldenär ej skall försättas i konkurs, därest han visar, att den övriga förlagsegendomen är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran, ingen betydelse. Men förlagsgivaren kan även anse utmätningen ifråga indicera insolvens och dessutom anse sig kunna taga risken av en konkurs med hänsyn till kostnader etc. I detta fall synes det oss på nyss anförda grunder, att gäldenärens påvisande av att den återstående förlagsegendomen är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran, ingalunda i sig utgör en sådan garanti för förlagsgivaren, att anledning finnes att förvägra honom konkursmöjlighet.[1] Vi anse sålunda bestämmelsen i KL § 4 om att vid dylik utmätning förlagstagaren icke skall försättas i konkurs, när han visar, att den återstående förlagsegendomen är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran, böra utgå. Även andra skäl synas oss tala därför. Sålunda kan lätt tvist uppkomma ang. värdet å återstående

[9] Förlagstagaren kan t. ex. vara solvent, ehuru han anser den utmätningssökande borgenärens fordran vara ogrundad och av detta skäl överklagar den dom, som utgör sagde borgenärs exekutionsurkund.

[1] Det utgör en dylik garanti desto mindre som ju förlagsegendomens värde mycket snabbt kan växla. Därest, som vi föreslagit på s. 243, antingen en regel om att förlagsgivarens förmånsrätt kan göras gällande vid utmätning för annan borgenärs räkning eller ock en regel om att dylik utmätning förbjudes införes, blir givetvis KL § 4, såvitt gäller utmätning av förlagsegendom som konkursanledning, överflödig.

förlagsegendom liksom vid vilken tidpunkt detta värde skall beräknas samt ang. frågan, huruvida densamma är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran.

Om bestämmelsen i KL § 4, att förlagstagaren icke kan försättas i konkurs, därest han visar, att den övriga förlagsegendomen är tillräcklig till gäldande av förlagsgivarens fordran, synes oss vara av tvivelaktigt värde såvitt gäller situationen vid utmätning av förlagsegendom för annans räkning, synes den oss på liknande grunder omotiverad, när det gäller dylik egendom, som avyttrats genom lösöreköp. Visserligen kan det i ännu mindre grad än när det gäller utmätning hävdas, att sådant lösöreköp utan vidare kan anses utgöra ett tecken på förlagstagarens insolvens. Men å andra sidan utgör icke heller sagda bestämmelse om påvisande av återstående tillräcklig förlagsegendom någon garanti för att insolvens icke föreligger. Vi ha i annan del av denna avhandling föreslagit bestämmelser, som göra detta skydd för förlagsgivaren vid lösöreköp av förlagsegendom överflödigt.[2]

Den i KL § 4 införda nu granskade bestämmelsen till förlagsgivarens skydd vid utmätning kompletterades 1932 med dels en bestämmelse i UL § 72 om skyldighet för utmätningsman att oförd röjligen underrätta förlagsinteckningshavare om utmätning av egendom, som, enligt vad för utmätningsmannen är känt eller vid utmätningen utrönes, graveras av förlagsinteckning, dels en KK ang. skyldighet för utmätningsman att föra register över vissa inteckningshavare[3], av vilket register även innehavare av förlagsinteckning kan begagna sig.

Av motiven framgår, att utmätningsmannen icke är skyldig att före utmätningen anskaffa gravationsbevis eller hos inskrivningsdomaren efterhöra, huruvida förlagsinteckning finnes. Däremot åligger det utmätningsmannen att vid själva utmätningsförrättningen söka genom frågor till gäldenären (eller eventuellt dennes husfolk) utröna om inteckning finnes och i sådant fall vem som innehar den.[4]

---

[2] Se s. 287.

[3] KK 22.6.1932.

[4] Se prop. 1932: 106 s. 44. Av intresse är, att betr. jordbruksinventarieinteckning förslag framställdes därom, att gäldenären vid äventyr av straffpåföljd skulle vara skyldig att vid utmätning upplysa utmätningsmannen om förefintligheten av inteckning samt att kungörelse om auktionen skulle äga rum på särskilt sätt, se

Emellertid kan underrättelse till förlagsgivaren om utmätning av förlagsegendom icke anses säkerställd genom nu nämnda bestämmelser. Ty en utmätningsman är ju blott behörig att utmäta sådan egendom, som befinner sig inom hans tjänstgöringsområde.[5] Nu kan emellertid förlagsegendom befinna sig inom flera utmätningsmäns områden[6], utan att förlagsgivaren vid varje tid har reda på inom vilka områden för tillfället finnes förlagsegendom (exempelvis tillfälliga upplag av i rörelsen framställda alster eller råvaror under transport) än mindre har tillfälle att ideligen göra nya anmälningar därom till utmätningsmän. Det kan därför de lege ferenda ifrågasättas, huruvida icke i stället för nyssnämnda KK borde införas en bestämmelse om att utmätningsmannen måste på utmätningsborgenärens bekostnad infordra vederbörligt gravationsbevis så fort utmätning sker av egendom, som med hänsyn till art och ägare kan utgöra förlagsegendom. En dylik bestämmelse kunde då lämpligen kombineras med en bestämmelse om att vederbörande inskrivningsdomare måste utfärda gravationsbevis av detta slag med mycket kort expeditionstid, högst inom ett par dagar. Ty i annat fall skulle ju förlagsgivaren måhända icke få tid på sig att göra gällande sin rätt, i synnerhet om förmånsrätten anses kunna göras gällande vid själva utmätningsförfarandet. Bestämmelsen om kort expeditionstid torde icke medföra några svårigheter för inskrivningsdomaren, enär utfärdandet av ett dylikt gravationsbevis i allmänhet icke synes erbjuda några svårigheter.

Slutligen må betr. bestämmelserna till förlagsgivarens skydd i UL § 72 och nämnda KK 22.6.1932 anföras, att de ju bli fullständigt överflödiga, om det av oss ifrågasatta förbudet mot utmätning av förlagsegendom för annan borgenärs räkning införes.[7] Därigenom skulle alltså även undvikas olägenheten av att utmätt förlagsegendom kan befinna sig inom tjänstgöringsområdet för annan utmät-

---

prop. 1932: 106 s. 23–24 jfrda med s. 33. Enligt jordbruksutredningens förslag till ändring av UL § 91 skulle utmätningsman, innan auktion å utmätta jordbruksinventarier ägde rum, anskaffa gravationsbevis rörande egendomen samt, såvitt ske kunde, sända underrättelse till inteckningshavare om auktionen, se SOU 1930: 2 s. 169. Intetdera av dessa förslag antogs emellertid.

[5] Se UL § 2 ävensom Hassler a. a. s. 274, Alexanderson, N.: Utsökning s. 53 ff., Trygger a. a. s. 149 samt JOBer 1932 s. 50–52. Jfr NJA 1907 s. 193.

[6] Se s. 185 ff.

[7] Se s. 243.

ningsman än den, till vars register anmälan om förlagsinteckningen skett.

Förutom nu granskade bestämmelser till förlagsgivarens skydd vid utmätning och lösöreköp av förlagsegendom finnas även stadganden, som äro avsedda att skydda förlagsgivaren vid andra tillfällen, då hans säkerhet hotas.[8] Frågan när en förlagsintecknad rörelse skall anses helt eller till väsentlig del nedlagd, överlåten eller förflyttad behandlas på annan plats i denna avhandling.[9] Vad beträffar förfalloanledningen »om det skäligen kan befaras» etc., vilken tillkom genom 1932 års lagstiftning, har denna icke hunnit medföra någon praxis vid HD. Att utan stöd av praxis här närmare utreda, när dylik förfalloanledning föreligger, torde icke låta sig göra.

Om en förlagsintecknad rörelse helt eller till väsentlig del nedlägges, torde förlagsgivaren tack vare 11 § FIF i allmänhet kunna räkna med att han, därest förlagstagaren icke frivilligt betalar, hinner få förlagsegendomen utmätt och (eventuellt) förlagstagaren försatt i konkurs så snabbt, att åtminstone en väsentlig del av förlagsegendomen finnes kvar till hans förnöjande.[1] Motsvarande torde ofta gälla, om den i 11 § sist nämnda förfalloanledningen inträffar. Därest förlagsegendomen förstöres, äger förlagsgivarens rätt, i den mån den finnes, till utfallande försäkrings- och skadeståndsbelopp stor betydelse.[2] Överlåtes rörelsen helt eller till väsentlig del, utan att köpeskillingen omedelbart i sin helhet erlägges, äger förlagsgivaren ju förmånsrätt i köpeskillingen till den del den är ogulden.

Men hur ställer sig förlagsgivarens säkerhet, då rörelsen helt förflyttas eller helt överlåtes mot kontant betalning eller såsom gåva? Överlåtes den såsom gåva, kan återvinning ske enligt KL § 28. Om rörelsen överlåtits mot kontant betalning eller förflyttats kan i vissa fall återvinning ske enligt KL 32 och 34 §§. Men därest de speciella subjektiva betingelser för återvinning, som nämnas i dessa båda paragrafer, icke föreligga, torde vid förflyttning och sistnämnda form av överlåtelse förlagsgivarens förmånsrätt kunna vara värdelös. Vi ha emellertid på annan plats i denna avhandling de lege ferenda

---

[8] Se FIF § 11.

[9] Se kap. V.

[1] Uteslutet är väl icke heller, att förlagsgivaren redan före utmätningen kan få till stånd kvarstad eller skingringsförbud. Se UL §§ 179 och 180 samt NJAII 1932 s. 270.

[2] Se därom s. 202 ff.

förordat regler, varigenom dylikt tillintetgörande av förmånsrätten förhindras.[3]

Det får anses anmärkningsvärt, att som FIF 11 § nu är formulerad framgår ej inom vilken tid från det förlagsgivaren erhållit kännedom om överlåtelsen, förflyttningen etc. förlagsgivaren måste söka betalning för sin fordran. Ordet »omedelbar» synes här ej med nödig stringens markera denna tid. De lege ferenda synes en bestämmelse om dylik tid efter mönster av finsk rätt[4] kunna förordas.

[3] Se därom s. 157 ff.
[4] Se s. 24–25.

KAP. X.

GEMENSAMMA FÖRLAGSINTECKNINGAR.

Frågan, huruvida gemensamma förlagsinteckningar före 1932 års ändringar i FIF voro tillåtna, var i rättslitteraturen föremål för delade meningar. Ask ansåg dylika inteckningar vara tillåtna.[1] Undén uppgav, att gemensam inteckning i flera företag icke hade medgivits.[2]

Av motiven till 1932 års ändringar i FIF framgår emellertid dels att enligt uppgift gemensamma förlagsinteckningar faktiskt fastställts i ett flertal fall redan före ikraftträdandet av dessa ändringar, dels ock att sådana inteckningar ansågos tillåtna åtminstone efter ändringarna ifråga.[3] Dylika gemensamma förlagsinteckningar fastställas också i stor utsträckning.[4] Inga bestämmelser om gemensamma förlagsinteckningar finnas emellertid i FIF.

Man kan då ställa den frågan, huru vid gemensam förlagsinteckning de särskilda rörelserna svara i förhållande till varandra. Alternativ av intresse att taga hänsyn till synas oss vara ansvar pro rata parte, primärt solidariskt och subsidiärt solidariskt. Innan ställning tages till denna fråga, torde det vara lämpligt att först kasta en blick på motsvarande förhållanden vid inteckning i fast egendom.

Som bekant gäller i fråga om gemensamma inteckningar i fast egendom för fordran enligt svensk rätt den regeln, att fastigheterna svara subsidiärt solidariskt, d. v. s. varje fastighet svarar primärt för visst belopp av inteckningen och subsidiärt för vad som icke kan

[1] Se Ask s. 48.

[2] Se Undén: Sakrätt 1927 s. 389. Jfr samme förf.: Sakrätt 1946 s. 355.

[3] Se NJAII 1932 s. 258.

[4] Åtminstone är detta fallet i Stockholm och Uppsala enligt vad vi förvissat oss om genom studium av förlagsinteckningsböckerna därstädes. Enligt uppgift från nuvarande förlagsinskrivningsdomaren i Stockholm kunna gemensamma förlagsinteckningar fastställas i olika rörelser drivna inom skilda förlagsinskrivningsdomares ämbetsområden, men däremot icke i skilda rörelseidkares rörelser.

uttagas ur de andra fastigheterna.[5] Före tillkomsten av IF gällde som huvudregel, att vid gemensamma inteckningar fastigheterna svarade primärt solidariskt, d. v. s. fastigheterna voro obegränsat ansvariga för den gemensamma inteckningen, och inteckningshavaren kunde sålunda uttaga inteckningsbeloppet ur den ena eller andra fastigheten eller ur båda respektive alla på en gång. Emellertid funnos betydande avvikelser från denna huvudregel till förmån för innehavare av särinteckning i någon av de gemensamt intecknade fastigheterna. För det fall, att fastigheterna kommo i skilda ägares händer, gällde speciella regler. På grund av dessa modifikationer voro reglerna om de gemensamma inteckningarna i fast egendom vid denna tid synnerligen invecklade.[6]

Det synes oss ligga närmast till hands att antaga, att även vid gemensamma förlagsinteckningar en regel om subsidiärt solidariskt ansvar gäller. En regel om primärt solidariskt ansvar skulle i hög grad åstadkomma svårigheter att fastställa särinteckningar vid sidan av den gemensamma, åtminstone därest särinteckningshavaren i en av de gemensamt intecknade rörelserna icke äger regressrätt gentemot den eller de andra gemensamt intecknade rörelserna för vad innehavaren av den gemensamma inteckningen uttager ur den särintecknade rörelsen mer än vad denna skulle svarat för enligt en regel om subsidiärt solidariskt ansvar.[7] Samtidigt må emellertid framhållas, att de lege lata en regel om subsidiärt solidariskt ansvar fyller en viktigare funktion vid fastighetsinteckning än vid förlagsinteckning, bl. a. därför att gemensamt intecknade fastigheter kunna till skillnad från gemensamt förlagsintecknade rörelser ägas av skilda ägare. De lege ferenda ha vi emellertid föreslagit, att förlagsinteckning skall kunna göras gällande i vissa fall även efter överlåtelse av rörelsen[8], varvid likheten med situationen vid fastighets-

[5] Se IF § 32 samt Olivecrona, K.: Förfarandet vid exekutiv försäljning av fast egendom s. 51 ff.

[6] Se Nordling a. a. s. 230–231.

[7] Jfr Nordling a. a. s. 231 samt lagberedningens förslag till jordabalk II s. 362–363. Ett exempel: En person uttager en gemensam förlagsinteckning å 50 000 kr. i sina industriella rörelser, A. och B. Skall han därefter fastställa särinteckning med sämre prioritet i B. måste särinteckningshavaren in spe vid en regel om primärt solidariskt ansvar räkna med att innehavaren av den gemensamma inteckningen kan uttaga hela dess belopp ur B. utan att dessförinnan söka uttaga någon del av detsamma ur A.

[8] Se s. 167 ff.

inteckning skulle bli större. Å andra sidan skulle en regel om pro rata parte-ansvar åstadkomma, att de gemensamma förlagsinteckningarna icke fyllde någon egentlig uppgift.[9]

Om vi nu tänka oss, att en regel om subsidiärt solidariskt ansvar gäller vid gemensam förlagsinteckning, hur skola då de intecknade rörelsernas primäransvar bestämmas? Några taxeringsvärden kan man ju icke här anlita som vid gemensamma fastighetsinteckningar. Man torde emellertid kunna tänka sig följande regler.

1. Det kan givetvis utsättas i inteckningshandlingen, att rörelserna skola häfta primärt för vissa belopp, varvid dessa värden läggas till grund.[1] Men det är ju ingalunda säkert, att dylika värden finnas angivna.

2. Om dylika värden icke finnas angivna, synes oss en nära till hands liggande lösning vara den, att de värden, som jämlikt UL § 73 respektive KL § 54 åsättas de skilda rörelsernas förlagsegendom, anses avgörande för primäransvarets fördelning.[2]

---

[9] En förlagstagare kan ju, även om gemensam förlagsinteckning icke är tillåten, lämna särinteckningar i flera rörelser som säkerhet för samma lån.

[1] Jfr IF § 32.

[2] Jfr såvitt gäller gemensam fastighetsinteckning Olivecrona: Inteckningsförordningen s. 57.

KAP. XI.

NÅGOT OM FÖRHÅLLANDET MELLAN BEGREPPEN FORDRINGSRÄTT, PANTRÄTT OCH FÖRLAGSGIVARENS FÖRMÅNSRÄTT SAMT OM FRÅGAN, HURUVIDA FÖRLAGSINTECKNING MÅSTE VARA FÖRKNIPPAD MED EN PERSONLIG FORDRAN.

Vi ämna här behandla frågan, huruvida enligt svensk rätt en förlagsinteckning kan fastställas i eller eljest gälla i en persons förlagsinteckningsbara egendom, utan att denne person samtidigt med all sin egendom (frånsett beneficium) är ansvarig för prestation, för vilken förlagsinteckningen utgör säkerhet, d. v. s. utan att personen ifråga är vad man plägar kalla personligen ansvarig för sagda prestation.

För att kunna taga ställning till detta spörsmål synes det oss för klarhetens skull vara angeläget att först något gå in på frågan om förhållandet mellan begreppen fordringsrätt och panträtt (inbegripet inteckning i fast egendom) och därefter undersöka i vad mån förlagsgivarens förmånsrätt här skiljer sig från panträtt.

I romersk rätt synes panträtten, åtminstone när samhället nått en högre grad av utveckling, ha betraktats såsom en accessorisk rätt, d. v. s. för panträttens uppkomst och bevarande förutsattes, att vid sidan av panträtten fanns en personlig fordran, till vilken panträtten accessoriskt anslöt sig.[1] Emellertid hävdade de romerska juristerna, att panträtt icke behövde förutsätta förhandenvaron av en fordran, som kunde exekveras vid domstol (obligatio civilis), utan

[1] Se exempelvis Hagerup a. a. s. 6–7 och 33, Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1490 ff. samt s. 1542 ff., Wrede a. a. s. 386 och Undén: Sakrätt 1946 s. 249. Jfr Lassen, J.: Forelæsninger over romersk Privatret s. 378, 380 ff. och 394. Betr. förhållandet härvidlag i äldre romersk och äldre germansk rätt se Hagerup a. a. s. 10 och Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1489 ff.

att det räckte med en s. k. obligatio naturalis.[2] Denna teori om panträttens accessoriska karaktär kom att spela en betydande roll även i senare tids doktrin och lagstiftning.[3] Den har emellertid icke blivit oemotsagd utan utsatts för kritik av ett flertal rättsvetenskapsmän, åtminstone såvitt gäller nordisk rätt.[4] Men även dessa kritiker ha sinsemellan skilda uppfattningar. Här skola ett par av dessa uppfattningar beröras.

Den ena är den, att panträtten visserligen icke är accessorisk till en fordran, men väl subsidiär till en viss prestation, d. v. s. panträtten tjänar ett utanför sig själv liggande syfte.[5]

Den andra är den, att panträtten varken är accessorisk till en fordran eller subsidiär till en viss prestation, icke mer subsidiär än en »obligatorisk» fordringsrätt eller vilken som helst annan rätt.[6]

Vinding Kruse anser, att betecknandet av panträtten såsom subsidiär till skillnad från exempelvis en fordringsrätt beror på att man vid fordringsrätten har »Retsgodet», d. v. s. nyttan för individen av användningen av de regler, som bilda rätten, i tankarna, medan man vid panträtten tänker på själva »Retsbeskyttelsen».[7] Med »Retsbeskyttelse» torde Vinding Kruse här avse själva det normkomplex, som bildar ifrågavarande rättsinstitut. Nu är emellertid enligt Kruse panträttens »Retsgode» av samma »Vaesensart» som »Retsgodet» hos en fordringsrätt, och panträtten är själv en fordran på bestämda prestationer.[8] Arnholm synes hysa en liknande uppfattning om

---

[2] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1543. Jfr Lassen, J. a. a. s. 378.

[3] Se Lassen, N.: Efterskrift til foranstaaende Afhandling, i TfR 1891 s. 82 ff., m. fl. förf. Se även Frankrikes Code civil art. 2114 och Spaniens Código civil art. 1857. Jfr IF § 1.

[4] Se exempelvis Undén: Sakrätt 1946 s. 249 ff., Hagerup a. a. s. 32 ff., Torp a. a. s. 561 ff., Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1541 ff. samt Arnholm a. a. s. 381 ff.

[5] Se exempelvis Hagerup a. a. s. 36, Torp a. a. s. 568 och Undén: Sakrätt 1927 s. 263. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1547. Se även Caselius: Irtaimistokiinnityksestä. Undén anser numera, att även en fordringsrätt är på detta sätt subsidiär. Se Undén: Sakrätt 1946 s. 251.

[6] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1547 ff. Vinding Kruse skiljer mellan de båda andra här nämnda teorierna på det sättet, att enligt den ena panträtten är subsidiär till en viss fordringsprestation (vanliga beskrivningen = accessorisk till en fordran), medan enligt den andra den är subsidiär i förhållande till en fordringsprestation eller en annan prestation.

[7] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1547 ff.

[8] Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1552. Vinding Kruse definierar panträtten på följande sätt: »en Ret til at kræve visse Ydelser af økonomisk Værdi

panträttens jämställbarhet med en fordringsrätt.[9] Arnholm skiljer mellan den »obligationsrättsliga» sidan av panträtten, som han kallar »pantekravet», och den sakrättsliga sidan av densamma, d. v. s. den särskilda rätten till täckning, som panträtten ger. Han kommer så till följande resultat: »Panteretten forholder seg til pantekravet som den alminnelige adgang til tvangsfullbyrdelse forholder seg til en vanlig obligatorisk fordring.»[1] Arnholm anser emellertid panträtten vara subsidiär i den meningen, att den har sitt mål utanför sig själv, och att den kan bringas ut ur världen med tillhjälp av en prestation, detta även om den icke är kombinerad med något krav i egentlig mening.[2]

Att panträtten i lösöre enligt svensk rätt icke är accessorisk till en fordran i förr hävdad bemärkelse förefaller oss uppenbart. För att söka få ett grepp på förhållandet mellan fordringsrätt och dylik panträtt speciellt med hänsyn till den senares eventuellt subsidiära karaktär synes det oss lämpligt att utgå från ett praktiskt exempel, varvid vi välja följande två situationer:

1. A., som skall köpa en liten fast egendom, behöver för att kunna betala den kontanta delen av köpesumman för densamma låna 2 000 kronor. Han får, utan att behöva ställa realsäkerhet, låna denna summa av en släkting, B., och utfärdar å det lånade beloppet en revers löpande med viss ränta från dagen för utgivandet, tills full betalning sker. Återbetalningen skall ske genom årliga amorteringar på sätt därom närmare föreskrives i reversen.

2. A. behöver 100 kronor för att betala hyra och lånar detta belopp mot lämnande av handpant i ett pantlånekontor, B., varvid bestämmes, att A. skall återbetala beloppet inom tre månader jämte viss ränta däråvid äventyr, att eljest panten försäljes å offentlig auktion till den högstbjudande. Vi ha här som exempel på långivare mot pant tagit just ett pantlånekontor, enär exekution här icke

— en Kapital, udbetalt paa én Gang, eller periodisk forfaldende Ydelser (Afdrag, Renter, Bidrag til Forvaltnings- og Reservefond o l) og til, dersom disse Ydelser ikke erlægges, at søge Fyldestgørelse for deres Værdi gennem Tilegnelsen af en tilsvarende Del af en bestemt, (fast, løs eller anden) Ejendoms økonomiske Værdi, en Ret, der er beskyttet forud for de almindelige Fordringsrettigheder og sikret mod senere Omsætningserhververe af samme Ejendom». Se Vinding Kruse a. a. s. 1553.

[9] Se Arnholm a. a. s. 381 ff.

[1] Se Arnholm a. a. s. 391.

[2] Se Arnholm a. a. s. 392.

synes från pantlånekontorets sida kunna riktas mot pantgäldenären personligen.[3]

I fall 1. är nu den prestation, som A. skall fullgöra för att icke B. enligt regelsystemet skall genom exekution (utmätning eller eventuellt konkurs) kunna erhålla betalning ur A:s tillgångar i allmänhet, den, att A. på avtalade tider återbetalar kapital och räntor å det lånade beloppet. I fall 2. är den prestation, som A. skall fullgöra för att icke B. enligt regelsystemet skall kunna låta försälja det pantsatta föremålet och ur försäljningssumman erhålla betalning, den, att A. på avtalad tid skall återbetala kapital och ränta å det lånade beloppet.

Visar nu detta exempel, att panträtten i fall 2. i motsats till fordringsrätten i fall 1. tjänar ett utanför densamma liggande syfte, varför man kan anse den förra till skillnad från den senare subsidiär till en viss prestation? Enligt vår uppfattning kan denna fråga besvaras med nej. Det synes oss som om denna konstruktion av panträtten till skillnad från fordringsrätten som en subsidiär rätt kan förklaras på följande sätt. Med en panträtt, en fordringsrätt eller vilken som helst annan rätt torde i allmänhet avses någonting, som schematiskt kan beskrivas förmedelst en eller flera implikationer, d. v. s. om-såsatser.[4] När man anser panträtten vara en subsidiär rätt synes det oss, att man fäster uppmärksamheten endast eller åtminstone huvudsakligen på andra ledet i de implikationer, som konstituera panträttsbegreppet, d. v. s. på så-satserna. Samtidigt räknar man vid definitionen av en vanlig fordringsrätt blott med första ledet i de implikationer, som konstituera fordringsrättsbegreppet, d. v. s. med omsatserna.[4a]

När man bestämmer begreppet panträtt, så sker det sålunda schematiskt på följande sätt:

I satsen = om rättsfaktum — så rättsföljd[4b] anses panträtten utgöra endast eller huvudsakligen så-ledet (rättsföljd).

När man bestämmer begreppet fordringsrätt sker det däremot schematiskt på följande sätt:

---

[3] Se Undén: Sakrätt 1946 s. 250. Jfr Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1545.

[4] Jfr Wedberg, A.: Den nya logiken I s. 16.

[4a] Se t. ex. Hagerup a. a. s. 36 och Undén: Sakrätt 1946 s. 251.

[4b] Ang. termerna »rättsfaktum» och »rättsföljd» se Ekelöf, P. O.: Juridisk slutledning och terminologi s. 224 ff.

I satsen = om rättsfaktum — så rättsföljd inbegripes endast omledet i rättsbegreppet.

I fall 2. ovan faller sålunda enligt denna metod hela låneavtalet med dess bestämmelser om lånesumma, ränta, förfallotid etc. mer eller mindre utanför panträttsbegreppet, under det att i fall 1. samma avtal med motsvarande bestämmelser faller innanför fordringsrättsbegreppet, medan reglerna om exekution falla utanför detsamma.

Nu förefaller oss ett på detta sätt begränsat panträttsbegrepp icke ha någon uppgift att fylla utan endast i onödan komplicera rättssystematiken. Om vi med ett par ord skulle söka klargöra de väsentliga skillnaderna mellan en vanlig »obligatorisk» fordringsrätt och en panträtt, kunna vi uttrycka saken på följande sätt.

1. Fordringsrätten (vi räkna här för enkelhetens skull blott med penningfordringar) visar sig däri, att, därest icke visst avtal om penningprestation från A. till B. uppfylles, så äger B. enligt vissa i regelsystemet ingående bestämmelser uttaga ett belopp motsvarande prestationen och ytterligare något (såsom moraränta, kostnaderna för process och exekution m. m.) ur A:s tillhörigheter i allmänhet.

2. Panträtten (vi räkna här för enkelhetens skull blott med panträttsavtal gående ut på att panten skall utgöra säkerhet för viss penningprestation) visar sig däri, att, därest icke visst avtal om penningprestation från A. till B. uppfylles, så äger B. enligt vissa i regelsystemet ingående normer uttaga ett belopp motsvarande prestationen och ytterligare något (såsom moraränta, kostnaderna för förfarandet etc.) ur pantens värde, oavsett om panten äges av A. eller annan, varvid B. i fråga om detta föremål har förmånsrätt framför andra pantägarens borgenärer.[5] Panträtten är alltså till skillnad från fordringsrätten blott inriktad på en viss tillgång, men panthavaren är å andra sidan genom särskilda regler mer säkerställd för sin fordran med avseende just å denna tillgång än den vanlige fordringsägaren med avseende å de tillgångar hans gäldenär äger vid tiden för fordringens tillkomst eller som han framdeles förvärvar.

Måste s. k. inteckning för fordran i fast egendom till skillnad från panträtt i lösöre vara förknippad med en personlig fordran?

---

[5] Vi bortse här från sådana specialbestämmelser som att panthavare till skillnad från vanlig fordringsägare äger utsöka sin fordran ur panten utan att behöva anlita process och utmätning eller konkurs, vilka ytterligare markera skillnaden, utan ha här nöjt oss med att framhålla vad vi anse särskilt typiskt för panträtten.

Av IF § 1 kan man möjligen få den uppfattningen, att en dylik inteckning för fordran alltid måste vara kombinerad med en personlig fordran, eller att inteckningen ifråga måste vara kombinerad med en dylik åtminstone vid den tidpunkt inteckningen meddelas eller blir gällande. I äldre tid synes inteckningen också ha uppfattats vara på detta sätt accessorisk till en personlig fordran.[6] Emellertid torde icke denna uppfattning längre allmänt göras gällande. I varje fall torde inteckningen, sedan den väl blivit fastställd, icke längre behöva vara på detta sätt accessorisk.[7] Att vid tillkomsten av IF avsikten varit den, att inteckningen vid dess fastställande skulle vara accessorisk till en personlig fordran, synes oss emellertid troligt, enär det annars är svårt att förstå, varför orden »för fordran» skulle intagits i 1 §.[8] En vid denna tid utbredd uppfattning om panträttens accessoriska karaktär synes ha utövat inflytande på lagtextens formulering i detta hänseende.[9] Holmbäck har uppvisat, vilka egendomliga konsekvenser ett vidhållande av uppfattningen, att penninginteckning i fast egendom blott skulle kunna meddelas i samband med personlig fordran skulle medföra tack vare vissa efter 1875 tillkomna nu gällande bestämmelser i IF och UL.[1] Redan den omständigheten, att trots den personliga ansvarighetens bortfallande inteckningsrätten kan stå kvar, gör ju, att man kan ställa den frågan, varför icke dylik inteckningsrätt skall kunna i likhet med annan panträtt meddelas utan samband med en personlig fordran, och detta synes oss utgöra ett starkt skäl för Holmbäcks åsikt, att

---

[6] Se Holmbäck, Å.: Kan enligt svensk rätt penninginteckning meddelas i fast egendom utan samband med en personlig fordran? s. 4 ff.

[7] Se Holmbäck: Kan ... penninginteckning ... s. 12 ff., speciellt s. 27. Jfr Malmström, Å.: Personligt betalningsansvar för intecknat skuldebrev s. 484. S. Larsson synes anse, att en fastighetsinteckning alltjämt icke kan tillkomma utan att en utfästelse om personlig fordran föreligger. En inteckning måste sålunda enligt honom vid sin tillkomst vara accessorisk till en personlig fordran, ehuru det personliga ansvaret därefter kan försvinna eller undergå förändringar. Se Larsson, S.: Om personligt betalningsansvar för inteckning s. 29.

[8] Jfr HB 10: 1, där det icke talas om någon fordran utan endast om pant. Se även Nordling a. a. s. 141 ff., Holmbäck: Kan ... penninginteckning ... s. 3 ff. samt Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1557.

[9] Även Vinding Kruse anser detta vara fallet och synes samtidigt anse 1 § IF lägga hinder i vägen för förvärvslivet att stifta de former av panträtt det har behov av. Se Vinding Kruse: Ejendomsrätten s. 1557. Jfr vad ovan anförts om förhållandet mellan fordringsrätt och panträtt, se s. 275 ff.

[1] Se Holmbäck: Kan ... penninginteckning ... s. 20 ff.

samband med en personlig fordran ej behöver förefinnas ens vid inteckningens meddelande.

I varje fall anses det vara fullständigt klart, att s. k. inteckning för fordran i fast egendom kan gälla, utan att inteckningshavaren samtidigt har en fordran, som vid behov kan uttagas ur gäldenärens hela förmögenhet, ja utan att inteckningshavaren har överhuvudtaget någon fordran av beskaffenhet att kunna uttagas ur någon persons hela förmögenhet.

Övergå vi så till den speciella förmånsrätt, som förlagsinteckning medför, synes det oss oegentligt att anse förmånsrätten utgöra en egenskap hos en »obligatorisk» fordran.[2]

Den speciella förmånsrätt en förlagsinteckning medför kan till sin typ snarast sägas utgöra delvis ett mellanting mellan panträtt och »obligatorisk» fordringsrätt[3], delvis ock en egenartad företeelse. Med panträtten har den sålunda den likheten, att därest icke visst avtal om penningprestation från exempelvis A. till B. uppfylles, så äger B. enligt i regelsystemet ingående normer uttaga ett belopp motsvarande prestationen och ytterligare något (såsom moraränta och kostnaderna för process) ur de genom sin art och anknytning till viss rörelse bestämda tillgångar, som utgöra objekt för förmånsrätten, varvid förlagsinteckningshavaren äger förmånsrätt i detta objekt framför de flesta andra borgenärer. Lika litet som pant torde den kunna anses subsidiär till en viss prestation på annat sätt än exempelvis en vanlig fordringsrätt. Med fordringsrätten har den gemensamt, att den icke kan göras gällande i tillgångar, som befinna sig i annans än den ursprunglige gäldenärens ägo. Men dessutom har en sådan förmånsrätt som denna en från såväl panträtt som fordringsrätt skild karaktär. Den är sålunda anknuten till en på särskilt sätt lokaliserad rörelse och kan t. ex. icke göras gällande efter rörelsens flyttning.

Vi ha här endast tagit fasta på vissa väsentliga kännetecken, och givetvis finnas även andra skillnader mellan de tre grupperna panträtt, vanlig fordringsrätt och förlagsgivarens speciella förmånsrätt.

---

[2] Se Ask a. a. s. 25 och Almén: Om förmånsrätt s. 26.

[3] Jfr Vinding Kruse, som anser, att generella förmånsrätter, vilka giva både rätt att söka gottgörelse i hela gäldenärens förmögenhet och samtidigt en företrädesrätt i denna förmögenhet framför fordringsrättigheterna, intaga en mellanställning mellan panträtt och fordringsrätt. Se Vinding Kruse: Ejendomsretten s. 1565.

Emellertid torde samtliga dessa tre institut innehålla regler, som motsvara vad i allmänna språkbruket benämnes fordran, varför det för klarhetens skull synes oss lämpligt att i systematiskt hänseende beteckna både panträtt och förlagsgivarens speciella förmånsrätt som särskilda slag av fordringsrätter.

Vi komma nu till frågan, huruvida förlagsinteckning enligt svensk rätt måste vara förknippad med en personlig fordran, som sålunda kan göras gällande i förlagstagarens hela förmögenhet. Om vi först rikta vår uppmärksamhet på förhållandena i äldre tid, så synas vid bergsmansförlag kreditgivarna ha kunnat söka betalning för sin fordran förutom ur själva förlagsegendomen även ur övrig förlagstagaren tillhörig egendom.[4] Enligt 1748 års förlagsordning synes även vid bruksförlag förlagsgivaren ha för sin fordran ägt söka betalning ur andra bruksägarens tillgångar än förlagsegendomen.[5] Vad de tidigare manufakturförlagen beträffar synas förhållandena härvidlag icke ha varit fullt klara, då dessa förlag företedde en viss likhet med arbetsbeting.[6] I praxis synes 1770 års hallordning ha tolkats så, att förlagsgivare kunde dels göra gällande förmånsrätt i själva förlagsegendomen dels ock erhålla betalning för sin fordran ur förlagstagarens övriga egendom.[7]

1883 års lagstiftare ha icke uttryckligt tagit ställning till frågan om förlagstagares personliga ansvarighet för förlagsintecknad gäld. Tidigare har framhållits, hurusom vid tillkomsten av IF lagstiftaren synes ha ansett det vara en given sak att vid tiden för inteckningens fastställande personlig fordran mot fastighetsägaren förelåge vid sidan av inteckningshavarens rätt till täckning ur själva den intecknade fastigheten. Det torde då även kunna antagas, att 1883 års lagstiftare ansett det vara en given sak, att en dylik personlig fordran mot förlagstagaren förefanns vid sidan av möjligheten till täckning ur själva förlagsegendomen[8], ty förlagsinteckningsrätt kunde väl

[4] Se Munktell a. a. s. 38–39 och 1748 års förlagsförordning § 9, se Modée IV s. 2639.

[5] Se Christiernin a. a. s. 22 och 1748 års förlagsförordning § 14, se Modée IV s. 2651.

[6] Se s. 231 n. 3.

[7] Se SJA XXIII s. 262. Huru man skulle förfarit, därest uttryckligt bestämts, att personlig fordran ej förefunnits, känna vi dock ej till.

[8] Mycket möjligt är, att lagstiftarna i själva verket hyste den åtminstone senare i svensk rättslitteratur hävdade uppfattningen, att förlagsgivarens förmånsrätt utgjorde en egenskap hos en fordran. Jfr Almén: Om förmånsrätt s. 26.

knappast ha ansetts i mindre grad accessorisk till en personlig fordran än pant[9]. Genom 1932 års lagstiftning har icke skett någon sådan ändring av 1 §:s formulering, att ställningstagande till förevarande fråga därigenom kan anses ha skett.[1] Det torde sålunda vara troligt, att orden i 1 § FIF »säkerhet för förlag eller annan fordran» äro ett uttryck för samma uppfattning om förhållandet mellan fordringsrätt och företrädesrätt till viss egendom, som varit upphov till orden »pant för fordran» i 1 § IF. Det må även beaktas, att det icke såsom när det gäller fastighetsinteckning av lag eller praxis klart framgår, att inteckningen kan gälla utan att samtidigt en fordran av beskaffenhet att kunna uttagas ur gäldenärens hela förmögenhet finnes. I den mån fastighetsinteckning kan gälla eller till och med fastställas utan samband med personlig ansvarighet ligger det emellertid nära till hands att i avsaknad av däremot stridande lag eller praxis antaga, att även förlagsinteckning kan gälla respektive fastställas utan samband med dylik personlig ansvarighet. Häremot kan icke med skäl invändas endast det, att det i ena fallet rör sig om en panträtt och i det andra fallet om en speciell förmånsrätt, utan man måste givetvis först undersöka, i vad mån de faktiska verkningarna av samma regel ställa sig i väsentliga avseenden olika vid fastighetsinteckning å ena sidan och förlagsinteckning å andra sidan.

Därvid må man lägga märke till att enligt gällande rätt förlagsinteckning efter överlåtelse av den intecknade rörelsen icke längre medför förmånsrätt, varför en regel om möjlighet för förlagstagare att fastställa förlagsinteckning i sin förlagsegendom utan samband med personlig ansvarighet här icke de lege lata är av en betydelse motsvarande den, som samma regel har på fastighetsinteckningsrättens område. Det skall icke heller bestridas, att behovet av en möjlighet att belåna förlagsegendom utan samband med personligt ansvar för förlagstagaren kan synas diskutabelt med hänsyn till den vikt, som vid lån mot säkerhet av förlagsinteckning fästes vid förlagstagarens person. Emellertid synes det oss dock icke uteslutet, att en näringsidkare skulle kunna ha användning för en dylik förlagsinteckning, som ej är förknippad med personlig ansvarighet för

[9] Märk nya lagberedningens a. utl. 22.12.1885, särskilt orden »Den blott eventuella rätt till förlaget, som inteckningen medfört, kunde lika litet som fordringsrätten anses kränkt genom förlagets övergång i annans ägo, . . .».

[1] Jfr NJAII 1932 s. 255.

honom. Möjlighet att fastställa en dylik förlagsinteckning synes oss emellertid vara av särskild betydelse om, såsom vi de lege ferenda förordat på annan plats i denna avhandling[2], den med förlagsinteckning förknippade förmånsrätten skulle efter intecknad rörelses överlåtelse kunna göras gällande i vissa fall även i den nye rörelseägarens egendom. I så fall torde förevarande frågas betydelse för institutet närma sig samma frågas betydelse vid penninginteckning i fast egendom, och problemet om gamle respektive nye ägarens personliga ansvarighet torde då bli aktuellt.[3] En utförlig behandling av de problem, som därvid kunna uppkomma, skulle kräva för mycket utrymme för att här kunna ifrågakomma.

Av intresse är att notera, att enligt finsk rätt torde kunna träffas den överenskommelsen, att ägaren till den lösöreintecknade inrättningen icke är personligen ansvarig.[4]

[2] Se s. 167 ff.

[3] Jfr Larsson a. a. s. 115 ff.

[4] Se Caselius: Irtaimistokiinnityksestä. Jfr lagen om lösöreinteckning § 14.

KAP. XII.

ANDRA FORMER AV REALSÄKERHET I FÖRLAGSINTECKNINGSBAR EGENDOM, AV VILKA FÖRLAGSTAGAREN KAN BEGAGNA SIG. NÅGRA SYNPUNKTER.

En förlagstagare äger även andra möjligheter att utnyttja förlagsinteckningsbar egendom såsom realsäkerhet för kredit än den som beredes honom genom förlagsinteckningsinstitutet. Vi skola här nämna några ord om institut, som bereda dylika möjligheter, varvid vi särskilt ämna beakta frågan, huruvida de lege ferenda av hänsyn till förlagsinteckningsinstitutet och det ändamål detsamma är avsett att fylla ändringar i gällande regelsystem kunna anses påkallade eller åtminstone kunna ifrågasättas. De institut, som vi här åsyfta, äro lösöreköp, säkerhetsöverlåtelser av beskaffenhet att icke regleras av nedannämnda förordning av 1845, pantsättning av fordringar, försäljning till förlagstagaren under ägareförbehåll och handpantsättning.[1]

Vad först lösöreköp beträffar åsyfta vi härmed de transaktioner, som regleras genom KF 20.11.1845 i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva. Denna förordning äger tillämpning å köp av lösören.[2] Endast genom att i förordningen givna formföreskrifter avsedda att trygga transaktionens äkthet och

[1] De nämnda instituten äro icke de enda, som bereda möjlighet för förlagstagaren att på annat sätt än genom förlagsinteckning utnyttja förlagsinteckningsbar egendom som realsäkerhet för kredit. Sålunda kan förlagstagaren genom upplagspantbevis ställa i rörelsen frambragta alster förvarade i upplagshus som säkerhet för kredit. De behandlade instituten ha emellertid synts oss här vara av särskilt intresse.

[2] Däremot icke å köp av annan lös egendom, åtminstone icke byggnad å annans grund, se NJA 1896 s. 66. Jfr Lundstedt, A. V.: Om lösöreköp s. 85 ff.

publicitet iakttagas (skriftlig bevittnad handling med förteckning å det sålda samt inom bestämda tider kungörelse i kyrka, uppvisande av handlingen för myndighet och inregistrering av densamma) blir köparen, om tradition icke skett, vid utmätning av säljarens egendom och vid säljarens konkurs skyddad med avseende å sitt förvärv gentemot säljarens borgenärer. Dylika lösöreköp kunna användas icke blott som omsättningsköp utan även som säkerhetsköp.[3]

Det är uppenbart, att möjligheten för förlagstagaren att genom lösöreköp utnyttja förlagsintecknad egendom i kreditsyfte utgör ett allvarligt hot gentemot förlagsgivarens säkerhet. Ty just genom att förlagstagaren kan utnyttja även genom lösöreköp försåld egendom, exempelvis maskiner, i sin rörelse, förhindras icke lösöreköp av de faktiska svårigheter, som traditionskravet medför när det gäller handpantsättning (liksom när det gäller vanlig försäljning utan samtidig nyanskaffning) av förlagsintecknad egendom. Till förlagsgivarens skydd mot denna fara finnes visserligen bestämmelsen i KL § 4. Vi ha på annan plats i denna avhandling framhållit den föga lyckliga utformningen av denna bestämmelse.[4] Bestämmelsen tyder emellertid på att lagstiftaren ansett förlagsinteckning böra såvitt gäller förlagsinteckningsbar egendom tillerkännas (ett visst) företräde som säkerhet framför lösöreköp. Det synes då ligga närmare till hands, att förlagstagaren, om han äger förlagsegendom i värde vida överstigande förlagsgivarens fordran, utnyttjar denna »överskottsegendom» som realsäkerhet genom en sekundär förlagsinteckning än genom lösöreköp. Men även om man har den uppfattningen, att lagstiftaren icke med ovannämnda regel i 4 § KL kan anses ha principiellt givit förlagsgivare företräde till förlagsegendom framför lösöreköpare synes värdet av möjlighet till lösöreköp av förlagsegendom kunna betvivlas. Därvid må först framhållas, att lösöreköp icke synes lämpa sig såsom säkerhet för kortfristig kredit på grund av de tidsödande och dyrbara åtgärder, som måste vidtagas för dess giltighet.[5] Ej heller synes lösöreköpet i allmänhet vara lämpligt, när en näringsidkare önskar använda förlagsinteckningsbar egendom såsom realsäkerhet för långfristig kredit. Ty förlagsinteckningsbara inventarier äro ju avsedda att användas i rörelsen och därför av be-

[3] Se NJA 1928 s. 639, NJA 1929 s. 150 och NJA 1937 s. 579.

[4] Se s. 268.

[5] Jfr Schmidt: Om ägareförbehåll s. 130.

skaffenhet att förslitas och föråldras, varför de måste ständigt ersättas med nya av liknande slag. Enär lösöreköpta föremål måste vara individualiserade[6], skulle lösöreköparen i allmänhet ganska snabbt gå miste om åtminstone en betydande del av sin säkerhet, därest lösöreköpet omfattade en väsentlig del av inventarierna och icke blott någon mindre del, som kan väntas äga ett mer varaktigt värde[7]. Lösöreköp skulle t. o. m. kunna vara till nackdel för näringsidkaren på det viset, att han därigenom förhindrades att göra sig av med gamla oekonomiska inventarier, t. ex. omoderna maskiner, genom att lämna dem som dellikvid för nya eller på annat sätt. Råvaror och produkter lämpa sig givetvis i allmänhet alls icke som objekt för lösöreköp, enär de ju äro avsedda att förändras respektive omsättas.

Men om vi sålunda anse förlagsinteckning utgöra ett betydligt bättre avpassat kreditmedel för ifrågavarande näringsidkare än lösöreköp synes det oss de lege ferenda, med hänsyn till tidigare nämnda nackdelar, som äro förbundna med nu gällande regler, välmotiverat att förbjuda lösöreköp av förlagsintecknad egendom.[8] Man bör härvidlag lägga märke till att lösöreköp är en relativt sällsynt företeelse och dessutom en ganska omständlig transaktion. Därför torde det ingalunda kunna anses utgöra något betydande hinder för den allmänna omsättningen, att köparen får inhämta upplysningar från vederbörande förlagsinteckningsbok för att kunna känna sig säker, innan han upprättar lösöreköpskontrakt med en förlagsinteckningsberättigad näringsidkare. Det synes oss olämpligt att härvidlag göra skillnad mellan omsättningsköp och säkerhetsköp, enär ju ett säkerhetsköp lätt kan maskeras som ett omsättningsköp.

Det kan diskuteras, huruvida icke de lege ferenda lösöreköp av förlagsintecknad egendom böra anses ogiltiga även i de fall, då lösöreköp av egendom i förlagsinteckningsbar rörelse skett innan förlagsinteckningens fastställande. En dylik regel synes oss i själva verket välmotiverad, ehuru icke lika starka skäl tala därför som för nyssnämnda de lege ferenda förordade regel. Även här får lösöreköp anses i allmänhet vara en för näringsidkaren olämpligare form av realsäkerhet än förlagsinteckning. Å andra sidan kan lösöreköpet i

---

[6] Se NJA 1937 s. 579.

[7] Lösöreköp av en mindre del av inventarierna torde i allmänhet vara olämpligt redan på grund av de relativt höga kostnaderna för förfarandet.

[8] Märk även att upprättandet av lösöreköp allmänt anses utgöra tecken på insolvens. Jfr s. 87 n. 3 och Schmidt: Om ägareförbehåll s. 130.

detta fall icke användas i syfte att undandraga en redan befintlig förlagsgivare en del av dennes säkerhet.

Emellertid kan viss lös egendom avyttras med villkor, att säljaren äger behålla egendomen i sin vård, utan att lösöreköpsförordningen är tillämplig å köpet ifråga. Detta är fallet, då försäljningen gäller annan lös egendom än lösören, varvid med lösören torde förstås lösa flyttbara saker.[9] Den i förlagsinteckningsbar egendom ingående lösa egendom, som här är av intresse, utgöres av utestående fordringar (kontofordringar) å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom.[1] Det får nu anses fastslaget, att överlåtelse av dylika fordringar liksom pantsättning av desamma icke blir giltig gentemot säljarens borgenärer utan denuntiation.[2] Genom kravet å denuntiation torde också förlagsgivaren här äga ett visst skydd.[3] Emellertid ställa sig förhållandena olika i skilda fall. Vid försäljning å avbetalning under ägareförbehåll kan sålunda säljaren belåna avbetalningskontrakten.[4] Föreskrift om denuntiation torde härvidlag icke utgöra något hinder. Förlagsgivarens ställning med avseende å utestående fordringar baserade på avbetalningskontrakt torde därför ofta vara osäker.

Man kan ställa den frågan, huruvida anledning finnes att med hänsyn till förlagsgivaren förbjuda säkerhetsöverlåtelse liksom även pantsättning[5] av utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom. Vi kunna först taga ställning till denna fråga såvitt gäller fordringar enligt avbetalningskontrakt och därefter vad beträffar övriga utestående fordringar. Såsom skäl mot dylikt förbud såvitt gäller fordringar enligt avbetalningskontrakt kan anföras, att dessa fordringar ju ofta utestå lång tid och regelmässigt äro tämligen säkra (åtminstone när det gäller större saker av beskaffenhet att ej hastigt nedgå i värde) på grund av ägareförbehåll. De torde därför ofta vara ett i förhållande till sin storlek säkrare och värdefullare kreditunderlag för en borgenär, till vilken de

[9] Jfr Schmidt: Om ägareförbehåll s. 145.

[1] Betr. dylik försäljning av förlagstagare tillhörig byggnad å annans grund, därest bestämmelse om att dylik byggnad skall utgöra förlagsinteckningsbar egendom införes, se s. 223–224.

[2] Se s. 116.

[3] Se s. 116–117.

[4] Se s. 115–116.

[5] Säkerhetsöverlåtelse och pantsättning medföra likartade verkningar för förlagsgivarens del.

säkerhetsöverlåtits eller pantsatts, än för förlagsgivaren, för vilken de blott utgöra ett till sin storlek växlande tillägg till den övriga egendom, som utgör hans kreditunderlag. Å andra sidan får man icke bortse från det faktum, att just i förlagstagarens konkurs förmånsrätten i dessa utestående fordringar kan vara av stor betydelse för förlagsgivaren, enär inneliggande lager av råvaror och i rörelsen framställda produkter vid denna tidpunkt kanske icke finnas i någon större utsträckning utan ha helt eller delvis ersatts med utestående fordringar enligt avbetalningskontrakt.[6] Ett förbud mot överlåtelse av förlagsintecknade utestående fordringar enligt avbetalningskontrakt skulle därför ha stor betydelse för förlagsgivaren på grund av dessa fordringars värde som kompletterande säkerhet.

På grund av nyss nämnda skäl, som tala emot ett dylikt förbud, kan detsamma icke bestämt förordas.[7]

Därest ifrågasatt förbud skulle införas, torde detta delvis på nyssnämnda till förmån därför anförda grunder och delvis för att förhindra kringgående böra utsträckas till att gälla även omsättningsöverlåtelse av dylika fordringar.

Vad utestående muntliga fordringar angår torde ett motsvarande förbud, särskilt såvitt gäller kortfristiga dylika, vara starkare motiverat än ifråga om fordringar enligt avbetalningskontrakt. På grunder, som vi tidigare anfört, lämpa sig nämligen i allmänhet icke dessa fordringar för säkerhetsöverlåtelse och pantsättning.[8] Enär de emellertid äro av stor betydelse för förlagsgivarens säkerhet, anse vi ett förbud här kunna förordas, vilket förbud då torde böra gälla ej

---

[6] När en rörelse går dåligt har rörelseidkaren ofta ett större intresse än eljest av att hastigt sälja i rörelsen framställda produkter för att snabbt erhålla kontanter eller fordringar, vilka kunna användas till att åtminstone för stunden tillfredsställa hans borgenärer. Genom anlitande av avbetalningsformen torde ofta en snabbare försäljning av de i rörelsen framställda produkterna vara möjlig än vid kontantförsäljning eller försäljning mot kontokredit (jfr Schmidt: Om ägareförbehåll s. 43), varför icke blott snabbt kontanter i form av kontantinsatser kunna erhållas utan även nya utestående fordringar, med vilka som kreditunderlag penningar kunna anskaffas.

[7] Betr. denna fråga vid handelsrörelse, därest avbetalningsaffärer skulle äga begagna sig av förlagsinteckningsinstitutet, se s. 115–116 och 118.

[8] Se s. 116–117. Särskilt må framhållas, att dessa fordringar ju utgöra ett kollektiv med en i allmänhet snabbt växlande sammansättning, vilket åstadkommer, att de äro svåra att tillfullo utnyttja som kreditunderlag i former, som kräva individualisering.

blott säkerhetsöverlåtelse och pantsättning utan även omsättningsöverlåtelse.

Det kan hända, att en förlagstagare köper inventarier till en rörelse på avbetalning under ägareförbehåll för säljaren. I så fall får förlagsgivaren med avseende å dessa inventarier i förlagstagarens konkurs stå tillbaka för säljarens fordran enligt avbetalningskontraktet och har endast säkerhet i vad som kan betraktas som förlagstagarens köparerätt.[9] Det är uppenbart, att genom dylika ägareförbehåll en betydande del av inventariernas värde kan undandragas förlagsgivarens kreditunderlag. Detta är ju i synnerhet fallet, om svensk praxis skulle slå in på den linjen, att koppling och belåning av köparerätt skulle anses giltiga gentemot köparens borgenärer.[1] Men även om så icke blir fallet kunna dylika ägareförbehåll utgöra ett allvarsamt hot mot förlagsgivarens säkerhet. Enligt upplysning från bankmannahåll är det visserligen av prestigeskäl icke brukligt, att större industriföretag köpa maskiner på avbetalning, men dels kan det i en kritisk situation ställa sig annorlunda, dels ock har förlagsinteckningsinstitutet väl så stor betydelse för smärre företag.

Man kan då ställa den frågan, huruvida icke en regel om ogiltighet av dylika ägareförbehåll till lösa inventarier försålda till en idkare av förlagsintecknad rörelse vore motiverad.

Som skäl för en sådan regel kan anföras följande. Förlagsgivarens säkerhet skulle därigenom väsentligt stärkas. Som det nu är riskerar han, att en så väsentlig del av hans kreditunderlag som de lösa inventarierna lätteligen kan undandragas honom. Och om tack vare en noggrann kontroll (t. ex. genom en person, som gått i borgen för förlagstagarens lån av honom) förlagsgivaren snabbt kan få reda på dylika inventarieköp mot ägareförbehåll är det knappast troligt, att han med hjälp av 11 § FIF kan framtvinga omedelbar betalning för sin fordran eller vid bristande betalning få förlagstagaren försatt i konkurs. Ty dylika köp under ägareförbehåll äro ju en normal företeelse inom affärslivet, också om gäldenären har betydande skulder. Och även om en dylik möjlighet finnes för förlagsgivaren, t. ex. på grund av avtal, är det ofta icke lämpligt för honom att få betal-

[9] Om denna köparerätt se närmare s. 191–192. Även råvaror kunna ju köpas på avbetalning, men ägareförbehåll till desamma blir icke giltigt gentemot förlagsgivaren. Se s. 116 n. 2.

[1] Om koppling och belåning av köparerätt se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 154 ff.

ning eller tvinga förlagstagaren i konkurs vid denna tidpunkt eller för förlagstagaren att betala i förtid respektive bli försatt i konkurs. Och i den mån förlagstagaren med visshet om dylik möjlighet undviker att köpa inventarier på avbetalning har givetvis möjligheten till sådana köp intet värde för honom.

Vidare bör observeras, att medan förlagsinteckningsinstitutet erbjuder en realsäkerhet i lös egendom, där den obefintliga traditionen visserligen icke ersättes med något motsvarande offer från förlagstagarens sida, men där traditionens publicitetsuppgift dock fylles genom registrering, så tillgodoses vid ägareförbehåll ingen av dessa traditionen vid handpantsättning tillkommande uppgifter. Man må samtidigt uppmärksamma det förhållandet, att situationen här är olika gentemot situationen vid försäljning under ägareförbehåll till en köpare, i vars lösa egendom förlags- eller jordbruksinventarieinteckning icke kan fastställas. Ty i det senare fallet bli icke andra borgenärer med realsäkerhet i under ägareförbehåll sålt gods på motsvarande sätt lidande genom ägareförbehållet. En borgenär, som får säkerhet i godset genom lösöreköp eller handpantsättning, behöver nämligen icke löpa risken att se sin säkerhet hotad genom ett efter lösöreköpet respektive handpantsättningen tillkommet ägareförbehåll. Och vidare behöver han, även om ägareförbehållet tillkommit dessförinnan, icke, såframt han är i god tro, utlämna godset utan lösen för detsamma.[3] Vid försäljning under ägareförbehåll till icke förlagsinteckningsberättigade köpare förefinnes alltså icke motsvarande risk för läderande av annan borgenärs realsäkerhet som vid dylik försäljning till förlagstagare. Vi kunna heller icke ansluta oss till den uppfattningen, att motivet till ett köp av vissa föremål under ägareförbehåll skulle på sätt som hävdats i litteraturen vara så skilt

[3] Jfr Schmidt: Om ägareförbehåll s. 137–138. Denna sista sats gäller åtminstone ifråga om handpantsättning men torde måhända gälla även såvitt angår lösöreköp. Jfr Undén: Sakrätt 1946 s. 216 ff. Traditionen ersättes ju vid lösöreköp av andra åtgärder. Lösöreköp spelar emellertid icke så stor roll i detta sammanhang på grund av dess relativt ringa värde som realsäkerhet, varför vi ej särskilt uppehålla oss vid detta spörsmål.

För övrigt må märkas att man sökt undvika pantsättning och vidareförsäljning av gods sålt under ägareförbehåll för säljaren genom förskingringsstraff för dolösa köpare-pantsättare och vidareförsäljare. På detta sätt har man även minskat risken för kollision mellan borgenärer med ägareförbehåll å ena sidan samt handpanthavare och lösöreköpare å andra sidan. Se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 139 ff.

från motivet till en underpanträtt i samma slag av föremål, att redan på grund därav en principiell skillnad ifråga om regleringen av ägareförbehåll skulle te sig självklar eller åtminstone naturlig.[4] Undén säger betr. köp under ägareförbehåll: »Motivet till transaktionen är icke att säkerställa en otålig borgenär, ej heller att anskaffa pengar i syfte exempelvis att göra avbetalningar på befintliga skulder och därmed uppskjuta konkursen.» Detta är enligt vår mening icke riktigt. Vi kunna tänka oss ett praktiskt exempel. En industriidkare, som haft till princip att inköpa sina för rörelsen erforderliga inventarier kontant, kommer i ekonomiskt trångmål. För att kunna driva sin rörelse vidare med framgång måste han förnya delar av inventariebeståndet men har icke tillgångar både därtill och till att tillfredsställa otåliga oprioriterade borgenärer med avbetalningar å deras fordringar. För att få tillgångarna att räcka till tager han då de nya inventarierna på avbetalning under ägareförbehåll för säljaren och minskar därigenom för stunden sina kontanta utgifter.

Och även om man kan anse, att ägareförbehåll främst avser att säkerställa just förevarande säljare-borgenär, så blir situationen vid en regel om tillåten underpant i lösöre likartad, om exempelvis godset ifråga köpes på kredit utan ägareförbehåll, varefter säljaren medgives underpant i detsamma som säkerhet för sin fordran.

Dock skall gärna medgivas, att ett par skillnader av betydelse föreligga mellan de tänkbara verkningarna av ett ägareförbehåll å ena sidan och en icke på betryggande sätt offentliggjord underpant å andra sidan, varigenom dylik underpant torde få anses ännu mer försåtlig än ägareförbehåll. Den ena skillnaden är den, att vid sådan underpant risk föreligger för att en tidigare underpant åsidosättes av en senare underpant genom en antedaterad ny underpanthandling. Det torde vara svårare, ehuru såvitt gäller föremål av standardtyp icke omöjligt, att på motsvarande sätt åsidosätta ett äldre ägareförbehåll till ett föremål genom ett simulerat antedaterat (avbetalnings-)kontrakt, ty här kan ju den egentlige säljaren tänkas på annat sätt än genom kontraktet bevisa, att det är han, som levererat föremålet, och den förste säljaren måste ju dessutom oftast förstå, att det simulerade kontraktet verkligen är simulerat. Den andra skillnaden är den, att underpantsättning av förevarande slag i många andra fall är en smidigare och mer direkt form för säkerställande av otåliga borgenärer i

[4] Se Undén: Sakrätt 1946 s. 146 ff.

en kritisk situation än ägareförbehåll. Detta framgår ju redan av nyss anförda exempel och gör sig särskilt starkt gällande, då brådska är av nöden.[5] Speciellt synes oss den förstnämnda skillnaden viktig, enär vid möjlighet till »hemlig» underpanträtt lättheten att simulera dylika avtal icke blott är till skada för de oprioriterade borgenärerna utan även, som nyss påvisats, starkt minskar själva underpanträttens värde för en hederlig borgenär. Och bestämmelse om registrering av underpanträtt skulle, åtminstone när det gäller ett företag med ständigt växlande materiella tillgångar, lätt kunna liksom en regel om registrering av nyssnämnda ägareförbehåll ha till följd, att registren bli svåröverskådliga och icke få något publicitetsvärde.[6]

Den omfattande utbredning som avbetalningsköp under ägareförbehåll för säljaren ernått under de senaste årtiondena synes sammanhänga med den genom teknikens utveckling möjliggjorda massproduktionen av dyrbarare industrivaror. Skälen till att giltigheten av just ägareförbehåll utan publicitet i lös egendom slagit igenom på senare år trots motviljan mot underpant i samma slag av egendom äro mångahanda.[7] Här skola blott förutom nyss nämnda skillnader mellan verkningarna av underpant och ägareförbehåll påpekas den betydelse det vid förutnämnda massproduktions möjliggörande i ett stort antal länder förefintliga förbudet mot underpant i lösöre överhuvudtaget eller utan iakttagande av tidsödande och kostsamma åtgärder för att garantera publicitet och äkthet, vilka ställde sig speciellt opraktiska när det gällde relativt kortfristig säkerhet i ett enstaka föremål, ägde, ävensom att säljarna, som i allmänhet formulerade köpeavtalen, genom ägareförbehåll fingo en så stark ställning, att de icke hade något intresse av att få denna möjlighet ersatt med ett underpantinstitut. Tack vare ägareförbehåll kunde de alltså kringgå förbudet mot »osynlig» underpant och därtill med hjälp av ett för dem fördelaktigare institut.

Man torde alltså icke kunna komma ifrån att ägareförbehåll åtminstone delvis kan fylla samma uppgift som underpant. Detta är

---

[5] Det må i detta sammanhang även framhållas, att köp å avbetalning under ägareförbehåll för säljaren i allmänhet avvecklas inom en tämligen kortvarig tidrymd. Detta hindrar givetvis icke, att avtal kan träffas om en ganska långvarig dylik tidrymd.

[6] Jfr dock dansk rätt. Se s. 36 ff.

[7] Se därom exempelvis Schmidt: Om ägareförbehåll pass. samt i detta arbete a. litteratur.

av speciellt intresse för frågan om förhållandet mellan ägareförbehåll och förlagsinteckning med avseende å samma föremål. Ty även förlagsinteckning ersätter ju underpant.[8] Vi ha tidigare påvisat, att i allmänhet ägareförbehåll i lösören icke kolliderar med annan betydelsefull säkerhet i samma egendom, de oprioriterade borgenärernas undantagen, men att kollision med förlagsgivares förmånsrätt i samma egendom lätt kan ske. Det synes oss därför, att det förhållandet, att av förevarande båda om underpant i lösöre påminnande institut förlagsinteckningsinstitutet bäst tillgodoser de krav, som ligga till grund för publicitetsprincipen ifråga om pant i allmänhet, bör anses vara ett skäl för en regel om ogiltighet av ägareförbehåll till förlagsintecknat gods, i synnerhet som ju endast genom förlagsinteckning det ofta är möjligt att utnyttja råvaror, produkter och kontofordringar i kreditsyfte.

Däremot kan icke den omständigheten, att enligt uppgift inköp av inventarier under ägareförbehåll icke äro så brukliga vid större industriföretag, tillmätas avgörande betydelse för införande av en regel om dylik ogiltighet, bl. a. emedan förlagsinteckningsinstitutet är betydelsefullt även för mindre industriföretag.

Emot dylik ogiltighet talar det skälet, att såvitt gäller ett under ägareförbehåll sålt föremål ägareförbehållet medför en större säkerhet för säljaren än förlagsinteckning kan medföra för förlagsgivaren med avseende å ett motsvarande föremål, varför kreditvillkoren skulle kunna tänkas därför ställa sig gynnsammare vid ägareförbehåll i förhållande till värdet av kreditunderlaget än vid förlagsinteckning. Vidare skulle en ogiltighetsregel av detta slag, enär försäljning under ägareförbehåll är en så ytterst vanlig företeelse, måhända få anses ställa så stora krav på säljarens uppmärksamhet, att omsättningen skulle bli lidande på en sådan regel.[9]

Likaså må observeras ägareförbehållets i allmänhet, som nyss nämnts, kortfristiga karaktär, som åstadkommer, att även med en regel om dess giltighet förlagsgivaren har en viss utsikt till åtminstone någon säkerhet i under ägareförbehåll köpta föremål eller köparerätten till desamma.

Det är vanskligt att här med bestämdhet förorda den ena eller andra regeln. Det är svårt att säga vilken regel, som kan väntas

---

[8] Jfr lösöreinteckning enligt finsk rätt. Se s. 21.

[9] Jfr reglerna i svensk rätt om exstinktiva godtrosförvärv av lös egendom.

medföra största möjlighet till billig och lättåtkomlig kredit för förlagsinteckningsberättigade rörelseidkare. Måhända kan dock en regel om ogiltighet av ägareförbehåll i förlagsegendom tillstyrkas, åtminstone därest i denna avhandling förordade ändringar i förlagsinteckningsinstitutet till stärkande av förlagsgivarens skydd komma till stånd.[1] Avbetalningskredit synes nämligen i fråga om åtskilliga artiklar vara ganska dyrbar[2], och rörelseidkaren riskerar dels att icke kunna använda inventarierna som underlag för annan eller endast mycket dyr kredit, enär förlagsgivarens säkerhet i desamma ställer sig för oviss, dels ock att icke alls eller endast på hårda villkor kunna bruka råvaror, produkter och kontofordringar som kreditunderlag, enär borgesmän och långivare villiga att godtaga dylik egendom som säkerhet utan komplettering med ogravcrade inventarier icke torde vara så lätt att uppbringa.

Införes en ogiltighetsregel synes densamma böra utsträckas även till ägareförbehåll vid försäljning till en förlagsinteckningsberättigad rörelseidkare före någon förlagsinteckning faktiska fastställande, enär en viss risk för simulerade köp under ägareförbehåll för säljaren eljest förefinnes.

Vi ha tidigare varit inne på frågan om förhållandet mellan pantsättning av fordran för försåld förlagsegendom och förlagsinteckning. Vi skola nu nämna ett par ord om förhållandet mellan handpantsättning av lösöre och förlagsinteckning.

Förlagstagaren är berättigad att handpantsätta lösören, vari förlagsgivaren äger förmånsrätt, och sålunda på skilda håll använda samma lösören som kreditunderlag. Emellertid är risken för förlagsgivaren på grund av denna möjlighet icke så stor som när det gäller lösöreköp eller ägareförbehåll för säljaren, enär förlagsintecknade lösören behövas för drivandet av förlagstagarens rörelse eller ock äro avsedda till snar försäljning, åtminstone så fort en dylik låter sig göra till rimligt pris.[3] Eftersom dessutom skäl liknande de som tala emot ägares vindikation utan lösen av gods obehörigen pantsatt av annan person här kunna anföras synes en regel om ogiltighet av dylik handpantsättning av förlagsintecknade lösören icke kunna förordas. Samtidigt må emellertid framhållas, att i vissa situationer, t. ex. vid

[1] Se bl. a. s. 157 ff.

[2] Se Schmidt: Om ägareförbehåll s. 32 ff., särskilt s. 44.

[3] Risk för kortfristig varubelåning förmedelst handpant eller upplagspantbevis finnes dock.

inställande av eller minskning av omfånget hos förlagsintecknad rörelse handpantsättning kan tänkas ske i en sådan skala, att den kan utgöra ett verkligt hot emot förlagsgivarens säkerhet. Visserligen utgöra bestämmelserna i 11 § FIF och KL:s återvinningsregler ett visst skydd. Men det torde med hänsyn till den nyss anförda karaktären hos förlagsintecknade lösören kunna ifrågasättas, huruvida förlagstagarens möjlighet till handpantsättning av desamma normalt är för honom av så stor betydelse, att icke dylik handpantsättning lämpligen av hänsyn till förlagsgivaren skulle kunna beläggas med straff, exempelvis som för förskingring[4], ehuru vindikation icke kan ske från godtroende panthavare.

[4] Även pantsättning av förlagsintecknade varor i upplagshus skulle på samma sätt kunna anses utgöra straffbar handling.

KAP. XIII.

NÅGRA SYNPUNKTER PÅ FRÅGAN OM LÄMPLIGHETEN AV FÖRLAGSINTECKNINGSINSTITUTETS AVSKAFFANDE I SAMBAND MED ELLER UTAN DESS ERSÄTTANDE HELT ELLER DELVIS MED ANNAT ELLER ANDRA INSTITUT.

Man kan ställa den frågan, huruvida de av oss i denna avhandling uppmärksammade utländska rättssystemen kunna utgöra ett incitament till förlagsinteckningsinstitutets avskaffande med eller utan dess ersättande med andra institut.

Vad först frågan om institutets avskaffande utan att ersättas med annat eller andra institut beträffar, synes oss utvecklingen i de behandlade länderna icke utgöra något stöd för en sådan åtgärd. Ty även i de länder, där tidvis möjligheter för rörelseidkare att kunna begagna sin i rörelsen använda lösa egendom som realsäkerhet egentligen icke åsyftats av lagstiftarna utan tvärtom hinder rests däremot, har den faktiska utvecklingen framtvingat sådana möjligheter och detta även såvitt gäller kollektiv med växlande innehåll. Sålunda synes i länder med ekonomiska system likartade Sveriges ett starkt behov av dylika möjligheter förefinnas, vilket ju även framgår av de många lagar om underpant, som de senaste decennierna införts framför allt för att tillgodose näringslivets kreditbehov.[1]

Vi övergå därefter till frågan om lämpligheten av förlagsinteckningsinstitutets ersättande med annat eller andra institut, varvid vi

[1] Märk särskilt den skarpa kritik, som riktats mot förhållandena i tysk rätt, ehuru förlagsinteckningsinstitutets uppgift där delvis fylles av fastighetsinteckningsinstitutet. Se s. 57–58. Jfr även diskussionen i Finland före lösöreinteckningslagens tillkomst, se s. 18–19.

Märk även exempelvis den nya spanska lagstiftningen om underpant i lös egendom. Se s. 73 ff.

främst taga sikte på industriidkarnas intresse härvidlag. Vad som säges gäller emellertid i tillämpliga delar även andra förlagsinteckningsberättigade rörelseidkare.

Det ligger då nära till hands att föreställa sig, att en utsträckning av fastighetsinteckningsinstitutet till att omfatta föremål, vilka enligt gällande rätt kunna graveras av förlagsinteckning, skulle kunna erbjuda ett lämpligt alternativ. En motsvarande utsträckning förekommer ju i flera utländska rättssystem. Genom förlagsinteckningens ersättande därmed skulle man kunna tänkas ernå sådana fördelar som en förenkling av regelsystemet och den frivilliga rättsvårdsapparaten, ett förebyggande av tvister angående frågan, vilka i en rörelse använda inventarier som besväras av fastighetsinteckning, och ett säkrare kreditunderlag än förlagsinteckning.

Vad först förenklingen av regelsystemet beträffar så skulle den bestå i bortfallandet av hela förlagsinteckningsinstitutet och dess ersättande med några tilläggsregler till fastighetsinteckningsinstitutet. Fråga är emellertid, om icke dessa tilläggsregler för att kunna visa sig användbara måste bli så detaljerade, att man icke kan tala om någon betydande förenkling annat än såvitt gäller reglerna rörande den frivilliga rättsvårdsapparaten. Vad denna sistnämnda beträffar torde nämligen en viss både för det allmänna och för den av förevarande kreditunderlag intresserade allmänheten tids- och kostnadsbesparande förenkling därigenom kunna åstadkommas.

Det torde förhålla sig så, att tvister angående frågan, vilka i en rörelse använda lösa inventarier som besväras av fastighetsinteckning, kunna förebyggas genom en dylik utsträckning. Den omständigheten, att enligt gällande rätt detta resultat kan ernås genom att fastighetsinteckningshavaren skaffar sig en förlagsinteckning som kompletterande säkerhet, utgör icke samma garanti, enär detta ju ofta kan ha underlåtits eller icke låtit sig göra.

Av större intresse synes oss emellertid vara frågan, huruvida genom ifrågasatta alternativ till förlagsinteckning ett användbarare och framför allt säkrare kreditunderlag än förlagsinteckning kan ställas till de nu förlagsinteckningsberättigade rörelseidkarnas förfogande.[2] Även om därigenom en fastighet och viss lös egendom på ett smidigare sätt än nu kunna gemensamt utnyttjas som realsäkerhet kan alternativet ifråga knappast anses åstadkomma ett användbarare

[2] Vid jordbruket är frågan om ett motsvarande alternativ till jordbruksinventarieinteckning av intresse.

kreditunderlag, enär ju endast fastighetsägare skulle kunna begagna sig av detsamma.[3]

Kan det anses, att genom utsträckning av fastighetsinteckning till att omfatta enligt gällande rätt förlagsinteckningsbar egendom nämnda egendom kan få ett större värde som kreditunderlag? Det ligger nära till hands att föreställa sig, att genom egendomens indragande under panträttsbestämmelser en dylik effekt skulle kunna åstadkommas. Emellertid förhåller det sig så, att just förlagstagarens frihet att försälja och utbyta förlagsegendom ansetts synnerligen viktig för att förlagsinteckningsinstitutet skall kunna vara ett för exempelvis en industriidkare användbart kreditunderlag. Men denna frihet torde få anses lika erforderlig, därest institutet ersättes med fastighetsinteckning. På grund därav torde icke en sådan reform kunna anses medföra annan ökning av egendomens säkerhet som kreditunderlag än som kan ernås genom ur systematisk synpunkt mindre påfallande ändringar i själva förlagsinteckningsinstitutet.[4] Dock får man icke förbise den smidigare exekutionsform som vinnes framför allt därigenom att vid exekution fastigheten och de lösa inventarierna kunna behandlas som en enhet.

Måhända skulle dock förlagsinteckning i råvaror och i rörelsen framställda alster kunna finnas kvar, medan fastighetsinteckning utsträcktes till att gravera i förevarande näringar använda lösa inven-

[3] Man skulle kunna tänka sig förlagsinteckningsinstitutet bibehållet för icke fastighetsägande rörelseidkare, medan samtidigt fastighetsägare finge begagna sig av den ifrågasatta utsträckningen av fastighetsinteckning till nu förlagsinteckningsbar egendom. Någon nämnvärd förenkling av regelsystemet och den frivilliga rättsvårdsapparaten skulle dock näppeligen därigenom vinnas, tvärtom skulle åtminstone regelsystemet snarare bli mer invecklat, varför ett dylikt alternativ blott kan anses aktuellt, därest nämnda utsträckning av fastighetsinteckningsbar egendom kan anses i högre grad förstärka den säkerhet vederbörande fastighetsägare-näringsidkare kan erbjuda i till hans rörelse anknuten enligt gällande rätt lös egendom jämfört med nuvarande regler. Ty endast den genom utsträckningen vunna relativt obetydliga skillnaden i användbarhet synes icke utgöra skäl nog till en dylik genomgripande förändring av regelsystemet.

Man skulle även kunna tänka sig, att innehavare av nyttjanderätt till i allmän ägo befintlig fast egendom skulle kunna erhålla fastighetsinteckning däri på detta sätt utsträckt med avseende å objektet. Jfr norsk rätt, se s. 34. Såvitt gäller i enskild ägo befintlig fast egendom, som innehaves under nyttjanderätt, torde fastighetsägaren få förutsättas ha ett intresse av att kunna själv utnyttja egendomen som säkerhet för kredit.

[4] Såsom att förlagsinteckning fortfar att gälla efter den intecknade rörelsens överlåtelse i vissa fall eller flyttning.

tarier jämte vissa surrogat därför.[5] Någon nämnvärd förenkling av regelsystemet och den frivilliga rättsvårdsapparaten skulle visserligen därigenom icke vinnas.[5a] Man skulle emellertid kunna tänka sig, att i samband därmed infördes en bestämmelse om att försäljning[6] av dylika inventarier utan deras ersättande med nya till åtminstone samma värde vore vid straffansvar förbjuden, därest inteckningshavaren icke lämnat sitt samtycke därtill[7]. Därigenom skulle kunna åstadkommas, att dessa inventariers betydelse som kreditunderlag i förhållande till deras värde skulle närma sig motsvarande betydelse hos fast egendom, liksom att en skild behandling av å ena sidan egendom bestämd till mera varaktigt bruk och å andra sidan egendom avsedd att förändras eller snabbt försäljas kunde ske. Emellertid är nackdelen även med en sådan ordning den, att näringsidkarens rörelsefrihet bleve starkt inskränkt. Om å andra sidan fastighetshypoteket utsträcktes utan att nyssnämnda straffansvar samtidigt infördes, skulle värdet av fastighetsinteckningar i exempelvis industrifastigheter ur säkerhetssynpunkt bli betydligt svårare än nu att bedöma.[8] Överhuvud skulle fastighetsinteckningsinstitutet erhålla något av den osäkerhet, som präglar förlagsinteckningsinstitutet, vilket skulle kunna vara till men för fastighetsinteckningens anseende som kreditunderlag. Framför allt synes det oss, att en dylik utsträckning skulle få karaktären av ett försök att dölja de svårigheter, som göra sig gällande, när man skall söka åstadkomma ur säkerhetssynpunkt tillfredsställande regler för i rörelse använd lös egendoms utnyttjande som kreditunderlag.

Givetvis kan man införa den bestämmelsen, att förlagsinteckningsinstitutet avskaffas åtminstone såvitt gäller lösa inventarier, men att fastighetsinteckning omfattar dessa inventarier endast efter därom i varje fall träffad överenskommelse mellan fastighetsägare och inteckningshavare. Det troliga är väl dock, att då en klausul om dylik ut-

[5] Jfr norsk rätt. Se s. 31–32 och 34–35.

[5a] Regelsystemet skulle snarare bli mer invecklat.

[6] Liksom eventuellt även handpantsättning, om sådan tillåtes.

[7] Motsvarande bestämmelse skulle givetvis även med bibehållande av förlagsgivarens förmånsrätt i dessa inventarier kunna införas i vår förlagsinteckningsrätt.

[8] Värdet även å själva industribyggnaderna liksom å andra byggnader använda till speciella ändamål är ju i hög grad beroende på konjunkturer, företagets skötsel etc., varför fastighetsinteckningar i desamma redan enligt gällande regler äro till sitt värde mer svårberäkneliga än dylika inteckningar i exempelvis bostadsfastigheter i en stad med ett allsidigt näringsliv. Se Cramér och Fredricsson a. a. s. 192–193 samt Östlind: Industrien s. 8–9.

sträckning skulle medtagas i praktiskt taget alla fall. Ty det är ju i allmänhet långivarna, som formulera lånekontrakten. Dessutom skulle en sådan avtalsfrihet, i den mån dylika klausuler icke insattes, lätt kunna göra fastigheternas gravationer mera svåröverskådliga, vilket skulle kunna inverka menligt på fastighetskrediten.

Slutligen må framhållas de stora övergångsbesvärligheter, som måste medfölja förlagsinteckningsinstitutets ersättande helt eller delvis med fastighetsinteckningsinstitutet.

I anslutning till vad nu sagts kan anföras följande. Vid förlagsinteckningsinstitutets ersättande med en utsträckning av fastighetsinteckningens objekt till att inbegripa även vissa lösören synas framför allt två möjligheter vara av intresse. Den ena är en utsträckning av fastighetsinteckning till att omfatta i enligt gällande rätt förlagsinteckningsbara rörelser använda lösa inventarier och ersättningsvärden därför i samband med förlagsinteckningsinstitutets avskaffande. Den andra är en dylik utsträckning kombinerad med möjlighet för fastighetsägaren att erhålla förlagsinteckning i råvaror, alster och vissa ersättningsvärden för dessa tillgångar och bibehållande av möjlighet till förlagsinteckning i nuvarande form för sådana enligt gällande rätt förlagsinteckningsberättigade rörelseidkare, som icke äro fastighetsägare. Även kombinationer av dessa båda möjligheter kunna givetvis tänkas, varvid nedannämnda resonemang i tillämpliga delar torde vara aktuellt.

De fördelar, som kunna ernås genom en utsträckning av fastighetsinteckning till att omfatta förlagsinteckningsbara inventarier i samband med förlagsinteckningsinstitutets avskaffande, torde vara huvudsakligen följande: 1. en förenkling av den frivilliga rättsvårdsapparaten, 2. en tydligare markering av vilken egendom som belastas av fastighetsinteckning, 3. en större trygghet för långivaren med avseende å de lösa inventarierna i vissa andra hänseenden, t. ex. vid inventariernas överlåtelse i klump tillsammans med rörelsen och fastigheten, samt 4. smidigare exekutionsmöjligheter, bl. a. därigenom att vid exekutionen den fasta egendomen och inventarierna kunna behandlas som en enhet.

De nackdelar, som framför allt synas oss åtfölja nu ifrågasatt lagändring, äro följande: 1. En minskning av de icke fastighetsägande enligt gällande rätt förlagsinteckningsberättigade rörelseidkarnas kreditmöjligheter. Detta synes vara en desto större nackdel, som just dessa ofta torde ha behov av denna möjlighet att ställa real-

säkerhet, enär de ju icke kunna prestera fastighetsinteckning som kreditunderlag.[9] 2. Vidare kan uppfattningen om fastighetsinteckningsinstitutets säkerhetsvärde därigenom komma att få över sig en anstrykning av den ovisshet, som nu präglar den allmänna uppfattningen ifråga om förlagsinteckningsinstitutets säkerhetsvärde, eller ock kan det mindre säkerhetsvärdet hos de lösa inventarierna jämfört med detta värde hos mark och byggnader döljas utan att försvinna. 3. Vidare kunna stora övergångsbesvärligheter åsamkas därav. 4. Slutligen skulle det ställa sig svårare för en enligt gällande rätt förlagsinteckningsberättigad rörelseidkare att utnyttja råvaror, i rörelsen framställda alster och utestående muntliga fordringar å ogulden köpeskilling för försålda dylika tillgångar som realsäkerhet.

Skulle å andra sidan förlagsinteckningsinstitutet ersättas med ett utsträckt fastighetsinteckningsinstitut att användas endast av sådana enligt gällande rätt förlagsinteckningsberättigade rörelseidkare, som tillika äro fastighetsägare, samt denna utsträckning avse blott lösa inventarier, medan i övrigt förlagsinteckningsinstitutet skulle bibehållas i den utsträckning nyss nämnts[1], ställa sig för- och nackdelar något annorlunda. Sålunda skulle här den frivilliga rättsvårdsapparaten bli relativt likartad och regelsystemet snarast något mer komplicerat. Vidare skulle de under 1. och 4. ovan nämnda nackdelarna icke inträda.

Vad nu anförts rörande de antagliga verkningarna av förlagsinteckningsinstitutets ersättande helt eller delvis med en utsträckning av fastighetsinteckningsinstitutet till att omfatta därav f. n. icke omfattade lösören synes oss icke utgöra incitament till en dylik reform. Därest dylik utsträckning skulle anses lämplig, synes oss densamma böra begränsas till enligt gällande rätt förlagsinteckningsberättigade fastighetsägares lösa inventarier med samtidigt bibehållande av förlagsinteckningsinstitutet i övrigt i den utsträckning ovan skisserats. Eljest skulle lös egendom i alltför stor omfattning uteslutas från möjligheten att användas som kreditunderlag.

Man skulle även kunna tänka sig, att förlagsinteckning ersättes

---

[9] Såvida icke nyttjanderättshavare beredes möjlighet att begagna sig av fastighetsinteckning. Jfr norsk rätt, se s. 34. Märk inteckning i tomträtt enligt svensk rätt.

[1] Härvid skulle således även fastighetsägare äga begagna sig av detta förlagsinteckningsinstitut såvitt gällde råvaror, produkter och utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom.

med registerunderpant i lös egendom. Därvid vore det möjligt att låta underpanträtten ifråga omfatta antingen en sammanfattning av egendom, vari de särskilda tillgångarna kunna växla, eller ock individualiserade föremål.

Vi kunna till en början ägna vår uppmärksamhet åt det första alternativet. Man kan därvid tänka sig underpanträtt möjlig i samtliga i företaget ingående tillgångar[2], eller underpanträtt möjlig endast i vissa grupper av lös egendom[3]. Vad först underpanträtt i hela företaget beträffar torde ett företags goodwill därigenom på ett ganska smidigt sätt kunna utnyttjas som kreditunderlag. Ett eventuellt införande av en dylik underpanträtt synes dock böra förenas med omfattande förbud mot eller ogiltighet av bättre prioriterade säkerhetsrätter i de tillgångar, där dylika specialgravationer utan större svårigheter för gäldenären kunna upplåtas, om man icke vill åstadkomma, att de oprioriterade borgenärernas ställning blir försvagad, utan att underpanthavaren ändock uppnår någon egentlig säkerhet i dessa tillgångar. En dylik underpanträtt hotar nämligen den personlige kreditgivarens hela reella kreditunderlag.[4]

Vad sedan beträffar underpanträtt i en eller flera grupper av i ett företag ingående lös egendom med den sammansättning av individuella tillgångar dessa grupper i varje ögonblick äga, synes oss en dylik underpanträtt vara ett möjligt alternativ till förlagsinteckning.

Vi syfta då på en underpanträtt, som skulle kunna göras gällande även efter rörelsens överlåtelse samt utom konkurs, medan pantsättaren i övrigt kunde, åtminstone inom ramen för rörelsens normala drift, förfoga över de underpantsatta tillgångarna genom överlåtelse, handpantsättning etc. Man kan därvid tänka sig en territoriell underpanträtt såsom i Finland eller en underpanträtt utan vidare giltig även efter flyttning både av själva rörelsen och enstaka belastade tillgångar. Som skäl för den territoriella begränsningen av lösöreinteckning anförde finska lagberedningen, att därigenom dess verkan begränsades till egendom, som icke frigjorts från det för envar skönjbara yttre sammanhang, som förefinnes mellan ett industriellt verk och dess tillbehör samt råämnen och tillverkningar.[5] När underpant-

[2] Eventuellt även fasta. Jfr »floating charge» i engelsk rätt, se s. 49.

[3] Jfr »nantissement des fonds de commerce» i fransk rätt, se s. 62 ff.

[4] I England synas med anledning härav meningarna också vara delade om lämpligheten av »floating charge». Se Stief a. a. s. 121.

[5] Se vår behandling av finsk rätt s. 19.

sättaren ändå kan fritt överlåta eller handpantsätta underpantsatta tillgångar synes oss ett dylikt skönjbart yttre sammanhang icke vara av någon större betydelse. Vad detta alternativ med underpanträtt i övrigt angår synes oss dess viktigaste fördelar ur säkerhetssynpunkt, d. v. s. säkerhetshavarens rättsliga ställning utom konkurs samt efter själva rörelsens överlåtelse och (åtminstone vid icke territoriellt begränsad underpant) flyttning, kunna ernås genom relativt enkla tilläggsregler till förlagsinteckningsinstitutet, utan att därför själva namnet på det nuvarande institutet eller detsammas regler i övrigt behöva undergå någon större förändring. Vi ha på andra platser i denna avhandling framställt förslag till ändringar av institutet i denna riktning, varför vi här icke närmare gå in därpå.[6]

Om vi därefter tänka på registerunderpanträtt i individualiserade föremål, så synes oss en sådan i och för sig icke kunna ersätta förlagsinteckning, därest publicitetsprincipen skall tillgodoses. Råvaror kunna knappast alls på detta sätt utnyttjas som kreditunderlag. I rörelsen framställda alster kunna heller i allmänhet icke i någon större utsträckning göra tjänst som säkerhet, åtminstone ej för långfristig kredit, om de skola kunna avyttras på normalt sätt. Och även de lösa inventarierna behöva ju då och då förnyas, varvid en dylik underpanträtt skulle kunna vålla näringsidkaren mycket besvär, liksom även underpanthavarens säkerhet ej bleve så stor på grund av pantens värdeminskning och ogiltighet i nya inventarier.[8] En dylik underpanträtt ställer sig tämligen likartad med lösöreköp. Emellertid skulle den icke få lösöreköpets för den allmänna tilliten farliga karaktär av *maskerad* pantsättning, varför den måhända ej heller skulle få samma dåliga rykte.

Ej heller i förening med en utsträckning av fastighetsinteckningens objekt till att omfatta lösa inventarier[1] kan en registerunderpanträtt av förevarande slag helt ersätta förlagsinteckningsinstitutet, speciellt därför att råvaror och produkter ej kunna därigenom tillfullo utnyttjas som kreditunderlag.

[6] Se t. ex. s. 157 ff. och s. 243. Vi ha dock icke föreslagit, att förlagsgivaren skulle erhålla förmånsrätt enligt HB 17: 3. Visserligen skulle ju förlagsgivarens ställning därigenom väsentligt stärkas, men samtidigt skulle de betydelsefulla intressen, som tillgodoses genom HB 17: 4, åsidosättas.

[8] Givetvis kan genom avtal bestämmas, att även nya inventarier skola givas i pant till förevarande panthavare. Men dels skulle då ideliga nyregistreringar behöva ske, dels ock skulle pantsättaren i en kritisk situation kunna underlåta att iakttaga erforderliga publicitetsföreskrifter. [1] Såsom i Danmark. Se s. 36 ff.

LITTERATUR.

(Endast i avhandlingen omnämnd litteratur upptages.)

Alexanderson, N.: 1912 års lagstiftning om exekutiv auktion i fast egendom. 3 uppl. Sthlm 1933.

——: Utsökning. I Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler. Lund 1927.

Almén, T.: Om förmansrätt för den, som på grund av borgen infriat eller genom överlåtelse förvärvat en prioriterad fordran. SvJT 1916. (Cit. Almén: Om förmånsrätt.)

——: Om äganderättsförbehåll till föremål, som införlivas med fast egendom. SvJT 1918.

Appelmann, J.: Die Rechtssprechung zur Frage der wesentlichen Bestandteile. Berlin 1939.

Arnholm, C. J.: Panteretten. Oslo 1942.

Ask, J.: Om förlagsinteckning. NJAII 1888, 1.

Augdahl, P.: Forlagspant, NRt 1929.

Batard, M.: Du nantissement des fonds de commerce. Nantes 1910.

Benckert, K.: Bidrag till inteckningsinstitutets historia. Sthlm 1920.

(——:) Förmånsrättsordning och handfången pant efter föreläsningar H.T. 1924 och 1932 av Professor K. Benckert. Sthlm 1938. (Tryckt utan föreläsarens medverkan.) [Cit. Förmånsrättsordning (Benckert).]

——: Om överlåtelse av avbetalningskontrakt till säkerhet för säljarens gäld. I Festskrift tillägnad Erik Marks von Württemberg. Sthlm 1931.

——: Pantsättning eller överlåtelse till säkerhet för fordran. Sthlm 1926.

——: P.M. angående begreppet »fasta maskiner» i civilrättslig och skatterättslig mening. Industriförbundets meddelanden. Sthlm 1937. (Cit. Benckert: P.M.)

Bergman, C. G.: Köp och lösöreköp. Lund 1927.

Bessau. Das Bürgerliche Gesetzbuch erläutert von Dr. Bessau, Dr. Hallamik, Dr. Lobe, Michaelis, Dr. Oegg, Sayn, Schliewen und Seyffarth, Band I. Berlin und Leipzig 1934.

Blondel, J.: Le nantissement des fonds de commerce. Paris 1911.

Brandt, A.: Tingsretten, fremstillet efter den norske lovgivning. 2 opl. Kristiania 1887.

Breuil, G.: Du conflit des créanciers sur le fonds de commerce. Marseille 1912.
Butz, R.: Die Verpfändung von Handelsgeschäften nach dem französischen Recht . . . Borna–Leipzig 1914.
Calonius, M.: De Hypotheca. Pars I. Åbo 1786.
Caselius, I.: Irtaimistokiinnityksestä. I DL 1923 och 1924.
——: Lagen om lösöreinteckning i praktiken. JFT 1931.
——: Om lösöreinteckning (förlagsinteckning) enligt svensk och finsk rätt. JFT 1925.
——: Teoslainakiinnityksestä. DL 1923 s. 193–209.
——: Till läran om ägarehypotek ur synpunkten av inteckningsutslagets rättskraft. JFT 1925.
Champromis, F.: De la réalisation du gage en matière commerciale et de la réalisation des fonds de commerce d'après la loi du 17 Mars 1909. Paris 1909.
Christiernin, P. N.: En akademisk afhandling i svenska bergslagsfarenheten om bergs-förlag. Uppsala 1766.
Chydenius, W.: Ilmari Caselius: Omistajan kiinnityksestä. Akad. afh. Helsingfors, 250 s. 1924. JFT 1925.
——: Ilmari Caselius, Teoslainakiinnityksestä, Defensor Legis, 1923–4 . . . uppsatser. JFT 1926.
Clissey, G.: De l'hypothèque sur les meubles. Bordeaux 1910.
de Cornelier-Lucinière, R.: Le nantissement du fonds de commerce. Nantes 1910.
Cramér, C.-R. och Fredricsson, K. Å.: Svensk fastighetskredit. Sthlm 1942.
Curti, A.: Die englische Aktien-Gesellschaft nach neuem Recht. Berlin 1929.
——: Englands Privat- und Handelsrecht. Zürich 1927.
Dahlberg, K.: Synpunkter på förlagsinteckningsinstitutet. SvJT 1926.
Delldén, C. O.: Om Förmåns-Rätter enligt Sveriges Lagstiftning. SJA IX.
Demogue, R. Se Fuzier-Herman, E.
Demontès, E. et Jauffret, A.: Code de commerce et lois du commerce terrestre et maritime amotés par E. Demontès et A. Jauffret, T. I. Paris 1936.
Denquin, F.: Des effets du nantissement des fonds de commerce. Paris 1911.
Eberstein, G.: Bidrag till läran om namn och firma enligt svensk rätt. Uppsala 1909.
——: Phillips Hult. Bidrag till läran om försäkring av tredje mans intresse. I. Försäkring för annans räkning. II. Det objektiva kapitalintresset som försäkringsföremål. Akademisk avhandling. Sthlm 1927. VII. 316 s. Kr. 6: —. SvJT 1927.
Ekdahl, C.: Förlagsinteckningshavares rätt i utestående köpeskilling, SvJT 1933.
——: Om fordran i konkurs. Sthlm 1935.
Ekelöf, P. O.: Juridisk slutledning och terminologi. TfR 1946.
——: Om interventionsgrunden. Uppsala 1937.

Escarra, J. et E., et Rault, J.: Principes de droit commercial, T. I. Paris 1934.
Fialon, L.: Du nantissement de fonds de commerce. Bordeaux 1909.
Fredricsson, K. Å. Se Cramér, C.-R.
Fuzier-Herman, E.: Code civil annoté par Ed. Fuzier-Herman, nouvelle édition . . . sous la direction de René Demogue. T. I. Paris 1935.
Gedda, T.: Kommentar till 17 kap. handelsbalken. Göteborg 1933.
Giménez Arnau, E.: Tratado de legislación hipotecária. T. II. Madrid 1941.
Gjelsvik, N.: Norsk tingsret, tredje utgave ved Erik Solem. Oslo 1936.
Goodeve's modern law of personal property, 8 ed., revised and partly rewritten by Harold Potter and A. K. Kiralfy. London 1937.
Hagerup, F.: Den norske panteret, fjerde delvis omarbeidede udgave. Oslo 1925.
Hallamik. Se Bessau.
Hasselrot, B.: Supplement (2) till Berndt Hasselrots juridiska skrifter. Malmö 1924.
Hassler, Å.: Svensk exekutionsrätt. Andra häftet. Utmätning. Lund 1940.
Heck, Ph.: Grundriss des Sachenrechts. Tübingen 1930.
Heggelund, T. Se Østrem, S.
Herslow, E.: Utsökningslagen och dithörande författningar med förklaringar, prejudikat, hänvisningar och sakregister. Sthlm 1895.
Holmboe, C. S.: Utkast til lov om gjeldsbrev. Bør muntlige fordringer kunne pantsettes? NRt 1935.
Holmbäck, Å.: Kan enligt svensk rätt penninginteckning meddelas i fast egendom utan samband med en personlig fordran? Uppsala 1926. (Cit. Holmbäck: Kan . . . penninginteckning . . .)
——: Ägarehypoteket i fast egendom enligt svensk rätt. Uppsala 1927. (Cit. Holmbäck: Ägarehypoteket.)
——: Se även Kommittébetänkanden m. m.
Horrwitz, W.: Company law reform and the ultra vires doctrine. The Law Quarterly Review 1946.
Hueck, A.: Unkörperliche Geschäftswerte. Ein Beitrag zur Lehre vom Unternehmen. Gera 1914.
Hult, Ph.: Bidrag till läran om försäkring av tredje mans intresse. Sthlm 1927.
Hurwitz, S. Se Karnov, M.
Ipsen, S.: Retspraksis Stilling til Spørgsmaalet »Ejendomsforbehold ctr Tinglysningslovens § 38». U 1932.
Jacobi, E.: Betrieb und Unternehmen als Rechtsbegriffe. I Leipziger rechtswissenschaftliche Studien herausgegeben von der Leipziger Juristen-Fakultät. Heft 21. Leipzig 1927.
Jauffret, A. Se Demontès, E.
Karlgren, Hj.: Skadeståndsläran. Lund 1943.
——: Säkerhetsöverlåtelse och pantsättning av lös egendom. SvJT 1936. (Cit. Karlgren: Säkerhetsöverlåtelse.)

Karnov, M.: Samling af Danmarks Love 1938 utgivet af M. Karnov med Kommentarer under Redaktion af Professor, Dr. jur. Stephan Hurwitz. København 1938.

Knutsen, S.: Forlagspant. NRt 1930.

Kôersner, A.: En handbok i svensk sakrätt. Några anteckningar. SvJT 1928. (Cit. Kôersner: En handbok.)

——: Några förmögenhetsrättsliga spörsmal. Studier med anledning av Berndt Hasselrots författarskap. TfR 1927. (Cit. Kôersner: Några.)

Kruse, Fr. Vinding: Ejendomsretten IV. København 1933. (Cit. Vinding Kruse: Ejendomsretten.)

——: Til Panterettens Problemer. TfR 1937. (Cit. Vinding Kruse: Til Panterettens.)

Lagerström, O.: Något om äganderättsförbehåll till värmeledningar och liknande tillbehör till fastighet. SvJT 1932.

Larsson, S.: Om personligt betalningsansvar för inteckning. Lund 1944.

Lassen, J.: Forelæsninger over romersk Privatret. Kjøbenhavn 1904.

Lassen, N.: Efterskrift til foranstaaende Afhandling. TfR 1891.

Lasson, L. Se Olson, G.

Lawski, S.: Konkurs- och ackordslagarna jämte dithörande författningar. 11 uppl. Sthlm 1922.

Lehmann, H.: Reform der Kreditsicherung an Fahrnis und Forderungen. Stuttgart 1937.

Lindley, N.: A treatise on the law of companies I. 6 ed. by W. B. Lindley. London 1902.

Lobe. Se Bessau.

Lundstedt, A. V.: Byggnadsborgenärernas rättsliga ställning i Sverige och utlandet. Bostadskommissionens utredningar. 8. Sthlm 1917. (Cit. Lundstedt: Byggnadsborgenärerna.)

——: Föreläsningar över valda delar av obligationsrätten IV: 2, band 1.

——: Om lösöreköp. Lund 1912.

Magnussen, O. K.: Nogle Panteretsproblemer, TfR 1937.

Malmström, Å.: Personligt betalningsansvar för intecknat skuldebrev. SvJT 1935.

Marks von Würtemberg, E. och Sterzel, F.: Lagen om skuldebrev jämte dithörande författningar. 2 uppl. ombesörjd av F. Sterzel. Sthlm 1947.

Marx, A.: Die französische Handelsgesetzgebung. Bonn 1911.

Michaelis. Se Bessau.

Moberg, W.: Förlagsinteckningshavares rätt i utestående köpeskilling. SvJT 1933.

(Modée, R. G.:) Utdrag utur ... publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner ock publicationer ... D. I–XV. Sthlm 1742–1829. (Cit. Modée.)

Montan, C. O.: Smärre juridiska uppsatser 1884–1893. Förlagslånens säkerhet (1886). Sthlm 1893.

Mouchet, J.: De la nature juridique du fonds de commerce et de son nantissement. Paris 1910.

Munch-Petersen, E.: Den danske Konkurslovskommissions Betænkning. SvJT 1943.
Munktell, H.: Bergsmans- och bruksförlag intill 1748 års förlagsförordning. Uppsala 1934.
Myrdal, G.: Vetenskap och politik i nationalekonomien. Sthlm 1930.
Nial, H.: Svensk rättspraxis. Obligationsrätt 1931–35. SvJT 1937.
Nilsson, E.: Om förlagsinteckning och förlagsinteckningshavares rätt till brandskadeersättning. Bankårsboken 1935. Sthlm 1934.
Nordling, E. V.: Lagfarts- och inteckningslagarne. Upsala 1888.
Oegg. Se Bessau.
(Olivecrona, K.:) Exekutionsrätt efter föreläsningar av professor Karl Olivecrona H.T. 1938 och V.T. 1939. Uppsala 1939.
(——:) Konkursrätt efter föreläsningar av professor Karl Olivecrona. Lund 1935.
Olivecrona, K.: Föreläsningar över inteckningsförordningen. Uppsala 1934. (Cit. Olivecrona: Inteckningsförordningen.)
——: Förfarandet vid exekutiv försäljning av fast egendom. Uppsala 1933.
——: Om lagen och staten. Lund 1940. (Cit. Olivecrona: Om lagen.)
Olson, G. och Lasson, L.: Finansieringsteknik. I Företagsekonomisk handbok. D I. Sthlm 1945.
Oppikofer, H.: Das kaufmännische Unternehmen. I Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht des In- und Auslandes ... herausgegeben von ... Franz Schlegelberger. Band VII. Berlin 1939.
Orreby, E.: Företagets årsredovisning. I Företagsekonomisk handbok I. Sthlm 1945.
Palmer, F. B.: Company precedents III. 12 ed., by A. F. Topham. London 1920. (Cit. Palmer-Topham a. a.)
Palmer's company law. A practical book for lawyers and business men. 17 ed., by Topham. London 1942.
Peyrière, G.: Du nantissement des fonds de commerce.
Pisko, O.: Das Unternehmen als Gegenstand des Rechtsverkehrs. Wien 1907.
Planiol, M. et Ripert, G.: Traité pratique de droit civil français. T. XII. Paris 1927.
Rault, J. Se Escarra, E.
Rimestad, C.: Tilbehørspant og »Kontraktsgæld». Nogle Bemerkninger om Kollisionen mellem Pant i Tilbehør til en Landejendom og »Kontraktsgæld». U 1931.
Ripert, G. Se Planiol, M.
Roca Sastre, R. M.[A]: Instituciones de derecho hipotecario. T. III. Barcelona 1942.
Rodhe, K.: Gränsbestämning och äganderättstvist. Lund 1944.
Ross, A.: Ejendomsret og Ejendomsovergang. København 1935.
Rühl, H.: Eigentumsvorbehalt und Abzahlungsgeschäft einschliesslich des Rechts der Teilzahlungsfinanzierung. Berlin 1930. (Abhandlungen aus der Berliner juristischen Fakultät. VI.)
Sayn. Se Bessau.

Schliewen. Se Bessau.
Schmidt, F.: Om försäkring av tredje mans intresse. SvJT 1940. (Cit. Schmidt: Om försäkring.)
——: Om ägareförbehåll och avbetalningsköp. Helsingfors 1938. (Cit. Schmidt: Om ägareförbehåll.)
Seligman, E. R. A.: The economics of instalment selling I. Newyork and London 1927.
Serlachius, J.: Sakrätten enligt gällande finsk rätt. 3 uppl. Helsingfors 1916.
v. Seth, C. E.: Omnibustrafik. I Svensk Uppslagsbok. Malmö 1934.
Seyffarth. Se Bessau.
Sillén, O.: Studier i svensk företagsekonomi. I Företagsekonomisk handbok. D II. Sthlm 1945.
Sjögren, I. W.: Rättshistoriska studier angående ogulden köpeskillings rätt vid föryttring av fast egendom. Sthlm 1930.
Sjögren, W.: Domaremakt och rättsutveckling. TfR 1916.
——: Fiduciariska lösöreköp. TfR 1914.
Solem, E. Se Gjelsvik, N.
Stief, A.: Die Verpfändbarkeit des Unternehmens im deutschen, französischen und englischen Recht. Breslau 1940.
Sundberg, H. G. F. Se Kommittébetänkanden m. m.
Thompson, S. D. and Thompson, J. W.: Commentaries on the law of corporations IV. 3 ed. Indianapolis 1927.
Topham, A. F.: Principles of company law. 6 ed. London 1924.
——. Se även Palmer.
Torp, C.: Dansk Tingsret. København 1916.
Trygger, E.: Kommentar till utsökningslagen. Uppsala 1904.
Undén, Ö.: Om panträtt i rättigheter. Lund 1923.
——: Om tillbehör till fastighet enligt svensk rätt. TfR 1921.
——: Svensk sakrätt I. Lund 1927. (Cit. Undén: Sakrätt 1927.)
——: Svensk sakrätt I. Lund 1946. (Cit. Undén: Sakrätt 1946.)
Ussing, H.: Erstatningsret. København 1947.
——: Nordisk Gældsbrevslovgivning. U 1935.
Vautrin, H.: Le crédit et les nantissements sur fonds de commerce. Paris 1907.
Wedberg, A.: Den nya logiken I. Sthlm 1945.
Wieacker, F.: Bodenrecht. Hamburg 1938.
Williams, J.: Principles of the law of personal property. 18 ed. by T. C. Williams. London 1926.
Winroth, A.: Strödda uppsatser I. 2 uppl. 1901.
Wrede, R. A.: Grunddragen av sakrätten enligt Finlands lag. Helsingfors 1926.
Ørsted, A. S.: Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed. København 1835.
Östlind, A.: Affärsbankerna och räntan. Sthlm 1942.
——: Industrien och affärsbankerna. Sthlm 1943.
Østrem, S. og Heggelund, T.: Tinglysing. Oslo 1935.

Kommittébetänkanden m. m.

Lagberedningens förslag till handelsbalk och utsökningsbalk m. m. Sthlm 1850.

Förslag till Förordning angående förlagsinteckning och i sammanhang dermed erforderliga författningar afgifna af den dertill utaf Kongl. Maj:t förordnade komité. Sthlm 1881. (Cit. FIK:s förslag.)

Lagberedningens utlåtande 22.12.1885. Se Litteratur: Montan a. a. s. 255.

(Finska) lagberedningens förslag till lag om förlagsinteckning och till dermed sammanhängande författningar jemte motiv. Helsingfors 1901.

Lagberedningens förslag till jordabalk II. Sthlm 1908.

Förslag till konkurslag och till lag om ackordsförhandling utan konkurs äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar afgifna af därtill utsedda kommitterade. Sthlm 1911.

(Finska) lagberedningens reviderade förslag till lag om inteckning i lös egendom av visst slag (förut: om förlagsinteckning) jämte motiv. Helsingfors 1919.

Förslag till konkurslag och till lag om ackordsförhandling utan konkurs ävensom till andra därmed sammanhängande författningar avgivna av inom Kungl. Justitiedepartementet tillkallade sakkunnige. Sthlm 1919.

SOU 1927: 11.

Affärsekonomiska forskningsinstitutet vid handelshögskolan i Stockholm. Meddelande N:r 5. Undersökning av järnhandelns kostnader 1929. Sthlm 1930.

SOU 1930: 2.

SOU 1932: 30.

SOU 1934: 35.

SOU 1939: 22.

Stockholms rådhusrätts protokoll i mål mellan förvaltningsaktiebolaget Dala och aktiebolaget Svenska handelsbanken jämte bankens anmälan till pressens opinionsnämnd. Sthlm 1939.

Udkast til Lov om Gældsordning udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 8 August 1930 nedsatte Kommission. København 1941.

Utredning rörande spårvägsföretagets kommunalisering verkställd av Halvar G. F. Sundberg. Stadskollegiets utlåtanden och memorial. Bihang nr 5 A 1943.

Sakkunnigutlåtande avgivet hösten 1944 av professor Åke Holmbäck angående sökande till professuren i civilrätt med internationell privaträtt vid Lunds universitet. Se SvJT 1945 s. 213.

Report of the Committee on Company Law Amendment. London 1945.

Förkortningar.

AK	= Andra kammaren
APP	Appeal Cases
bet.	betänkande
BSA	Bills of Sale Act
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
Ch. (D)	Chancery Division
Co.	company
DL	Defensor legis
D. p.	Dalloz periodique
FIF	KF 13.4.1883 ang. förlagsinteckning
FIK	Förlagsinteckningskommittén (tillsatt genom KBr 10.12.1880)
FJFT	Tidskrift, utgiven av juridiska föreningen i Finland
FK	Första kammaren
FLU	Första lagutskottet
H	Danmarks högsta domstol (se U)
HB	Handelsbalken
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
HR	Häradsrätt
IF	KF 16.6.1875 ang. inteckning i fast egendom
JIL	Lag 3.6.1932 ang. inteckning i jordbruksinventarier
JOBer	Justitieombudsmannens ämbetsberättelse
JR	Justitieråd
K	Kunglig
KB	Konungens Befallningshavande
K. B.	Kings Bench Division
KBr	Kungligt brev
KF	Kunglig förordning
KFörkl	Kunglig förklaring
KK	Kunglig kungörelse
KL	Konkurslag 13.5.1921
KMt	Kunglig Majestät
KomKoll	Kungliga Kommerskollegium
KRes	Kunglig resolution
KSenBr	Kungliga senatens brev
L. R.	The Law Reports
Ltd	Limited

LU	= Lagutskottet
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I
NJAII	Nytt juridiskt arkiv avd. II
NRt	Norsk Retstidende
NRev	Nedre justitierevisionen (Tidskrift etc.)
NT	Naumanns tidskrift
Q. B.	Queens Bench Division
RD	Riksdag
Res	Resolution
RR	Rådhusrätt
S.	Sirey
SFS	Svensk författningssamling
SJA	Juridiskt arkif, utg. av C. Schmidt
SkL	Lag om skuldebrev 27.3.1936
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
SvJT rf.	Svensk juristtidning, referatavdelningen
T	Tome eller Tomo
TfR	Tidsskrift for Retsvidenskab
U (H, V, Ø)	Ugeskrift for Retsvaesen (H = dom av Danmarks högsta domstol, V = dom av Vestre Landsret, Ø = dom av Østre Landsret)
UL	Utsökningslag 10.8.1877
utl.	utlåtande
V	Vestre Landsret (se U)
Ø	Østre Landsret (se U)
ÖÄ	Överståthållarämbetet

INNEHÅLL.

Förord 3

Kap. I. *Kort historik* 5

Kap. II. *Förlagsinteckningsinstitutets uppgift och nuvarande användning samt ett metodspörsmål* 11

Kap. III. *De rättsinstitut, som i vissa främmande stater fylla den uppgift, som i Sverige tillgodoses genom förlagsinteckningsinstitutet* 17

A. Finland 17

Historik s. 17. — Lagen om lösöreinteckning. Territoriellt begränsad panträtt s. 21. — Vilka näringsidkare som avses i lösöreinteckningslagen och den egendom, vari panträtten kan gälla s. 26. — Ytterligare bestämmelser om lösöreinteckning s. 29.

B. Norge 30

»Forlagspant» s. 30. — Fastighetsinteckning giltighet i vissa fall i egendom, som enligt svensk rätt skulle varit förlagsinteckningsbar. De näringar och den lösa egendom, som härvid komma ifråga s. 33. — »Sikringscession» s. 36.

C. Danmark 36

Allmän konventionell underpanträtt i lösöre s. 36. — Fastighetsinteckning giltighet i vissa fall i egendom, som enligt svensk rätt skulle kunnat utgöra förlagsegendom s. 41. — Möjligheter att upplåta säkerhet i utestående fordringar å ogulden köpeskilling s. 46. — Säkerhetsöverlåtelse av lösören s. 47.

D. England 47

»Bills of Sale Acts» s. 47. — »Floating charge» s. 48.

E. Tyskland 54

»Sicherungsübereignung» s. 54. — »Stille Zession» s. 55. — Ägareförbehåll s. 55. — Fastighetsinteckning giltighet i vissa fall i egendom, som enligt svensk rätt skulle kunna omfattas av förlagsinteckning s. 56. — Kritik och reformförslag s. 57.

F. Frankrike 59

»Nantissement des fonds de commerce.» Dess uppgift och tillkomst s. 59. — Vilka personer som kunna anlita institutet och den egendom, som »le nantissement» kan gravera s. 61. — Pantsättarens och panthavarens ställning s. 65. — Hur specialitetsprincipen och publicitetsprincipen tillgodoses s. 69. — Skilda slag av »immeubles», som omfattas av fastighetshypotek s. 69. — Säkerhetsöverlåtelse s. 72.

G. Spanien 72

Under de senaste decennierna flera undantag gjorda från den allmänna traditionsprincipen ifråga om handpantsättning av lösören s. 72. — »Prenda sin desplazamiento» s. 73. — Möjlighet att utsträcka fastighetshypotek till att omfatta lösören s. 75.

H. Kort sammanfattning 75

Kap. IV. *Vilka näringsidkare kunna begagna sig av förlagsinteckningsinstitutet?* 80

Historik s. 80. — Vilka slag av rörelser som äro industriella i FIF:s mening s. 88. — Fordringar å förlagsinteckningsbar rörelses omfattning s. 96. — Hotell-, pensionat-, restaurang- och apoteksrörelser s. 98. — *Några synpunkter de lege ferenda* s. 99. — Ang. fordringar å förlagsinteckningsbar rörelses omfattning s. 99. — Ang. frågan om inskränkning av kretsen av förlagsinteckningsbara rörelser s. 101. — Ang. utvidgning av kretsen av förlagsinteckningsberättigade näringar till att omfatta djuruppfödning s. 104. — Transportföretag, jordbruk och fiske s. 106. — Hantverk s. 111. — Handel s. 111.

Kap. V. *Förlagsinteckningsinstitutets rörelsebegrepp* 120

Försök i rättslitteraturen att bestämma begreppen företag och rörelse s. 120. — När överlåtelse av förlagsintecknad rörelse skall anses ha ägt rum och dess följder med avseende å förlagsgivarens förmånsrätt s. 127. — Nedläggande av förlagsintecknad rörelse och dess följder med avseende å förlagsgivarens förmånsrätt s. 139. — När flyttning av förlagsintecknad rörelse skall anses ha ägt rum och dess följder med avseende å förlagsgivarens förmånsrätt s. 140. — När överlåtelse respektive flyttning jämlikt 11 § FIF skall anses ha ägt rum s. 147. — Nedläggande, varom talas i 11 § FIF s. 150. — Förut icke här behandlade regler om förlagsintecknad rörelses individualisering s. 150.

Några synpunkter de lege ferenda.

En reform, varigenom skulle kunna undvikas, att flyttning av en förlagsintecknad rörelse medför upphörande av förlagsgivarens förmånsrätt s. 157. — Förslag till bestämmelser avsedda att förstärka förlagsgivarens skydd mot överlåtelse eller annan minskning av hans säkerhet s. 159.

Kap. VI. *Förlagsinteckning objekt* 172

Historik s. 172. — Gällande rätt s. 175. — Lös egendom s. 175. — Specialitetsprincipen s. 178. — Frågan om inteckning måste fastställas i all förlagsinteckningsbar egendom hörande till rörelsen s. 179. — Objektet vid industriell rörelse s. 180. — Lösa inventarier s. 180. — Råvaror s. 184. — Frambragta alster s. 185. — Betydelsen av territoriell belägenhet s. 185. — Egendom såld eller köpt av förlagstagaren under ägareförbehåll för säljaren eller med anlitande av kommissionsavtal s. 191. — Gruvor s. 192. — Surrogat för nu nämnd förlagsegendom s. 193. — Utestående fordringar å köpeskilling för försåld förlagsegendom s. 193. — Tillbytt egendom och utestående fordringar å bytesprestation s. 200. — Influten köpeskilling ännu ej sammanblandad med förlagstagarens övriga tillgångar s. 201. — Försäkringsbelopp s. 202. — Skadestånd s. 211. — Lös egendom, som ej besväras av förlagsgivarens förmånsrätt s. 214. — Byggnad å ofri grund s. 214. — Andra utestående fordringar än sådana å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom, andelar i andra företag, inventarier etc. icke avsedda för rörelsen, patent, mönster, modeller, goodwill m. m. s. 217. — Vid hotell-, pensionat-, restaurang- och apoteksrörelser. Synpunkter de lege ferenda s. 219. — Allmän princip s. 219. — Frågan om införande av tydliga bestämmelser ang. egendom, vars beskaffenhet att omfattas av förlagsinteckning f. n. är oklar s. 220. — Ang. institutets utsträckning till f. n. icke förlagsinteckningsbar egendom s. 221.

Kap. VII. *När kan förlagsgivarens förmånsrätt göras gällande?* 231

Historik s. 231. — Kan förmånsrätten göras gällande vid utmätning för annan borgenärs fordran? Olika situationer, som härvidlag äro aktuella s. 233. — Synpunkter de lege ferenda s. 243. — Situationen vid förlagsintecknad rörelses överlåtelse och flyttning s. 243. — Kan förlagsintecknad fordran överlåtas med bibehållen förmånsrätt, och kan löftesman, som inlöst dylik fordran, göra gällande förmånsrätt? s. 244.

Kap. VIII. *Rangordningen mellan skilda förlagsinteckningar i samma rörelse och därmed sammanhängande spörsmål* 246

»Qui prior est tempore potior est jure» s. 246. — 10 § FIF och dess tillkomst s. 246. — »Pignoris causa indivisa est» s. 247. — Ägarehypoteket vid fastighetsinteckning s. 248. — Försök till tolkning av 10 § FIF s. 249. — Synpunkter de lege ferenda s. 257. — Postposition och utbyte av inteckningshandling s. 259.

Kap. IX. *Bestämmelser till förlagsgivarens skydd vid utmätning av förlagsegendom för annan borgenärs fordran och vid lösöreköp av dylik egendom samt vid annat hot mot hans säkerhet* 261

Tillkomsten av 4 § KL såvitt gäller förlagsinteckning s. 261. — När förlagsegendom skall anses ha utmätts eller genom skriftlig handling försålts på sätt i 4 § KL förmäles s. 263. — Vilket värde skall återstående förlagsegendom äga för att vara tillräcklig jämlikt 4 § KL, och vilken tidpunkt avses? s. 264. — Inom vilken tid skall förlagsgivaren framställa yrkande jämlikt 4 § KL? s. 265. — Kritiska synpunkter s. 266. — UL 72 § och KK 22.6.1932 om skyldighet för utmätningsman att föra register över vissa inteckningshavare s. 268. — 11 § FIF s. 270.

Kap. X. *Gemensamma förlagsinteckningar* 272

Kap. XI. *Något om förhållandet mellan begreppen fordringsrätt, panträtt och förlagsgivarens förmånsrätt samt om frågan, huruvida förlagsinteckning måste vara förknippad med en personlig fordran* 275

Uppfattningar om panträttens accessoriska eller subsidiära karaktär s. 275. — Egna synpunkter s. 277. — Måste fastighetsinteckning vara förknippad med en personlig fordran? s. 279. — Karaktären av förlagsgivarens förmånsrätt s. 281. — Måste förlagsinteckning vara förknippad med en personlig fordran? s. 282.

Kap. XII. *Andra former av realsäkerhet i förlagsinteckningsbar egendom, varav förlagstagaren kan begagna sig. Några synpunkter* 285

Lösöreköp s. 285. — Säkerhetsöverlåtelse eller pantsättning av utestående fordringar å ogulden köpeskilling för försåld förlagsegendom s. 288. — Försäljning av förlagsinteckningsbar egendom till förlagstagaren under ägareförbehåll s. 290. — Handpantsättning av lösören s. 295.

Kap. XIII. *Några synpunkter på frågan om lämpligheten av förlagsinteckningsinstitutets avskaffande i samband med eller utan dess ersättande helt eller delvis med annat eller andra institut* 297

Förlagsinteckningsinstitutets avskaffande utan dess ersättande med annat eller andra institut kan ej förordas s. 207. — Skilda möjligheter att helt eller delvis ersätta förlagsinteckningsinstitutet med annat eller andra institut s. 297.

Litteratur 305

Förkortningar 312